

ELLENPROPAGANDA

TÁBORSZKI BÁLINT

ELLENPROPAGANDA

Az első gyűjtemény

Második kiadás
Eger, 2021

A kötet fejezetei eredetileg megjelentek
az ELLENPROPAGANDA oldalán.

A kötetben használt betűtípusok:
MONTSERRAT & *Sorts Mill Goudy*

Ez az alkotás
a Creative Commons Nevezd meg! 4.0
Nemzetközi licenc alá tartozik.
A licenc megtekintéséhez látogass el
a <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> oldalra.

TARTALOMJEGYZÉK

A libertárius hitvallás.....	6
Ami nem az Állam.....	18
Mire hatalmaz fel a kétharmad?.....	21
A gonosz többség demokratikus akarata.....	34
A piacfundamentalista kiáltvány.....	37
A saját érdekében.....	40
A kannabisz etikája és gazdaságtana.....	52
Bevezetés a kapitalizmus és az intervencionizmus különbségeibe.....	59
A multik, a nagytrőkések és a bérrabszolgaság.....	76
Óránként 4000 forintos minimálbér?.....	90
Őszintén a bérunióról.....	96
Automatizáció: A robotok nem esznek embert.....	122
Az uniós pénzek mítosza.....	133
Az állami segély vs. a közösségek szerepe.....	138
A kulturális állami támogatásokról.....	145
A magyar Don Quijote: Puzsér Róbert harca a reklámok ellen.....	150
Gyógyszerhiány és árkontroll Magyarországon.....	186
Hogyan vezet az államosított egészségügy koronafasizmushoz.....	194
Szabadság vészhelyzet idején.....	203
Detroit bukása.....	223
10000 óra.....	234
Az államizmus és az oktatás.....	240
A lakhatási válság ellen.....	255
A nemzet decentralizációja.....	260
Üzenet a jelen és a jövő libertárius pártjainak.....	275
A libertárius mozgalom és az intellektuálisan elhízott emberek.....	278
Nyugat: A szocialista szégyenfolt a magyar irodalomban.....	288
A tűzijáték problémája libertárius szemszögből.....	308
Milton Friedman nem volt libertárius.....	312
A zsarnokságok bojkottálásáról.....	318
Ayn Rand a tiltott könyvek listáján Magyarországon.....	322
Lao-Ce: Az első libertárius.....	326

| A LIBERTÁRIUS HITVALLÁS |

Ha körbetekintünk Magyarország politikai palettáján, a vörös ötven árnyalatát látjuk. Az úgynevezett jobboldali pártok épp annyira fanatikusan törekednek az államhatalom kiterjesztésére, a gazdaságunk állami irányítására, valamint személyes szabadságunk megcsonkítására, mint a vállaltan baloldal. Minden párt azt tűzte ki lobogójára, hogy az egyéni szabadságot és szabad vállalkozást az állam mindenható uralmára váltsa. Minden Magyarországon uralkodó politikai erő kollektivista, azaz vallja, hogy az egyén szabadsága csak addig terjed, amíg azzal az állammal szolgálja; hogy életétől, szabadságától és munkájának gyümölcsétől megfosztható, és feláldozható mások javára. Magyarországon az államizmus eszmeisége uralkodik, és egyetlen képviselőre sem talál a szabadság.

Hadd vázoljam fel, mi az alternatíva. Ennek az alternatívának számos neve volt a történelem során, az állam pedig mindet megrontotta: hívták individualizmusnak, mivel az egyén jogait tartja a legfőbbnek és tagadja, hogy szabadsága és tulajdona feláldozható a kollektíva érdekében, de az autoriter propaganda a szót átítatta az atomizmus, az elszigetelődés, az elidegenedés, a közösségellenesség felhangjával. Hívták liberalizmusnak, majd a szocialista erők eltulajdonították és saját államhívó eszméjük jelzőjévé változtatták a szót. Hívták kapitalizmusnak, természetes rendnek, szabad piacnak, piacgazdaságnak, és szabad társadalomnak, nevezték *laissez faire*-nek és spontán rendnek.

Manapság a *libertarianizmus* kifejezés foglalja össze a legteljesebb mértékben e fentebbi szinonimákat. A libertárius hitvallás alapja a non-agresszió elve, (non-aggression principle, NAP) ami szerint *senki sem kezdeményezheti a fizikai erőszak használatát vagy annak fenyegetését más ember személye vagy tulajdona ellen*. A libertarianizmus egyszerre fiatal és vén; megalapítójának az amerikai közgazdászt és filozófust, Murray N. Rothbardot (1926–1995) tekintik, azonban szellemi alapja megegyezik az Amerikai Függetlenségi Háborút mozgató eszmével, Amerika

libertárius forradalmának elveivel, az államellenes klasszikus liberális iskola politikafilozófiájával.

Vizsgáljuk meg tehát a libertarianizmus erkölcsi alappilléret, illetve a libertarianizmus politikáját, hogy megismerhessük az államizmus és a szocializmus egyetlen alternatíváját.

A non-agresszió elve

A non-agresszió elve a libertarianizmus központi tétele. Mi minősül azonban agresszióknak? A kérdésből azonnal láthatjuk, hogy a non-agresszió elve a libertárius érem csupán egyik oldala, és nem adhatunk rá választ a másik oldala nélkül, egy helyes tulajdonelmélet nélkül, ami meghatározza, mi minősül jogos tulajdonnak. Összefoglalva,¹ a libertárius úgy tartja, hogy mindenki jogos tulajdonosa a saját testének (az öntulajdonlás elve), illetve mindannak a szükséges fizikai dolognak, amit azelőtt vett birtokába azzal, hogy fizikailag módosította, körülhatárolta, elfoglalta, vagy a filozófus, John Locke szavaival „elegyítette vele a munkáját,” mielőtt bárki más tette volna (az eredeti birtokbavétel elve).

A következőképpen foglalja össze a német származású filozófus, korunk egyik legnagyobb libertárius gondolkodója, illetve Murray Rothbard tanítványa, Hans-Hermann Hoppe az öntulajdonlás elvét:

Minden személynek kizárólagos tulajdonjoga van saját testéhez, annak felülete határain belül. Minden személy használhatja a testét arra, amiről úgy véli, a legjobban szolgálja azonnali vagy hosszútávú érdekét, jólétét vagy megelégedését mindaddig, amíg nem avatkozik bele egy másik személy saját

---

¹ Itt csupán röviden bemutatni kívánjuk a libertárius eszmét és nem áll szándékunkban mélyrehatóan elemezni azt. A libertárius tulajdonelmélet részletes bemutatásáért lásd Murray N. Rothbard, *Ethics of Liberty, For a New Liberty* ill. Hans-Hermann Hoppe, *A Theory of Socialism and Capitalism* köteteit.

teste használatához való jogába. Az ember saját testének a „tulajdonlása” magába foglalja a jogot ahhoz, hogy felkérjen egy másik embert arra (beleegyezzen abba), hogy valamit tegyen az ő testével (testén); azaz, a jogom ahhoz, hogy azt csináljak a testemmel, amit akarok, magába foglalja a jogot ahhoz, hogy megkérjek valakit és megengedjem valakinek, hogy használja a testem, szeresse, vizsgálja, megváltoztassa annak fizikai kinézetét, vagy akár megverje, megkárosítsa vagy megölje azt, ha az az, amit szeretnék, és amibe beleegyezek. Az ilyesfajta kapcsolatokat bizonyos személyek között szerződéses cserének nevezük és fogjuk nevezni. Ezeket az a tény jellemzi, hogy a résztvevő felek megállapodnak a szűkös erőforrások használatáról; ez a megállapodás pedig azon alapul, hogy a cserében résztvevő partnerek kölcsönösen tiszteletben tartják és elismerik egymás jogát a testük fölötti kizárólagos uralomhoz. Definícióból adódóan, az ilyen szerződéses cserek, míg visszatekintve nem szükségszerűen előnyösek minden és az összes cserepartner számára (talán nem tetszik a kinézetem utána, bár a sebész mindent úgy tett az arcommal, ahogy mondtam neki), ex ante szükségszerűen kölcsönösen előnyösek minden résztvevő számára, máskülönben a csere egyszerűen nem történne meg.

És ahogyan Hans–Hermann Hoppe professzor megjegyzi az eredeti birtokbavétel elvéről²:

Amint birtokba veszik az eddig gazdátlan erőforrásokat, agressziónak minősül hivatlanul megváltoztatni a fizikai karakterüket, vagy korlátozni, hogy mire használhatja őket a tulajdonos, amíg a szóban forgó használat nem befolyásolja bárki más tulajdonának fizikai karakterét – mint a testek esetén. Csak szerződéses kapcsolatokkal – amikor egy szűkös eszköz természetes tulajdonosa explicit módon beleegyezését adja – lehetséges, hogy valaki használja és megváltoztassa az előzetesen megszerzett dolgokat. És csak akkor válhat valaki más ezeknek a dolgoknak a tulajdonosává, ha az eredeti vagy az

---

² Hans–Hermann Hoppe, *A Theory of Socialism and Capitalism*, 1. fejezet.

előző tulajdonos szándékosan átruhazza a tulajdonosi címét, vagy valamiért cserébe, vagy ingyenes ajándékként.

Agresszió tehát a fizikai erőszak és kényszer kezdeményezése a non-agresszív emberek teste, illetve eredeti birtokbavétellel és szerződéssel szerzett fizikai dolgai ellen:

Ha ... egy olyan cselekvést hajtanak végre, ami hívatlanul megtámadja vagy megváltoztatja egy másik személy testének fizikai épségét, és olyan használatra fogja ezt a testet, ami nem tesz ennek a személynek, akkor ezt a tettet – a tulajdonra vonatkozó természetes álláspont szerint – *agresszió*nak nevezik. Agressziónak minősülne, ha valaki egy másik személy testének megerősökölésével vagy megverésével próbálná kielégíteni szexuális vagy sadista vágyait anélkül, hogy ebbe explicit módon beleegyezett volna ez a személy. És úgyszintén agressziónak minősülne, amennyiben valakit fizikailag meggátolnának, hogy olyan tettet hajtson végre a saját testével, ami bár nem *tetszik* valaki másnak – mint rózsaszín zoknit vagy göndör hajat viselni, vagy minden nap lerészegedni, vagy először aludni aztán filozofálni, nem pedig fordítva – viszont ha valóban végrehajtanák, önmagában nem okozna változást bárki más testének fizikai épségében.³

---

³ Hans–Hermann Hoppe hozzáteszi a kulcsfontosságú megjegyzést:

[V]alaki értékrendszerének sértetlensége elleni támadás ... nem sorolható az agresszió kategóriájába. ... Egyfajta technikai szükségszerűség bármilyen tulajdonelmélet esetén, ... hogy valaki tulajdonjogának egy másik ember jogaival szembeni határát fizikai, objektív, interszubjektíven megállapítható feltételekkel fogalmazzák meg. Máskülönben lehetetlen volna egy cselekvőnek meghatároznia *ex ante*, hogy bármelyik cselekedete agresszió-e vagy sem, és a tulajdonnormák ... társadalmi funkcióját, azaz hogy lehetővé tegyék a konfliktusmentes interakciót, egyszerűen nem lehetne beteljesíteni technikai okok miatt.

Kevésbé nyilvánvaló, de megjegyzendő, hogy a *csalás*, bár nem kényszer és erőszak, de az agresszió egy formája, így épp úgy sérti a non-agresszió elvét, mint a tolvajlás. Ahogyan a szellemi tulajdon szenvedélyes libertárius ellenzője, Stephan Kinsella írta⁴:

Tételezzük fel, hogy Karen vásárol egy vödör almát Ethan-tól 20 dollárért. Ethan úgy állítja be a vödörben levő dolgokat, mint amik ténylegesen *almák*, amik egy bizonyos természettel bírnak, azaz amiket rendeltetésszerűen fel lehet használni arra, hogy megegyék. Karen azzal a feltétellel adja át a 20 dollárját Ethannak, hogy Ethan nem próbálja szándékosan átverni, például rohadt almákat adni cserébe. Ha az almák valóban rohadtak, és ezt Ethan tudja, akkor tudja, hogy nem kapott engedélyt arra, hogy tulajdonolja vagy használja a 20 dollárt, mert a „nem csalás” feltétele nem teljesült. Szándékosan birtokolja Karen 20 dollárját annak beleegyezése nélkül, ennélfogva egy tolvaj.

Más szóval a libertárius számára a csalás az agresszió (nevezetesen a lopás) egyik formája, mivel a csalás egy módszer, amivel az egyik fél megszerzi vagy elveszi valaki más tulajdonát annak beleegyezése nélkül.

A civilizált világ elsöprő többsége anélkül elfogadja és vallja a non-agresszió elvét a magánemberek közötti kapcsolatban, hogy valaha hallotta volna, ahogy a fentiekhez hasonló módon megfogalmazzák azt. A gyermekeinknek azt tanítjuk, hogy ne bántsák a másik gyermeket és ne vegyék el mások dolgait. Kérdésen felülinek tartjuk, hogy elítéljük a rablókat, az erőszaktevőket, a betörőket és a gyilkosokat.

Aki a non-agresszió elve ellen kíván érvelni, az a következő problémás helyzetben találja magát: úgy gondolja, hogy súlyos etikai problémák húzódnak meg az erőszak kezdeményezésé-

---

⁴ Stephan Kinsella, „The Problem with Fraud: Fraud, Threat, and Contract Breach as Types of Aggression”

nek egyetemes tilalmában. Azaz ráébredt, hogy a teljes társadalmunk hamis erkölcsi alapokra épül. Ha a non-agresszió elve hamis, ennek az embernek a legfőbb feladata – sőt, kötelessége! – megpróbálni meggyőzni erről a szülőket, a törvényhozókat, a tanárokat, a politikusokat, hogy mihamarább a helyes útra térjünk; mindenkit fel kell világosítania arról, hogy a gyilkosság valójában *helyes*, a rablás valójában *nem* büntetendő, és erkölcsileg *semmi kivetnivaló* nincs a betörésben, a nemi erőszakban, a békés emberek és tulajdonuk megtámadásában.

De egyetlen épelméjű ember sem javasolja komolyan ezeket a változásokat. Szinte mindenki belátja a tulajdonjogok tiszteletének fontosságát a társadalmi rend és a civilizált élet fenntartásához és elfogadja a non-agresszió elvét a közösségi életben. Ugyanakkor lényegében mindenki megtorpan, amikor ezeket az elveket magára *az Államra* és az Állam ügynökeire kell alkalmazni. A libertarianizmus azonban *következetesen* és *kivétel nélkül* alkalmazza azokat az elveket, amiket mindenki elfogad a magánéletben.

Következetesség

Ha az ember érvelése következetes, az azt jelenti, hogy az érvelés logikai ellentmondásoktól mentes. Ahogyan Ayn Rand, a kommunista uralomból Amerikába menekült regényíró és filozófus helyesen megállapította: “Ellentmondás nem létezik. Ha úgy gondolod, hogy ellentmondással állsz szemben, ellenőrizd a premisszáidat! Meglátod, hogy egyikük téves.”

Épp így az erkölcsi kérdésekben: ha az ember ellentmondást tapasztal az erkölcsi elméletében, az elmélet nem lehet logikailag helyes. Ha arra a következtetésre jut, hogy egy és ugyanaz a cselekvés egyszerre jó és rossz, egyszerre helyes és helytelen, tiltandó és támogatandó, meg kell változtatnia vagy el kell vetnie azt.

Az az állítás, hogy “a rablás helytelen,” egy erkölcsi elmélet, amelyet társadalmunk mérhetetlen többsége vita nélkül elfogad.

A libertárius az, aki ezt az elméletet *következetesen alkalmazza*. A libertárius az, aki rámutat a tényre, hogy az adószedés rablás, az Állam pedig társadalmunk egyetlen olyan intézménye, amely megszegi ezt a mindenki által elfogadott erkölcsi előírást, és bevételét nem önkéntes kereskedelemmel szerzi szabadon vásárló vagy a vásárlástól szabadon elállható fogyasztóktól, hanem agresszív erőszakkal és annak fenyegetésével.

Úgy tartjuk, helytelen, ha a valaki egy békés emberre támad. A libertárius az, aki rámutat az Államra, és azt mondja: az Állam törvényei márpedig semmivel kevésbé nem minősülnek békés emberek elleni agresszív támadásnak! Így a libertárius épp úgy ellenzi az állami erőszakot, mint a magánerőszakot: ellenzi, hogy az állam megszabja, ki, mit és mennyiért árusíthat, hogy a vállalkozó mekkora béreket fizessen, ellenzi az engedélykötelességet, a minimálbéreket, az árszabályozást, mert látja, hogy ezek mögött nyers agresszív erőszak húzódik; mert látja, hogy nem azok a bűnözők, akik az állami törvényeket és szabályozásokat megszegve hatósági ár alatt, engedély nélkül értékesítenek javakat és szolgáltatásokat az önként vásárló fogyasztóknak, hanem azok, akik ezért megtámadják őket. Nem az a bűnöző, aki engedély nélkül épít magának egy házat, hanem aki a fegyveres erőszak fenyegetésével tiltja ezt meg neki, aki ezért kirabolja és elpusztítja a tulajdonát. A libertárius nem fogadja el az államista virágnyelvet: a „bírságokra”, amiket non-agresszív tevékenységekért szabnak ki, közönséges rablásként tekint és az áldozat oldalán áll.

A libertárius szerint a gazdasági szabályozások arzenáljával megbénítani a vállalatokat, erőszakkal és annak fenyegetésével korlátozni az emberek közötti önkéntes szerződést és cserét, amit összefoglalva piacnak nevezünk, erkölcstelen bűn és a tulajdonjogok elleni megvetendő támadás.

Az agresszív állami erőszak továbbá hatalmas társadalmi károkkal is jár: az Uber jobban szolgálta a fogyasztókat, a vásárlók szemében értékesebb szolgáltatást nyújtott, mint a taxivállalatok. A vásárlók önként választották az Uber-t, tehát úgy vél-

ték, az Uber által nyújtott szolgáltatás fogja a legnagyobb mértékben kielégíteni a kívánalmaikat, az volt számukra a helyváltoztatás legkívánatosabb módja, és az Uber által nyújtott szolgáltatás messzemenően kényelmesebbé teszi életüket, mint a taxizás, vagy az utazás bármilyen más formája. Az Állam azonban – ami mindig is a kartellek és monopóliumok megteremtője és védelmezője volt – azoknak a védelmére sietett, akik képtelenek voltak olyan minőségben szolgálni a fogyasztókat, mint a versenytársaik. Vajon hány olyan termék és szolgáltatás bukott el a versenyt korlátozó szabályozások aknamezején, amelyet ma boldogan használnánk? Mennyi láthatatlan áldozata van az állam hatalmának? Mennyire élhetnénk nagyobb kényelemben, milyen technológia volna a markunkban egy szabad gazdaságban?

A libertárius eszme alapköve, hogy az embernek jogában áll úgy kereskedni és szerződésbe lépni, ahogyan helyesnek találja, azzal, akit helyesnek talál, azt előállítani, amit csak kíván, és úgy, ahogy csak kívánja, mindaddig, amíg ezzel nem szegi meg a non-agresszió elvét, amíg nem kezdeményez erőszakot ezzel mások személye és tulajdona ellen. Tehát az állam minden gazdasági beavatkozása és szabályozása szembeszegül a non-agresszió elvével és mindazzal, amit erkölcsileg helyesnek találunk.

Ahogy ellenezzük az agressziót a gazdasági életünkben, úgy ellenezzük a személyes szabadságunk elleni agresszív támadást is. Bármiféle kábítószer fogyasztásának agresszív tilalma megszegi az öntulajdonlás elvét és az állam tulajdonaként kezeli a polgárokat. Ha személyesen nem is támogatjuk vagy gyakoroljuk a kábítószerfogyasztást, ha úgy is gondoljuk, hogy káros a fogyasztó számára, fenntartjuk, hogy az ember tulajdonosa a saját testének és jogában áll olyan szert vinni a saját testébe, amelyet csak szeretne, és azt természeteni vagy értékesíteni, amit csak szeretne, amennyiben nem követ el csalást.

A személyes szabadságunk elleni agresszív támadás egy másik roppant elterjedt formája a fegyverbirtoklás tulajdonlásának tiltása. A tulajdonjogok támogatása magában foglalja az

önvédelemhez való jogot és a jogot ahhoz, hogy az ember megválassza, milyen eszközzel kívánja megvédeni személyét, tulajdonát, családját és otthonát az erőszakos támadástól és bűnözéstől.

Ellenezzük a gyermekeink felnevelésébe és oktatásába való agresszív állami beavatkozást és a kötelező oktatás rendszerét a gyermekek elleni állami erőszak leggyűlöletesebb formájának tartjuk. A kötelező oktatás a gyermekek államosítása, a szülők jogainak felszámolása és a család intézménye ellen intézett államszocialista támadás. Ellenezzük az oktatás központi tervezését és az oktatási hivatalok létét, amik arra kényszerítik a szülőket és a magániskolákat, hogy azt tanítsák a gyermekeknek, amit a Hatalom előír.

A libertarianizmus képviselői közül néhányan itt megállnak, és úgy érvelnek: “mint ahogy évszázadok mézárzásai után az emberiség elválasztotta az államot és az egyházat, úgy kell nekünk is elválasztanunk a gazdaságot és az államot, illetve a magánéletünket és az államot. Ez nem pusztán sokkal igazságosabb világot is teremt, hanem sokkal gazdagabbat is. Nemzetek akkor szárnyaltak a leginkább, amikor a szabadság alapelvét a legnagyobb mértékben érvényesülni hagyták, és akkor zuhantak a legnagyobb kinszenvedésbe, amikor a szocializmus útját választották, a szabadságot pedig teljesen eltiporták. Feladatunk tehát az államot lecsökkenteni az éjjeliőr-szerepére, hogy egyetlen feladata a tulajdonjogok védelme legyen, az emberiség pedig békében élvezhesse a szabad piacgazdaság mérhetetlen erejű életszínvonal-emelését.”

Míg ezek az emberek bajtársaink a szabadságért való küzdelemben, mégsem következetesek. Hiszen az állam, ha éjjeliőr-szerepében is tetszeleg, nem több, mint aki a védelem és a végérvényes döntéshozatal monopóliumát birtokolja, illetve aki bevételére még mindig adóztatással – tehát rablással – tesz szert. Még mindig egy olyan intézmény, ami vét a tulajdonjogok, a non-agresszió elve ellen.

A minarchista állam egyetlen feladata a támogatói szerint a tulajdonjogok biztosítása. Azonban ezt a feladatát a tulajdonjogok megsértésével látja el. Ha egy közösség úgy dönt, az állami rendőrség és az állami bíróság hasztontalan és hatékonytalan, megbízhatatlan, igazságtalan, erőszakos vagy gyenge, az Állam változatlanul arra kényszeríti a közösséget, hogy finanszírozzák azt, nem mondhatnak nemet a szolgálataira és nem választhatnak más védelmi vagy bírói szolgáltatót, ahogyan az összes többi hasznos árucikk esetén tehetik.

A libertárius álláspontot ezzel kapcsolatban a briliáns belga közgazdász, Gustave de Molinari fogalmazta meg 1849-ben:

Ha van jól megalapozott igazság a politikai gazdaságtanban, akkor az ez: minden esetben, az összes árucikk kapcsán, amely a fogyasztó megfogható vagy megfoghatatlan szükségét elégíti ki, a fogyasztó elsődleges érdeke, hogy szabad maradjon a munka és a kereskedelem, mivel a munka és a kereskedelem szabadsága szükségszerűen és végérvényesen az ár maximális csökkenését eredményezi. Valamint ez: bármely árucikkről legyen szó, mindig a vásárló érdekének kell érvényesülnie a termelő érdekei felett. Nos, ezeknek az elveknek a követése során az ember a következő megkerülhetetlen következtetésre jut: a biztonság termelését – e megfoghatatlan árucikk fogyasztói érdekében – alá kell vetni a szabad verseny törvényének. Amelyből az következik, hogy egyetlen kormánynak sem állhatna jogában megakadályozni, hogy egy másik kormány versenybe szálljon vele, vagy megkövetelni a biztonság fogyasztóitól, hogy kizárólag hozzá forduljanak ezért az árucikkért.⁵

A libertarianizmus tehát, következetesen alkalmazva, az emberek önkéntes együttműködésére épülő agressziómentes, állam nélküli társadalmat, *anarcho-kapitalizmust* jelent. Ez nem

---

⁵ Gustave de Molinari, „De la production de la sécurité” In *Journal des Economistes* (1849. február): 277–90. A versengő védelmi szolgáltatók rendszeréről részletesebben lásd például Hans-Hermann Hoppe, „A közjavak elméletének tévedései és a biztonság előállítása,” illetve *Demokrácia, a bukott bálvány* kötetének 12. fejezetét.

jelentí azt, hogy példának okáért a Fidesz–szavazók nem bízhatnák Orbán Viktorra és társaira a tulajdonuk védelmét, illetve nem fizethetnének Orbán Viktornak vagy választott vezetőjüknek ezért a szolgáltatásért, *viszont senki más nem kényszeríthetnek arra, hogy finanszírozza őket.* Aki úgy gondolja, a hatalom bölcs, igazságos és erényes, akinek vezetőkre van szüksége, megkérheti őket, hogy vezessék és szabályozzák élete minden aspektusát, *de nem kényszerítheti másokra, hogy akaratuk ellenére kövessék ezeket a rendeleteket.*

Természetes rend

A világunk talán leggyönyörűbb ténye, hogy a legigazságosabb társadalmi rendszer egyszerre az, ami a legnagyobb mértékben emeli az általános életszínvonalat.

Ennek ellentétét tisztán láthatjuk a kommunizmus esetében. Minél inkább elnyomja a hatalom az egyéni szellemet, a szabad vállalkozást és a magántulajdont, annál nagyobb szenvedés száll az egész nemzetre. Venezuela csupán a legutóbbi példa a nemzetek hosszú sorában, akik vérrel, szenvedéssel, és nemzedékeken át tartó kulturális és gazdasági nyomorral fizettek az államizmus (szocializmus, kommunizmus, tervgazdálkodás, “haveri kapitalizmus,” stb.) következtében.

De nem csak a kommunizmus szolgáltat szintiszta bizonyítékot arra, mekkora pusztítást okoz, ha a gazdaságot nem a szabadság, hanem a kényszer alapelve mentén szervezik. Az úgynevezett üzleti ciklusok kiváló példái ennek. Sokan úgy gondolják, hogy a periodikusan jelentkező gazdasági válságok a szabad piacgazdaság működéséből fakadnak, és csupán az állami beavatkozás képes csillapítani vagy megelőzni őket. Ami azt illeti, ennek épp az ellentéte igaz. Való igaz, hogy megfigyelhető az időszakos fellendülések, majd az azt követő válságok jelensége, viszont ezeket a válságokat az Állam egy intézménye, a jegybank beavatkozása okozza.

Röviden, az érintetlen piacgazdaságban a hitel árát – a kamatot – a társadalom megtakarításai határozzák meg. A több

megtakarítás csökkenti, a kevesebb növeli a hitelek árát. Az állam egyik szerve, a jegybank azonban új pénz előállításával, azaz inflációval mesterségesen megnöveli – vagy engedi a bankoknak megnövelni – a hitelek kínálatát, csökkentve azok árait – a kamatot –, ami azt az illúziót kelti, hogy a társadalomban több megtakarítás van jelen, mint valójában. Murray Rothbard szavaival élve, ennek következményeképp

az üzletemberek úgy reagálnak, ahogy akkor tennék, ha a megtakarítások *valóban* megnövekedtek volna: többet ruháznak be tartós felszerelésbe, tőkejavakba, ipari nyersanyagokba, építkezésbe ahelyett, hogy a fogyasztási javak közvetlen termelésébe fektetnének. [...] A vállalatokat elcsábította az állami babrálás és a mesterséges kamatcsökkentés, amely következtében úgy cselekedtek, mintha több megtakarítás állna rendelkezésre befektetés végett, mint amennyi valójában. Miután az új bankpénz átszivárgott a rendszeren [...] nyilvánvalóvá vált, hogy nincs elég megtakarítás az összes termelési eszköz megvásárlásához, és a vállalatok tévesen fektették be a rendelkezésükre álló limitált megtakarításokat. A vállalatok túlzott mértékben fektettek be tőkejavakba, és elégtelen mértékben fogyasztási cikkekbe.

A válság pedig az a folyamat, amelyen keresztül a piaci erők arra törekednek, hogy helyrehozzák az állam által előidézett problémákat. Rothbard szavaival:

A „válság” tehát egy szükségszerű és egészséges fázis, amely során a szabadpiac kigyomlálja a fellendülésből származó többleteket és hibákat, és visszaállítja a piacgazdaság azon funkcióját, hogy hatékonyan szolgálja a fogyasztók tömegét.

Jelenlegi gazdasági rendszerünket az állami beavatkozás jellemzi. A 2008-as pénzügyi válság kiváló példája volt az állami beavatkozás által előidézett összeomlásnak, és nem az volt az utolsó gazdasági tragédia, amit láttunk. A libertárius alapelvekre épülő szabad gazdaság véget vetne a vissza-visszatérő, világszintű összeomlásoknak.

A gazdasági beavatkozások csupán még nagyobb káoszt szí-
tanak. Minden szabályozás csupán egy sor másik problémát te-
remt, amit aztán újabb szabályozásokkal próbál megoldani a
kormány, mindaddig, amíg a gazdasági szabadság teljesen eltű-
nik, és eluralkodik a kommunista tervgazdálkodás, az azt övező
erőszakkal, szegénységgel és szenvedéssel karöltve.

A libertárius álláspont tehát a gazdaság teljes szabadsága,
nem csupán azért, mert minden más barbárság lenne, hanem
mert ez képes a legnagyobb mértékben kielégíteni a fogyasztói
igényeket, és ez idézi elő a legnagyobb civilizációs fejlődést,
életszínvonalunk legnagyobb emelkedését.

Összefoglalva tehát a libertárius álláspontot úgy lehet a leg-
inkább megérteni, ha az államra úgy tekintünk, mint egy egy-
szerű bünszervezetre. A valóság épp ez: az állam a rablók és az
erőszakos banditák hatalmaskodó szervezete, akik a társada-
lom értékteremtő tagjain élőködnek. A megoldás pedig az er-
kölcsei következetesség. A megoldás hagyni, hogy érvényesüljön
a gazdasági szabadság civilizációépítő ereje, ahogyan az pár év
alatt duplájára növelte a 19. századi amerikai gazdaságot, a-
hogyan az felemelte Németországot a világháborúk után, a-
hogyan az történelmének minden pontján példátlan gazdasági és
technológiai fejlődést hozott a tömegeknek, és lehetővé tette a
múlthoz viszonyított bőséget, ami körülvesz minket.

A megoldás tovább vinni a szabadság lángoló fáklyáját,
amely a mai Magyarország szocialista kultúrájában alig pislá-
kol, és táplálni, amíg fénye megvilágít egy szebb és boldogabb
jövőt, a tömegek pedig elhagyják az államizmus útját.

AMI NEM AZ ÁLLAM

Az emberek fejében uralkodó filozófiai zavarok elsöprő
többsége visszavezethető ahhoz az okhoz, hogy nem, vagy csap-
nivalóan definiálják a fogalmaikat.

Így az Államról alkotott egyik legnépszerűbb, de ugyanak-
kor végtelenül semmitmondó definíció, hogy az Állam „a kö-

zös ügyeink intézése” végett létrehozott szervezet. Tisztán emlékszem arra, amikor néhány nappal azután, hogy középiskolás koromban először olvastam Murray Rothbard esszéjét *Az Állam anatómiájáról*, az egyik tanárom megismételte ugyanezt a definíciót: „a közös ügyeink intézésére létrehozott szervezet,” én pedig elkönnyveltem, hogy azok az emberek, akik tanítják ezt a témát, vagy nem ismerik, vagy eltitkolják az állam tényleges cselekedeteiből származtatott definícióját; röviden, vagy inkompetensek, vagy gonoszak.

Az ember ilyenkor elgondolkodik, vajon tudják-e azok, akik ezt a definíciót hangoztatják, hogyan is kell definiálni valamit. A definíciónak nem azt kell kimondania, hogy mit szeretnénk, mi legyen az állam, hanem *az állam megfigyelhető tetteiből kell levonnunk azt*. Mintha ezek az emberek soha egy pillanatra sem torpantak volna meg, hogy hozzávessék a „közös ügyek” megkérdőjelezhető fogalmát az államok történelmi tetteihez.

A zsidók és a náciak „közös ügyének” intézése lett volna, amikor a náci állam tömegesen mészárolta le a zsidókat? Az állam csupán „a közös ügyeit intézte” vajon azoknak, akiket áldozat nélküli bűncselekmény miatt börtönzött be és büntetett meg, akiket megfosztott a szólásszabadsághoz, a sajtószabadsághoz, netalántán az önvédelemhez való jogtól a múltban és a jelenben? A közös ügyeket intézte vajon az állam, amikor törvénybe iktatta, hogy jogában áll besorozni és arra kényszeríteni a polgárokat, akik közül sokan elleneztek a rabszolgaságot, hogy találják meg és fogják el a menekülő rabszolgákat? Vagy mindannyiunk közös ügye lenne, amikor állami támogatásra van szüksége a politikus egyik cimborájának, hogy fenn tudja tartani a veszteséges vállalkozását? Vagy amikor valakinek kevesebb a fizetése, mint amennyit szeretne? Vagy amikor az államhoz fordul „alapjövedelemért”, mert „a munka elnyomás és kizsákmányolás?” Közös ügy lenne, hogyan szeretném tanítani vagy taníttatni a saját gyermekemet? Hogy a saját nemükhöz vonzó emberek hogyan kötik össze az életüket? Hogy miként védem meg a házamat a betolakodóktól? A közös ügyek

intézése lenne, amikor az állam kutyaí rátámadnak egy békés emberre, aki el merete követni a főbenjáró bűnt, hogy a kábító-szerét nem az államilag engedélyezett listáról választotta, és az alkohol helyett mondjuk a kannabisztól vagy hallucinogének-től akart felmentést kérni a józan elméje alól?

Ha kitartunk amellett, hogy az állam bizony „a közös ügyeink intézésére létrehozott szervezet”, akkor a fenti kérdésekre mind igennel kell felelnünk. Ugyanakkor itt abba a problémába ütközünk, hogy egy újabb definiálatlan fogalommal próbálják definiálni az előzőt. Logikusan következik a kérdés: mik a közös ügyek? A válasz – ha helyesen akarjuk elvégezni a fogalomalkotás folyamatát, és a definíciót nem az államról szóló vágyakra, eszményképekre és álmodozásokra, hanem a valóságra alapozzuk, azaz megvizsgáljuk a múlt és a jelen összes államának tevékenységeit – „közös ügy” *bármilyen és minden*, amit akárki csinál, valaki más pedig bele akar szólni abba az erőszak és kényszer használatával.

Tekintve, hogy a történelem során és a jelenben az államok beleszóltak magánéletünk és gazdasági tevékenységünk minden apró részletébe, a közös ügyeink egyszerűen: az ügyeink, az életünk, minden cselekedetünk. Az államizmusban – és kiváltképp a demokráciában, ahol mindenki leszavazhatja mások tulajdonjogait – senkinek nem jut olyan sarok, ahova elbújhatna a „köz” elől. Ha az állam azt mondja, hogy közügy az, hogyan táplálkozol, mit viszel be a saját testedbe, mit olvasol, mit dolgozol, mennyit keresel, mit mondasz, mivel véded meg a személyedet és a tulajdonodat, mekkora részét tartod meg a jövedelmednek, kitől és kitől nem juthatsz orvosi ellátáshoz, ételhez, ruhához, bármihez, akkor az bizony közügy lesz, az ellenkezéset pedig erőszakkal elfojtják.

A közügy kategóriája nem létezik. Az egész egy hatalmas körkörös érvelés, amit arra terveztek, hogy az állami agressziót a tömeguralom köntösével legitimálják. A közügy az, amibe az állam beleszól. Miért szól bele? Mert közügy. Elég kikiáltania

valakinek, hogy „közügy” polgártársa bármely tetszőleges cselekedete vagy állapota, az állam pedig készen is áll, hogy a „köz” akaratára formálja azt a rendőri erőszak segítségével.

Röviden, amennyiben az államot „a közügyek intézésének szervezeteként” definiáljuk, illetve ha igaz – márpedig tagadhatatlanul az – hogy az államok a történelem során beleszóltak az emberek életének minden részletébe, akkor logikusan következik, hogy tagadjuk a „magánügy” fogalmának létjogosultságát és magát az elképzelést, hogy lennie kell egy szférának, ahol az ember az állami kényszertől szabadon, szabad belátása szerint formálhatja saját sorsát.

MIRE HATALMAZ FEL A KÉTHARMAD?

Számtalan ideológiával próbálkozott már az ember, némelyikük bőséget, némelyikük szenvedést és halált hozott. Bár sokan úgy hiszik, az emberiség meghaladta az ideológiákat, a valóság az, hogy ma is dominál egy ideológia, amit mindenki szent és sérthetetlen, igaz eszmének tart. Korunk ideológiája a *demokratizmus*.

A demokratizmus annyira polgári vallásunk központi elemét képezi, hogy a többség olyan magától értetődőnek veszi, mint a vizet a hal. Sokan büszkén kijelentik, hogy az ideológiák csak bajt hoznak és ők bizony nem hisznek semmilyen „izmusban” – ugyanakkor megingathatatlanul hithű és radikális demokraták. Az iskolákban – mivel a történelmet a győztes ideológia értelmiségi osztálya írja – úgy tanítják, hogy a demokrácia vagy az elképzelhető legjobb rendszer, vagy „a legrosszabb kormányzási forma – nem számítva az összes többi, amellyel az emberiség időről időre megpróbálkozik”, és a választójog minden kiterjesztését kétségbevonhatatlan fejlődésként és civilizálódásként tanítják a *demokrata tanárok!*

Demokraták kormánya alatt sínylődünk demokrata ellenzékkel, demokrata sajtóval és értelmiséggel, és a demokrata állam minden agresszióját demokrata közvélemény tűri és tartja legitimnek.

A Hatalom manapság azzal igazolja minden lépését, hogy a “kétharmadra”, a tömegek elsöprő támogatására hivatkozik; ilyenkor az érvelésbe csempészik a demokratizmus premisszáját és úgy kezelik – még hozzá teljes joggal – mintha senki sem vitatná. De valóban érvényes volna ez az igazolás? Mire hatalmaz fel valójában a kétharmad? Erre csak akkor adhatunk választ, és akkor ítélni tudjuk meg, igazak-e a Hatalom öngazoló érvei, ha megvizsgáljuk a demokrácia ideológiáját.

A demokrácia definíciója

A demokrácia az államizmus egy ágazata, így célszerű az állam definíciójával kezdeni a vizsgálatot. Ahogy Hans–Hermann Hoppe fogalmazott, ahhoz, hogy egy szervezet államnak minősüljön,⁶

képesnek kell lennie elérni, hogy egy adott terület minden lakosa hozzá forduljon a végső döntéshozatalért, vagy minden lakos alá legyen rendelve az ő végső ítéletének. Kiváltképpen pedig, ennek a szervezetnek el kell érnie, hogy ő – vagy ügynökei – ítélkezzenek minden olyan konfliktusban, amelyben maga is érintett. A hatalom pedig, ami ahhoz kell, hogy kizárjon mindenki mást a végső döntőbíró szerepköréből, magával vonja az állam második meghatározó jellemvonását: az adóztatás hatalmát. A hatalmat arra, hogy egyoldalúan határozza meg az árat, amit az igazságszolgáltatást követelőknek fizetniük kell.

Az állam tehát a végső döntéshozatal kötelező monopóliuma egy adott területen belül.

---

⁶ Hans–Hermann Hoppe: Az értelmiségiek és az értelmiség-ellenes értelmiségiek

Ez a definíció elsőre talán kicsit furcsának tűnhet, de azonnal megértjük, ha megvizsgáljuk a két cselekvést, amit kizárólag az állam vihet végbe: az *adóztatást* és a *törvényhozást*.

Az adóztatás a következőképp néz ki: először az állam igényt tart a termelésben résztvevő egyének jövedelmének egy részére – mondjuk a felére. Ezután úgy dönt, hogy a követelése bizony jogos követelés ebben a jövedelemre vonatkozó konfliktusban, majd kényszerrel büntetlenül érvényre juttatja a döntését, aki pedig ellenáll, azt erőszakkal elnyomja vagy megöli; ezt nevezik *adóztatásnak*.

A törvényhozás hasonlóképp működik: először az állam kifogásol bizonyos önkéntes cseréket, szerződéses kapcsolatokat vagy non-agresszív viselkedéseket. Röviden, ellenez olyan cselekvéseket, amik békések és áldozatmentesek, nem sértik senkinek a tulajdonjogait. Konfliktust kezdeményez az adott személyekkel az általa kifogásolt cselekvésre hivatkozva, majd bíróságával úgy dönt, hogy neki van igaza a konfliktusban, és erőszakkal érvényre juttatja az akaratát; ezt nevezik *törvényhozásnak*, vagy a magyar nyelv leggyomorforogatóbb szavával *jogalkotásnak*.

Mindez ugyanúgy igaz és érvényes az államra a demokráciában is. A demokratikus államnak úgyszintén hatalmában áll az adóztatás és a törvényhozás. A demokratikus állam például dönthet úgy, hogy minden önkéntes cserébe elegyedő fél köteles fizetségként elfogadni a központi bankja által nyomtatott papírfecniket, és erőszakot kezdeményezhet azok ellen, akik elutasítják az állami papírdarabokat (amit a kedve szerint inflálhat). Dönthet úgy, hogy ne a szülők, hanem az állam nevelje fel a gyermekeket, és erőszakkal elmarhatja azokat a gyerekeket, akiket a szülei nem adnak az állam kezébe (vagy nem azt tanítják nekik, amit az állam parancsol). Dönthet úgy, hogy kényszerrel elnyomja azokat, akik egy általa kifogásolt növényt fogyasztanak, természetnek vagy cserélnek, vagy akik egy általa kifogásolt áron értékesítenek egy terméket, vagy akik az általa kifogásolt eszközökkel védik a saját tulajdonukat.

A demokrácia első tulajdonsága tehát az államizmus általános jellemzője: hogy egy uralkodói csoport büntetlenül erőszakot kezdeményezhet a békés emberek személye és tulajdona ellen. Két karakterisztikus jellemvonás különbözteti meg a demokráciát az államizmus többi formájától: (1) az uralkodói csoport összetétele folyton változhat, és (2) az alattvalók döntenek szavazáson át az uralkodói csoport összetételéről.

A demokrácia erkölcsfilozófiája

Szóval hogyan *igazolják* erkölcsileg a demokratizmust?

Végző soron egy körkörös érveléssel: a tömeguralom azért jogos, mert tömeguralom. A tömeg hatalommal ruházta fel a megválasztott képviselőket, akik így – a demokratizmus szerint – joggal, “a kormányzottak egyetértésével” uralkodnak.

Nos, ez az elmélet számos sebből vérzik.

1.

A kormányzottak egyetértésének lehetetlensége

Mindenekelőtt az állam egy olyan intézmény, ami az erőszak kezdeményezésével megváltoztathatja az alattvalói viselkedését – “a börtön és a bajonett fenyegetésével vagy használatával” tilthatja meg, hogy valaki például fegyvert vásároljon és megvédje magát az erőszakos támadóktól. Teljesen nyilvánvaló, hogy *nem* azoknak a kormányzottaknak az egyetértésével uralkodik, akiket erőszakkal és kényszerrel eltilt valamitől vagy kényszerít valamire, hiszen ha ezek a kormányzottak valóban beleegyeznének az uralomba, nem kellene agressziót alkalmazni ellenük! Az erőszak kezdeményezésének fogalma logikailag magába foglalja, hogy az áldozat nem ért egyet az erőszakkal. Egyetlen állam sem uralkodhat “a kormányzottak egyetértésével” vagy beleegyezésével; legyen akár demokratikus, akár

monarchikus vagy diktatórikus, mivel az államnak a definíciója szükségszerűen magába foglalja, hogy nem érvekkkel, meggyőzéssel, hanem agresszív kényszerrel juttatja érvényre az akaratát.

2.

A hatalommal való felruházás lehetetlensége

A “kormányzottak egyetértése” mellett az is problémás, amikor a demokratizmus szerint a tömeg “hatalommal ruházza fel” az államot. Eszerint a tétel szerint az állam azért rendelkezik jogszerűen az erőszak vagy a végérvényes döntőbíráskodás feletti monopóliummal, mert az emberek a képviselőkre ruházták ezt a jogukat a demokratikus folyamat során.

De mihez is van joga az embernek, amit aztán másokra ruházhat?

Erre két választ adhatunk:

1. Vagy minden embernek jogában áll erőszakot kezdeményezni békés emberek személye és tulajdona ellen, “adóztatni” és “törvényhozni” felebarátai felett,

2. Vagy mindenkinek kizárólag ahhoz van joga, hogy azt tegyen, amit szeretne, ha azzal nem sérti mások tulajdonjogait – és ennek megfelelően hogy mentes és szabad legyen a személye és tulajdona elleni erőszak kezdeményezésétől, illetve hogy önvédelem céljából erőszakot alkalmazzon egy agresszor ellen.

A demokraták azt állítják, hogy az utóbbi az igaz; hogy az embereknek nincs joguk támadni és rabolni, és az államot *éppen azért hozták létre*, hogy védje a békés embereket a támadók és a rablók ellen. Ha viszont ez valóban igaz, akkor logikailag nem ruházhatják fel az államot az adóztatáshoz és a törvényhozáshoz való joggal, mert olyan jogot, amivel nem rendelkeznek, nem ruházhatnak másokra. Mivel nincs joguk erőszakot kezdeményezni – nincs joguk papírfecniket nyomtatni majd arra

kényszeríteni másokat, hogy elfogadják fizetségként, nincs joguk megadóztatni a szomszédjukat, nincs joguk erőszakkal “szabályozni” a sarki ABC gazdasági tevékenységét, nincs joguk egy “tananyagot” kényszeríteni minden gyermekre, és így tovább az államista agresszió végtelen listáján át – így nem ruházhatják az államra a (nemlétező) jogukat.

A demokrácia a gyakorlatban

Vizsgáljuk meg a gyakorlatban a demokratizmus ideológiáját.

Képzeljünk el egy panelházat, amiben harmincan laknak. A lakók más-más társadalmi csoportból származnak és a jövedelmek eltérőek. Vannak öten, akik havonta egy millió forintnál is többet keresnek, vannak tízen, akik havonta négyszázezer forintot keresnek és vannak tizenöten, akik havonta százötven ezer forintot keresnek. Tétélezzük fel, hogy közülük húszan úgy találják, hogy a lakók egy bizonyos csoportja túlságosan is gazdag, míg a másik csoport túl szegény, és úgy döntenek, hogy újra fogják osztani a gazdagok jövedelmét a szegények javára. Szavazást tartanak, ahova meghívják minden lakót, és aminek a végeredménye, hogy a lakók kétharmada az újraelosztást pártolja. Felbátorodva a tömeg elsöprő támogatása láttán, a csoport néhány kinevezett tagja (a rendőrök vagy az adóbehajtók) az éjszaka leple alatt felfegyverkeznek, összegyűlnek a gazdagok bejárata előtt, betörik az ajtóikat, elkobozzák az otthonaikban lelhető vagyont egy jelentős részét miközben fegyvert tartanak a lakók fejéhez, ha pedig az áldozatok ellenállnának, lelövik őket.

Ezt nevezzük közvetlen demokráciának. Ebben az esetben a többség önállóan, megválasztott képviselők közbenjárása nélkül dönt a „közügyekről” és juttatja érvényre az akaratát.

Az erkölcsi intuíciónk és a jóérzésünk megretten egy ilyen kép láttán. Minden civilizált ember kimondhatatlanul gonosznak tartaná, ha arról számolnának be a híradók, hogy ténylegesen ez történt egy este egy panelházban. Mindenki teljesen

nyilvánvalónak tartja, hogy ez nem lehet semmilyen civilizált társadalom törvénye. A demokraták mégis azt állítják, hogy bizony (ha ugyanezt az elvet a teljes országra alkalmazzuk) ez valahogyan mégis igazságos. Szóval hogyan próbálják igazolni az ideológiájukat?

Például azt mondják, hogy az áldozatoknak lehetőségükben állt elköltözni egy másik (demokratikusan irányított!) lakóházba, és a maradással hallgatólagosan a beleegyezésüket adták a ház – vagy az ország – szabályaiba. Ez annyit tesz, hogy ha valaki olyan helyen lakik, ahol bizonyos erőszakos elemek rabolni akarnak, és ezek az emberek bejelentik a szándékukat, mielőtt rabolni kezdenének, akkor a bejelentés önkéntes vagyónátruházássá változtatja a fosztogatást, mert aki nem akart az áldozatává válni, az elmenekülhetett volna. Ha valaki bejelenti, hogy ekkor és ekkor tömegmészárlást fog rendezni egy iskolában, majd az adott időben valóban elmegy és gyilkol, akkor csupán asszisztált öngyilkosságban részesítette az áldozatait, akiknek lehetőségében állt elmenekülni, de nem tették, ezzel demonstrálva, hogy nem tartanak igényt az életükre.

A demokraták virágnyelven fogalmazzák meg, de az érvük az, hogy ha valaki kinyilvánítja a vágyát valaki más tulajdonában álló jószág iránt, az jogos követelésnek minősül, ha a célpont nem menekült el.

De egy jogosan birtokolt tulajdon nem lesz jogtalanul birtokolt tulajdon, mert valaki kinyilvánítja a tulajdon iránti vágyát. Ennek megértéséhez mindenekelőtt figyelembe kell vennünk azt, hogy az erkölcsi szabályok – amelyek alapján megállapítható, mi az igazságos és mi az igazságtalan követelés – azt a célt szolgálják, hogy lehetséges legyen a konfliktusmentes társadalmi együttműködés az emberek között. Viszont ezek a szabályok kizárólag akkor működhetnek, ha rá tudnak mutatni egy *objektív* kapcsolatra az adott jószág és a tulajdonosa között. Valaki például azért tekinthető egy adott jószág tulajdonosának, mert ő volt a legelső, aki az előtte gazdátlan nyersanyagokat magához vette és átalakította, vagy mert az első birtokos

önkéntes szerződéssel ráruházta azt. Azok a követelések, amelyek pusztán verbálisak, nem lehetnek érvényesek, mivel a másik fél is épp úgy meg tudja fogalmazni ugyanazt a követelést, és lehetetlen igazságot tenni az ügyben.

Hans–Hermann Hoppe szavaival⁷:

Amíg a saját testemre vonatkozó tulajdonkövetésemet alá tudom támasztani azzal az objektív ténnyel, hogy én voltam a test első lakója – első használója – addig semmi ilyesmit nem tud felhozni bárki, aki a testem irányításának jogát követeli. Senki sem mondhatja, hogy a testem az akarata terméke, mivel én is állíthatom, hogy az én akaratom terméke; az „én testem” nevű szűkös erőforrás használati jogának ilyesfajta követelése a nem–használók és nem–termelők követelése volna, és kizárólag szubjektív véleményen alapulna, azaz annak egy pusztán verbális kijelentésén, hogy a dolgoknak így vagy úgy kellene lenniük. Természetesen az efféle verbális kijelentések hivatkozhatnak (és nagy valószínűleg mindig fognak is hivatkozni) bizonyos tényekre, („Nagyobb vagyok, okosabb vagyok, szegényebb vagyok, nagyon különleges vagyok, stb.”) és megpróbálhatják ezekkel legitimálni magukat. De az ilyen tények nem állítanak fel (és nem képesek felállítani) semmilyen objektív kapcsolatot egy adott szűkös erőforrás és bármely személy(ek) között. Ugyanilyen alapon épp úgy alátámaszthatnánk vagy kizárhatnánk mindenki tulajdonjogát minden erőforrás felett. Az ilyen semmiből levont tulajdonkövetelések, amelyek csupán verbális kapcsolatot létesítenek a tulajdonosok és a tulajdonok között azok, amelyeket a természetes tulajdonelmélet szerint agresszívnek nevezünk.

Szóval való igaz, elköltözhetek volna a lakóházi példánk áldozatai. De ha nem tették, azzal nem lett önkéntes (vagy társadalmi) szerződés az erőszakos rablás, mert a rablással való fenyegetés nem ruházta automatikusan a rablóra a vágyott javak tulajdonjogát. Egyszerűen megdöböntő, hogy egyáltalán le

---

⁷ *A Theory of Socialism and Capitalism*, I. fejezet

kell írni ilyen mondatokat, de az ideológiai megszállottság annyira elvakítja a demokratákat és olyan megdőbbentő érvekkel próbálják igazolni az állami agressziót, hogy az „megköveteli a dolgok részletezést.”

A demokratizmus egy másik népszerű igazolása szerint azért nem betörés, rablás és gyilkosság a fentebbi demokratikus adóztatás és újraelosztás, vagy valójában azért nem jogtalan, agresszív kényszer a “törvényhozás”, mert az adófizetőknek és a törvények alattvalóinak is lehetőségében állt szavazni és a demokratikus módszerrel részt venni a döntéshozatalban. De minden ilyesfajta érvelés elbukik már a legelején: *a gyermekek esetén*. A gyermekek nem szavazhatnak és nem vehetnek részt a demokratikus folyamatban, az állam mégis alárendeli őket a törvényeinek, az óvodáiba és iskoláiba kényszeríti őket, illetve előírja, mit kell tanulniuk. A gyermekeket az állam a törvényhozással vagy eltiltja a munkától, vagy ugyanazoknak a korlátozásoknak rendeli alá a gazdasági tevékenységüket, mint a felnőttekét. Végül pedig a (képviselő nélküli) gyermekek fogyasztását is megadóztatja minden vásárlás esetén.

De ahogyan a 19. századi amerikai individualista anarchista filozófus, Lysander Spooner kifejtette⁸, a szavazás ténye a felnőttek esetében sem változtatja önkéntes beleegyezéssé az állami agressziót:

Igazság szerint az egyének esetén a tényleges szavazatukat nem a beleegyezés bizonyítékaként kell venni. . . . Épp ellenkezőleg, figyelembe kell venni, hogy anélkül, hogy valaha a beleegyezését kérték volna, egy ember arra eszmél, hogy körbeveszi egy állam, aminek nem tud ellenállni; egy állam, ami arra kényszeríti, hogy pénzt fizessen, szolgáltatást nyújtson és feladja mennyi természetes jogának gyakorlását a súlyos büntetés terhe mellett. Azt is látja, hogy mások a szavazóurna használatával zsarnokoskodnak felette. Továbbá azt is látja, hogy amennyiben ő maga is használja a szavazóurnát, csekély esélye nyílik

---

⁸ Lysander Spooner, *No Treason: The Constitution of No Authority*

felszabadítani magát mások zsarnoksága alól azzal, hogy őket veti saját zsarnoksága alá. Röviden, abban a helyzetben találja magát – saját beleegyezése nélkül – hogy ha a szavazóurnát használja, ő lehet az úr, ha pedig nem használja, szolgává lesz. És nincs más választása, csak ez a kettő. Önvédelemből az elsőt választja. Az esete annak a sorsához hasonló, akit háborúba kényszerítettek, ahol vagy másokat kell megölnie, vagy őt fogják megölni. Abból, hogy saját élete megőrzése végett megpróbálja elvenni ellenfelei életét, nem vonható le az, hogy ő maga választotta a háborút. Ugyanígy a szavazóurnával vívott csaták esetén – ami csupán a lövedékek helyettesítője – abból, hogy – önvédelme egyetlen lehetőségeként – valaki a szavazóurnát használja, nem vonható le, hogy önként lépett a csatába; hogy önként tette fel másokéval szemben saját természetes jogait, hogy elnyerje vagy elveszítse azt a számok pusztá ereje révén. .

..

Kétségtelen, hogy a világ legelnyomóbb kormánya alatt élő, legelkeseredettebb emberek is használnák a szavazóurnát, ha tehetnék, és ha látnának bármi esélyt körülményeik javítására. De nem volna érvényes következtetés, hogy ennél fogva önként állították fel a kormányt, ami megsemmisíti őket, vagy hogy valaha is beleegyeztek uralmába.

Spooner látta, hogy semmilyen állam, még a „kormányzatok beleegyezését” annyira hangsúlyozó amerikai köztársaság és annak legendás Alkotmánya sem épül önkéntességre és beleegyezésre, szavazás ide vagy oda:

Való igaz, hogy az Alkotmányunk elméletben azt mondja, hogy minden adót önként fizetnek; hogy a kormányunk egyfajta biztosítótársaság, amibe önként lépnek az emberek. . . .

De ez az államelmélet teljesen különbözik a valóságtól. Az igazság az, hogy az állam – mint egy útonálló – azt mondja az embernek: ”Pénzt vagy életet.” És a legtöbb, ha nem az összes adót ennek a fenyegetésnek a fényében fizetik be.

Igaz, az állam nem lesben áll, hogy orvul megtámadja a magányos utazót, nem ugrik elé az útszélről és nem kutatja át a zsebeit, pisztolyt tartva a fejéhez. De a rablás ettől még rablás marad – csupán sokkal hitványabb és szégyenletesebb.

Az útonálló teljesen magára vállalja a tetteivel járó felelősséget, veszélyt és bünt. Nem színleli, hogy jogosan megilleti a pénzed, vagy, hogy a saját hasznodra szeretné felhasználni azt. Nem színleli, hogy több mint egy rabló. Nem annyira arcátlan, hogy azt mondja, ő csupán egy "védelmező", és pusztán azért veszi el az emberek pénzét az akaratuk ellenére, hogy "megvéddesse" azokat a bolond utazókat, akik úgy gondolják, tökéletesen képesek megvédeni magukat. A rabló túlságosan értelmes ahhoz, hogy ilyen kijelentéseket tegyen. Továbbá miután elvette a pénzedet, békén hagy, az akaratodhoz híven. Nem kezd követni az akaratod ellenére, nem feltételezi, hogy az általa nyújtott "védelem" a jogos "uralkodóddá" teszi. Nem "védelmez" téged szüntelen azzal, hogy parancsba adja, hogy hajolj meg előtte és szolgálj, hogy megköveteli ezt és megtiltja azt, hogy még több pénzt rabolj el tőled minden alkalommal, amikor érdekében áll, vagy amikor örömet leli benne, és azzal, hogy lázadónak, árulónak és az ország ellenségének bélyegez, majd kegyetlenül meggyilkol, ha kétségbe vonod a tekintélyét vagy ellenállsz a követeléseinek. Az útonálló túlságosan is úriember ahhoz, hogy ilyen szélhámosságokhoz és inzultusokhoz és hitványságokhoz folyamodjon. Röviden, nem próbál a szolgájává tenni amellet, hogy kirabol.

Ennélfogva a demokrácia igazolása, mint ami önkéntes és a "kormányzottak egyetértésére" alapul, csupán az erőszak kezdeményezésének ex post facto igazolása, ami darabokra hullik a legegyszerűbb filozófiai vizsgálatra.

Akkor mire hatalmaz fel a kétharmad?

Térjünk vissza a lakóház példájához, és képzeljük el, hogy ismét szavazást tartanak, immár a képviseleti demokrácia elveit követve. Mindenki kap egy papírfecnit, amire ráírhatja az

egyik lakó nevét, és aki a legtöbb szavazatot kapja, a ház uralkodója lesz.

Tételezzük fel, hogy a harminc személyből húszan – vegyünk egy nevet találmányra – Viktorra szavaznak. Mire hatalmazza fel Viktort a kétharmad?

Nagyon egyszerűen: pontosan ugyanarra, amire a szomszédomat is felhatalmazza egy cetli, amire ráírtam a nevét.

Viktornak jogában áll a kedve szerint használnia a saját testét mindaddig, amíg nem sérti meg ezzel mások tulajdonjogát. Jogában áll átalakítani és ezzel tulajdonává tenni gazdátlan természetes erőforrásokat, és jogában áll szerződésbe, önkéntes cserébe lépni más emberekkel.

Alakíthat-e kormányt Viktor a szavazatok kétharmadával? Nos, attól függ, mit értünk kormány alatt. Létrehozhat egy szervezetet és felajánlhatja a “kormányzati” szolgáltatásait egy önként fizető ügyfélkörnek. A szavazók azzal, hogy a cetlire írták Viktor nevét, nem iratkoztak fel automatikusan Viktor szolgáltatására (egy cetli nem egy szerződés), viszont köthetnek Viktorral egy tényleges szerződést – mint az üzleti élet megannyi más területén.

A szerződés keretein belül Viktor felajánlhat megannyi szolgáltatást és felszámolhat bármekkora árat, a potenciális vásárlók pedig önként elfogadhatják vagy elutasíthatják az ajánlatát. Felajánlhatja például, hogy a vásárló mindenkori jövedelmének körülbelül feléért stadionokat épít, tőkét biztosít a villanyszerelője vagy az apja legújabb vállalatához, újságokat és televíziócsatornákat üzemeltet, amiben a saját szolgáltatásait népszerűsíti, tananyagot szerkeszt a vásárlók gyermekeinek, előírja nekik, hogyan kereskedjenek és hogyan viselkedjenek, mivel utazzanak és így tovább, ameddig a képzeletünk ellát.

És mi az, amire nem hatalmazza és logikailag nem hatalmazhatja fel Viktort a kétharmad?

Nagyon egyszerűen: pontosan ugyanarra, amire a szomszédomat sem hatalmazza és hatalmazhatja fel egy cetli, amire ráírtam a nevét.

Nem teremtheti meg magának a végső döntéshozatal erőszakkal fenntartott monopóliumát. Nem hozhat létre egy szervezetet és kényszerítheti a “kormányzati” szolgáltatásait olyan emberekre, akik önként nem szerződnének vele. Nem követelhet fizetést a szolgáltatásaiért olyan emberektől, akikkel nem szerződött. Ha ezt meg is teszi, nem kezelheti sajátjaként azt a vagyont, amire agresszív módszerekkel, nem szerződéses módon – adóztatással avagy rablással – tett szert. Ugyanúgy nem kezelheti sajátjaként azokat a javakat, amiket az adóztatással szerzett vagyomból vásárolt. A lopott vagyon és az abból szerzett javak jogos tulajdonosai a fosztogatás áldozatai.

A cetlik nem ruházzák fel törvényhozói hatalommal sem: nem dönthet arról, hogy békés harmadik felek hogyan és hogyan nem cselekedhetnek. Nem dönthet arról, hogy milyen fizetőeszközt használjanak, hol és mire tanítsák a gyermekeiket, hogyan védjék a személyüket és a tulajdonukat, milyen szerezket fogyaszthatnak, hogyan és hogyan nem kereskedhetnek, kinek és mennyit adakozzanak.

Röviden tehát a kétharmad abszolút nem jogosít fel semmire azon túl, hogy az ember elmondhatja magáról, hogy az emberek kétharmada az ő nevét írta rá egy cetlire. Az ember megteheti azt, amire az erkölcs objektív és igaz törvényei felhatalmazták őt, akkor is, ha senki sem szavazott rá, és akkor is, ha az emberek kétharmada rá szavazott; és nem teheti meg azt, ami az erkölcs objektív törvényei szerint gonosz – még akkor sem, ha az egész világ lelkesen a gonoszságra buzdítja.

A demokrácia nem több tehát, mint a csőcselék erkölcsileg igazolható uralma. A demokrácia száz évében teljesen kihalt a nyugati civilizáció köztudatából az elképzelés, miszerint az emberi jogok *elidegeníthetetlenek*. A filozófia által felfedezett vagy a vallás által előírt erkölcsi normák a demokráciában mind semmissé lesznek, ha azok korlátozzák a tömeg és az uralkodók mohóságát. A demokrácia a szó legszorosabb értelemben szavazásra bocsátja a tízparancsolatot és a referendumot teszi az erkölcsfilozófiai vizsgálódás módszerévé.

Idén, 2019-ben ünnepli századik évfordulóját a demokrácia. Az Első Világháború befejeztétől napjainkig, a demokrácia uralma alatt a nyugati civilizáció kis híján elveszítette mindazt, amit az elmúlt évezredek során megalkotott: az igazság iránti vágyát, az erkölcsi szabályokat, a szabadság eszméjét. Egyszer ez a kor is véget fog érni, a jövőndő nemzedékei pedig döbbenettel tekintenek majd arra, hogy ideológiai megszállottságukban elsöprő tömegek vallották igaznak a “kormányzottak egyetértésének” és a “hatalommal való felruházásnak” a tanát. Ez a jövő viszont a jelenünkben épül. Azoknak a feladata trónfosztani ezt a hamis és gonosz eszmét, akik a demokrácia uralma alatt élnek; nekünk kell neveltségessé tennünk a demokráciát és rámutatnunk arra, hogy – Hans–Hermann Hoppe szavaival – “a demokrácia nem több igazságosságként parádézó csöcselékuralomnál. Minden lehetséges jelző közül a legrosszabbként kell tekinteni arra, amikor valakit demokratának neveznek!”

Ma a szabadságunk elleni minden támadást a demokrácia eszméje, a közjóra és a kétharmadra való folytonos kollektívista hivatkozás legitimál. A szabadsághoz tehát annak megértésén keresztül vezet az út, hogy amennyiben az emberek szabadok, nem élnek demokráciában, ha pedig demokráciában élnek, nem lehetnek szabadok.

A GONOSZ TÖBBSÉG DEMOKRATIKUS AKARATA

Hadd invitáljam az olvasót egy gondolatkísérletre. Tétélezük fel, hogy egy hatalmas piros gombbal találjuk szembe magunkat. A gomb másik oldalán egy ismeretlen, árnyékba burkolt személy közli velünk, mi történik, ha úgy döntünk, megnyomjuk. Nevezetesen két következménnyel számolhatunk: egyrésztől ötszáz hánytatott sorsú hajléktalan fog azonnal és ingyen lakáshoz jutni – másrésztől valahol az országban halálra fognak korbácsolni egy ártatlan embert.

Mindannyian elgondolkodhatunk azon, megnyomnánk-e a gombot. Aki igennel válaszol, az feltehetően *konzekvencionalista* nézőpontból vizsgálja az erkölcsi dilemmákat: szerinte a következmények határozzák meg, erkölcsileg helyes-e vagy helytelen egy adott cselekedet. Aki nemleges választ adna, az valószínűleg a *deontológiai etika* egy variánsát vallja – ami annyit tesz, hogy a tettek erkölcsi karakterét nem a következményeik, hanem valamilyen *normatív* – akár istentől, akár logikai okfejtésből fakadó – szabályrendszer alapján állapítják meg.

Teljesen világosnak kell lennie, hogy az egyetlen válasz, ami összeegyeztethető a libertárius magántulajdon-etikával, ha nem nyomjuk meg ezt a feltételezett gombot.

Ám a fontosabb kérdés még csak nem is az, hogy melyik választás igazolható erkölcsfilozófiai szempontból – hanem sokkal inkább az, hogy – akár helyes, akár helytelen – mi magunk megnyomnánk-e vajon a gombot. És ami ennél is lényegesebb: *vajon mit választanának azok az emberek, akik országunk döntő többségét alkotják?*

Ha nem vagyunk biztosak a válaszban, igazítsunk kicsit a gondolat kísérletünkön és emeljük a tétet. Vajon mit választanának felebarátaink és honfitársaink, ha egyrésztől nem öt-száz, hanem mondjuk ötezer ember juthatna a gombbal ingyen lakhatáshoz, másrésztől pedig nem halálra, csupán az ájulásig korbácsolnának egy ártatlan vadidegent? Ennél is tovább merészkedve: vajon mit választanának, ha bizonyosan tudnák, hogy *ők maguk* vagy a családjuk is ingyen lakáshoz jutna, ha megnyomják a gombot?

Végül pedig, vajon hányan nyomnák meg a szóban forgó gombot, ha még az is kiderülne, hogy nem csupán azok közt lennének, akik új lakást élvezhetnek, hanem egyfajta szelektív amnézia segítségével *teljesen el is feledtetnék velük a kellemetlen választást!* Soha senki nem tudná meg a döntését és szörnyű következményét. Nem kellene megkorbácsolt ártatlanokra gondolniuk, miközben átlépik a szép új lakásuk küszöbét. Nem jönnének zavarba körülöttük az emberek. Nem kellene öniga-

zoló meséket fabrikálniuk. Ha megnyomnák a gombot, mindössze annyit tapasztalnának, hogy valami hihető nyereményjárték keretei között értesítik őket az örömteli hírről, miszerint már költözhetnek is egy takaros új otthonba. Vajon ebben az esetben hányan tenyerelnének a gombra?

Ezek nem teljesen költői kérdések. Igaz, a tényleges választ sohasem fogjuk megtudni. Azonban kaphatunk egy hozzávetőleges választ, ha felidézünk egy alapvető tényt az emberről: nevezetesen, hogy az emberi lény alapvetően egy amorális erőforráshajhász, akinek célja a lehető legtöbb erőforrásra szert tenni a lehető legkisebb költséggel. És minél tovább csökkentjük a költségeket, annál csábítóbb lesz a jutalom. Például többen fognak rabolni, ha tudják, hogy semmilyen büntetés nem fog rájuk lesújtani érte; vagy többen fogják megnyomni a példabeli piros gombot, ha eltűnnek a pszichológiai költségek: ha kikerül a képből a bűntudat és a szorongás, és eltűnnek az önmarcangoló gondolatok.

A párhuzam a gondolatkísérletünk és a valóság között talán nem szorul részletes magyarázatra. Ha megszabadítjuk a példánkat a részletektől és csupán a mögötte meghúzódó erkölcsi elvet vesszük figyelembe, ez a gondolatkísérlet maga a valóság. A politikusok egymást túlharsogva ígérenek a szavazóknak anyagi juttatásokat, amiket egy harmadik fél ellen kezdeményezett erőszakkal fognak megvalósítani. Így működik az állami egészségügy, így működik a nyugdíjrendszer, így működik a közoktatás vagy az alapjövedelem. Ugyanaz az erkölcsi elv rejlik minden állami beavatkozás és újraelosztás mögött. Anyagi érdekből erőszak kezdeményezése ártatlan emberek ellen.

A demokrácia egyik kulcsfontosságú jellemzője a szándékos, kollektív tudatlanság. Minden résztvevő tévképzetekbe ringatja magát, hogy elfeledkezhesen az érem másik, erőszakos oldaláról, és pszichológiai költségek nélkül, bűntudat és lelkifurdalás nélkül élvezhesse a gombnyomás – esetünkben a szavazás – anyagi vagy érzelmi jutalmát. Soha senki nem meri megemlíteni a nyilvánvalót: hogy az adóztatás rablás, az állami beavatkozás agresszió, az újraelosztás pedig orgazdaság. Milliók

és milliók állnak sorban és szavaznak, tüntetnek, vonulnak fel az állami támogatásokért, a lakhatási programokért, a segélyekért, a nyugdíjemelésért, az alapjövedelemért – a megszámlálhatatlan különböző anyagi juttatásért, amikért ártatlan, idegen emberek szenvedése és kirablása a díj. Csak azért nem sújtja őket a lelkiismeret, és csak azért tudják elhithetni magukkal, hogy ártatlanok kirablásáról szó sincs, hogy ez a sok juttatás mind „ingyenes,” mert mindannyian részei és aktivistái a ugyanannak a grandiózus kollektív erőfeszítésnek – aminek célja eltakarni az állami erőszakot egymás szeme elől.

Az államizmushoz – és kiváltképp a demokráciához – szentek kellenek. Egyedül egy szent és mélységesen erényes egyénekből álló közösség volna képes megőrizni a szabadságát, miközben a politikusok egyre nagyobb jutalmakkal és mellé egyre kisebb költségekkel licitálják felül egymást. Az ember azonban nem szent. Az emberiség többsége amorális erőforráshajhász, a demokrácia pedig nem vezet máshoz, mint a gonosz többség – pontosabban a hatalom által megrontott többség – demokratikus zsarnokságához és az állami erőszak mértékének folyamatos fokozódásához.

A példánk piros gombja nem csupán illusztráció – hanem maga a demokrácia. A rendszer, amelyben a juttatásokat csak kívánni kell, az árát pedig távoli idegenek sanyargatásával fizetik ki. És senkinek nem kell szégyellnie magát azért, amit az elfüggönyözött szavazófülkében a papírjára írt. Senki nem fogja megtudni. És senki nem fogja látni az érem másik, brutális oldalát.

A PIACFUNDAMENTALISTA KIÁLTVÁNY

A társadalomról alkotott alapvető nézetem, hogy az emberek elsöprő többsége szándékos tudatlanságba ringatja magát, hogy a gonoszt támogathassa, az egyénnek pedig nincs más vá-

lasztása, mint elszenvedni az erkölcsileg romlott többség demokratikus akarátát. A gonosz alatt pedig az erőszak *kezdeményezését* értem, az agressziót békés emberek ellen. Úgy gondolom, egy statisztikailag elhanyagolható kisebbséget leszámítva lényegében mindenki dédelget erőszakos elképzeléseket arról, mit tiltana, mire kötelezne, mire kényszerítene, milyen nemes célból rabolna és ölné – vagy pontosabban kérné az Államot, hogy járjon így el a nevében.

Bénító fájdalom tölt el minden egyes alkalommal, amikor azzal szembesülök, hogy valaki az ehhez hasonló vágyainak ad hangot, amikor látom, hogy valaki ismét több tilalmat, nagyobb adókat, szabályozásokat és támogatásokat sürget, a közvélemény pedig üdvözli vérszomját. És a fájdalomnál is bénítóbb rémületet érzek, amikor látom, hogy milyen nyelvezettel buzdítják az állami hatalom burjánzását.

Az egyik legrémisztőbb kifejezés számomra a *piacfundamentalista* szó. Semmi sem tükrözi jobban a fenti sorok igazát, mint az a tény, hogy valaki szitokszóként használhatja a piacfundamentalistát, a hallgatósága pedig – megdöbbenés helyett – közönnel vagy antikapitalista gyűlölettel fogadja.

A *fundamentalista* kifejezés nem szorul magyarázatra. Fundamentalista, avagy *elvű*: valaki, aki szélsőségesen ragaszkodik a szóban forgó nézetekhez vagy elvekhez.

De mi az a piac? Valamiféle hely volna? A vásártér, ahol az emberek adják–veszik a portékákat? A közbeszédben legtöbbször valóban ebben az értelemben használjuk a piac kifejezést, de a gazdaságelméleti és a politikafilozófiai kontextusban valami egészen mást jelent. A piac nem egy *hely*, hanem sokkal inkább egy *gyűjtőfogalom*, ami a szabad egyének közötti önkéntes cserét és kereskedelmet jelöli.

Kihangsúlyozandó, hogy a piac a *szabad* és *önkéntes* cserék sokasága. Az ember kétféleképpen tehet szert az élete fenntartásához és jóléte növeléséhez szükséges javakhoz: önkéntes cserével vagy az erőszak kezdeményezésével (agresszióval) és annak fenyegetésével. A piac azoknak az emberi kapcsolatok-

nak az összessége, amelyek békések, agressziómentesek, amelyek értéket adnak értékért és mellőzik az egyoldalú rablás, elkobzás és kényszerítés használatát.

Gyakran szoktuk használni a szabadpiac kifejezést. Azonban a piac definíciójából láthatjuk, hogy a szabadpiac egy tau-tológia; merő szószaporítás, ami hasznos, hogy köznyelvi és érthető formába öntsük a gyakran összetett gazdasági jelenségeket, azonban az elvont fogalom könnyen elterelheti a figyelmet arról, hogy amiről a valóságban szó van, az nem a „piac” szabadsága, hanem az egyének szabadsága: nevezetesen az emberek közötti önkéntes cserék sokasága.

Ki tehát a *piacfundamentalista*? Az, aki szélsőségesen, radikálisan, kompromisszummentesen hisz abban, hogy az emberek közötti egyetlen elfogadható, helyes, erkölcsös kapcsolat a békés együttműködés, a szabad társulás, nem pedig az erőszak, a kényszer és a rablás.

És mi a negációja? Mit támogat az, aki *nem* piacfundamentalista? Ha a piacfundamentalizmus a *tulajdonjogok* melletti radikális kiállás, az ellentéte a tulajdonjogok elleni agresszív támadás. Ha a piacfundamentalizmus szerint A csak úgy tehet szert arra, amit B termel, ha önkéntes cserébe elegyedik vele és értéket ad értékért (vagy B önként átadja a tulajdonát), mégis mit vall az az ember, aki szitokszóként használja a népszerű *piacfundamentalizmus* kifejezést? A negáció logikai művelete kérelhetetlen: azt, hogy *nem igaz*, hogy A csak önkéntes cserével tehet szert B munkája gyümölcsére. Hát akkor mégis hogyan? Az erőszak kezdeményezésével és annak fenyegetésével. A fegyverek, a verés, a bebörtönzés, végső soron, ha B nem adja meg magát és addig fajul a konfliktus, a gyilkosság eszközével.

A piacfundamentalizmus szerint egyetlen harmadik félnek sincsen joga erőszakkal beavatkozni két cselekvőképes személy önkéntes kapcsolatába és szerződésébe, akkor sem, ha a gonosz többség demokratikus akarata támogatja az erőszakos harmadik felet; a piacfundamentalizmus az élni és élni hagyni filozófiája, a békés együttműködés rendszere, a szabad társadalom

legfőbb elve. Minden egyéb csak erőszak, nyílt vagy burkolt, állami vagy magán formában.

Sokan abba a hitbe ringatják magukat, hogy korunk civilizáltabb és nemesebb, mint az emberi történelem véres krónikái. Megszűntek a felnégyelések, a karóba húzások, a nyilvános akasztások, ebből pedig azt a téves következtetést vonják le, hogy az erőszak helyébe a békés együttműködés lépett. Az igazság ennek épp az ellenkezője. Valójában annyi történt, hogy a nyílt hatalmi erőszakot és elnyomást leváltotta a leplezett kényszer. A barbaritást elrejti a tény, hogy az áldozatai hajlandóak az első szóra engedelmeskedni; ha meghozták a törvényt, ha megemelték az adókat, az alattvalók lehajtják a fejüket és fizetnek és engedelmeskednek, így soha nem történik nyílt brutalitás.

Az erőszakos valóságot azonban felfedi a tény, hogy százerek által kedvelt és követett politikusok és publicisták használják előszeretettel gúnyos szitokszóként, hogy vannak, akik rendíthetetlenül hiszik, hogy a békés együttműködés az egyetlen erkölcsös emberi kapcsolat, és soha nem engedhető meg az agresszív kényszer és rablás. És ahelyett, hogy a közvélemény megrökönyödne, megdöbbenne és feldühödne, ahelyett, hogy bárki rámutatna a becsmérítő kifejezés mögött rejlő fegyverre, kíváncsian figyelik és támogatják, hogy az egyik ilyen publicista a főváros főpolgármesterének tisztségére, valódi politikai hatalomra tör.

| A SAJÁT ÉRDEKEDBEN |

Az idők kezdete óta két nagy politikai csoportra oszlik az emberiség. Vannak, akik értékteremtő munkával, önkéntes cserével, munkamegosztással és együttműködéssel kívánnak szert tenni az életüket fenntartó és gazdagító javakra, és vannak, akik rablással, eltulajdonítással, elnyomással és élösködéssel kaparintják meg a vágyott dolgaikat.

Az élösködés számos formát ölthet és öltött is a történelem során, illetve a jelenünkben a csalástól és átveréstől kezdve a

rablógyilkosságon át a kannibalizmusig. De a legsikeresebb alakja az Állam intézménye: a társadalom egyetlen szervezete, amely büntetlenül kezdeményezhet erőszakot békés emberek ellen, és az egyetlen intézmény, amely jövedelmére nem önkéntes cserén és együttműködésen keresztül tesz szert, hanem kényszerrel.

Míg mind az egyszerű bűnözők, mind az államapparátus tagjai ugyanúgy az élőszködők csoportjába tartoznak, egyedül az államapparátust alkotó bűnözők voltak képesek az idők során kialakítani magukról azt a képet, hogy az elnyomásuk és élőszködésül valójában nem csupán ártalmatlan, hanem elengedhetetlen bármiféle társadalmi együttműködéshez.

De minek köszönhető, hogy általánosan elfogadott hitként, hogy egyetemesen elfogadott nézetként vallja mindenki az Állam legitimitását? Az Ember természetétől fogva korrupt lenne, és készségesen a gonosz oldalára áll? Vagy az uralkodó kaszt folyamodik valamilyen eszközhöz, amivel fenntartja és táplálja az államista hitet? A libertáriusok között a legnépszerűbb válasz az, hogy az uralkodó osztály az értelmiségiek segítségével fogadtatja el az uralmát a többséggel. Ahogyan Murray Rothbard írja:

Míg az erőszak számukra a *modus operandi*, az alapvető és hosszú távú probléma ideológiai eredetű, hiszen ahhoz, hogy hivatalban maradhasson, bármilyen kormánynak (nem szimplán egy "demokratikus" kormánynak) alattvalói többségének támogatásával kell bírnia. Megjegyzendő, hogy e támogatásnak nem szükséges aktív lelkesedésnek lennie, elég a passzív rezignáció, mint a meghajlás a természet elkerülhetetlen törvényei előtt. De valamiféle elfogadás értelemben vett támogatás megkövetelt – különben az Állami uralkodók kisebbségét előbb vagy utóbb felül fogja múlni a nyilvánosság többségének aktív ellenállása. ... Tehát az uralkodók legfőbb feladata mindig a polgárok többségének aktív vagy rezignált elfogadásának biztosítása.

. . . Az elengedhetetlen elfogadáshoz a többséget ideológián keresztül kell meggyőzni, mely szerint a kormány jó, bölcs, minimum elkerülhetetlen, és biztosan jobb, mint bármilyen elképzelhető alternatíva. Ezen ideológia terjesztése az "értelmiségiek" létfontosságú feladata. Mivel az embertömegek nem alkotják meg saját eszméiket, se nem gondolják végig függetlenül az eszméket, így passzívan követik azokat az ideákat, amelyeket az értelmiségiek csoportja elfogad és terjeszt. Az értelmiségiek tehát a társadalom "véleményformálói". És mivel pontosan a vélemény formálása az, amire az Államnak a legelkeseredettebben szüksége van, az értelmiségiek és az Állam közötti ősrégi szövetség alapja nyilvánvalóvá válik.

De ez csupán részválasz és nem ad magyarázatot arra, hogy egyáltalán miért lesz valaki – vagy ami még fontosabb, miért lesz *mindenki* – fogékony az értelmiségiek érveire. Önmagában a tény, hogy az értelmiségiek elkötelezetten támogatnak egy világosan gonosz és erőszakos intézményt, nem ad magyarázatot arra, hogy mindenki támogatja azt. Ha az értelmiségiek technikai és tudományos zsargonba burkolnák azt a javaslatot, hogy mérsároljunk le minden barna szemű fiatal lányt a társadalmi elégedettség, az életszínvonal vagy a GDP növelése érdekében, ezzel aligha győznék meg a társadalom többségét.

Úgy gondolom, hogy az elménk az érvekre fogékonyan kerül az államhívó gondolkodók gyámsága alá, ők pedig csupán kihasználják a kezdeti fogékonyságunkat. A legtöbb, amit az értelmiségiek nyújthatnak, az annak a meggyőződésnek a *racionalizálása*, ami a döntő többségben még jóval azelőtt kialakult, mielőtt hallott volna Hobbesról, a társadalmi szerződésről vagy a Hatalom éppen divatos legitimálásáról.

Ez a meggyőződés valahogy úgy szól, hogy elfogadható, kívánatos és elengedhetetlen az állami erőszak, az elnyomás és a rablás – *még hozzá a saját érdekünkben!*

A saját érdekünkben... "Az elnyomás a saját érdekünkben" mítosz nem felnőttként, de még nem is diákként a Hatalom in-

tézményeiben töltött évek során ver gyökeret a milliók elméjében, hanem már a gyermekkor legelső éveiben, a szülők közreműködésével.

Az Egyesült Államokban a szülők körülbelül 94 százaléka alkalmaz “elfenekelést” – ami a gyermekverést, a fizikai bántalmazást takaró, enyhébb kifejezés. Egy országos szinten reprezentatív, 2014-es amerikai felmérés szerint a 18–65 év közötti férfiak 75 százaléka, és nők 65 százaléka úgy hiszi, hogy a gyermeknek néha szüksége van egy “jó erős elfenekelésre.” Egy 2001-es francia felmérés során a nők 89 százaléka azt válaszolta, hogy akkor verte először a gyermekét, amikor az mászni vagy járni kezdett, és olyan tárgyak után nyúlt, amelyek veszélyesek lehetnek; ekkor szükségszerűnek tartották a verést, hogy megtanítsák őket a helyes viselkedésre. A maradék 11 százalék nem emlékezett, hogy pontosan mikor kezdte verni a gyermekét.

Kétségtelen, hogy a helyzet hasonlóan kegyetlen a világ összes többi országában – és még szörnyűbb a kevésbé civilizált helyeken.

A tények és az elmúlt évtizedek minden elérhető bizonyítéka világosan kimondja, hogy a verés mellett a kiabálás, a sarokba állítás, a szeretetmegvonás, a gyermek rázása és a büntetés minden fajtája pusztító hatással van a gyermeki pszichére: kapcsolatban áll a mentális betegségek kialakulásával, megnöveli a depresszió, a szorongás, a kábítószerhasználat, az agresszív viselkedés és a fiatalkori bűnözés kockázatát a gyermek életének későbbi szakaszaiban, stb. A verés emellett elpusztítja a gyermek önbizalmát – mivel egy teljesen kiszolgáltatott, védtelen és megalázott helyzetbe hozza – méltóságát és a képességét arra, hogy helyes képet alkosson a valóságról.

Ahogy az sok-sok évtized alatt összegyűjtött bizonyíték alátámasztja, az egyetlen dolog, amit a szülők elérnek a gyermek verésével – gyermekük pszichológiai megcsonkításáért cserébe – az azonnali engedelmesség.

A tények teljes egyöntetősége ellenére a gyermekbántalmazás, a büntetés mind a mai napig egyetemesen elterjedt jelenség a világban. És ami ennél is fontosabb, általánosan vallott hit,

hogy a szülők által alkalmazott kegyetlenség a gyermek érdekében történik.

A saját érdekedben...

Ekkor kezd gyökeret verni ez a mítosz az emberi elmében. A gyermek tűr mindent, amit a szülei művelnek vele – és nem látja a valóság fényében a bántalmazást, amit elszenved. Hogyan is látná? Honnan tudna kritikusan gondolkodni, érvelni, elemezni az elszenvedett bántalmazást, megérteni a következményeit? Mind a társadalom, mind a gyermek azt feltételezi, a szülő pedig kitartóan bizonygatja, hogy a büntetés a gyermek érdekében történik és objektíven hasznos dolog a gyermek számára – hogy a szülők mindig *azért bántalmazóak és elnyomóak, mert a bántalmazás és az elnyomás az áldozat érdekében áll, az áldozat szüksége.*

Vegyük például a kifogást, amivel a francia szülők igazolták az “elfenekelést.” Amikor a gyermek olyan tárgyak után nyúl, ami potenciálisan veszélyes a számára, akkor fizikai bántalmazást alkalmaztak – igen ám, de pontosan a szülő feladata és felelőssége biztosítani, hogy semmilyen veszélyes tárgy ne legyen a gyermek közelében. És a legbetegebb logikai akrobata–mutatványok sem igazolják azt, hogy a szülő fizikailag bántalmazzon egy védtelen és ártatlan gyermeket, mert képtelen helyesen ellátni a saját szülői feladatát!

A valóságban a szülők egyedüli célja, hogy kikényszerítsék a gyermek azonnali engedelmességét és elnyomják az önálló akaratát erőszak használatával vagy annak fenyegetésével. Amennyiben életének korai szakaszától kezdve engedelmesre nevelik a gyermeket, kialakulnak benne azok a pszichológiai előfeltételek, amelyeket aztán egy uralkodó kaszt kiaknázhathat. Meg fogja tanulni, hogy bizonyos emberekre – kezdetben a szüleire, később tanáraitra, majd politikusaikra – úgy kell tekintenie, mint az urára és parancsolójára, akik *a saját érdekében* büntetik és nyomják el, és akiknek teljes hatalmában áll eldönteni, hogy mi a helyes és a helytelen, mi a jó és a rossz.

A bántalmazott gyermek ezután az erőszakkal elrendelt állami óvodai és iskolai rendszer karmaiba kerül, állítólag a saját

érdekében. Röviden, az uralkodó kaszt a gyermekeik átadására kényszeríti a szülőket annak fenyegetésével, hogy mind ők, mind a gyermekeik börtönbe (a gyermek esetén intézetbe) kerülhetnek, ha megtagadják az utasítást, a szülők pedig boldogan együttműködnek.

Miután bekerülnek az állami intézményekbe, körülöttük mindenki azt fogja hazudni nekik, hogy bizony a saját érdekükben kell ezt elszenvedniük. Ebben a szülők lesznek a legfőbb bűnrészesek: a gyermekbántalmazás minden elérhető kellékével, manipulációval, izolációval, szeretetmegvonással, kiabálással, megalázással, megvetéssel, veréssel fogják rávenni a gyermeket, hogy engedelmessé legyen az állami intézmény parancsainak, és “tanuljon”, vagy “csinálja meg a házi feladatát,” állítólag a saját érdekében, a valóságban azért, hogy a tanárok ne tartsák rossz vagy hanyag szülőnek őket és hogy tovább örökítsék ugyanazt a bántalmazást, amit ők is elszenvedtek, így ne kelljen szembenézni vele és a valóság fényében látni a *saját* szüleit.

Ha nem tanulsz, hajléktalan leszel, mondják. Ha nem tanulsz, segédmunkás, közmunkás, üzemi munkás leszel, mondják. Az érettségi vagy a nyolc általános felkészít az életre, elengedhetetlen alapismereteket ad át, stb. stb.

A valóság ennek az ellentéte. Persze, hogy nem szolgálja a gyermekek érdekeit az oktatási rendszer! A zseniális Alfie Kohn szavaival:

A tanárok különféle viselkedéskezelő praktikákat – zsarolást és fenyegetést – vetnek be, hogy a diákok betartsák a szabályokat, amelyek kialakításában szinte bizonyosan nem kaptak szót. A hangsúly nem az erkölcsi fejlődésen, hanem az engedelmesség kikényszerítésén van. Az iskolák többségére ma is igaz John Dewey megállapítása: az iskola ” súlypontja” a gyermekén kívül található. Lényegében közöljük a diákkal, hogy ez és ez a tanterv, így és így fogjuk őt értékelni, ezek és ezek a szabályaink, illetve az elvárásaink, amelyeket már jóval azelőtt kialakítottunk, hogy őt megismertük volna. Az ő (és persze

osztálytársai) igényei és érdeklődési területei egyáltalán nem fogják befolyásolni, mit csinálunk és követelünk.

Az igazság az, hogy a fiatalok pontosan akkor növelnék az esélyeiket arra, hogy elkerüljék a segédmunkát, a közmunkát, az üzemi munkát, ha nem járnának iskolába, helyette pedig a piacon értékesíthető képességekre tennének szert, munkatapasztalatot szereznének és megtakarítanának, hogy felnőttkoruk hajnalán majd' egy évtizednyi munkatapasztalattal, fejlett munkamorállal és produktív munkahelyi szokásokkal, temérdek értékesíthető képességgel, illetve egy kisvállalkozás indításához elegendő megtakarítással és a gyakorlatban szerzett ismerettel rendelkezzenek. Ezek az iskola alternatív költségei. Ettől fosztják meg a szülők a gyermekeiket azzal, hogy iskolákba kényszerítik őket állítólag a saját érdekükben.

Gyakran az az érv is elhangzik, hogy a gyermek az iskolában megtanul olyan dolgokat is elvégezni, amikhez nincsen kedve, épp úgy, ahogyan "a nagybetűs életben" is tennie kell majd. Ez azonban szintiszta ostobaság. A "nagybetűs életben" az emberek önállóan, nem pedig felső utasításra választják a céljaikat és az életútjukat. Ha szeretnék vállalkozó lenni, olyan dolgokat kell tennem, amik a cselekvés pillanatában kellemetlenséggel és nehézséggel járnak, viszont hosszútávon boldogabbá és gazdagabbá teszik az életemet. Ha alkalmazott vagyok, olyan feladatokat kell elvégezni, amiért megfizetnek, egy olyan pozícióban, amit önként választottam. Az oktatási rendszerben azért kell olyan dolgokat tennie a diákoknak, amik kellemetlenséggel és nehézséggel járnak, mert azt parancsolták nekik, egy olyan pozícióban, amit rákényszerítettek.

Amikor ezzel hozakodnak elő, tulajdonképpen azt mondják, hogy "ha az ember nem tanulja meg, hogyan végezzen el olyan dolgokat, amiket nem ő választott, amik semmivel sem viszik őt közelebb a saját céljaihoz és semmivel nem járulnak hozzá a boldogságához, nem lesz képes elvégezni olyan dolgokat, amiket ő választott, amik közelebb viszik a saját céljaihoz és hozzájárulnak a boldogságához." Az, hogy milliók vallják ezt

a tévképzetet, csupán arról tanúskodik, hogy az oktatási rendszer a legkevésbé sem tanít meg a gondolkodásra.

Az iskolázás védelmezőinek egy másik megdöbbenő érve, hogy az iskolázás azért fontos, hogy a fiatalok megtanuljanak *szocializálódni*. A szocializáció azonban magába foglalja az önkéntes társulás fogalmát, azaz a jogot és a lehetőséget ahhoz, hogy az ember eldöntse, kivel és kivel *nem* szeretne szocializálódni. A boldog élet egyik legegységesebb kulcsa a társulás szabadsága: megválogatni az embereket magunk körül és elutasítani azok társaságát, akik nem felelnek meg az elvárásainknak. Egy mentálisan egészséges felnőtt ember él ezzel a lehetőséggel, amikor bántalmazókkal találkozik. Ha a munkahelyén bántalmazás éri – verbális vagy fizikai – nem racionalizálja és nem adja meg magát a Stockholm–szindrómának, hanem az önbecsülése által vezérelve feláll és kisétál az ajtón. Ha párja bántalmazza, nem próbálja jobbá tenni és nem hitegeti magát azzal, hogy megérdemli, vagy hogy valójában a bántalmazójának van szüksége az ő segítségére és később biztosan jobb emberré válik, hanem feláll és kisétál az ajtón. Ha toxikus emberekkel lép kapcsolatba, amint meglátja a valódi természetüket, továbbáll és kiszűri őket az életéből.

Önkéntesség nélkül egyszerűen értelmezhetetlen a szocializáció; csak és kizárólag az önkéntes társulás környezetében tanulható bármiféle szocializáció, hiszen pontosan azt kell megtanulnia az embernek, hogy hogyan legyen annyira jó társaság, hogy mások akkor is akarjanak időt tölteni vele, ha nincsenek rákényszerítve! Pontosan úgy sajátítja el az ember a helyes társadalmi viselkedés követelményeit, ha az embertársait nem kényszerítik a vele való érintkezésre, hiszen akkor nem támaszkodhat az intézményes erőszakra és a kikényszerített közelségre ahhoz, hogy mások társuljanak vele. Egy iskolában, egy osztályban senki sem fogja megtanulni, hogyan legyen olyan ember, hogy mások önként keressék a társaságát, hiszen az iskolatársai csupán cellatársai a börtönben, és a kikényszerített közelség arra fogja ösztönözni őket, hogy akkor is társuljanak egymással, ha a szabadság légkörében nem tennék.

Tehát a szocializáció előfeltétele az önkéntes társulás. Olyan ez, mintha amellet érvelnének, hogy azért kell elrendezett házasságra kényszeríteni az embereket, hogy megtanulják, hogyan kell jó házastársnak lenni. A valóságban pontosan az önkéntesség ösztönzi az embereket arra, hogy megtanulják, hogyan legyenek szerető és gondoskodó házastársak, mert tudják, hogy máskülönben magukra hagyhatják őket. És mint ahogyan a kényszerházasság nem gondozza, nem ösztönzi, hanem elsorvasztja ezeket a képességeket, úgy az iskolai kényszerközösség sem gondozza és ösztönzi, hanem elsorvasztja a szociális képességeket, mert a gyerekeknek sosem kell megtanulniuk, hogyan kössenek barátságokat anélkül, hogy ne lennének belékényszerítve egyazon intézménybe és cellába, tehát úgy, hogy csak és kizárólag a saját személyiségükre támaszkodjanak és legyenek annyira elbűvölő emberek, hogy a másik fél akkor is akarjon találkozni velük, ha nem kényszerítik erre őket.

Az állítólag a saját érdekükben létező oktatási rendszeren belül a diákoknak semmilyen lehetőségük nincs saját egyéniségük kibontakoztatására és saját akaratuk érvényesítésére. Ahogyan megtanulták, hogy otthon a saját érdekükben engedelmeskedniük kell a legfőbb tekintélynek, úgy az iskolában is megtanulják, hogy a saját érdekükben az egyetlen feladatuk engedelmeskedni a legfőbb parancsolónak.

És ki az, aki valóban profitál az oktatási rendszerből? Kinek az érdekében történik valójában mindez?

Az oktatási rendszer nem a gyermekeket, hanem minde-
nekelőtt a pedagógusokat szolgálja és mindenhol a pedagógusok szakszervezete az oktatási szabadság lehangosabb és legszenvédélyesebb ellensége. Igen kedvező dolog egy tanár számára, ha nem önként vásárló vagy nem-vásárló ügyfeleket kell kielégítenie az oktatási szolgáltatásaival, hanem az Állam kényszeríti be a gyermekeket az óráira, és az Állam kobozza el a szülőktől a fizetését adók formájában, majd nyújtja át neki. Ez biztosítja, hogy bármilyen hataloméhes, szellemileg inkompetens, romlott lelkületű ember hozzáférést kaphat a sérült és

bántalmazott gyermekekhez, akiket engedelmességre és a bántalmazás internalizálására neveltek.

Az oktatási rendszer másodsorban az alacsony keresetű, képzetlen munkások tömegeit szolgálja, akik az egész életüket belépő szintű állásokban akarják leélni és azt szeretnék, ha semmiféle verseny nem késztené őket arra, hogy idővel felülmúlják ez a szintet. Azzal, hogy a fiatalok százezreit távol tartják a munkaerőpiactól, mesterségesen magasán tartják ennek a csoportnak a béreit. Ha a diákok szabadon tehetnének szert piaci tapasztalatra, lejjebb licitálnák a belépő szintű, szaktudást nem igénylő állások béreit, ami nehéz helyzetbe hozná azokat a tunya és elkényelmesedett embereket, akik évtizedeket szeretnének fejlődés és kihívások nélkül, ugyanazzal a robottal eltölteni.

Az oktatási rendszer szolgálja azoknak a szülőknek az érdekeit, akik társadalmasítani szeretnék a gyermekvállalásuk költségét. Az ösztöneik arra vezérelték őket, hogy szaporodjanak, de az elméjük és az erkölcsi jellemük nem készíti őket arra, hogy fel is neveljék és tanítsák a gyermeket, akit világra hoztak. Így átadják őket az Állam adókból finanszírozott ügynökeinek, hogy lássák el ők a szülői felelősségüket, gyermekük felnevelésének kötelességét pedig valamivel magasabb anyagi életszínvonalra cserélik. Így a tanárok több időt töltenek a gyermekekkel, mint tulajdon szüleik (az amerikai szülők naponta átlagosan csupán 37 perc minőségi időt töltenek a gyermekeikkel), a szülők pedig az oktatási rendszer otthoni végrehajtóivá korcsoznak, akik konfliktusról konfliktusra kényszerítik ki a gyermekből, hogy engedelmességen az Állam oktatási ügynökeinek.

Végül pedig az oktatási rendszer a politikai kaszt érdekeit szolgálja. Mivel nem a szabadpiac, hanem az állam irányítása alatt áll, az oktatási rendszer szükségszerűen folytonos válságban van. Ezzel mindig biztosítja a politikusok számára az apropót, hogy a kampányaik során az oktatási rendszer reformját, orvoslását, helyreállítását ígérjék, majd látszatcselekvésekkel elhitessék a szavazóbázisukkal, hogy javítanak a helyzeten.

Továbbá azzal, hogy a potenciális munkaerő hatalmas részét a törvény erejével távol tartják a munkaerőpiactól, a láthatatlanságba burkolják a gazdaság olyan, súlyos problémáit, mint a bérek mesterséges megemlése okozta munkanélküliség. Ha megvonjuk a társadalom egy hatalmas részétől a jogot ahhoz, hogy szabadon szerződhesen és dolgozhasson, látszólag orvosoljuk a bérek állami babrálásának elkerülhetetlen következményeit.

Persze mindez azt eredményezi, hogy a nemzet sokkal szegényebb lesz, sokkal kevesebb termék és szolgáltatás kerül előállításra, az árak pedig magasabbak lesznek, mint az állami beavatkozás nélkül.

A saját érdekedben.

Láthatjuk, hogy az ember gyermekkorától kezdve hozzászokik ahhoz, hogy a társadalmi valóságot a “saját érdekekben történő elnyomás” keretrendszerével értelmezze. Így viszonyul a szüleihez, így viszonyul a tanáraihoz. Teljesen természetes, hogy ugyanezt a modellt fogja alkalmazni az Állam és a társadalom kapcsolatának vizsgálata során.

Az Állam a társadalom, a közjó érdekében uralja és teszi tönkre a pénzrendszert, az oktatást, az egészségügyet, a társadalom érdekében avatkozik bele a gazdaságba minden elképzelhető ponton, a társadalom érdekében csorbítja meg az egyéni szabadságunkat és a szabad döntéshez való jogunkat az élet minden területén.

Az, aki nem vizsgálta felül mindazt, amit az élete során elkövettek ellene, és gondolkodás nélkül elfogadta a “saját érdekekben” állításokat, felnőttként államista lesz. Engedelmeskedni fog a Hatalomnak és nem fog lázadni. Gyermekkorában megtanulta, hogy a verés, a büntetés, a bántalmazás a helyes módja a “rosszak” megregulálásának. Alice Miller szavaival⁹:

---

⁹ Alice Miller, *Kezdetben volt a nevelés*

Felnőttként megpróbálja az engedelmességgel védelmezni magát a büntetéstől, és habozás nélkül együtt fog működni a büntetőjogi rendszerrel. Egy totalitárius állam alatt – amely a neveltetésének tükörképe – ez a polgár úgyszintén lelkiismeretfurdalás nélkül véghez fog vinni bármiféle kínzást vagy üldözést. Az “akarata” teljesen azonos az állam akaratával.

Az államizmus tehát elsősorban nem az értelmiség és az uralkodó kaszt műve, hanem a millió és millió mérgező szülőé. “Az apa – írja Alice Miller – Istentől (és saját apjától) kapja hatalmát. A tanár engedelmességre készen kapja kézhez a gyermeki elme termőtalaját, a politikai vezetőnek pedig csupán le kell aratnia azt, amit előzőleg elvetettek.”

Amint az államizmus mögött elsősorban a mérgező nevelés, a fekete pedagógia, a büntetés és jutalmazás, a feltétlen engedelmesség kierőszakolása majd a kényszerített iskolázás áll, úgy a szabad társadalomhoz vezető út is nyilvánvaló: a békés nevelés, ami érvekkel, nem pedig erőszakkal viszonyul a gyermekhez, ami tisztelettel bánik vele, ami bevonja a gyermeket a szabályok megvitatásába, a döntéshozatalba, meghallgatja őt és odafigyel az igényeire.¹⁰

A mi életünkben talán nem fogjuk látni az államizmus végét. Látni fogjuk a válságok korát, látni fogjuk az intervencionizmus elkerülhetetlen következményeit, de távol állunk attól, hogy a tömegek feladják a kényszerítéshez való ragaszkodásukat. De mindannyian hozzájárulhatunk egy szabadabb és békésebb társadalom megvalósításához, illetve mindannyian közvetlenül és azonnal csökkenthetjük a világban uralkodó szenvedést, gyötrelmet és gonoszságot, ha békésen neveljük a gyermekeinket, és ha ugyanezt tanácsoljuk a környezetünknek.

---

¹⁰ Magyarul is megjelent néhány remek kötet, ami segítséget nyújthat ebben, mint például: Laura Markham *Békés szülő, boldog gyermek* és Kim John Payne *Egyszerűbb gyermekkor* kötetei. Angolul az ezzel kapcsolatos segédanyagok száma végtelen a *peaceful parenting* kulcsszó alatt.

A KANNABISZ ETIKÁJA ÉS GAZDASÁGTANA

Egy pillanatnyi libertarianizmus beköszönt a magyar szocialista fellegvárba. Ahogy a 444.hu írja:

A Parlament honlapjára került fel a módosító javaslat, amit a Magyar Liberális Párt tagja, Fodor Gábor jegyez, és ami arról szól, hogy legalizálják Magyarországon a fűfogyasztást.

A módosítás szövegében Fodor úgy fogalmaz, hogy „az Országgyűlés felismerve a kannabisz fogyasztása kriminalizálásának veszélyeit, valamint azt, hogy a büntetőjogi elrettentésen alapuló drogpolitika nem lehet sem hatékony, sem pedig igazságos, mivel sokkal nagyobb ártalmat okoz, mint a drog fogyasztás maga, amelyet egyébként sem képes megszüntetni vagy megelőzni, felismerve a kannabisz gyógyászati és rekreációs használatának létjogosultságát, elfogadva azt, hogy a „kannabisz, mint belépő drog” elméletet a tudomány nem igazolta”, ezért a kábítószerfogyasztást tiltó törvény hatálya alól kivennék a kannabisz, kannabisz-gyanta, -extraktum és -tinktúra, a tetrahidro-kannabinol (THC) izomerek és sztereo-kémiai variánsaik fogyasztását.

A törvényjavaslat szövege szerint kannabiszt csak 21 éves kortól lehetne fogyasztani, kivéve ha valakinek gyógyászati célból írnak fel fiatalabb korában. Vásárolni pedig jogszabályban meghatározott üzletekben lehetne.

Erősen kétkem, hogy ebből lesz valami. A magyar közvélemény annyira totalitárius, szabadságellenes és emberellenes, hogy hosszú évtizedek szellemi forradalma szükséges ennek a megváltoztatásához. Társadalmunk mélységesen szocialista, így egyetlen eszközt ismer a társadalmi problémák megoldásához: az erőszak kezdeményezését békés emberek ellen.

Ettől függetlenül fel kell emelnünk a szabadság zászlaját minden adandó alkalommal, és támogatnunk kell minden erőfeszítést, ami arra irányul, hogy növelje és kiterjessze az emberi szabadságot, érvekkel, tényekkel, az igazsággal.

Mindenekelőtt tekintsük át az erkölcsi kérdést a kannabiszra vonatkozóan. Az efféle törvények következtében a hatalom végrehajtói erőszakot kezdeményeznek békés emberek ellen, akiknek egyetlen bűne, hogy az uralkodóknak nem tetsző növény volt a zsebükben. És mivel minden ember alapvető, elidegeníthetetlen joga, hogy rendelkezessen saját fizikai teste felett és annak kizárólagos tulajdonosa legyen, joga van ahhoz, hogy ő mondja meg, mit tehetnek és mit nem tehetnek a saját testével, hogy ki bántalmazhatja, hogy ki tetoválhat rá, hogy ki gyógyíthatja, hogy ki lyukaszthatja ki és a többi – így ahhoz is joga van, hogy olyan szerezket fogyasszon, amit jónak lát, és joga van ezt háborítatlanul tenni, anélkül, hogy bárki erőszakot kezdeményezne ellene.

Ami azt illeti, ezt a jogot nem lehet elvitatni az embertől. Mivel abban a pillanatban, hogy valaki érvelésen keresztül meg szeretné cáfolni az ember öntulajdonláshoz való jogát, el kell fogadnia és használnia kell ezt a jogot (azáltal, hogy saját testét érvek megfogalmazására használja). Ezzel pedig *performatív el-lentmondásba* keveredik, azaz az érve tartalma ellentmond az érv megfogalmazásához szükséges előfeltételekkel, mint az ember, aki azt állítja “halott vagyok,” vagy “nem tudok beszélni,” vagy “a nyelv értelmetlen.”

Ez ellen pedig nem érv az, amit a kannabisz-ellenes (vagy bármelyik másik kábítószer-ellenes) törvények sztenderd igazolásaként szoktak felhozni, miszerint “az embereket meg kell védeni saját maguktól.” Ha ez így van, tehát ha jogos erőszakot kezdeményezni békés emberek ellen, akik önként olyan tevékenységet végeznek, ami hosszútávon, illetve a racionális önértéküket tekintve káros rájuk nézve, akkor épp úgy igazolt, helyes, erkölcsös, törvényes, elfogadható, támogatandó, mi több, az állam erkölcsi kötelessége, hogy az embereket tömege-sen hurcolja el a pékségekből, és zárja őket ketreche; hogy a

rendőr husáanggal sújtson a gyerekekre, aki fagyit eszik vagy az állam “önvédelmi osztaga” kegyetlen verésben részesítse azokat, akik délutánjaikat a kocsmában töltik.

Ha a kannabisz–ellenes törvények igazolása helyes, akkor az embernek minden bizonnyal magának is joga van ilyen büntetéseket kiróni, hiszen nem vonatkoznak külön erkölcsi szabályok az emberre rendőri egyenruhában, mint öltönyben, farmerben vagy melegítőben. Tehát az embernek minden joga megvan ahhoz, hogy az autójába rángassa és a pincéjébe zárja azokat az embereket, akik nem végeznek elegendő testmozgást naponta, akiknek túlzott a szénhidrát–bevitel, vagy akár akik párkapcsolati vitáikat improduktívan és toxikusan oldják meg, elvégre helyes az embereket erőszakkal megvédeni saját maguktól.

Természetesen az erkölcsi elvek következetes alkalmazása a legkevésbé jellemző az államistákra (mondhatni a következetlenség a definíciójuk). Ha következetesen alkalmaznánk, azt a világot kapnánk, amit sokan “anarchiának” csúfolnak, de a valóságban épp annak ellentéte: az államista erkölcs egyetemes alkalmazása. Viszont mi, egészséges emberek, akik pusztán egymás mellett békében, egymás szabadságát tisztelve szeretnénk együtt élni, világosan látjuk, hogy az efféle viselkedés abszolút elítélendő, az ember jogainak megdöbbentő eltiprása és felháborítóan gonosz.

Pótápi Jánosnak, a nemzetpolitikáért felelős államtitkárnak teljes mértékben igaza volt, amikor azt nyilatkozta a legalizációs törekvéssel kapcsolatban:

Néha megdöbbenek, hogy némelyek a nem normális dolgokat normálisként eladva próbálják ráerőltetni a szélsőséges nézeteiket a társadalom normális többségére.

Sajnos a magyar “normális” a fentebb felvázolt erőszakos államizmus. De az erkölcsöt nem a demokratikus szavazás határozza meg és a “normális” semmiképp nem jelenti azt, hogy helyes vagy igazságos. Amit ez a barbár szocialista normálisnak

nevez, az az a normalizálás, ahogyan a kommunista birodalomban a kulákok kivégzésére tekintettek, vagy Hitler Németországában a zsidómészárlásra, vagy világszerte a múltban a rabszolgaságra, a kannibalizmusra, és az emberi szabadság ellen elkövetett megannyi erőszakos tetre. Számára a normális mások tulajdonlása és a nem normális az, amikor ezt bírálják. De sajnos igaz, hogy ott, ahol az állam az új isten, az erőszak a norma és azok, akik az ember szabadsága és a békés együttélés mellett küzdenek az abnormális felforgatók – de így volt ez az emberi történelem minden korszakban. Szélsőséges mindenki, aki sötét korokban az értelem és a szabadság pártjára áll; mi radikálisok pedig jobb tesszük, ha elfogadjuk ezt a vádat. Hiszen az igazságosság: bűnösnek lenni egy korrupt világban.

Megvilágítva a kannabisz-tilalom erkölcsi aspektusát, látva, hogy az pusztán a magántulajdonhoz való jog állami eltiprásának egy újabb arcképe, tekintsük meg, milyen gazdasági hatásokat okoz ez a gyakorlatban.

A gazdaságtan az emberi cselekvés viselkedésének a tudománya. Azokkal az örök érvényű törvényekkel foglalkozik, amelyek vezetnek az ember tudatos erőfeszítését arra, hogy szűkös eszközökkel kielégítse igényeit. A közgazdaságtan különbözik a pszichológiától: a pszichológia arra keresi a választ, *hogyan* és *miért* hoznak létre az emberek célokat és értékítéleteket, míg a közgazdaságtan – a praxeológia, a cselekvés logikája – adottnak veszi ezen célok és értékítéletek meglétét, és a logikai következtetés módszerével ebből bontakoztatja ki a tudomány elméleteit.

Esetünkben a kannabisz a pusztán *eszköz*, amelyet felhasználva az ember ki szeretné elégíteni bizonyos igényeit. A kérdéssel, hogy mik ezek az igények, vagy hogy ezen igények hozzájárulnak-e az ember hosszútávú boldogságához és boldogulásához, itt nem foglalkozunk. Vannak, akik – mint egy üveg bort – ellazulásként használnák egy hosszú nap fáradalmi után, megint mások egy pokollal egyenrangú élet traumájából

fakadó fájdalmait tompítanak vele; vannak, akik menekülésként, vannak, akik szórakozásként; vannak, akik mértékkel, vannak, akik önpusztítóan fogyasztanak.

Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy az önismeret és az emberismeret hatalmas hiányát tanúsítja az az ember, aki úgy gondolja, képes a kannabisz tilalmával eltörölni az önpusztító emberek káros hajlamait. Akik menekvésként használják, azok az ellenük elkövetett számtalan bántalom következtében teszik azt, és rajtuk csak terápia, önismeret és radikális változások segíthetnek, nem pedig kormányrendelet, ahogy azt az a mindenható állam hívői és prófétái gondolják.

Mi történik, amikor betiltják a kannabiszt? Mindenekelőtt felkúszik az ára, mivel immáron sokkal nagyobb kockázattal jár a vállalkozók számára szolgáltatni azt, mint eddig, hiszen életük hátralevő részének szabadságával fizethetnek érte.

És tévedés ne essék, mindaddig, amíg nem verik át a fogyasztóikat és nem kezdeményeznek erőszakot ügyleteikben, a kannabiszkereskedő 'dílerok' épp olyan becsületes vállalkozók, mint akik a kolbászt, a kenyeret, a bort biztosítják az asztalunkra. Ami azt illeti, talán sokkal nagyobb tisztelet és hála illeti azokat, akik még az állami erőszak kockázata alatt is készek szolgálni fogyasztóikat, mivel – mint ahogy azt egy pillanaton belül látni fogjuk – így sokkal szörnyűbb sorstól védik meg őket.

Így tehát annak a növénynek az ára, ami gasként megteremhet mindenhol, felkúszik grammonként 3–4000 forintra. Ezt természetesen sokan nem tudják megfizetni. Érdemes megjegyezni, ezt főképp azok nem tudják megfizetni, akiknek úgy mond a leginkább "szükségük van" rá, tehát akik nem pusztán a borhoz hasonlóan kikapcsolódásként használnák, hanem sokkal súlyosabb értelmi fájdalmak tompítására. Feltételezhetjük – a gazdaságelméletből kilépve – hogy aki a leginkább fogyasztaná, rendszerint az szenved a legsúlyosabban, és ebből fakadóan annak az embernek gyűlik meg a leginkább a problémája az anyagi gondokkal, a megélhetéssel, a munkával. Aki a saját közép- felsőosztálybeli szomszédságában éli le az életét,

annak kimondottan érdemes ellátogatni a legszegényebb vidéki környékekre, és rádöbbsenni, hogy a tíz, tizenpár éves cigánygyerekek előszeretettel használnak megdöbbsentő mértékben kábítószeret.

A kínálat megfogyatkozott, az ára pedig ebből fakadóan az egekbe emelkedett, *viszont a fogyasztóknak nem szűnt meg az igényük, amit ki akartak vele elégíteni.* Lesznek, akik hajlandóak megfizetni a jelenlegi árat, viszont lesznek olyan vásárlók, akik alternatíva után néznek.

És mi ez az alternatíva?

Nos, ha nem az alkohol, ami sokkal addiktívabb, egészségre károsabb és halálosabb kábítószer, akkor elsősorban az, ami biofűként, herbálként, herbaként híresült el Magyarországon. Ez nem egy bizonyos szer, növény vagy alkotóanyag. A helyzet annál sokkal súlyosabb. Az efféle kannabisz-helyettesítők valahogy úgy néznek ki, hogy egyszerű növényaprólékot ismeretlen összetételű, fiziológiai hatásokat kiváltó vegyületekbe áztatnak, majd azt eladják a kannabisz árának akár tizedéért. Sokan pedig a fogyasztók közül, "mindegy, csak üssön" alapon megvásárolják és elszívják.

Ennek a kannabisz-helyettesítőnek az alacsonyabb ára számos okból fakad. Egy, a vegyületek sokszor egy lépéssel előrébb járnak a bürokráciánál, és legális anyagot használnak, így az eladóknak nem kell viselniük annak kockázatát, hogy a hatalom végrehajtói évtizedekre ketrecbe zárják őket. Kettő, az előállítás sokkal egyszerűbb, könnyebb, és sokkal kevésbé időigényes: gyakorlatilag elég pusztán kiszáritott gyomnövényt beleáztatni a behozatott anyagba.

És kik lesznek a fogyasztói? Ennek a kérdésnek a vizsgálata tárja fel a leginkább a kannabiszt tiltó törvények abszolút káros mivoltát. Egyrészt azok, akik nem tudják vagy nem hajlandóak megfizetni a kannabisz immáron jelentősen megemelkedett árát. Ahogy azt láttuk, ez nem a felső osztálynak, hanem a legszegényebbeknek fog problémát okozni. Másrészt azok, *akik nagyon be akarnak tépni.* Azaz nem azok az emberek, akik ekkor

megelégednek egyszerűen egy üveg sörrel, hanem azok, akiknek a problémája ennél sokkal súlyosabb, és akik sokkal nagyobb mértékben el szeretnének szabadulni a valóságból. Harmadrészt pedig, és ez hangsúlyozott, *akik viszonylag kevesebb érteket tulajdonítanak a saját életüknek és egészségi állapotuknak.* Hiszen abszolút ellenőrizhetetlen, mi az, amit elszívnak. Lehet, hogy heroinnal keverték, hogy “visszatérő vásárlóvá” tegyék az embert, lehet, hogy csak egyszerűen életveszélyes anyag, lehet hogy visszafordíthatatlan agyi károkat okoz, és a többi.

Ezek a kockázatok pontosan azokat az embereket tántorítják el a legkevésbé, akiket a törvény leginkább “védelmezni” kívánt: akiknek a legnagyobb a hajlamuk arra, hogy kárt tegyenek önmagukban.

Sokan úgy érvelnek, hogy az államnak többek között azért kellene dekriminalizálnia a kannabiszt, mert akkor jelentős adóbevételre tenne szert. Egyrészt, ez épphogy ellenérvnek felelne meg, hiszen sosem jó dolog pénzzel etetni a Leviatánt. Másrészt ez semmiképp nem oldaná meg az imént felvázolt problémát. A kannabisz tiltása azokat az embereket károsítja a legnagyobb mértékben, akik már így is a legnagyobb mértékben károsultak és akik a leginkább szenvednek. Ha holnaptól megvásárolható lenne a trafikokban, viszont adókkal és a kínálatot csökkentő engedélykötelességekkel gyakorlatilag a feketepiaci szinten tartanák az árát, akkor ezek az emberek ugyanúgy arra kényszerülnének, hogy eszméletlenül káros helyettesítőkhöz folyamodjanak.

Az egyetlen megoldás, ami eltörölné azokat a hatalmas mértékű társadalmi károkat, amit a tiltás okoz, ha az állam teljesen leveszi a kezét a témáról: ha az emberek szabadon termeszthetnék a rózsabokraik mellett a saját kannabiszukat, és úgy kereskedhetnek vele, mint a piacon a paradicsommal. Minden más a magántulajdonjogok és a szabadság elleni erőszakos, államista támadás, és a társadalmunk legsérültebb, leginkább segítségre szoruló tagjainak erkölcsi önelégültséggel való korbácsolása.

BEVEZETÉS A KAPITALIZMUS ÉS AZ INTERVENCIONIZMUS KÜLÖNBSÉGEIBE

A következő esszék¹¹ mind ugyanazt a kérdéskört járják körbe libertárius szemszögből. Arra a kérdésre próbálnak választ találni, hogy mégis mi a fene az a neoliberalizmus – ha lehet egyáltalán definiálni – és miért neveznek „neoliberálisnak” a vállaltan kommunistákon kívül lényegében mindenkit Hillary Clintontól és Orbán Viktortól kezdve Milton Friedman és F.A Hayekon át Ludwig von Misesig.

A soron következő fejezetek szerzői lényegében ugyanazt az álláspontot fogják ismertetni az írásaikban, ugyanakkor mindegyik esszé valami új ismerettel járul a téma megértéséhez. Továbbá mindegyik szerző libertárius, azaz az állami beavatkozástól mentes gazdaság és magánélet szószólója. De ahhoz, hogy megértsük, miért is fontos ezt kihangsúlyozni, előbb meg kell értenünk azt az álláspontot, amit a jelen esszégyűjtemény szerzői vallanak a neoliberalizmussal kapcsolatban.

Röviden, amikor a baloldali¹² publicisták és politikusok a neoliberalizmust szidalmazzák, maguk sem tudják, miről be-

---

¹¹ Eredetileg megjelent a *De mi az a neoliberalizmus?* e-könyv előszavaként.

¹² Magyarországon a „neoliberalizmust” épp úgy szidalmazza az úgynevezett jobboldal, mint a baloldal. Ennek az egyszerű magyarázata az, hogy a magyar „jobboldal” épp olyannyira államista – főleg ami a gazdaságpolitikát illeti – mint azok, akik vállaltan szocialisták. Ez fél évszázadnyi kommunizmus (illetve a klasszikus liberális eszmék soha meg nem honosulásának) a szükségszerű következménye. Magyarországon és általánosságban a második világban a „jobboldal” csupán a nagy államista–szocialista tábor egyik csoportja. Így nem félreértendő, amikor a következőkben azzal találja magát szembe az olvasó, hogy a

szélnek. Ennek az első bizonyítéka a tény, hogy – ahogy azt említettem – lényegében már mindenkire rásütötték a neoliberais bélyeget, aki nem vállaltan szocialista. Ludwig von Mises általában neoliberais. Mises azonban saját magát nem neo-liberaisként, hanem *liberais*ként jellemezte a szó klasszikus értelmében. Ahogyan életrajzának írója nevezte, Mises volt a klasszikus liberalizmus utolsó lovagja. Ha azonban Mises neoliberais volt, akkor kétségtelenül neoliberais volt az összes többi klasszikus liberális eszmetársa is, mint a Levellerek, John Locke, Richard Cobden, Herbert Spencer, Frédéric Bastiat vagy Gustave de Molinari. És mivel a libertarianizmus a klasszikus liberalizmus közvetlen szellemi örököse, neoliberais az összes libertárius is. A libertáriusok azonban radikális ellenségei megannyi olyan politikusnak és értelmiséginek, akiket ugyanúgy neoliberaisnak bélyegeznek – beleértve még az olyan piacpártiakat is, mint Milton Friedman és a nevével fémjelzett chicagói iskola.¹³

Ugyanakkor itt azonnal meg kell torpannunk, hogy elgondolkodjunk egy szembeötlő kérdésen. Mire fel a neo-, avagy az új-előtag? Amit az imént említett szerzők képviseltek, az *nem* a liberalizmus megújítása, hanem maga a liberalizmus, ahogyan azt a tizenhetedik, a tizennyolcadik, valamint a tizenkilencedik századi filozófusok, politikusok és politikai közgazdászok megfogalmazták és az állami uralom ellen alkalmazták. Ennek a klasszikus liberális mozgalomnak kulcsfontosságú eleme volt az állam és a gazdaság szétválasztása, a szabályozások, a vámok,

---

fejezetek szerzői a baloldalnak társítják a neoliberalizmussal szembeni ellenségességet. Ebben semmi ellentmondás nincsen; a kapitalizmus avagy a szabad piactudaság (jobboldal) és a szocializmus avagy a termelés állami irányítása (baloldal) közötti nézeteltérésben a magyar úgynevezett „jobboldal” elsőprő többsége az utóbbit választja, ahogyan az a „jobboldali” kormány intézkedéseiben is nyilvánvalóan tetet ölt.

¹³ Lásd Murray N. Rothbard, „Milton Friedman Unraveled”. *Journal of Libertarian Studies*. 16.

a kiváltságok, az infláció eltörlése és annak a rendszernek a *laissez-faire* szabadpiaccal való helyettesítése, amit akkoriban merkantilizmusnak neveztek.

A neoliberalizmus megértésének legegyszerűbb módja – ahelyett, hogy a baloldali kritikuszainak ellentmondásokkal tarkított szavaira támaszkodunk – ha felidézzük Ludwig von Mises gondolatait. Mises kihangsúlyozta, hogy a társadalmi szerveződésnek három módja létezik. A szocializmus – a termelési tényezők állami tulajdonlása, ahol állami irányítás alatt áll a termelés és az elosztás teljes szerkezete; a kapitalizmus – a termelési tényezők magántulajdonlása, ahol a vállalkozókat a nyereség és a veszteség útjelzői irányítják a fogyasztók szolgáltatában; és az intervencionizmus, amit harmadik útnak vagy vegyes gazdaságnak is szoktak nevezni. Az intervencionizmus a gazdaságba való állami beavatkozás rendszere. Az uralkodók arra törekednek – Mises szavaival – hogy „a termelés és a fogyasztás ne az akadályozatlan piac által előírt módon történjen, és azzal kívánják elérni ezt a célt, hogy parancsokat, utasításokat és tilalmakat oltanak a piac működésébe, amelyeket készek végrehajtani a rendőri erők, illetve a kényszer és az erőszak apparátusa.”

A neoliberalizmus ellen agitáló véleményformálók rendszerint vagy intervencionisták, vagy szocialisták, akik egyaránt gyűlölik az intervencionizmust és a kapitalizmust. Az utóbbi csoport minden termelést állami, kollektív (értsd: állami) vagy nemzeti (értsd: állami) irányítás alá akar vonni. *De mind az intervencionisták, mind a szocialisták a szabad piacgazdaságot teszik felelőssé az intervencionizmus kudarcáért.* Nem képesek vagy nem hajlandók látni, hogy a minden gazdasági tevékenységbe beszívargó állami beavatkozás világában élünk. A szabadpiacot és az úgynevezett piaci fundamentalizmust – azaz az agressziómentes, önkéntes emberi együttműködés rendszerét – támadják a modern világ minden gondjáért és soha egyszer nem hitatkoznak olyan alapvető empirikus tényekre, mint a világ or-

szágainak gazdasági szabadság indexe. Ha tennék, el kellene ismerniük, hogy a rendszerünk az intervencionizmus, nem pedig a szabadpiac, a kapitalizmus rendszere.

Amikor a neoliberalizmus gonoszágáról áradoznak, olyan példákat említenek, mint a hatalmas egyenlőtlenség a szegények és a gazdagok között. Azonban álljunk meg egy pillanatra, és vessük össze a gazdagodást és a szegényedést a kapitalizmusban és az intervencionizmusban.

A kapitalizmusban a vagyonszerzés egyetlen módszere az, amit Franz Oppenheimer a vagyonszerzés gazdasági módszerének nevezett. Röviden, az emberek közötti önkéntes csere rendszere.

Az önkéntes csere a következőt jelenti: a fizikai dolgok feletti tulajdonjog mindennemű átruházása mindkét fél önkéntes – a fizikai erőszak használatától vagy fenyegetésétől mentes – beleegyezésével történik. Ez magába foglalja az öntulajdonlást – hogy minden ember tulajdonosa saját testének, azaz ő a végérvényes döntéshozó azzal kapcsolatban, hogy mit és mit ne tegyenek vele, és az eredeti birtokbavételt – hogy a fizikai tárgyak első vagy eredeti tulajdonosa mindig az, aki először fogta meg és alakította át azokat a természetadta dolgokat, amiket előtte más nem vett tulajdonba azzal, hogy – John Locke szavával élve – „elegyítette vele a munkáját.”¹⁴

---

¹⁴ Mindennek kapcsán lásd Hans–Hermann Hoppe, *A Theory of Socialism and Capitalism*, kiváltképp az első fejezet. Itt nem kerül kifejtésre az öntulajdonlás és az eredeti birtokbavétel erkölcsfilozófiai igazolása. Ez csupán a leírása annak, hogy mi a kapitalizmus – szemben az intervencionizmussal és a szocializmussal. Tisztán erkölcsi értelemben nem létezik intervencionizmus. Nem létezik harmadik középút a nemi erőszak és az önkéntes ágyba bújás között. Valakinek vagy elrabolták a vagyonát, valakit olyan dologra kényszerítettek, amibe ő nem egyezett bele, vagy továbbra is rendelkezik a pénzével és a testével. Tisztán erkölcsi értelemben kétféle interperszonális kapcsolat létezik: szerződés (önkéntes beleegyezés) vagy agresszió (az erőszak kezdeményezése). És mivel a politikafilozófia alapját az erkölcsfilozófia

A kapitalizmusban minden tulajdonjog átruházása önkéntesen történik. Az önkéntes csere esetén pedig mindkét fél arra számít, hogy nyereségesen fog távozni, máskülönben nem volna hajlandó nyélbe ütni azt. Ez a számítás pedig rendre be is válik. Ez azért lehetséges, mert a fizikai dolgokhoz társított értékítélet *szubjektív*. Az ember saját, személyes szükségletei határozzák meg, hogy hogyan viszonyul a gazdasági javakhoz – a szükségletek pedig emberről emberre, óráról órára változnak. Minden ember egy tulajdonképpen végtelen listával rendelkezik arról, hogy miként tudna javítani az életkörülményein, hogy milyen kielégítetlen vágyai vannak. A vágyakat sorrendbe rendezi, úgy dönt, hogy a legsürgetőbbre törekszik és lemond – legalábbis a legsürgetőbb megvalósításának idejére – a többiről. A gazdasági javakról alkotott értékítélet pedig azon múlik, hogy az adott dolog vagy jószág a kívánságai preferencia-sorrendjének mennyire sürgető elemét elégítené ki.

Így valakinek, aki elsétál egy újságos előtt, többet érhet az újság elolvasása – közgazdasági terminussal „fogyasztása” – mint az újságra szánt aprópénz a zsebében (pontosabban, mint annak a pénznek minden alternatív felhasználása). Ennek megfelelően az újságos pedig – a saját szubjektív értékítélete

---

képezi, ilyen szempontból nincsenek intervencionisták, azaz az intervencionizmus kizárólag egy gazdaságelméleti fogalom. Hoppe szavaival „a szocializmus a tulajdon elleni agresszió intézményesített politikája, és a kapitalizmus a tulajdon és a szerződés elismerésének intézményesített politikája.” A szerződés és a tulajdon politikafilozófiai megfelelője a kapitalizmus. A tulajdon elleni agresszió politikafilozófiai megfelelője a szocializmus. Amikor az intervencionista azt követeli, hogy „parancsokat, utasításokat és tilalmakat oltsanak a piac működésébe,” a tulajdon elleni agressziót követeli – így szocialista, nem gazdaságpolitikai, hanem politikafilozófiai szempontból. Hogy a vállaltan szocialistákkal ellentétben ő tenne kivételt, és csak bizonyos esetekben, csak a közjó érdekében, és igazából a piacgazdaságot pártolja, az ilyen tekintetben lényegtelen. Az csupán annyit jelent, hogy feladta a legalapvetőbb logikai törvényeket, teret ad az ellentmondásnak a gondolataiban és pártolja az önkéntes együttműködést, miközben az agressziót követeli.

szerint – nagyobbra értékeli az újság pénzösszegét, mint az újságot.

A kapitalizmusban a termelési folyamatok végső kormányzója a fogyasztó. Ez abból a tényből következik, hogy senki sem tehet szert az erőszak kezdeményezésével – rablással és kényszerrel – mások vagyonára és javaira, hanem amennyiben szeretné megkaparintani azt, önkéntes cserébe kell elegyednie másokkal és értéket kell adnia értékért. Olyasvalamit kell felajánlania embertársának, amit az nagyobbra értékkel, mint minden alternatív kielégülést, amit a pénzből megvásárolható bármely más termék hozhatna.

Ezért a kapitalizmus alapeleme a verseny. Verseny azért, hogy az emberek jobban szolgálhassák egymást. Verseny azért, hogy az emberek a lehető legjobb módon növeljék embertársaik életszínvonalát. Hogy a tőkéssek, a vállalkozók és a munkások kielégítsék a fogyasztók igényét – méghozzá jobban és hatékonyabban, mint bárki más, aki tehetné.

Mit jelent az, amikor a kapitalizmusban valaki meggazdagodik? Azt, hogy jobban szolgálta a fogyasztókat, mint versenytársai. Emlékezzünk, az önkéntes csere esetén mindkét fél nyertesként távozik. Így amikor valaki gazdag lesz, ami a nyilvánosság számára azonnal látható, az az ő vagyona. Ami láthatatlan – amíg fel nem fedi előttünk a helyes gazdaságelmélet – az a meggazdagodásának párja megannyi embertársában, akiknek kicsivel jobba, kicsivel könnyebbé, kicsivel kényelmesebbé tette az életét. A rablás filozófiájának képviselői mindig ügyelnek arra, hogy elrejtsek a hallgatóságuk elől ezt az elemi összefüggést.

A kapitalizmusban mindig is lesz egyenlőtlenség az emberek vagyona és jövedelme között. Ebben azonban nincsen semmi ördögtől való vagy természetellenes. Ez csupán annak a ténynek a következménye, hogy vannak, akik jobban, vannak, akik kevésbé, vannak akik egyáltalán nem szolgálják embertársaik kívánságait javaik és szolgáltatásaik előállításával és értékesítésével.

A kapitalizmusban ugyanakkor mindenkinek lehetőségben áll belépni a munkamegosztás rendszerébe és termelő tevékenységet folytatni a fogyasztók szolgálatában. Az egész emberiség bevonható és mindenki találhat magának olyan helyet, ahol a leginkább ki tudja bontakoztatni a személyes adottságait és talentumait, még akkor is, ha hozzájárulása embertársai életszínvonalához jelentősen csekélyebb, mint másoké. Ezzel pedig nő mind az újonnan belépő életszínvonala, mind pedig azoké, akiket szolgált.

A kapitalizmusban senkit nem kötelez az agresszív erőszak, hogy embertársai legjobb szolgálata felé kormányozza élete kormánykerekét. Senkit nem kényszerítenek a fizikai erőszak használatával vagy fenyegetésével embertársai arra, hogy dolgozzon és termeljen. A démonizált nyereséghajszolás mindig szabadon választható opció, nem pedig kényszer. És mindannyian élünk ezzel a szabadsággal. A legtöbbünk megelégszik egy bizonyos szinttel. Mindenki dolgozhatna még egy órát, mindenki növelheti akár csak egy százalékkal a hatékonyságát, hogy „többet keressen”, azaz az eddigihez mérten valamivel jobban szolgálja a fogyasztókat. Azonban a termelési tevékenység elsősorban csupán eszköz azoknak, akik végzik; eszköz a fogyasztás céljának, igényeik megvalósításának eléréséhez.

Vannak, akik előnyben részesítik a több szabadidőt, mint a munkát. Efölött ítélkezzen mindenki saját személyes erkölcsi nézetei szerint. Mindenesetre a kapitalizmusban ez mindenkinek jogában áll, mindenki megteheti. Élvezheti a pillanat örömet és dönthet úgy, hogy egyetlen emberi kalandját arra szenteli, hogy vágyainak éljen. Azonban ezt alacsonyabb életszínvonalon kell tennie, mint akkor, ha a vágyainak szentelt óráiban a fogyasztókat szolgálná – azaz vagyoni helyzete egyenlőtlen lesz azokhoz képest, akik nem az ő életstílusát választották.

A vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenség egy másik forrása – a képességek elsajátításán és a fogyasztók szolgálatába állításán túl – pedig a veleszületett adottságok közötti különbségek. Vannak, akiket kevesebb ésszel áldott meg az anyatermészet,

másokat többel. Mindig lesznek olyan emberek, akik önhibájukon kívül buták – és olyanok, akik úgymond Darwin áldása révén okosak. Az okosabbak gyorsabban lesznek képesek megoldani összetettebb feladatokat, mint a butábbak. És az emberi személyiségjegyek közül az intelligencia az egyike annak a két vonásnak, ami a legszorosabban korrelál az egyén jövedelmével – mivel az okosabb ember hatékonyabban és gyorsabban képes elvégezni a fogyasztók szolgálatához szükséges feladatokat.

Egyikük sem „érdemelte meg” jobban a kártyákat, amiket osztottak neki. *Azt azonban látni kell, hogy a kapitalizmusban a veleszületett egyenlőtlenségek haszonélvezői is a fogyasztói tömegek szolgálatába kell, hogy állítsák a képességeiket.*

Az ember azt gondolhatná, hogy a kapitalizmus mégis egy rideg rendszer, hiszen a véletlen alapján jutalmazza az embereket. De ez nem a kapitalizmus, hanem a cselekvő ember megváltoztathatatlan természetnek velejárója. A cselekvő ember választ, diszkriminál, értékkel. Vannak, akikhez vonzódik, másoktól undorodik – részben, *de mint a termelés esetében is, nem egészben* a véletlennek köszönhető tulajdonságok miatt. És fogyasztói szerepében nem azt veszi figyelembe, hogy kit sújtott a legnagyobb balsors, hanem azt, hogy ki járul hozzá leginkább vágyai kielégítéséhez. (És tartsuk észben, hogy a kapitalizmusban minden fogyasztó egyben termelő is, és a termékeiért úgymond az előzetes munkájával és küszködésével fizetett; azaz nem „önzően csak a saját önérdékét nézi,” hanem az önérdékét nézi *miután* szolgált mások önérdékét!)

Így az egyenlőtlenség az önkéntes emberi együttműködés szükségszerű része.

Mi a helyzet azonban az egyenlőtlenséggel az intervencionizmusban? Mivel az intervencionizmus nem számolja fel teljes mértékben az emberek közötti önkéntes együttműködést, a piacgazdaságot, az előző tényezők ugyanúgy szerepet játszanak.

Az intervencionizmus azonban szabotálja és felülírja a fogyasztók szolgálatának rendszerét az állami beavatkozások mentén. Míg – Oppenheimer fentebb idézett kifejezésével – a

kapitalizmus kizárólag a vagyonszerzés gazdasági módszerének ad teret, az intervencionizmus bevezeti a vagyonszerzés *politikai módszerét*: a vagyon erőszakkal és kényszerrel történő elkobzását és felélését.

Ennek a megnyilvánulása magától értetődő az olyan esetekben, mint a vállalatoknak adott „mentőcsomagok” és állami támogatások, a belföldi termelőknek hasznot kovácsoló vámok, a termékek kínálatát állami kényszerrel alacsonyan – árát tehát magasan – tartó szabályozások és engedélykötelességek, az adófizetők pénzéből finanszírozott projektek és beruházások, és ezek nem szorulnak magyarázatra.

A vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségek nem tűnnek el az intervencionizmus rendszerében sem. Itt is lesznek szorgalmasabb és lustább, intelligensebb és butább emberek. Azonban a kapitalizmussal ellentétben a szorgalmukat és intelligenciájukat nem csak embertársaik szolgálatára, hanem embertársaik elnyomására és kirablására is használhatják az állam intézményén keresztül. Az állam az az egyedülálló intézmény a társadalomban, ami büntetlenül kezdeményezhet erőszakot a társadalom tagjai ellen, illetve ami jövedelmére nem önkéntes szerződéssel, hanem agresszív kényszerrel tesz szert.¹⁵ Amint a kapitalizmus helyét átveszi az intervencionizmus, a kölcsönösen előnyös interakciók mellett és helyett megjelentik az erőszakos interakció, ahol az egyik fél csak a másik fél kárára nyerhet.

Amit a „neoliberalizmus” kritikusai nem értenek, az az, hogy pontosan az erőszakos interakciókból fakad megannyi olyan probléma, amit ők a szabadpiacra kennek.

Vegyük például a bankrendszert. Megdőböntő módon mind a mai napig vannak olyanok, akik úgy gondolják, hogy a modern bankrendszer a szabad piacgazdaság szüleménye. Az, hogy minden egyes vásárlásuk alkalmával olyan papírpénzt nyújtanak át, amire az van írva, „Magyar Nemzeti Bank,” egy

---

¹⁵ Az állam természetéről lásd Murray N. Rothbard, *Az Állam anatómiája*

pillanatra sem riasztja fel őket a dogmatikus szendergésük-
ből. A tények azonban magukért beszélnek: az állam erőszak-
kal kényszerít mindenkit, aki értékteremtői tevékenységet kí-
ván folytatni, hogy fizetségként elfogadja a pénzt, amit az állam
központi bankja előállít (erre virágnyelven a törvényes fizető-
eszköz kifejezéssel hivatkoznak). Az uralkodói csoport ezután
arra használja a központi bankot – ami mindig egy állami intéz-
mény, hiszen az állam által meghozott törvényeknek köszön-
heti a létezését – hogy annyi pénzt állítson elő, amennyit jónak
lát, és elossza azt azok között, akiket kedvel.

A központi bank emellett a magánbankoknak is engedé-
lyezi, hogy bizonyos mennyiségű új pénzt írjanak jóvá az álta-
luk fenntartott számlákon. Az új pénz teremtését inflációnak
nevezték egészen addig, amíg az államista értelmiség meg nem
változtatta a szó jelentését a pénzkínálat növeléséről annak kö-
vetkezményére, az általános áremelkedésre. Ezt a szóhasznála-
tot azonban el kell utasítani, mint aminek az egyetlen szerepe a
szellemi zavarkeltés és az állami uralom és rablás leplezése.

A kereskedelmi bankok tehát – a központi bank koordiná-
ciója alatt – hitelexpanziót folytatnak, azaz új pénzt teremtenek
és bocsátanak a piacra hitelek formájában. A hiteleket pedig
elsősorban a különböző cégek veszik igénybe a bővítéshez és a
terjeszkedéshez.

Azonban amit látni kell, az az, hogy az infláció során csupán
újraelosztják a vagyont. A pénz nem vagyon. A pénz külön-
böző javakra váltható, de a vásárlóereje a pénzkínálat változá-
sával alakul. Amikor a bankrendszer inflációhoz folyamodik,
az újonnan teremtett pénzből pedig ingatlanvásárlóknak és
cégtulajdonosoknak ad hitelt, esetleg maga a jegybank vásárol
belőlük értéktárgyakat, részvényeket és államkötvényeket, ak-
kor csupán a pénz láthatatlan és aljas újraelosztása történik.
Akik először megkapják az új pénzt, azok a pénznek az eredeti
vásárlóerejét élvezhetik. Amikor azonban elköltik, az új pénz
végighalad a gazdaságon és egyenletlenül fellicitálja az árakat.
Ennek a folyamatnak a vesztesei azok, akikhez a legutoljára ér

el az új pénz – mint a bérkeresők, illetve azok, akik megtakarítással rendelkeztek, melynek csökkent a vásárlóereje az árak emelkedése hatására.

Az infláció nyertesei továbbá – az új pénz első haszonélvezői mellett – azok, akik adósságot halmoztak fel. Ahogyan Ludwig von Mises fogalmazott¹⁶:

Az, aki kölcsönvett ezer vagy millió teljes értékű dollárt, ezer vagy millió értékcsökkent dollárt fizet majd vissza a hitelezőjének. A tanyákat és az ingatlanokat terhelő jelzálogok, az ipari vállalatok adósságai mind összezsugorodnak, ahogy folytatódik az infláció. Ezzel az adósok egy viszonylag apró csoportnak kedveznek a hitelezők sokaságának rovására.

Mises hozzáteszi:

Míg zajlik az infláció, néhányan élvezhetik az abból fakadó előnyt, hogy magasabbak azoknak a javaknak vagy szolgáltatásoknak az árai, amiket eladnak, miközben azoknak a javaknak és szolgáltatásoknak az ára, amiket vásárolnak még nem – vagy nem ugyanakkora mértékben – emelkedett. Ezek az emberek profitálnak szerencsés helyzetükből. Nekik „jó üzletnek” és „fellendülésnek” tűnik az infláció. Viszont ezek a nyereségek mindig a populáció más csoportjainak rovására történnek. A vesztesek azok, akik abban a balszerencsés helyzetben találják magukat, hogy az általuk értékesített árucikkek vagy szolgáltatások árai még nem növekedtek annyira, mint azoknak a termékeknek az árai, amiket mindennapos fogyasztásra vásárolnak.

Ezek az áldozatok többé-kevésbé ugyanazok – nagyjából a középosztály – akik hitelezőként is károsulnak a megtakarításaik, a biztosítási kötvényeik, a nyugdíjuk, stb. elértéktelenedésével. A tanárok és a lelkészek fizetései, az orvosok díjai csak lassan emelkednek ahhoz képest, amilyen gyorsan az ételek, a lakbérek, a ruházat, stb. árai emelkednek. Mindig jelentős idő-

---

¹⁶ Ludwig von Mises, *Az infláció és te*

eltolódás van a szellemi dolgozók és a képzett munkások jövedelemnövekedése, illetve az ételek, a ruhák és egyéb szükségletek áremelkedése között.

Teljesen világosnak kell lennie, hogy az állami beavatkozás által megteremtett pénz- és bankrendszer hogyan járul hozzá a vagyoni és jövedelmi egyenlőtlenségekhez. Az új hitelpénz igénylői nem a bérkereső átlagemberek, akik egy új hűtőt, autót vagy más fogyasztási cikket kívánnak vásárolni, hanem elsősorban a bővülni kívánó vállalatok és az ingatlanvásárlók. Így az infláció az utóbbi zsebébe allokálja az erőforrásokat, az előbbi csoportnak pedig csak az infláció okozta áremelkedéssel lépést nem tartó bérek jutnak.

Mindenkinek be kell látnia, hogy a pénz a gazdaság vérkeringése, ami olyan központi szerepet tölt be a piaci folyamatokban, hogy a pénzrendszerbe történő állami beavatkozás elkerülhetetlenül kihat az egész gazdaságra. Így értelmetlen szócséplés a szabadpiacot és a kapitalizmust kritizálni annak a gazdasági rendszernek a következményeiért, aminek a vérkeringését az állam irányítja. Ennek a rendszernek semmi köze a szabad piacgazdasághoz. Ez az állami beavatkozás rendszere. Az állami beavatkozástól mentes pénzrendszer az emberi történelem során az arany és az ezüst rendszere volt, ami hatékonyan védte a társadalmat az infláción át történő állami vagyonekbezárástól, amíg a Hatalom fel nem számolta azt, hogy eltörölje az infláció korlátait.¹⁷

És ahogyan azt Ludwig von Mises demonstrálta, a gazdasági válságok okai pontosan erre az állami pénzrendszerre vezethetők vissza. A hitelexpanzió, ahogyan azt láttuk, nem teremt több vagyont, csupán átrendezzi az erőforrásokat, meggazdagítja a friss pénz első haszonélvezőit és elszegényíti az utolsókat. Azonban ennél nagyobb kárt is okoz. Eltorzítja a teljes ter-

---

¹⁷ A pénzrendszer, az infláció, az aranystandard és annak felszámolása ismertetőjéért lásd Murray N. Rothbard, *Mit művelt az állam a pénzünkkel?*

melési rendszert, olyan vállalkozásokat és termelési projekteket lát el tőkével, amelyeket nem igazolnak a fogyasztói igények és megteremti a rossz befektetések fellendülését; a válság az a korrekciós folyamat, ahol a piaci folyamatok megpróbálják visszaterelni a fogyasztói igények irányába az erőforrásokat az igazolatlan projektektől, ha ezt nem akadályozza meg az állami beavatkozás támogatások, mentőcsomagok és fokozott infláció formájában.

Mises a következőképpen foglalta össze az osztrák közgazdaságtani iskola cikluselméletét¹⁸:

Amikor bizalmi eszközöket bocsátanak ki – ezalatt aranyfedezet nélküli bankjegyeket, vagy olyan folyószámlákat értek, amelyeket nem fedez teljesen a banki aranytartalék – a bankok olyan helyzetbe kerülnek, amelyben jelentős hitelexpanziót folytathatnak. Ezeknek a bizalmi eszközöknek a létrehozása lehetővé teszi, hogy jóval több hitelt bocsássanak ki, mint amit a saját vagyonuk és a klienseik által rájuk bízott források megengednének. Ebben az esetben az új, általuk megteremtett hitelek „szolgáltatójának” szerepében avatkoznak bele a piacba, és ezáltal előidézik a kamatok csökkenését – amelyek így az alacsony szint alá esnek, ami a beavatkozásuk nélkül érvényesült volna. A kamatok csökkenése élénkíti a gazdasági tevékenységet. „Nyereségesnek” találnak és elindítanak olyan projekteket, amiket nem találtak volna „nyereségesnek” és nem kezdeményeztek volna a kamatok banki manipulációja nélkül. A fokozott gazdasági aktivitás következtében megemelkedik a termelési tényezők és a munkaerő iránti kereslet. Emelkedni kezdenek a bérek, és emelkednek a termelési tényezők árai, a megnövekedett bérek pedig a fogyasztási javak árnövekedéséhez vezetnek. Ha a bankok tartózkodnának a további hitelexpanziótól, a fellendülés rövidesen véget érne. A bankok azonban nem változtatnak irányt; hanem egyre nagyobb és nagyobb

---

¹⁸ Ludwig von Mises, *Az osztrák közgazdaságtani iskola cikluselmélete*. Az elmélet egyik legjobb magyar nyelvű összefoglalójáért lásd Murray N. Rothbard, *Gazdasági válságok: okaik és gyógymódjuk* és Jesús Huerta de Soto, *Pénz, banki hitel és gazdasági ciklusok*.

mértékben űzik a hitelexpanziót, az árak és a bérek pedig ennek megfelelően egyre csak emelkednek.

Ez az emelkedés viszont soha nem folytatódhat a végtelenségig. Sem a rendelkezésre álló fizikai termelési tényezők, sem a munkaerő mennyisége nem növekedett; egyedül a bizalmi eszközökből jött létre több, amelyek ugyanazt a szerepet tölthetik be a javak forgalmában, mint a pénz. Azokat a termelési eszközöket és azt a munkaerőt, amit az új vállalatok fognak használni, más vállalatok elől vették el. A társadalom nem elég gazdag ahhoz, hogy új vállalkozásokat tartson el anélkül, hogy az elvonna valamit más vállalatoktól. Mindaddig, amíg folytatódik a hitelexpanzió, erre nem derül fény – azonban ez nem folytatható a végtelenségig. Hiszen ha egyre több és több hitel kibocsátásával próbálnák megakadályozni az emelkedés megtorpanását (és az árzuhanást), az árak folyamatosan és egyre gyorsabban emelkednének.

De az infláció, valamint a fellendülés kizárólag addig folyhat gördülékenyen, amíg az emberek arra számítanak, hogy az árak emelkedése meg fog torpanni a közeljövőben. Amint a közvélemény ráébred arra, hogy semmi oka nincs az infláció végére várni, és hogy az árak egyre csak emelkedni fognak, beköszönt a pánik. Senki sem akarja megtartani a pénzét, mert a birtoklása egyik napról a másikra egyre nagyobb és nagyobb veszteséget eredményez; mindenki siet javakra cserélni a pénzét. Az emberek olyan dolgokat kezdenek vásárolni, amire nincs szükségük, tekintet nélkül az árra, pusztán azért, hogy megszabaduljanak a pénztől. Ez a jelenség zajlott le Németországban és más országokban, amelyek az elhúzódozó infláció politikáját követték, és ezt a „reálértékekbe történő menekülésként” ismerték. A termékek árai borzalmasan megemelkednek, ahogyan a devizaárfolyamok is, míg a belföldi pénz értéke szinte nullára zuhan. Összeomlik a valuta értéke, mint Németországban 1923-ban.

Ha viszont a bankok úgy döntenek, hogy időben véget vetnek a hitelexpanzióknak – hogy megakadályozzák a valuta összeomlását – és megfékezik a fellendülést, egyhamar fény derül arra,

hogy a hitelexpanzió által teremtett „nyereségesség” hamis benyomása igazolatlan beruházásokat eredményezett. Számos vállalat vagy üzleti próbálkozás – amelyeket a kamatok mesterséges csökkentésének köszönhetően indítottak, és amelyeket az árak szintén mesterséges növekedése tartott fenn – megszűnik nyereségesnek látszani. Néhány vállalkozás összezsugorodik, mások bezárnak vagy csődbe mennek. Bezuhannak az árak; krízis és válság követi a fellendülést. A krízis és az azt követő válság időszaka a hitelexpanzió által előidézett, igazolatlan beruházások betetőzése. A projektek, amik annak a ténynek köszönhetik a létüket, hogy egyszer, a hitelexpanzió és az abból fakadó áremelkedések által megteremtett mesterséges piaci körülmények között „nyereségesnek” tűntek, többé nem „nyereségesek”. Az ezekben a vállalatokba fektetett tőkejavak elvesztek, hacsak nem lehet őket kivenni. A gazdaságnak igazodnia kell ezekhez a veszteségekhez és az általuk előidézett állapotokhoz. Ebben az esetben az első teendő csökkenteni a fogyasztást és takarékoskodással megteremteni az új tőkealapot, hogy a termelési szerkezet a tényleges kívánalmakhoz igazodjon, ne pedig a mesterségesekhez, amelyek nem fognak megvalósulni, és amelyeket kizárólag a hitelexpanzióra alapuló hamis „nyereségesség”-számítások miatt lehetett egyáltalán valóságosnak tekinteni.

Ez a folyamat játszódott le a Nagy Gazdasági Világválságot és a 2008-as válságot megelőző időszakban. Mindkét válságot hatalmas mértékű hitelexpanzió előzte meg. Murray Rothbard bemutatta *America's Great Depression* című kötetében, hogy az amerikai jegybank több mint 60 százalékkal megnövelte a pénzkínálatot 1921 és 1982 között. 2008-ban pedig például az állami szabályozások kényszerítették arra a bankokat, hogy olyan embereknek adjanak lakáshiteleket a társadalmi igazságosság nevében, akiktől a bankok a magas kockázat miatt megtagadták volna a kölcsönöket.

A válságokért a neoliberalizmus baloldali ellenségei azonban mégis a kapitalizmust hibáztatják. Ahogyan azt a közgazdász, Joseph Schumpeter megállapította:

A kapitalizmus vádlottként áll olyan bírák előtt, akik a halálbüntetést tartogatják a zsebükben. Meg fogják azt valósítani, bárhogyan is érveljen a védelem; az egyetlen, amit a sikeres védőzés elérhet, a vádirat megváltoztatása.

A kapitalizmus és az intervencionizmus természetét áthidalhatatlan szakadék választja el. A gazdaságba történő állami beavatkozások, Mises szavaival, „szükségszerűen olyan állapotokat eredményeznek, amelyek az intézkedések támogatóinak nézőpontjából rosszabbak, mint az előző állapotok, amiken változtatni kívántak. Ezek az intézkedések tehát ellentétesek a saját céljaikkal.” Minél inkább sokasodnak a gazdasági beavatkozások, minél nagyobbra nő az államhatalom és csökken a gazdasági szabadság, annál gyakrabban és súlyosabb formában jelennek meg a beavatkozások nem szándékos, káros következményei.

Tehát az első lépés, amivel egy bizonyos fokú rendet lehet teremteni a neoliberalizmus körül, az az, ha feltesszük a kérdést annak, aki a definiálatlan – és *mindig* definiálatlan – neoliberalizmus üresfogalmát támadja: mit értesz pontosan a neoliberalizmus alatt, kapitalizmust vagy intervencionizmust? A szabad piacgazdaságot vagy a vegyes piacgazdaságot?

A neoliberalizmus ellenzői a szabad piacgazdaságot támadják az intervencionizmus kudarcáért. És minél inkább halmozódnak az állami beavatkozás következtében megjelenő problémák, annál hevesebben gyűlölik a gazdasági szabadságot, és annál több állami beavatkozást követelnek. De mi okozza ezt a furcsa zavart a fejükben, ahol nem látják a kategorikus különbséget a két rendszer között?

Ennek az egyik oka az lehet, hogy kizárólag a retorikára, nem pedig a tartalomra fókuszálnak. Ha az állami szabályozást a politikusok úgy dugják le a sokaság torkán, hogy elhittetik velük, hogy valójában *nem* szabályozás hanem szabadság, a balosoknak annyi elég, hogy levonják a következtetést: a gazdaság továbbra is szabad maradt. Így elég szabadkereskedelmi egyez-

ménynek nevezni a tilalmak és korlátozások hatalmas hálózatát, a szellemileg hátrányos helyzetű barátaink pedig azonnal a szabad kereskedelem kudarcának fogják nevezni a korlátozások következményeit.

Ennek a gondolatmenetnek az általános verziója a következőképpen írható le:

(1) az államista értelmiség elterjeszti a nézetet, miszerint X állami beavatkozás valójában a gazdasági növekedés/a gazdasági verseny biztosításának célját szolgálja.

(2) A szabad piacgazdaság szószólói is a gazdasági növekedésre és a gazdasági verseny biztosítására törekednek.

(3) X állami beavatkozás így minden bizonnyal a gazdasági szabadság programjának részét képezi.

Részben ugyanennek köszönhető az, hogy a neoliberalizmus kritikusa Milton Friedman és F. A. Hayek nevét emlegetik, amikor az ideológia konkrét képviselőit kívánják megnevezni. Hayek és Friedman nem volt libertárius vagy klasszikus liberális. Sőt, Friedman a pénzrendszer állami irányításának, az inflációnak és a jegybankrendszernek a kimagasló szószólója volt. És mindketten az állami beavatkozások és intézkedések olyan széleskörű listáját támogatták, hogy azzal sikeresen kiírták magukat azoknak a soraiból, akik a magántulajdonjogok pártján állnak.¹⁹

Azonban Hayek, Friedman és megannyi hozzájuk hasonló gondolkodó a tulajdonjogok elleni minden eseti felszólalás ellenére megértette, hogy nélkülük semmilyen civilizáció nem lehetséges. Zavaros és ellentmondásos gondolkodóként kihangsúlyozták a gazdasági szabadság kulcsfontosságú szerepét abban, hogy az emberi közösség egyre magasabb életszínvonalat élvezhessen és a kapitalizmus elleni általános támadás helyett annak általános védelmére keltek. A baloldal csupán ennyit lát a mondandójukból. Vagy nem olvasták őket, vagy nem

---

¹⁹ Friedmanról lásd Murray N. Rothbard, *Milton Friedman Unraveled*, Hayekről lásd pl. Hans-Hermann Hoppe: *Miért Mises és nem Hayek?*

értették őket, vagy a hallgatóságukat akarják megvezetni, de amikor a neoliberalizmus = szabadpiaci álláspont = Hayek és Friedman gyakori képletét ismételik, egyszerűen azt bizonyítják, hogy nem tudják, miről beszélnek és nem érdemes komolyan venni őket.

Mindenesetre a „neoliberalizmusozás” egy tökéletes lakmusz-teszt azok számára, akik szeretnék időt és mentális energiát megspórolni. Ez a politika változata annak, amikor egy túlsúlyos ember diétáskönyvet ír. Amikor valaki „neoliberálistozik”, azonnal tudhatjuk, hogy (a) nincs meg benne a kellő intellektuális becsületesség, hogy definiálja a fogalmait, (b) nem ismeri a különbséget a kapitalizmus és az intervencionizmus között, (c) nem olvasott elég – vagy bármennyi – szabadpiaci-párti szerzőt a témakörben ahhoz, hogy megértse a kritikus különbségeket és (d) abszolút időpazarlás gazdasági témákról szóba elegendeni vele.

A MULTIK, A NAGYTŐKÉSEK ÉS A BÉRRABSZOLGASÁG

Kedves magyar emberek, akik teljes komolysággal úgy hiszik, hogy a multik kizsákmányolják az országot, a tőkésék a nép ellenségei, a magyar dolgozó pedig bérrabszolga az elnyomó kapitalista berendezkedésben.

Beszélnünk kell.

Megvan a lehetősége annak, hogy a fentebb említett nézetek a valóságban tévesek. Igaz? Elvégre a közgazdaságtan egy kihívásokkal teli tudományág, és felettébb intelligens emberek is terjesztettek már el teljesen hibás gazdasági nézeteket. Példának okáért a szaktekintélynek gondolt gazdaságtudósok vég nélkül éltették azokat a kormányprogramokat, amellyel az Egyesült Államok elnöke meg akarta fékezni a Nagy Gazdasági Világválságot. A valóságban – ahogy arról beszámol az oldalunkon elérhető *Nagy mítoszok a Nagy Gazdasági Világválságról*

című könyv Lawrence W. Reed tollából – a *New Deal* és a válság ellen alkalmazott megannyi állami beavatkozás csupán mélyítette és történelmi hosszúságúra nyújtotta a gazdasági depressziót.

Szóval lehetséges, hogy tévedések hatják át azokat a gazdasági véleményeket, amiket oly' sokan vallanak társadalmunkban. Sőt, az is lehetséges, hogy ezek a vélemények olyan politikai erőknél és programoknak nyújtanak támogatást, amik hatalmas károkat okoznak nekünk, a magyar társadalomnak, a dolgozóknak és a fogyasztóknak.

Szókratész szerint a bölcsesség annyit tesz, mint tudatában lenni saját ismereteink hiányosságának; nem állítani, hogy tudjuk azt, amit valójában nem. A bölcsességhez vezető út tehát kritikusan végigjárni a következtetéseink útját, az alapelvektől a végső konklúzióig, hogy felülvizsgáljuk saját véleményeink igazságtartalmát, és korrigáljuk érvelésünket, ha hibát fedezünk fel. Ez nem csak azért fontos, mert nemes emberi cél a bölcsesség, hanem azért is, mert hamis következtetésekkel gigantikus károkat okozhatunk évezredek óta lassan, lépésről lépésre fejlődő civilizációnk finom szövetében.

Szóval vizsgáljuk át a lehető legnagyobb filozófiai szigorral a fenti téziseket, hogy esetleg olyan hibákat fedezhessünk fel, amik káros útra vezetnek a társadalmunkat, és hogy lehetőséget nyissunk a valódi civilizációs fejlődésre.

Alapelvek és Alapfogalmak

Ahhoz, hogy helyes következtetésre érjünk, stabil talajról kell elrugaszkodnunk. Meg kell találnunk azokat az *igaz* állításokat, amikből kiindulva megvizsgálhatjuk az említett következtetéseket.

A legfontosabb kiindulópontunk az a megállapítás, hogy *az ember a rendelkezésére álló erőforrásokat felhasználva próbálja céljait elérni és egy kevésbé kielégítő állapotot kielégítőbbre cserélni.* Ezek az erőforrások lehetnek számára adott erőforrások, mint kezének és elméjének munkája vagy külső erőforrások, mint a

fa, a víz vagy a gyümölcs. A kérdés, hogy pontosan mik az ember céljai, a közgazdaságtani elemzésen kívül esik; viszont megállapíthatjuk a célokról, hogy az ember azért törekszik rájuk, mert úgy gondolja, azok elérésével növekszik az életszínvonala vagy javul az állapota.

A céljai hierarchikus kapcsolatban állnak egymással, azaz bizonyos céljait előbbre sorolja, mint másokat, és a kevésbé fontos céljai megvalósításának csak akkor vág neki, ha a fontosabb célokat már elérte. Például Robinson Crusoe csak akkor fekszik le a csillagokat nézni, ha már elegendő tűzifát és élelmet gyűjtött magának.

Robinson Crusoe, amíg szigetén egyedül tartózkodik, természetesen nekiáll tevékenykedni hogy javítson állapotán, hogy növelje életszínvonalát. Menedéket épít, vadászik, halászik, satöbbi. Idővel megjelenik Péntek, és lehetőség nyílik a *munkamegosztásra* és a *cserére*.

A munkamegosztás és a csere nem kötelező egyik fél számára sem, de valamiért mégis beleegyeznek. Ennek az oka képességeik *változatossága*; Robinson és Péntek egyszerűen nem egyenlőek – bizonyos tekintetben egyikük jobb, mint a másik. Lehetséges, hogy Péntek sokkal jobban ismeri a sziget erdejét, mint Robinson Crusoe, és egy óra alatt jóval több élelmet képes összegyűjteni, mint Robinson, Crusoe pedig jobb halász, mint Péntek. Ha mindketten arra specializálódnak, amiben kiválóak, majd pedig Péntek összegyűjtött gyümölcsseit elcseréli Crusoe halaira, nagyobb lesz az időegységenkénti teljesítményük, mintha külön-külön próbálnának mind erdei gyümölcsöket, mind halat levadászni.

Ahogy Ludwig von Mises fogalmazott *Emberi Cselekvés* című magnum opusában:

Ha A 1 időegység alatt 6 p-t vagy 4 q-t képes termelni, B pedig csak 2 p-t viszont 8 q-t, amikor elkülönülten dolgoznak, együtt 4 p-t és 6 q-t termelnének; ha viszont munkamegosztással dolgoznak, mindegyikük azt az árucikket termeli, amely előállításában hatékonyabb, mint társa, és közösen 6 p-t és 8 q-t hoznak létre.

Vannak továbbá olyan feladatok, melyek elvégzéséhez elengedhetetlen az emberi együttműködés; termelési folyamatok, melyekhez nem elegendő az az erőfeszítés, amire egy ember önmagában képes, vagy amelyek egyedül végezve olyan sok időt nyelnének el, hogy nem éri meg a befektetett munka a végterméket.

Az emberek között tehát azért jelenik meg az együttműködés, a munkamegosztás és a csere, mert az hatalmas mértékben megnöveli a termelési kapacitásukat. Az emberek számára ez pedig azért fontos, mert szeretnék elérni céljaikat, szeretnék növelni életszínvonalukat, és ezt az előállított javak felhasználásával tehetik meg. Tehát a munkamegosztás és a csere lehetővé teszi az emberek életszínvonalának sokkal nagyobb növekedését, állapotuk radikális javítását, mint ha egyedül tevékenykednének.

A cserével kapcsolatban érdemes még valamit megjegyezni. Murray Rothbard szavait idézve:

Egy önkéntes csere azért jön létre, mert mindkét fél haszonra számít. A csere megegyezés *A* és *B* között az egyik személy javainak és szolgáltatásainak átruházásáról a másik személy javaiért és szolgáltatásaiért. Nyilvánvalóan mindketten haszonra tesznek szert, mivel mindkét fél nagyobbra értékeli azt, amit a csere során kap, mint azt, amit felad. Amikor Crusoe, tegyük fel, halat cserél fára, a fát, amit „vásárol” többre értékeli, mint a halat, amit „elad,” míg ezzel ellentétben Péntek többre értékeli a halat, mint a fát. Arisztotelésztől Marxig az emberek hibásan úgy hitték, hogy a csere az értékek valamiféle egyenlőségéről tanúskodik – hogy ha egy hordó halat elcserélnék tíz rönk fára, akkor valami mögöttes egyenlőség fedezhető fel közöttük. Igazából a csere kizárólag azért jöhetett létre, mert mindkét fél *különböző* sorrendben értékelt a két terméket.

A csere tehát egy olyan folyamat, amelyből *mindkét fél* profitál, amelynek minden résztvevője jobban jár, mintha nem kötné meg az üzletet.

Ezekkel az alapvető tényekkel a birtokunkban elkezdhetjük megvizsgálni legelső kérdéskörünket.

Bérrabszolgaság

Amikor a gazdaság civilizáció méretűre tágul, az emberiség pedig kiemelkedik a Crusoe-i és Pénteki életszínvonalból abba a világba, amelyet ma látunk magunk körül, könnyen elveszít-
hetjük az alapvető gazdasági tevékenységek fonalát civilizáci-
ónk pénzügyi csomójában. De a feladatunk nem egy teljesen
új, civilizált gazdaság elemzése; csupán meg kell keresnünk és
végig kell követnünk azokat a cselekvéseket, amelyeket az
előbb vázoltunk fel Crusoe-t és Pénteket használva.

Tehát mivel civilizált gazdaságunk ilyen hatalmas méretűre
nőtt, könnyen szem elől téveszthetjük, hogy amikor reggel
munkába indulunk és lehúzzunk nyolc órát a munkahelyün-
kön, alapvetően pontosan ugyanazt csináljuk, mint Crusoe ha-
lászataival vagy Péntek gyűjtögetésével. A munkamegosztás és
csere egész földet átölelő hálózatának részévé válunk.

Ezt nem azért csináljuk, mert rabszolgák volnánk, mert va-
laki erőszakkal kényszerít a munkára, hanem azért, mert mind-
annyian megértjük, mekkora megdöbbentő értéktöbbletet ké-
pes létrehozni az emberi együttműködés folyamata az izolált
munkával szemben. Mindannyian megértjük, hogy egyedül,
elzárva egy faluban vagy egy szigeten soha nem volnánk képe-
sek megteremteni magunknak azt az állapotot, azt az életszín-
vonalat, amelyet a munkamegosztás és az együttműködés lehe-
tővé tesz. Gyakorlatilag az egyetlen, ami elérhető lenne szá-
munkra, ha nem merítenénk az emberi együttműködés által
létrehozott bőségből és vagyonból, az a menedék, amit saját ke-
zünkkel, önállóan gyűjtött nyersanyagokból építhetünk; az az
étel, amit saját magunk vadászunk, halászunk, gyűjtögetünk,
vagy megtermelünk az összegyűjtött növényekből; az az ivóvíz,
amit mi magunk gyűjtünk; az a ruha, amit mi magunk készí-
tünk; azok a bútorok, amiket mi faragunk; satöbbi. Életünk

örökké tartó szenvedés volna, amihez viszonyítva az a komfort, amit ma egy egyszerű panelház biztosít, Édenkertnek tűnik.

Ahogy Ludwig von Mises elmagyarázta *Bérek, munkanélküliség és infláció* című cikkében, a bérkeresés valójában ember-társaink kívánságainak *szolgálata*, és a bérek fokát az határozza meg, hogy a bérkereső milyen mértékben szolgálja embertársait a munkájával:

A gazdasági rendszerünk – a piacgazdaság avagy a kapitalizmus – *a fogyasztók felsőbbrendűségének rendszere*. A fogyasztó szuverén, és ahogyan egy népszerű szlogen mondja: „mindig igaza van.” Az üzletemberek a vásárlói igények kiszolgálására kényeszerülnek, és termékeiket olyan áron kell eladniuk, amelyet a vásárlók képesek és készek megfizetni. Egy üzleti művelet akkor nyilvánvaló bukás, amikor az eladásból származó bevételek nem térítik meg az árucikk termelési költségeit. Így a vásárlók azzal, hogy egy bizonyos áron vásárolnak, úgyszintén meghatározzák a bérek tetőfokát, amelyeket mindazoknak fizetnek, akik részesei az iparnak.

Ebből következik tehát, hogy egy munkaadó nem fizethet többet egy munkavállalónak annál, mint amit az utóbbi munkája *a vásárlóközönség ítélete szerint* hozzáad az árucikkhez. (Ez az oka annak, hogy a filmsztár sokkal többet kap, mint a takarítónő.) Ha többet fizetne, nem nyerné vissza kiadásait a fogyasztóktól, veszteségeket szenvedne, és végül csődbe menne. A munkaadó a fogyasztók megbízottjaként cselekszik, amikor béreket fizet. A vásárlókon múlik, hogy megtörténik-e a bérek fizetése. Mivel az előállított termékek nagy részét olyan emberek vásárolják meg és fogyasztják, akik maguk is béreket és fizetéseket kapnak, nyilvánvaló, hogy jövedelmük elköltése során a bérmunkások és a munkavállalók a legfőbb meghatározói a kompenzáció tetőpontjának, amit ők, és a hozzájuk hasonló dolgozók kapnak.

A vásárló nem a dolgozó erőfeszítéséért és küszködéséért fizet, és nem is az időért, amit a dolgozó a munkájába ölt. A termékért fizet. Minél jobbak az eszközök, amiket a munkás a munkája során használ, annál többet tud teljesíteni egy óra alatt, és

következésképpen annál több a jutalma. Ami a béreket emeli, és ami javít a bér munkás anyagi körülményein, az a technológiai felszerelés fejlesztése. A bérek azért magasabbak Amerikában, mint más országokban, mert nagyobb az egy fő dolgozóra eső befektetett tőke mennyisége, így a gyárak a leghatékonyabb eszközöket és gépeket használják. Amit amerikai életstílusnak neveznek, az annak a ténynek a következménye, hogy az Egyesült Államok kevesebb akadályt állított a megtakarítás és a tőkefelhalmozás elé, mint más nemzetek. Az Indiához hasonló országok gazdasági elmaradottsága pontosan abból a tényből fakad, hogy politikájuk meggátolja mind a hazai tőke felhalmozódását, mind a külföldi tőke befektetését. És mivel hiányzik a kellő tőke, az Indiai vállalatok nem tudnak megfelelő modern berendezést alkalmazni, a dolgozók pedig kevesebbet termelnek óránként, így csak olyan béreket tudnak megengedni, amelyek az amerikai bérekhez viszonyítva megdöbbenően alacsonyak.

Egyetlen módon emelhető a kereső tömegek életszínvonala, ez pedig a befektetett tőke mennyiségének a növelése. Minden egyéb módszer, legyen bármilyen népszerű, nem csupán hiábavaló, hanem valójában károsítja azokat, akiket állítólag segíteni próbál.

Tehát nem létezik olyan, hogy bérrabszolgaság. Amikor egy bérkereső (a magánszektorban) elvégzi a feladatait, embertársai szemében értékes javakat és szolgáltatásokat állít elő, a bére pedig a viszonzás, amit az általa szolgált fogyasztók nyújtanak az erőfeszítéseikért cserébe. Itt nem szolgaságról van szó, hanem arról, hogy az emberek *önként* vállalnak bér munkát, *mert tudják, hogy erőfeszítésük és napi nyolc órájuk elcserélésével jobban járnak, mintha nem tennék azt.*

Az embernek részt kell vennie civilizációnk értékteremtő erőfeszítésében ahhoz, hogy értéket vehessen ki belőle. Miért? Miért nem kaphatja meg *ingyen* azokat a javakat, amire ő *vágyik?*

Egész egyszerűen pont azért, amiért ő sem *ingyen* dolgozza le napi nyolc óráját.

Minden termék, minden árucikk, amit magunk körül látunk, a falaktól az azokban meghúzódó elektromos vezetéken át, az étel előállításán, boltba szállításán és tárolásán át, a számítógépeken, az interneten, a szoftvereken és honlapokon át a ruháinkig, sőt, egészen az alapvető emberi higiéniát és túlélést lehetővé tevő eszközökig emberek erőfeszítésével jön létre. Ezt a munkát, ezt az erőfeszítést pedig nem azért végzik, hogy *nekünk* legyen ételünk, internetünk, fürdővizünk, fürdőszobánk, ágyunk, ágyneműnk, áramunk vagy asztalunk, hanem hogy *nekik* legyen. Viszont megértik, hogy ahhoz, hogy saját életszínvonalukat emeljék, részt kell venniük civilizációnk munkamegosztásában, tisztelniük kell mások tulajdonát, és csak akkor juthatnak hozzá a mások által megtermelt, mások tulajdonában levő eszközökhöz, amelyekkel javíthatnak saját állapotukon, ha csereüzleten keresztül megfelelő ellenszolgáltatást nyújtanak, ha értéket adnak értékért.

Valójában az ember kétféleképp tehet szert azokra a javakra és szolgáltatásokra, amikre vágjuk. Az egyik az önkéntes együttműködés és a csere útja, a másik pedig az agresszív rablás útja. A bérkeresés az önkéntes együttműködésben való részvétel. Azonban ha a cserét megkerülve szeretnénk megszerezni a kívánt dolgokat, az egyetlen lehetséges megoldás elragadni azokat az erőszak használatával és fenyegetésével azoktól, akik előállították őket, vagy akik cserével szerezték meg azokat a termelőiktől. És nem a bérkeresés, hanem pontosan ez az egyoldalú rablás az, amit rabszolgaságnak nevezhetünk, hiszen a rabló arra kényszeríti az áldozatait, hogy kompenzáció nélkül szolgálják a kívánságait.

Nincs tehát olyan, hogy bérrabszolgaság; a bérmunkás önként, önmaga miatt, saját életszínvonalának növelése érdekében dolgozik, mert tudja, hogy az alternatíva – ami, mivel nem rabszolga, mindig szabadon rendelkezésre áll számára – elviselhetetlenül rosszabb.

Furcsamód pontosan azok szeretnének „ingyen” megélni – azaz a csere és a munkamegosztás rendszerében való részvétel nélkül egyoldalúan elragadni és felélni az embertársaik által

megtermelt javakat, akik bérrabszolgáságot kiáltanak. Röviden, a bérrabszolgáság mindig egy hamis jelszó, amivel valódi rabszolgáságot követelnek.

A Tőkés

Elérkeztünk tehát *A Tőkés* kérdéséhez. Ki is az a hírhedt és gyűlölt tőkés? A tőkejavak a termékek és szolgáltatások előállításánál felhasznált termelési tényezők, amiket nem közvetlenül elfogyasztanak, hanem más jószágok megtermelésére használnak. A tőkés pedig az, aki a tőkejavak tulajdonosa. A tőkés – a kapitalista – egész egyszerűen az az ember, aki megtakarított vagyonát termelési folyamatokba befektetve kívánja kamatoztatni.

Érdemes kibontanunk ezt a meghatározást. Mindenekelőtt a tőkés megtakarításokkal rendelkezik. A kérdés, hogy önkéntes csere útján tett szert vagyonára, vagy a már megtermelt vagyon erőszakkal való elkobzásával?

Alapvetően az egyetlen, aki erőszakot kezdeményezve egyoldalúan elkobozhatja a mások által megtermelt vagyont bármiféle megrovás nélkül, az az Állam. Ahogyan Murray Rothbard írta *Az Állam Anatómiája* című esszéjében:

Az Állam a társadalom egy szervezete, amely megpróbálja a hatalom és erőszak kezdeményezésének monopóliumát fenntartani egy bizonyos terület felett; kiváltképpen pedig a társadalom egyetlen szervezete, amely bevételeire nem a szolgálataiért kapott önkéntes hozzájárulással vagy fizetéssel tesz szert, hanem kényszerrel. Míg más egyének vagy intézmények bevételeiket javaik és szolgáltatásaik előállításával, és ezen javak és szolgáltatások önkéntes értékesítésével szerzik, az Állam bevételeihez erőszak használatával jut; azaz a börtön és bajonett használatával és fenyegetésével. Miután erőszak használatával tett a bevételeire, az Állam általában továbbhalad az alattvalók tetteinek szabályozására és előírására.

A tőkés esetében érdemes megkülönböztetni a *piaci vállalkozót* és a *politikai vállalkozót*. A piaci vállalkozó az, aki vagyona a fogyasztók kiszolgálásával tett szert: olyan terméket vagy szolgáltatást talált ki, gyártott le és juttatott el a társadalom többi tagjához, amelyért az emberek önként fizettek, azaz amely valóban növelte a társadalmi jólétet. A politikai vállalkozó ezzel szemben az Államot használta fel vagyona megszerzéséhez: az Állam piaci szabályozásokon át kitesztotta versenytársait a gazdaságból, esetleg állami megrendeléseken át ömlesztette az adóztatással elkobzott pénzt a politikai vállalkozó zsebébe.

Az előbbire példa – érdekes módon – John D. Rockefeller, aki vérvonalát a szegénységből az emberiség leggazdagabbjai közé emelte. 1839-ben született, és 16 éves korától 23 éves koráig megszállottan dolgozott és megtakarított. 23 éves korára összegyűlt elég vagyona ahhoz, hogy befektethessen egy Ohio-i olajfinomítóba üzlettársaival. Folyamatosan arra törekedett, hogy lecsökkentse az olaj előállítás költségeit és javítson termékük minőségén. Vegyészei segítségével ő hozta el a piacra a benzint, a kenőolajat és megannyi más olaj mellékterméket. Folyamatosan vállalkozásába fektetett, felvásárolta a pazarlóan üzemeltetett olajfinomítókat és jelentősen hatékonyabbá tette a termelési folyamatukat. Cége, a Standard Oil terméke olyan hatalmas versenyelőnyre tett szert a kiváló minőség és az alacsony ár következtében, hogy a mai napig elhíresült az a mítosz, hogy Rockefeller egyfajta természetes monopóliumra tett szert; a valóságban tucatjával voltak versenytársai, az Állam pedig nem avatkozott be, hogy Rockefellert versenyelőnyhöz juttassa, egész egyszerűen a vásárlók sokkal felőbbrendűbbnek találták az ő termékét, így természetesen tőle vásároltak. Épp ellenkezőleg, az Állam pontosan azért avatkozott be, hogy a versenytársait juttassa előnyhöz, akik képtelenek bizonyultak a fogyasztók jobb és olcsóbb szolgálatára.

A politikai vállalkozóra kiváló példa mondjuk Mészáros Lőrinc, akinek vagyona politikai megrendelésekből, adókból származik.

Nem egyszerű elválasztani a kettőt. Abból az egyedülálló tényből, hogy valaki vagyonos, nem tudhatjuk, hogy vagyónára a vásárlók kiszolgálásával vagy az adófizetők kirablásával és versenytársai politikai elpusztításával tett szert. Ebből következően nem tekinthetünk minden vagyonos emberre ellenséggként – hiszen sokan közülük a civilizáció motorjának szerkesztői – helyette óvatosan meg kell vizsgálnunk vagyónuk forrását. De így már érthetjük, hogy a tőkésök közül számos olyan ember van, aki vagyónát őszinte és becsületes módon, a fogyasztók igényeinek kielégítésével, az önkéntes – így kölcsönösen előnyös – cserék láncolatával szerezte.

A tőkés tehát a vagyónát termelési folyamatokba befektetve kívánja kamatoztatni. A megtakarítás és a befektetés, amelyet a tőkés eszközöl, teszi lehetővé, hogy egy közösség primitív gazdaságából csúcstechnológiát előállító civilizáció váljon. A kiváló libertárius és közgazdász, Bob Murphy szavaival élve:

Ha a világ összes vezető fizikusa, mérnöke, vegyész, programozója és vállalkozója visszakerülne a kőkorszakba, legtöbbjük egy héten belül elpusztulna. Bár rendelkeznének napjaink élvonalbeli ismereteivel, hiányozna az a felhalmozott tőke, amellyel megvalósíthatnák fejlett ötleteiket.

Ilyen értelemben nyomatékosították az olyan osztrák [az osztrák közgazdaságtani iskola követői] írók, mint Böhm-Bawerk, Mises és Rothbard azt, hogy a gazdasági növekedés végső féke nem a "technológia" vagy a "találmányok," hanem a megtakarítások és a befektetések. Bármely történelmi korban van egy halom ötlet, ami az asztalfiókban marad, nem jut el a gyártásig és a boltok polcaira.

A jelenlegi technológiával már lehetséges lenne kolóniát építeni a Marson, vagy lebegő óceánvárost a Földön, ami eltarthatna 100 ezer embert. De egész egyszerűen túl drága lenne az efféle projektek megvalósítása a közeljövőben. Nem az a helyzet, hogy "nem tudjuk, hogyan kellene csinálni," hanem az, hogy túl sok egyéb jószágot és szolgáltatást kellene feláldozni

ahhoz, hogy felépítsünk egy hatalmas úszó várost a Csendes-óceánon 2020-ig.

A megtakarítások tőkébe való befektetése teszi lehetővé tehát a termelési folyamatok fejlesztését és bővítését. A megtakarítás és a termelési eszközök vásárlása – ahogyan azt fentebb Ludwig von Mises kifejtette – emelik a bérmunkás termelékenységét, azaz egy időegység alatt több vagy jobb minőségű terméket lesz képes létrehozni a dolgozó, ami aztán növeli a fogyasztók jólétét.

A tőkés tehát az az ember, aki

- 1) értékteremtő munkát végzett,
- 2) értékteremtő munkájának gyümölcsét fogyasztás helyett megtakarította, és
- 3) megtakarításait úgy fekteti be, hogy az növelje a fogyasztói javakat termelő folyamat hatékonyságát és termelékenységét.

Ahelyett, hogy a tőkés ellenség volna, a valóságban hatalmas mértékben hozzájárul civilizációnk fejlődéséhez és virágzásához. Ahelyett, hogy a munkások ellensége volna, utat nyit a munkások számára a fogyasztói igények kielégítéséhez, a bérkéréshez.

A Multik

Érdekes módon általában pont azok támadják a leghevesebben a multinacionális vállalatokat, akik mindemellett nagyobb béreket kívánnak.

Mindenekelőtt a multinacionális megkülönböztetés semmi célt nem szolgál. Nincs sem erkölcsi, sem pedig közgazdaságtani töltete. A cég az cég, ami a vásárlók igényeinek kiszolgálására törekszik munkaerő és tőkejavak felhasználásával. Az előállított termékei növelik a magyar társadalom életszínvonalát, hiszen a magyar emberek önként megvásárolják azt, az előállítási folyamat során pedig magyar bérkereső munkások tehetnek szert fizetésre.

A piacgazdaság folyton arra törekszik, hogy egyenlő bérezés legyen érvényben a világ minden táján ugyanazért az értékelő-állító munkáért. Ez két módon érvényesül: egyrészt azok a munkások – esetünkben a kelet-európai munkások – akik az alacsony bérezésű régióban élnek, olyan helyre emigrálnak, ahol a bérezés magasabb; másrészt pedig a cégek a magas bérezésű régióból az alacsonyabb bérezésű régióba költöznek. Így a magas bérezésű régióban a bevándorló munkások megnövelik a munkaerő kínálatát, ami pedig csökkenti a munka árát, azaz a béreket, az alacsony bérezésű régióban pedig a beáramló cégek – a multinacionális vállalatok – növelik a munkaerő iránti keresletet, ami pedig felemeli a béreket.

Ez a kettős migrációs folyamat végső soron a vásárlók és a bérkeresők életszínvonalát növeli – épp úgy, mint a multinacionális vállalatok termékei. Ismét, a multinacionális szónak nincs különösebb funkciója: adott egy termék vagy szolgáltatás, és ha a vásárlóközönség úgy találja, hogy az a termék vagy szolgáltatás emelné az életszínvonalát, és hajlandó is megfizetni annak árát, akkor a vállalat termékei effektíve növelik az adott közösség életszínvonalát.

Ennek a folyamatnak lehetnek “áldozatai”: például lehetséges, hogy a Tesco megjelentével bizonyos boltok elveszítik vásárlóközönségüket. Ez, ismét, egész egyszerűen azért történik, mert a Tesco képes hatékonyabban kielégíteni a vásárlói igényeket, mint egy sarki ABC vagy a Coop – a Tesconak nagyobb az árukínálata, termékei jobb minőségűek, árai alacsonyabbak, továbbá maga a bevásárlás folyamata is élvezetesebb, mint a kisbolt esetén. A fogyasztók felmérték a Tesco-t és a kisboltot, hiányosnak találták a kisbolt által nyújtott termékektől és szolgáltatástól, és a Tesco-t választották. A fogyasztók *demonstrált preferenciáját* semmiféle érvelés nem cáfolja meg arról, hogy valójában a Tesco termékei rosszabbak, és az általa nyújtott szolgáltatás rosszabb a vásárlók számára. Ha az volna, alul maradt volna a versenyben.

Lehetséges, hogy egy új termék vagy szolgáltatás megjelenésével bizonyos embereknek új munka után kell nézniük. De

az idők kezdete óta minden innováció, az életszínvonal minden növekedése, a technológia és a civilizáció mindennemű fejlődése ezzel járt. És ez végső soron a vásárlók kielégítéséért történik – akik közé tartoznak a munkájukat ideiglenesen elvesztő bérkeresők vagy vállalkozók is. A felszabaduló munkaerőt és tőkét a gazdaság arra használhatja, hogy további, eddig kielégítetlen fogyasztói kívánságokat teljesítsen – és ha az Állam a lehető legkisebb, a piacot pedig nem kötik meg vállalkozást megnehezítő szabályozások, a munkaerő pillanatokon belül új helyet találhat magának, az átmeneti fázis pedig viszonylag fájdalommentes lehet.

A Kapitalizmus

A kapitalizmus tehát az a társadalmi rendszer, amely a fogyasztót szolgálja – és ne felejtjük, hogy minden bérkereső és vállalkozó egyben fogyasztó is. A kapitalizmus az a gazdasági szerveződés, aminek célja emelni az azt alkotók életszínvonalát azzal, hogy lehetővé teszi, hogy a benne résztvevők egymást szolgálják. Igaz, hogy az embernek magának is részt kell vennie a civilizáció értékteremtő erőfeszítésében ahhoz, hogy annak gyümölcseit élvezze, de ez csupán azért van, mert a kapitalizmus *mindenki* javát szolgálja, nem pedig az egyik ember javát a másik kárára.

Államhívó országunk megdöbbentő mértékben gyűlöli ezt a rendszert és menetel a gazdaság teljes állami irányítása, a szocializmus irányába. Ennek elkerülhetetlen következménye, hogy elveszítjük azt a kevés vagyont és jólétet, ami az utolsó évszázad elhatalmasodott állami uralma ellenére is létre tudott jönni. Lehetőségünkben áll megállni, átgondolni a dolgokat, és egy új irányba indulni: a szabadság irányába, az Állam hatalmának visszaszorítása irányába, a kereskedelem és a szabadpiac felé.

Ez félelmetesnek tűnhet, de a kapitalizmustól, a szabadságtól való félelem nem minket szolgál. Mint ahogy a multinacionális cégektől való félelem sem a bérmunkást vagy a fogyasztót

szolgálja, a szabadpiactól való félelem is egy uralkodó kaszt hatalmi eszköze, amivel erőfeszítés nélkül fenntarthatják kiváltságait. Ennek nem muszáj így lennie. Nem muszáj – uralkodóinkat hizlalva – gyűlölnünk és támadnunk azt a rendszert, ami minket szolgál és a politikai osztály kezéből ragadja ki a hatalmat. Nem muszáj a történelem azon oldalán állunk, ami elnyomja és elpusztítja az emberi civilizációt éltető erőt; nem elrendelt Magyarország előtt az az út, amit most járunk, amivel boldogan pusztítjuk el gazdagságunkat és életünket az államhatalom oltárán, csak mert nem vagyunk hajlandóak szembenézni az alapvető gazdasági tényekkel.

Elménkkel és szabad akaratunkkal letérhetünk arról az öngyilkos útról, amit vakon járunk. Ehhez az igazság megismerése és terjesztése melletti elköteleződésünk szükséges.

ÓRÁNKÉNT 4000 FORINTOS MINIMÁLBÉR?

Óránkénti négyezer forintos minimálbérért agítal a baloldal. Na persze nem Magyarországon, hanem az Egyesült Államokban; és ahol a követeléseiket sikeresen a gyakorlatba ültették valamilyen fokon, ott pontosan azok a következmények lettek úrrá, amiket a gazdaságelmélet megjósolt. New York városában, miután 2018. december 31.-én 15,4 százalékkal megemelték a minimálbért, a munkáltatók azonnal el is kezdték elbocsátani a dolgozóikat.

Így Jon Bloostein, aki 6 new york-i étterem tulajdonosa, azt nyilatkozta a CBS-nek: “elveszítettük az irányítást a legnagyobb irányítható kiadásunk felett. Így ahhoz, hogy elboldoguljunk ezzel és továbbra is nyitva maradhassunk, csökkentjük a munkaórák számát.” A NYC Hospitality Alliance által végzett felmérés szerint a válaszadó éttermek 76,50%-a csökkentette a munkaórák számát, és 36,30%-a bocsátott el dolgozókat, illetve a gyorséttermek 75%-a fogja csökkenteni a munkaórák

számát, és 53,10%–a fog elbocsátásokat végezni a törvény hatá-
sára.

„A valóságban egyetlenegy módon értelmezhető a mini-
málbér–törvény – írta Murray Rothbard – *kötelező munkanélkü-
liség*. Pont. A törvény azt mondja, hogy *illegális* és ebből követ-
kezően *büntett akárkit X dollár órabér alatt alkalmazni*. Ez egész
egyszerűen azt jelenti, hogy a szabad és önkéntes bérszerződés-
sek egy nagy részét mostantól betiltották, és tehát nagymér-
tékű munkanélküliség következik. Emlékezzünk, hogy a mini-
málbér–törvények nem hoznak létre munkahelyeket, hanem
csupán betiltják azokat; és a betiltott munkahelyek az elkerül-
hetetlen következményei.”

Miután a közgazdaságtani okfejtést képtelenek megcáfolni,
a baloldal gyermekei azzal válaszolnak a minimálbér elleni
érvre, hogy „aki nem tud akkora bért kifizetni a dolgozóinak,
ami a saját megítélésem szerint elegendő, az jobban is teszi, ha
lehúzza a rolót.” Az, hogy ezzel a kiszolgáltatott munkások
megélhetésével, otthonuk és ételük forrásával játszanak, so-
sem zavarta őket. Az, hogy ha a munkásoknak lehetőségükben
állt volna jövedelmezőbb munkahelyet választani, már tovább-
álltak volna, sosem zavarta őket. A lényeg: „a dolgozók vagy
legalább annyit keressenek, ami engem kielégít, vagy egy forint-
tot se.”

Megint mások azt mondják, hogy pedig a magyar kormány
büszkén emelte a minimálbért, még sincsen munkanélküliség.
Javaslom, ez mondják inkább azoknak a szerencsétlen vidéki
áldozatoknak, akiket a minimálbér kitesztelt a munkaerőpiac-
ról és az egyetlen, amit tehetnek a túlélés reményében, hogy új-
kori jobbágyként elszegülnek a Fideszes polgármesterük köz-
munkásának, aki – miután megfosztották őket minden alterna-
tívától – teljhatalommal bír a megélhetésük és az életük felett.

De itt nem is a „minimálbér nyomorító természetéről” sze-
retnék beszélni. Sokkal érdekesebb lehet maga a tény, hogy az
amerikai szocialisták 15 dollárért agitálnak.

Óránként 4000 forint.

Ez egy olyan elképesztően távoli összeg a magyar helyzethez képest, hogy aki csak meghallja – hogy ne kelljen belenéznie a két ország gazdasági állapota között tátongó, áthidalhatatlannak tűnő szakadékba – azonnal tiltakozik, hogy *de ott a megelőzési költségek is sokkal magasabbak!* Valamennyivel talán magasabbak – és ezzel együtt a termékek és szolgáltatások minősége is magasabb. De az igazság az, hogy az átlagos amerikai fogyasztó összehasonlíthatatlanul jobb életszínvonalat élvezhet, mint az átlagos magyar állampolgár.

Magyarországon az átlagos órabér 7,8 euró, azaz kevesebb, mint 2500 forint. Itt pedig a követelt amerikai *minimálbérről* beszélünk. Míg New Yorkban a 15 dolláros minimálbér csupán a marginális, a legkiszolgáltatottabb, úgymond a legkevesebb értéket hozzáadó munkásokat fosztja meg az állásától, Magyarországon munkanélkülivé tenne *szinte mindenkit*.

A politikusok az ígéretés bizniszében utaznak. Minden alkalommal megígérik a magasabb életszínvonalat, a nagyobb jövedelmeket, a bőséget és a gazdagságot. De az igazság az, hogy egy nemzet vagyona és életszínvonala kizárólag egyféleképpen növekedhet: ha több és jobb javakat termel; ezt pedig kizárólag egyféleképpen érheti el: az egy főre eső befektetett tőke mennyiségének növekedésével.

A gazdasági folyamatok lassan teremnek gyümölcsöt. Szó szerint évszázadokon át kellett folynia a háborítatlan tőkefelhalmozásnak ahhoz, hogy az Egyesült Államok elérje a jelenlegi állapotát, ahol megengedheti, hogy egyáltalán felmerüljön az óránként négyezer forintos minimálbér.

A politikusok és a szavazóbázisuk viszont azonnali eredményeket akarnak. Így olyan intézkedésekhez folyamodnak, amik elkápráztatják a tömeget és megteremtik a bőség látszatát. Családotteremtő akcióprogramok és nyugdíjak, ingyenes javak és pénzszerzés, állami munkahelyteremtés és beruházás; mindezek, míg a szavazóbázis szemében talán pompások, valójában felélik a vagyont, amit annak jogos tulajdonosai, az adófizetők, vagy fogyasztásra használtak volna – ezzel megtérítve a múltbeli tőkebefektetéseket és ösztönözve a jövőbelieket – vagy

megtakarítottak volna – ezzel (ha például bankba helyezik vagy értékpapírokat vásárolnak belőle) növelve az egy főre eső befektetett tőke mennyiségét.

Amikor az állam megadóztatja az alattvalóit, hogy a pénzükből – tegyük fel – új munkahelyeket teremtsen, ami történik, az nem pusztán az, hogy immár nem a fogyasztók, hanem az állam dönti el, milyen munkahelyek teremjenek. Valójában az adóztatás csökkenti a termelékeny erőfeszítések gyümölcsét, és minél kevesebb haszonnal jár a produktív cselekvés, annál kevésbé érdemes elvégezni. Ha az állam jövedelemadót vet ki, elbátortalanítja a jövedelemkeresést. Ha az állam iparüzési adót vet ki, elbátortalanítja az iparüzést. Ha az állam fogyasztási adót vet ki, elbátortalanítja a fogyasztást – és mivel az antikapitalista korunkban maga a fogyasztás szó is az ördögtől való, hozzá kell tenni, hogy ez azt jelenti, hogy elbátortalanítja az értékteremtést és az általános életszínvonal emelésére törekvő cselekvést, hiszen kevesebb jószág kerül megtermelésre és eladásra.

Amikor az állam elkölti az adókkal beszédett pénzt, és mondjuk vállalatokat, iskolákat, kórházakat épít vagy támogat, ez első ránézésre úgy tűnhet, hogy ami történik, az a befektetés egy másik formája. Ez valójában tévedés. Valójában minden állami kiadás fogyasztás.

Amikor egy magánbefektető, egy magánvállalat, egy megtakarító eszköz befektetéseket, annak célja az, hogy a befektetés nyereséges legyen. A ma befektetett 1000 forintból jövőre 1100 forint legyen. Ez a piacgazdaságban úgy valósul meg, hogy a pénzüsszeget értékteremtő erőfeszítésekre költik – nyersanyagokat, gépet és munkaerőt vásárolnak – majd az 1000 forintból megvásárolt anyagokat olyan javakká alakítják, amik remélhetőleg értékesebbek a fogyasztók szemében, mint a felhasznált alapanyagok és azok az alternatív termékek, amiket az alapanyagokkal elő lehetett volna állítani. Ha a vállalkozói előrejelzések megfelelnek a valóságnak, az erőfeszítések nyereségesnek fognak bizonyulni, mert a fogyasztók hajlandóak lesznek a költségeknél is többet fizetni a jószágért, ezzel jelezve,

hogyan a vállalkozó a kevésbé értékes dolgokat értékesebb formába öntötte.

De ezt az egész bonyolult és összetett folyamatot a szabad ár- és profitrendszer kormányozza. A vállalkozók mindig olyan irányba terelik a produktív erőfeszítéseket, hogy azok profitot termeljenek, azaz a fogyasztók szemében értékesebbnek bizonyuljon a késztermék, mint minden felhasznált erőforrás és alternatív költség. Ha valahol sok profitot lehet keresni, az azt jelenti, hogy hatalmas a társadalmi igény arra a jószágra, és a vállalkozók odasereglenek, hogy kielégítsék a kívánságokat. Amikor valaki becsmérően mondja: a vállalkozóknak vagy a cégeknek az egyetlen gondja, hogy minél nagyobb profitot termeljenek, csupán azt bizonyítja, hogy mennyire nem érti a profit és a gazdasági folyamatok természetét.

De az állam soha nem a profit vezérli. Az állam soha nem a tőle önkéntesen vásárló vagy nem vásárló fogyasztók ítéletétől függ. Az állam nem a fogyasztók terveit, hanem a bürokratái, hivatalnokai és politikusai terveit valósítja meg. Ezért fogyasztás minden állami költsékezés. Mert nem az önkéntes vásárlók kielégítésére, hanem az elkobzott vagyon önkényes felhasználására irányul. Nem a fogyasztók kezében van az irányítás és nem a nyereség-veszteség rendszerében testet öltő vásárlói döntések és értékítéletek határozzák meg az erőfeszítések menetét, hanem az uralkodó osztály tagjai. A termelés az önkéntes fogyasztók legsürgetőbb kívánságainak kielégítésére törekszik. Az állami költsékezés a politikai kaszt terveinek megvalósítására törekszik.

Ha ezeket a gyakorlatokat évtizedeken és évszázadokon át folytatják, a nemzet mérhetetlenül szegényebb lesz, mintha nem gyötörte volna nemzedékeken keresztül az állami beavatkozás. Az Egyesült Államok, bár kétségtelenül szenved az intervencionizmus terhe alatt, még mindig a tizenkettedik legszabadabb gazdaság a világon. Magyarország a 186 országból a 64-ik, amit még az olyan országok is megelőznek, mint Azerbajdzsán, Kazahsztán, Jamaica, Uruguay, Ruanda, az Egyesült

Arab Emírségek, vagy minden egyes európai ország tőlünk nyugatra.

Amikor a hatalmas szakadékba révedünk, ami a magyar 1800 forintos átlagos órabér, vagy körülbelül 620 forintos óránkénti minimálbér és az amerikai 6500 forintos átlagos órabér, vagy a szocialisták által követelt 4000 forintos óránkénti minimálbér között tátong, emlékeznünk kell arra, hogy ez a folyamat nem csak és kizárólag a jelenleg hatályban levő törvények hibásságának az eredménye. Ez azoknak az erkölcsi hibáknak az eredménye, amit nem csupán a jelenlegi, hanem az összes eddigi nemzedék felhalmozott. Minden kormány – és azok szavazóbázisa – egyre csak mélyítette és mélyítette ezt a szakadékot, egyre csak az azonnali bőség látszatát követelte a következő nemzedék szegénysége árán, egyre több állami beavatkozást és költsékezést követelt és gyűlölvé tekintett azokra, akik a gazdasági szabadságot, az államtalanítást sürgették.

A mostani nemzedék, ahelyett, hogy tanult volna az előző korok tanulságaiból, igazából egyre csak rosszabbra fordult. A Fidesz-kormány a rendszerváltás óta eltelt évtizedek legköltekezőbb kormánya. Jobboldalinak nevezi magát, de azóta nem láttunk kormányt, ami ilyen hatalmas mértékben államosította és állami célokra használta a nemzet vagyonát, amióta véget ért a szocializmus uralma. A feltörekvő nemzedék, a fiatalság pedig ugyanolyan kollektivista, mint az azt megelőző, csak az egyik csoport helyett a másíknak adnák az adófizetők vagyonát, és az egyik cél helyett a másik cél érdekében terebélyesíték az állam fertőző hatalmát.

A tanulsága mindennek egész egyszerű. Egy kozmikus és megmásíthatatlan igazságosság uralkodik a világban. A gonosz, az erkölcsi korrupció, mindig elnyeri a büntetését és a jó mindig megkapja a jutalmát. Ami azt illeti, a kettő mindig elválaszthatatlan, annyira apodiktikusan és apriorisztikusan következik az egyik a másíkból és foglalja magába az egyik a másíkat, mint amennyire a cselekvés fogalma is magába foglalja mindazt, amit a misesi praxeológia a felszínre hozott. A hazugság magába foglalja a büntetést, mert azonnal hamis emberi

kapcsolatot teremt, amiben a hazug elveszíti az őszinte, spontán önkifejezésből származó öröm lehetőségét, annak reményét, hogy megismerhessék, megérthessék, hogy szeressék. A tolvaj elveszíti az önbecsülésből fakadó boldogság lehetőségét, mert a kölcsönösen kedvező cserével ellentétben az áldozata mindig képes lesz – még hozzá boldogabban – élni a tolvaj nélkül, és a tolvajra nem támaszkodik senki, de a tolvaj, mint kellenetlen élősködő, örökre függ az áldozataitól. És az államista közösség elveszíti a magántulajdon tiszteletéből fakadó bőség lehetőségét, mert minden állam és minden állami beavatkozás a múltban mindig és a jövőben mindörökre az értékteremtő, kereskedelmi civilizáció halálos ellensége.

| **ŐSZINTÉN A BÉRUNIÓRÓL** |

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a bérek kérdésköre az egyik legfontosabb mindazon témák közül, ami a társadalmi diskurzus tárgyát képezheti. És mégis: talán azt állítani sem volna túlzás, hogy minél előkelőbb helyet foglal el a vitatott témák rangsorában a bérek kérdése, annál nagyobb valószínűséggel zuhan az adott társadalom a totalitarizmus, az állami erőszak és a mézárálás vermébe.

Az emberi történelem elmúlt száz éve arra tanít minket, hogy az államizmus papjai és prófétái, a szocialista demagógok a végsőkig elmennek, hogy addig mérgezzék a bérekről szóló diskurzust gazdaságtani téveszméikkel, amíg minden tanulatlan, de az erőszakra – és főképp a tömeges erőszakra – igen hajlamos embertársunk gondolkodása reflexszerűen és megváltoztathatatlanul a marxista kizsákmányolás-elméletre ugrik, amint a bérekről esik szó. Amint pedig az irigység prédikátorai elvégezték az istentelen feladatukat, pusztán idő kérdése, hogy elkezdődjön a barbár brutalitás.

A magyar kultúra ennek a folyamatnak igen előrehaladott stádiumában találja magát. Még mindig velünk él az a nemzedék, akik a marxista tanokat nem csak baloldali értelmiségiek-től, hanem a tankönyvekből, a tanárokról, az újságokból és a

kultúra minden szegletéből hallották abban a kommunista berendezkedésben, ahol az egész ország bölcsőtől sírig csak és kizárólag a marxizmust taníthatta, prédikálhatta és vallhatta. És azóta kevesen vették vállukra annak a keserves feladatnak a terhét, hogy a hibás és tömeggyilkos közgazdaságtani tévedéseket az igazságra cseréljék a közgondolkodásban. Még mindig a marxizmus eszméje uralkodik Magyarországon.

Éppen ezért kell beszélni a bérek kérdéséről, méghozzá sokat és a legnagyobb szellemi pontossággal.

A Jobbik pontosan ezt a témát tűzte lobogójára, ahogyan menetelni kezdett a közelgő választási kultúrháborúba, így ideje őszintén és a legnagyobb pontossággal gondolkodni a bérekről és a bérunióról.

Az Alfahír a következőképpen foglalja össze Vona Gábor álláspontját a bérunióval kapcsolatban:

Vona Gábor elmondta: tisztában van azzal, hogy a bérunió ügye egy komplex kérdés, és egy nagyon nehéz küzdelem elé néznek, de meg kell tenni az első lépést, amely Nyugat-Európa érdeke is.

Azt is mondta, hogy el kell kezdeni őszintén beszélni a bérek kérdéséről, és meg kell találni azokat a megoldásokat, amelyek révén Európa egy valóban szolidáris és igazságos közösséggé tehető.

Egy hete Vona Gábor azt mondta: a bérunió egy nagyon komplex gazdasági kérdés, és hogy a problémának számtalan összetevője van. Ugyanakkor azzal is tisztában van, hogy az Európa két fele között meglévő gazdasági különbségeknek történelmi okai vannak, amit nem lehet egyik napról a másikra megoldani, de úgy véli, végre fel kell tenni a kellemetlen, nehéz kérdéseket, és azokra válaszokat kell találni.

Az Európai Bizottság májusban fogadta el a béruniós kezdeményezésre irányuló aláírásgyűjtést. [...] Mit támogathatnak az Unió állampolgárai, ha aláírják a béruniós kezdeményezés gyűjtőívét?

Egyszerűen fogalmazva az „Egyenlő munkáért, egyenlő bért!” elvét.

Tehát nem azt, hogy azonnal megváltozzanak, és nyugati szintre emelkedjenek a keleti bérek.

Mindeddig a dolog teljesen rendben volna. A legnagyobb egyetértésben bólogathatunk, amikor Vona Gábor azt mondja, hogy el kell kezdeni őszintén beszélni a bérek kérdéséről.

Hiszen – és ezt itt a legelején hangsúlyosan le kell szögez-nünk – *ebben a párbeszédben mindannyian azt szeretnénk, hogy mindenki gazdagodjon és egyre nagyobb életszínvonalat élvezzen.*

Nem szeretném a harmadik világ nemzetei szintjén szenvedő gazdaság tájképét látnom a saját hazámban. Nem akarom az inséget és a szegénységet látni az általánosként, amikor kilépek az utcára. Azt szeretném, hogy aki hajlandó dolgozni, az eleget kereshessen ahhoz, hogy eltartsa a családját, hogy az öltözködésében a civilizáltságot és az eleganciát tükrözhesse, hogy a szórakozása az utazás és a programok legyenek, hogy megengedhesse magának a technológiailag fejlett modern civilizáció, a kapitalizmus minden vívmányát. Boldog családokat szeretnék látni, ahol nem kényszerült mindkét szülő vissza a munkába, hogy fenntarthassák az életszínvonalukat, és ahol nem szakadt el minden családi kötelék, mert a gyermeket hároméves korától idegenek kezébe adták.

Nem olyan országban szeretnék élni, ahol az átlagember gyűlölettel beszél a pénzről, hogy erényt kovácsoljon a szegénységéből.

Egy reménytelen idealista vagyok aki annak a világnak az utcáit szeretné járni, amiről csak a tudományos–fantasztikus irodalom legkiválóbbjai álmodnak.

És tudom, hogy egyedül a tömegek példátlan meggazdago-dásán keresztül vezet oda az út.

Szóval a céljaink a legnagyobb mértékben összhangban állnak.

De a nézetek közötti hatalmas szakadék nem a cél, hanem a cél eléréséhez szükséges *eszköz* kérdésében tárul fel, és ez az a téma, aminek a legnagyobb figyelmet kell szentelnünk.

Számtalan eszközhöz folyamodhat az Állam, amikor a bérek növelését tűzi ki célként. A helyes közgazdaságtani érvelés felfedi előttünk, hogy az intézkedések sokasága közül kizárólag egy képes elérni a kívánt célt, míg az összes többi csupán tovább mélyíti a problémákat és a károkat, amik a gazdaságot sújtják.

Ezek közül talán a legkézenfekvőbb a bérek nyílt és kendőzetlen szabályozása. Tétélezzük fel, hogy a bérunióra törekvő Vona-kormány fog egy hosszú listát, amin a különböző foglalkozások nyugati átlagbére szerepel, majd elrendelik, hogy senki sem fizethet Magyarországon mondjuk a nyugati átlagbérek nyolcvan százalékánál kevesebbet. Természetesen valószínűtlen, hogy ezt valóban meglépnék, de a gondolat kísérlet kézenfekvő ahhoz, hogy felfedjük a bérekhez fűződő alapvető törvényszerűségeket.

Ahhoz, hogy meglássuk ennek az intézkedésnek a pusztító mivoltát, először meg kell értenünk, hogy mik is azok a bérek (és itt egyedül a magánszektorban megkeresett bérekről esik szó, az állami foglalkoztatottak bérével később, külön kell foglalkoznunk, mivel az egy kategorikusan különböző dolog).

A bér az az összeg, amit a vállalkozó fizet az alkalmazottnak az elvégzett munkáért. Egy vállalkozó pedig azért képes és azért hajlandó fizetni a munkavállaló által elvégzett munkáért, mert számításai szerint a történet végén a fogyasztók meg fogják vásárolni a terméket, amely elkészítéséhez hozzájárul a munkás, és vásárlásukkal megtérítik a termelési tényezők költségét (illetve azt az összeget, amiért számára megéri elvégezni a saját vállalkozói feladatát).

Viszont nem a vállalkozó dönt arról, hogy kinek, milyen munkáért és mennyi bért fizessen. A béreket végső soron a fogyasztó fizeti. Ahogyan arra Ludwig von Mises minduntalan emlékezteti az olvasóit, a kapitalizmus az a gazdasági rendszer,

ahol a fogyasztó az úr. A piacgazdaság minden kereke azért forog, és minden gazdasági tevékenység azért történik, hogy ki-elégítse a fogyasztókat. Azért vannak munkahelyek, mert a hosszú termelési lánc legvégén van valaki – a fogyasztó – aki úgy gondolja, hogy egy bizonyos termék birtoklásával jobban járna, mint nélküle.

A fogyasztó határozza meg, hogy kinek, miféle munkáért és mennyi bért fizessenek; ő a végső döntőbíró abban, hogy mennyit ér az erőfeszítés, amivel a munkás hozzájárult a termék előállításához. A vállalkozónak nincsen hatalma a kérdésben. Ő pusztán a fogyasztó megbízottjaként tevékenykedik.

Munkaerőpiacnak nevezik gazdaság azon részét, ahol adják-veszik a munkát. A vásárlók ezen a piacon többnyire a vállalkozók, akik egy elképzeléssel a fejükben érkeznek ide és olyan embereket keresnek, akik képesek elvégezni azt a bizonyos feladatot, ami szükséges ahhoz, hogy elképzeléséből valós termék keletkezzen. Természetesen szeretné a lehető legkisebb összeget kifizetni a munkáért, de ismét, ebben a kérdésben nem ő a döntőbíró. Helyet foglal mellette az összes többi vállalkozó, akik versenyeznek azért a munkaerőért, amit ő szeretne megvásárolni saját terméke megteremtéséhez.

E verseny során a vállalkozók egyre feljebb és feljebb licitálják a munkaerő árát. A bérek felső határát az határozza meg, hogy mekkora a haszon, amit a szóban forgó munkavállaló foglalkoztatása hozhat – legalábbis a vállalkozó legjobb becslése szerint; a bérek alsó határát pedig az, hogy a versengő vállalkozók mennyit ajánlanak.

Ez a folyamat – amely lezajlik minden termelési tényező vásárlása esetén – biztosítja, hogy a gazdaságban azokat a javakat és szolgáltatásokat termelik, amikre a társadalomnak a leginkább, a legsürgetőbb szüksége van. Azok képesek többet ajánlani a nyers munkáért vagy bármelyik más termelési tényezőért, akik a vásárlók sürgetőbb igényeit elégítik ki, és/vagy akik hatékonyabban teszik azt.

Mindezek tudatában megválaszolhatjuk a kérdést, hogy mi történik, amikor a kormány nyers erővel feljebb parancsolja a

béreket annál, mint amit az érintetlen piac meghatározott. A bérek állami felparancsolásával nem fog többet érni (a fogyasztók szemében) a bérkeresők által elvégzett munka. Egyedül az történik, hogy az Állam kényszerrel megemeli az egyik termelési tényező árát. Megtiltja, hogy egy bizonyos összegnél olcsóbban adjanak és vegyenek egy bizonyos árucikket.

Ennek az egyszerű következménye az, hogy foglalkoztathatatlaná válnak azok, akiket eddig a kormány által meghatározott bérszint alatt foglalkoztattak.

Az efféle állami beavatkozás nem pusztán elméleti képződés, hanem egy a valóságban törvénybe iktatott intézkedés a világ számos országában, köztük Magyarországon is, a minimálbér formájában.

Ahogy az Osztrák iskola briliáns közgazdásza, Murray Rothbard összefoglalja a minimálbér káros hatásait:

A valóságban egyetlenegy módon értelmezhető a minimálbér-törvény: *kötelező munkanélküliség*. Pont. A törvény azt mondja, hogy *illegális* és ebből következően *büntett akárkit X dollár órabér alatt alkalmazni*. Ez egész egyszerűen azt jelenti, hogy a szabad és önkéntes bérszerződések egy nagy részét mostantól betiltották, tehát hatalmas munkanélküliség következik. Emlékezzünk, hogy a minimálbér-törvények nem hoznak létre munkahelyeket, hanem csupán betiltják azokat; és a betiltott munkahelyek az elkerülhetetlen következményei.

Minden keresleti görbe zuhan, és a munkaerő alkalmazására vonatkozó kereslet nem kivétel ezalól. Tehát azok a törvények, amelyek megakadályozzák a foglalkoztatást bármilyen, piacilag releváns bérszinten (egy 10 centes órabér minimálbér-törvény semmi hatással nem volna) szükségszerűen a foglalkoztatás betiltását eredményezik, tehát munkanélküliséget okoznak.

Röviden, ha a minimálbért 3,35 órabérről 4,55-re emelik, a következmény azok végleges elbocsátása, akiket e kettő bérszint között foglalkoztattak. Mivel az akármilyen munkaerőre vonatkozó keresleti görbét (ugyanúgy, mint a termelés összes

többi tényezőjét) az adott munka becsült marginális termelékenységése határozza meg, ez azt jelenti, hogy azok az emberek, akiket elbocsátanak és akiket a leginkább tönkretesz ez a tiltás pont a “marginális” (legkisebb bérű) munkások lesznek, azaz itt a feketék és a tinédzserek – épp azok, akiket a minimálbértörvények támogatói állításuk szerint támogatni és védelmezni igyekeznek.

A bérek nyers erővel történő felparancsolása nem oldja meg a problémát, hanem pontosan azokat az embereket károsítja, akiket állítólag segíteni kíván.

Milyen intézkedéshez folyamodhat akkor a kormány, ha ez zsákutca?

Lehetséges állami támogatásban részesíteni a munkaadókat, és úgymond kipótolni a foglalkoztatottak béreit.

Az Államnak azonban valahonnan elő kell kerítenie az ehhez szükséges gigászi összeget. Ennek az egyik módja, ha beizítja a központi bank pénznyomtató masinériáit, és hónapról hónapra annyi friss és ropogós bankót gyárt, amennyi csak szükséges a bérek nyugati szintre tornázásához, vagy megengedi a kereskedelmi bankoknak, hogy hitelexpanzió útján új pénzt teremtsenek, és tőlük vesz kölcsön. A következmény ugyanaz. Az infláció nem teszi gazdagabbá a nemzetet. Amikor bérekről és a bérek emeléséről beszélünk, hajlamosak vagyunk beleesni abba a tévedésbe, hogy a célunk a bérek forintban kifejezett összegének a növekedése, és mindaddig, amíg a 150 000 forintos bérből 200 000 forintos bér kerekedik, elértük, ami elérendő volt számunkra. Mondani sem kell, ez nem így működik.

Ha a kormány hozzávág ötvenezret minden bérkeresőhöz, rövidtávon tényleg a megnövekedett reálbér előnyét élvezhetik. De a készpénzmennyiség növelése, a pénzinfláció szinte mindig árinflációval jár, azaz csökkenti a pénzegység vásárlóerejét, amit az átlagember úgy tapasztal, hogy a termékek és szolgáltatások árai fokozatosan megnövekednek, az azonos összegű pénzével pedig kevesebbet tud vásárolni, mint mielőtt a pénznyomtatás kezdetét vette volna.

Henry Hazlitt egyszerű példával ábrázolja a pénznyomtatás gazdasági hatását *Közgazdaságtan egy leckében* című könyvében:

Egy bizonyos módon nagyobb mennyiségű pénz jön létre. Mondjuk úgy, hogy az állam többet költekezik, mint amennyit az adóbevételekből (vagy a valódi megtakarításokkal rendelkező embereknek eladott kötvényekből) fedezni tud vagy akar. Tegyük fel például, hogy az állam, azért nyomtat pénzt, hogy kifizesse a háborús beszállítókat. Ekkor ezeknek a kiadásoknak az első hatása az lesz, hogy növeli a háborúban használt felszerelések árát, és további pénzt helyez a háborús beszállítók illetve munkavállalóik kezébe. [...]

A háborús beszállítóknak és dolgozóiknak ekkor nagyobb lesz a pénzjövödelmük. Ezt olyan javakra és szolgáltatásokra költik, amiket szeretnének. Ezeknek a javaknak és szolgáltatásoknak az eladói a megemelkedett kereslet következtében képesek lesznek megemelni az áraikat. A megnövekedett jövedelemmel rendelkezők pedig inkább hajlandóak lesznek kifizetni ezeket az árakat, semmint hogy javak nélkül maradjanak; hiszen több pénzünk lesz, és emiatt lecsökkent a szemükben egy dollár szubjektív értéke.

Nevezzük A csoportnak ezeket a háborús beszállítókat és dolgozóikat, azokat pedig, akiktől közvetlenül megvásárolják többlet javaikat és szolgáltatásaikat, B csoportnak. B csoport pedig a magasabb eladások és árak következtében több terméket és szolgáltatást fog venni egy újabb csoporttól, C csoporttól. C csoport pedig képes lesz megemelni az árait, illetve több jövedelme lesz, amit elkölthet D csoportnál, és a többi, mindaddig, amíg az árak és pénzjövödelmek növekedése be nem fedi gyakorlatilag az egész nemzetet. Amikor a folyamat a végéhez ér, szinte mindenki magasabb jövedelemmel fog rendelkezni – pénzben kifejezve. De (feltételezve, hogy a javak és szolgáltatások termelése nem növekedett) a javak és szolgáltatások *ára* is növekedett ennek megfelelően; a nemzet tehát nem lesz gazdagabb, mint előtte.

Az egyetlen, amit a bérkeresők millióinak inflációs bérnövelése előidézne, egy történelmi mértékű, hiperinflációba torokolló gazdasági összeomlás. A pénznyomtatás nem fogja megnövelni a nemzet vagyonát, és az inflációt nem lehet életvitelszerűen, fenntarthatóan folytatni. Ha az intézkedés legelső óráiban még igazán örvendetes dolognak érződik, ahogyan a bérkeresők kézhez kapják és elköltik a ropogós új pénzt, kevésbé lesz őszinte a mosolyuk, amikor idővel szembetalálják magukat a pénznyomtatás elkerülhetetlen következményeivel: a drasztikus áremelkedéssel. Nem kell sokat várniuk, míg az új bérszszegük ismét annyit fog érni termékekben kifejezve, mint amennyit előtte kerestek. Ekkor a kormánynak persze emelnie kell a munkásoknak adott bértámogatáson, ha tovább szeretnék színlelni, hogy az inflációfüggőség igenis életképes megoldás. Ekkor az árak ismét emelkednek, a nemzeti fizetőeszköz vásárlóereje pedig sebesen eléri a tökéletes nullát és a társadalmi pánik és káosz kíséretében összeomlik a teljes pénzrendszer.

Értelemszerűen ugyanez a folyamat zajlik le, ha a kormány csupán a bérkeresők egy bizonyos kisebb csoportjának a bérét szeretné megtámogatni frissen nyomtatott pénzzel. Azok az emberek rövidtávon kiélvezhetik a friss pénz előnyét, akik először kapják kézhez, de mindenki más, aki nem élvezheti a legális pénzhamisítás gyümölcsét pusztán jövedelmének és megtakarításának értékvesztését fogja tapasztalni. Az egyik csoport talán nyer, de csak a másik kárára. Ahogyan Murray Rothbard írja:

Az infláció tehát semmiféle társadalmi haszonnal nem jár; ehelyett újra szétosztja a vagyont az először érkezők javára és a versenyben elkésettek kárára. Az infláció a gyakorlatban bizony annak a versenye, ki képes leghamarabb megkaparintani az új pénzt. A későn érkezőket – azokat, akiknek csak a veszteség jut – gyakran „rögzített jövedelmű csoportnak” nevezik. A lelkészek, a tanárok, a bérért dolgozó emberek hírhedten más csoportok mögött kullognak az új pénz megszerzésében. Azok

szenvednek a legtöbbit, akiknek a jövedelme olyan szerződésben rögzített összegű fizetésből ered, amelyet az árak inflációs növekedése előtt kötöttek. Életbiztosítások kedvezményezettjei és járadékosai, nyugdíjból élő idősök, főbérlok hosszútávú bérleti szerződéssel, hitelezők és megtakarítással rendelkezők: mindannyiukra le fog sújtani az infláció ökle. Ők lesznek azok, akiket „megadóztatnak.”

Tehát világosnak kell lennie, hogy egyszerű pénznyomtatással nem lehetséges finanszírozni a szóban forgó támogatást.

Akkor támadjuk meg inkább a vállalkozókat és a profitot, a szocialisták leggyűlöltebb ellenségét. Mondjuk, hogy a béreket a vállalkozóktól elrabolt vagyontól fogják megtámogatni, vagy a vállalkozókat kényszerítik arra, hogy lemondjanak a nyereségük egy bizonyos részéről és a foglalkoztatottaik között osszák el azt.

Ennek a világos következménye, hogy sokkal kevesebben lesznek hajlandóak magukra vállalni a vállalkozó feladatát, mint azelőtt, mivel immár nem kaphatják meg azt a díjazást, amiért számukra megéri meghozni a szakma minden áldozatát. Kevesen készek ledolgozni azt a napi tizennégy órát a hét minden napjában, ami minimum megkövetelt egy sikeres vállalkozótól, és kevesen vannak, akik hajlandóak felvállalni mindazt a gigantikus felelősséget és mindazt a kockázatot, amit egy vállalkozó vállal fel hivatása során; és igen más dolog azt mondani neki, hogy ‘vedd a hátadra mindezt, és előtted áll a lehetőség hogy megkeress minden elképzelhet vagyont’ vagy azt, hogy ‘vedd a hátadra mindezt, és előtted áll a lehetőség, hogy eloszod az alkalmazottjaid között mindazt, amit megkerestél.’ Ha a vállalkozói lét és feladatkör olyan egyszerű lenne, mint a bérkeresőké, a bérkeresők sokasága vállalkozó lenne és nem irigységtől fűtve vágyakozna a nyereségük után, hanem ő is megkeresné azt. De mindaz a kiszámíthatatlanság, a felelősség, a tanulmányosság, a kockázatvállalás és a dinamikus alkalmazkodóképesség, ami a vállalkozói lét szerves részét képezi, túlságosan féltelmetes azoknak, akik gyűlölik „a tőkét” és megvetik annak

„profithajhászatát,” akik úgy gondolják, ők a jogosultak a vállalkozó nyereségére anélkül, hogy elvállalnák annak feladatkövét.

“A profitrendszer erénye az – írja Ludwig von Mises *Bürokrácia* című könyvében – hogy magasan jutalmazza a fejlesztéseket, amivel ösztönzi a kockázatvállalást. Ha eltörlik vagy komolyan csökkentik ezt a jutalmat, a fejlődés nem lehetséges.”

A nagyvállalatok azért költenek jelentős összegeket kutatásokra, mert profitálni szeretnének az új termelési módszerekből. Minden vállalkozó folyton az új fejlesztések után kutat; vagy a költségeinek csökkentéséből, vagy terméke tökéletesítéséből szeretne profitot. A nyilvánosság csak a sikeres innovációt látja. Nem fogja fel, mennyi vállalat bukott meg, mert nem tudták meghonosítani az új folyamatokat.

Hiábavaló arra kérni egy vállalkozót, hogy a profit ösztönzője nélkül vágjon bele minden olyan fejlesztésbe, amit akkor alkalmazott volna, ha a várt profitok meggazdagították volna. A szabad vállalkozó az érvek és ellenérvek közeli és óvatos kalkulációja után, a siker és a bukás lehetőségeinek felmérése után hozza meg a döntését. Összeveti a lehetséges hozamot a lehetséges veszteségekkel. Saját vagyonában fog megjelenni mind a nyereség, mind a veszteség. [...] Saját pénzének elvesztését kockáztatni [...] mások profitlehetősége érdekében igen más nézőpontot eredményez.

A bérek nyers erővel történő felparancsolásához hasonlóan ez is számtalan munkahely megszűnését és a gazdaság megtorpanását eredményezi.

De van itt még más is.

Ha intézményes korlátok – engedélykötelesség, adók, szabályozások, a profit korlátozása, stb. – gátolják azt, hogy új vállalkozók lépjenek a piacra, csökken a vállalkozók közötti verseny intenzitása. Fentebb már említést tettünk erről a versenyről és láttuk, hogy a munkaerőért folytatott vállalkozók közötti verseny határozza meg a bérek alsó szintjét. Ha viszont az állami

beavatkozás által felállított intézményes korlátok következtében csökken a vállalkozók létszáma, csökken a munkaerő iránti kereslet is. Kevesebben lesznek azok, akik hasznot húznak a szakadékból, ami a bérek és a munkás foglalkoztatásából származó potenciális haszon között húzódik, és kevésbé fogják fellicitálni a béreket. Tehát a profit és a vállalkozás elleni támadás eredménye pontosan az, hogy szertefoszlik a folyamat, ami eddig viszonylag magasán tartotta a béreket, és ezáltal a bérek szabadon bezuhanhatnak az alá a szint alá, amit a kompetitív szabadpiac meghatározott volna.

Szóval levonhatjuk a következtetést, hogy a vállalkozók és a profit elleni támadás sem célravezető.

Miféle eszközökhöz folyamodhat még a kormány?

Ezzel elérkeztünk a “népszerű és káros intézkedések” listájának utolsó elemeihez.

Ahogy fentebb láthattuk, a piacgazdaságban a fogyasztó az úr. A kapitalizmus az a rendszer, amelyben a sikerhez embertársaink szolgálatán keresztül vezet az út. A kapitalizmus arra készíti a legnagyobb tehetséggel és intelligenciával megáldott embereket, hogy adottságaikat az átlagember igényeinek kielégítésére szenteljék. Azt is láthattuk, hogy a bérkeresők – akik egyúttal a fogyasztók tömegét is képezik – azért tesznek szert bérre, mert helyet foglalnak abban a szerteágazó gazdasági gépezetben, ami a tömegek igényeinek kielégítésén fáradozik. A béreiket végső soron a fogyasztók fizetik, amikor leemelik a boltok polcairól és megvásárolják azokat a termékeket, amik a legjobb ítéletük szerint javítani fognak életszínvonalukon.

Ebben a tényben rejlik a válasz arra a kérdésre, hogy miként lehetséges növelni a dolgozó tömegek béreit. Minél fejlettebb és jobb technológiát használ a bérkereső munkája során, annál több és jobb terméket tud előállítani embertársai számára, így annál magasabbra kúszhat a fogyasztók által kifizetett jutalma.

Ludwig von Mises szavaival:

Az amerikai bérek magasabbak, mint a bérek más országokban, mivel az egy fő dolgozóra eső befektetett tőke nagyobb,

és ebből következően a gyárak a leghatékonyabb eszközöket és gépeket használják. Amit az amerikai életstílusnak neveznek, az annak a ténynek a következménye, hogy az Egyesült Államok kevesebb akadályt állított a megtakarítás és tőkefelhalmozás elé, mint más nemzetek. Az Indiához hasonló országok gazdasági elmaradottsága pontosan abból a tényből fakad, hogy politikájuk meggátolja mind a hazai tőke felhalmozódását, mind pedig a külföldi tőke befektetését. És mivel a szükséges tőke hiányzik, az Indiai vállalatokat akadályozzák az elégséges mennyiségű modern berendezés alkalmazásában, így a dolgozók kevesebbet termelnek óránként, és kizárólag olyan béreket tudnak megengedni, amelyek az amerikai bérekhez viszonyítva megdöbbentően alacsonyak.

Sajnos a világ kormányai még akkor is képesek megdöbbentő hibákat elkövetni, amikor tisztában vannak ezzel a tényvel. Megértik, hogy egyedül az egy főre eső befektetett tőke növelésével emelkedhet a bérkereső tömegek életszínvonala, majd arra a következtetésre jutnak, hogy 'akkor a helyes út kétségtelenül, ha a kormány segíti a vállalkozásokat abban, hogy tőkéhez jussanak,' és azonnal munkához is látnak. Kormányprogramokat indítanak, amelyeknek a célja, hogy a fennálló piaci áraknál olcsóbban jussanak hitelhez a vállalatok, vagy hogy olyan vállalatok is hitelhez jussanak, akiket mások túl nagy kockázatra hivatkozva elutasítanak, vagy egyszerűen pénzügyi támogatásokat nyújtanak a cégeknek. Mindennek a tervezett következménye az, hogy az állami beavatkozás hatására megnövekedjen az egy főre eső befektetett tőke mennyisége, így több értéket állíthassanak elő a foglalkoztatottak és növekedhessenek a bérek.

Közgazdaságtan egy leckében című könyvének hatodik fejezetét Henry Hazlitt arra szentelte, hogy zseniálisan ízekre szedje az állami hitelezés hasznosságának mítoszát. Hazlitt szavaival:

[Az állami hitelek] elpazarolják a tőkét és csökkentik a termelést. Rossz, vagy legjobb esetben is kétséges projekteknek adják a tőkét. Olyan emberek kezébe adják, akik kevésbé kom-

petensek vagy kevésbé megbízhatóak, mint azok, akik máskülönben megkapták volna. Hiszen a reáltőke mennyisége bármelyik pillanatban (megkülönböztetve a nyomda által előállított monetáris zsetonoktól) korlátozott. Amit B kezébe adnak, azt nem adhatják A kezébe.

Az emberek be szeretnék fektetni a saját tőkéjüket. De óvatosak. Vissza is szeretnék kapni. A legtöbb hitelező tehát gondosan meg fog vizsgálni minden kérést, mielőtt kockáztatja a saját pénzét. Hozzávetik a nyereség kilátásait a veszteség lehetőségéhez. Sokszor talán hibáznak. De számos okból kifolyólag valószínű, hogy kevesebb hibát vétenek, mint az állami hitelezők. Mindenekelőtt a pénz vagy az övék, vagy önként rájuk bízták. Az állami hitelezés esetében a pénz más embereké, és személyes kívánságaiktól függetlenül vették el tőlük adók formájában. A magánpénzt csak akkor fogják befektetni, ha egyértelműen számíthatnak a kamatos visszafizetésre vagy profitra. Ez annak a jele, hogy olyan dolgok termelését várják a piac számára az embertől, akinek kölcsönadták a pénzt, amiket az emberek valóban szeretnének. Az állam a pénzt viszont valószínűleg valami homályos, általános célra adják kölcsön, mint a „munkahelyteremtés;” és valószínűleg minél kevésbé hatékony a munka – azaz minél nagyobb mennyiségű foglalkoztatást követel a termék értékéhez viszonyítva – annál nagyobbra becsülik a befektetést.

A magán hitelezőket ezen felül kegyetlen piaci teszt szelektálja. Ha hibákat vétenek, elveszítik a pénzüket és nem lesz több pénzük, amit kölcsönadhatnak. Csak akkor van több pénzük, amit a jövőben kölcsönadhatnak, ha a múltban már sikerrel jártak. Tehát a magán hitelezőket (kivéve egy viszonylag apró részüket, akik örökléssel tettek szert a tőkéjükre) szigorúan szelektálja a 'legalkalmasabbak fennmaradása' folyamat. Az állami hitelezők viszont vagy azok, akik átestek a közszolgálati vizsgákon, és tudják, hogyan kell hipotetikus kérdéseket hipotetikusán megválaszolni, vagy azok, akik a leghihetőbb érveket tudják felsorakoztatni a hitelezés mellett, és a leghihetőbb magyarázatokat amellet, miért nem az ő hibájuk volt a hitel bukása. De a végső eredmény ugyanaz marad: a magán

hitelek sokkal jobban fogják hasznosítani a létező erőforrásokat és tőkét, mint az állami hitelek. Az állami hitelek sokkal több tőkét és erőforrást fognak elpazarolni, mint a magán hitelek. Röviden, az állami hitelek a magán hitelekhez viszonyítva csökkentik a termelést, nem pedig növelik azt.

Az állami hitelezés indítványozása magánszemélyek vagy projektek számára tehát szem előtt tartja B-t és elfelejti A-t. Látja azokat az embereket, akiknek a kezébe kerül a tőke; elfelejti azokat, akik máskülönben megszerezték volna. Látja a projektet, ami tőkét kapott; elfelejti a projekteket, amiktől ennek következtében visszatartották a tőkét. Látja az egyik csoport számára nyújtott azonnali hasznot; figyelmen kívül hagyja a többi csoport veszteségét, és a teljes közösség nettó veszteségét.

Érdeemes elolvasni a teljes fejezetet és Hazlitt teljes könyvét a kérdés részletes elemzéséhez, de számunkra talán ennyi is elég, hogy láthassuk az állami hitelezésben és támogatásban rejlő problémákat.

Van egy másik közkedvelt módszer, amivel újra és újra megpróbálkoznak az egy főre jutó befektetett tőke növelése céljából a világ kormányai, ami pedig a kamatok csökkentése, illetve a hitelkínálat növelése a központi bank segítségével. Röviden, az állam – miután a szabadpiacon uralkodó arany-pénzt papírdarabokkal helyettesítette – megengedi, hogy a bankok hitelexpanziót folytassanak: újonnan teremtett pénzt adjanak kölcsön az ügyfeleiknek. Az előzőekben szó esett az inflációról, így itt nem kell megismételnünk mindazt, amit fentebb elmondtunk. Viszont a *hitelexpanzió* következménye nem pusztán az árak növekedése.

Amikor az állami beavatkozás következtében a kamatok – a kölcsönök ára – alacsonyabb szintre zuhannak, mint amit az érintetlen szabadpiac meghatározott volna, kezdetben tényleg pontosan az történik, amit a kormány kitervelt. A vállalatok kapva kapnak a kedvező áron elérhető tőke alkalmán, ami a megemelkedett nyereségek ígéretével kecsegtet és lehetővé teszi az eddig kevésbé nyereséges – vagy veszteséges – projektek

megvalósítását, és a hitelek segítségével beruházásokba kezdenek, felszereléseket és nyersanyagokat vásárolnak, bővítik a termelést. Ezzel növekszik a munkaerő iránti kereslet is, ami – ahogyan fentebb láttuk – meghatározza a bérek alsó szintjét.

Tehát látszólag és rövidtávon minden szép és jó, növekednek a bérek és olyan beruházások történnek, amik lehetővé teszik, hogy a munkások több értéket állítsanak elő.

De a hitelek forrása a társadalom tagjainak a megtakarítása. A szabadpiacon akkor csökkennek a kamatok, ha az emberek többet takarítanak meg, és ennek következtében megnövekedik a kölcsönbe adható pénz kínálata. Amikor az állami beavatkozás következtében csökkennek a kamatok, amikor az új hitelek nem új megtakarításokból, hanem inflációból származnak, kezdetét veszi az üzleti ciklusként ismert folyamat, a hitel-expansió által megteremtett gazdasági fellendülés, majd válság körforgása. Amikor a bérkeresők kézhez kapják a megnövekedett fizetésüket – írja Murray Rothbard²⁰:

elkezdik felélni új jövedelmük nagy részét, így állítva vissza a gazdaságban a fogyasztás és a megtakarítás régi arányát. Ez azt jelenti, hogy a kiadásokat visszairányítják a fogyasztási javak iparágaiba, és nem takarítanak meg és fektetnek be annyit, hogy azzal finanszírozzák az újonnan legyártott gépeket, tőkefelszerelést, ipari nyersanyagokat, stb. Erre váratlanul derül fény és válságot okoz a *termelési eszközöket* előállító iparágak területét. Miután a fogyasztók visszaállították az általuk kívánatos fogyasztási és befektetési arányokat, fény derül arra, hogy a vállalatok túl sokat fektettek tőkejavakba, és túl keveset a fogyasztási javakba. A vállalatokat elcsábította az állami babrálás és a mesterséges kamatcsökkentés, aminek következtében úgy cselekedtek, mintha több megtakarítás állna rendelkezésre befektetés végett, mint amennyi valójában. Miután az új bankpénz átszivárgott a rendszeren és a fogyasztók visszaállították régi arányaikat, nyilvánvalóvá vált, hogy nincs elég megtakarítás az összes termelési eszköz megvásárlásához, és a vállalatok

---

²⁰ Rothbard, *Gazdasági válságok: Okaik és gyógy módjuk*.

tévesen fektették be a rendelkezésükre álló limitált megtakarításokat. A vállalatok túlzott mértékben fektettek be tőkejavakba és elégtelen mértékben fogyasztási cikkekbe.

Az inflációs fellendülés tehát az árrendszer és a termelési szerkezet torzulásához vezet. A termelési eszközöket gyártó iparágakban a munkaerő és a nyersanyagok árát a fellendülés során túl magasra licitálták ahhoz, hogy nyereséges legyen, miután a fogyasztók ismét kifejezik régi fogyasztás/befektetés preferenciájukat.

Amikor fény derül arra, hogy valójában tévesen történt mindaz a befektetés és bővítés, amit az olcsó hitelek miatt eszközöltek, kezdetét veszi egy *gazdasági válság*. A válság során visszazuhannak az előtte természetellenesen magasra licitált bérek és árak, és hirtelen véget érnek azok a projektek és munkálatok, amiktől az állami beavatkozás által tévesen nyereséget vártak. Ez a hirtelen válság nem következik be azonnal. Sokszor akár évekig eltarthat, mire a hitelexpanzió kezdetétől a gazdaság eljut a fájdalmas józanodás pontjáig; és a piac mindaddig az olcsó hitel delíriumában fog tévelyegni, egyre súlyosbodó árinfláció közepette, amíg a kormány be nem szünteti a kamatok mesterséges manipulációját.

Mindaddig, amíg tart a folyamat, súlyosbodik az infláció. És minél tovább tart az állami kamatmanipuláció, annál több és több rosszindulatú befektetést fognak eszközölni, amely következtében annál fájdalmasabb lesz az elkerülhetetlen összeomlás. A „válság” – folytatja Rothbard:

tehát egy szükségszerű és egészséges fázis, amely során a szabadpiac kigyomlálja a fellendülésből származó többleteket illetve hibákat, és visszaállítja a piacgazdaság azon funkcióját, hogy hatékonyan szolgálja a fogyasztók tömegét. Mivel a termelési tényezők árát túl magasra licitálták a fellendülés alatt, hagyni kell, hogy a tőkejavakat előállító iparágakban a munkaerő és a javak ára addig zuhanjon, amíg vissza nem állnak a helyes piaci kapcsolatok.

Tehát bármennyire is jó ötletnek hangzik, és bármennyire is életképes intézkedésnek látszik *rövidtávon*, a kamatok csökkentése hosszútávon gazdasági káoszt, a bérek zuhanását és számtalan munkahely megszűnését idézi elő.

Végighaladtunk azokon az intézkedéseken, amelyek a történelem során a kormányok legkedveltebb módszerei voltak, amikor a bérek emelését tűzték ki célul. Láthattuk, hogy hibás azt hinni, hogy a kormánynak hatalmában áll növelni a bérkeresők életszínvonalát a vállalkozók és tőkések kárára, a profit korlátozásával, a bérszintek szabályozásával, adókkal, állami támogatásokkal, állami hitelezéssel és a kamatok mesterséges manipulációjával. A gazdaságelmélet feltárta előttünk, hogy bármennyire is jól hangozzanak elsőre, ha megkapargatjuk a felszínüket, az igazság róluk az, hogy az eredeti céllal pontosan ellentétes eredményeket idéznek elő.

Mi tehát a megoldás? Lehetséges-e növelni a bérkereső tömegek életszínvonalát hosszútávon és permanensen anélkül, hogy akaratlanul károkat idézzünk a gazdaság másik területein?

Természetesen.

Mindenekelőtt ennek a legnyilvánvalóbb módja a jövedelemadó azonnali és teljes eltörlése. Mint minden adó, a jövedelemadó sem több mint közönséges rablás, az ember munkája gyümölcsének elkobzása a Hatalom agresszív eszközével. De ez pusztán az első lépés, és míg kétségtelenül jelentősen megnövelné a magyar bérkeresők életszínvonalát, meg sem közelíti azt a gazdagságot, amit a nemzet a helyes utat járva elérhet.

Többször szóba került az, hogy a bérek alsó szintjét a vállalkozók közötti verseny és licitálás szabja meg. Amikor a profit elleni támadást vizsgáltuk, azt is láthattuk, hogy a bérek alsó szintje zuhan akkor, amikor a kormány intézményes korlátokat állít a vállalkozás elé. Ebből következően ha az ember elő szeretné segíteni a bérek folyamatos emelkedését mindenki számára, az állami beavatkozástól mentes szabad vállalkozás gazdasági légkörét kell támogatnia.

Ez a színtiszta laissez-faire politikáját jelenti. Ez azt jelent, hogy a magyar államnak fel kell hagynia a vállalkozásba és a gazdasági tevékenységbe történő beavatkozással, és a magyar nemzet jelenlegi gazdasági rendszerét, azaz az intervencionizmust a kapitalizmus rendszerével kell helyettesíteni. El kell törölni minden engedély-kötelességet, minden intézményes akadályt, minden törvényt és rendeletet, ami arra irányul, hogy megszabja, ki, hogyan, milyen feltételek között szerződhet, hogyan és milyen terméket termelhet, és hogyan adhatja el a termékét és szolgáltatását. Az állam hatáskörét radikálisan vissza kell vágni, hogy a szabad vállalkozás légköre uralkodhasson Magyarországon.

A vállalkozás teljes szabadsága szabadon engedi a találmányosságát és a kreativitását minden géniuszunknak, aki képes forradalmi új ötleteket megálmodni és megalkotni, és lehetővé teszi, hogy a bérkeresők olyan sosem látott javak és szolgáltatások előállításán fáradozhassanak, amelyek mellett eltörpül a bürokraták által túrt és támogatott sűrű szabványtermékek értéke. Új termelési módszerek jelenhetnek meg, ami hatékonyabbá és termelékenyebbé teszi a vállalkozások sokaságát. Megnövekedik a munkaerőért folytatott verseny intenzitása, ami megemeli a béreket mindenki számára. Az emberi zsenialitás hozta el számunkra az Ipari Forradalmat, ami az ókor életszínvonalából az embert a modern idők felfoghatatlan gazdagságába emelte; az Ipari Forradalom azért jöhetett el, mert a klasszikus liberalizmus mozgalma eltörölte a vállalkozást korlátozó merkantilista szabályozásokat, és az egyedüli oka annak, hogy nem történhet meg ismét ez a példátlan gazdagodás, az a vállalkozás szabadságának bürokratikus elfojtása.

Bár ezek a változások önmagukban is a legvagyonosabb és legfejlettebb országok soraiba emelnék Magyarországot, mindez nem elég.

Láthattuk, mi a tőke szerepe a bérszintek meghatározásában. Tudjuk, hogy a nemzet jóléte és vagyona, a bérkeresők életszínvonala egyedül egy fenntartható és permanens módon

növekedhet: az egy főre eső befektetett tőke növelésével. Bizton állíthatjuk, hogy a tőkefelhalmozás mértéke jelenti a civilizáció fejlettségi fokát is. A közgazdász Robert Murphy ezt a következőképp illusztrálta:

Ha a világ összes vezető fizikusa, mérnöke, vegyésze, programozója és vállalkozója visszakerülne a Kőkorszakba, legtöbbjük egy héten belül elpusztulna. Bár rendelkeznének napjaink élvonalbeli ismereteivel, hiányozna az a felhalmozott tőke, amellyel megvalósíthatnák fejlett ötleteiket.

Ilyen értelemben nyomatékosították az olyan osztrák [az osztrák közgazdaságtani iskola követői] írók, mint Böhm–Bawerk, Mises és Rothbard azt, hogy a gazdasági növekedés végső féke nem a “technológia” vagy a “találmányok,” hanem a megtakarítások és a befektetések. Bármely történelmi korban van egy halom ötlet, ami az aszfaltfiókban marad, nem jut el a gyártásig és a boltok polcaira.

A jelenlegi technológiával már lehetséges lenne kolóniát építeni a Marson, vagy lebegő óceánvárost a Földön, amely eltarthatna 100 ezer embert. De egész egyszerűen túl drága lenne ilyen projektek megvalósítása a közeljövőben. Nem az a helyzet, hogy “nem tudjuk, hogyan kellene csinálni,” hanem az, hogy túl sok egyéb javakat és szolgáltatásokat kellene feláldozni ahhoz, hogy felépítsünk egy hatalmas úszó várost a Csendes-óceánon 2020-ig.

De honnan ered maga a tőke? Mi határozza meg az adott civilizáció tőkefelhalmozásának a mértékét? És mik azok a tényezők, amik pozitív vagy negatív irányba befolyásolják a tőkefelhalmozást?

Röviden megválaszolva a kérdést: a tőkét a termelési eszközökbe befektetett megtakarítások képezik, így az elérhető tőke mennyiségét az határozza meg, hogy az adott egyén vagy közösség tagjai mennyire tartózkodnak a megtermelt javak azonnali elfogyasztásától, fizetésük felélésétől, és mennyire fektetik be

azt a termelési folyamatokba. Ezt pedig – és így közvetve a megtakarítás és a befektetés mértékét – az *időpreferencia* szabályozza.

Az időpreferencia annak a mértéke, hogy mennyire részesíti előnyben a cselekvő céljai azonnali elérését azok későbbi megvalósításával szemben. A *magas* időpreferencia a jelenközpon-túság és az azonnali fogyasztás, az *alacsony* időpreferencia a várakozásra és a fogyasztás elhalasztására való hajlandóság. Az időpreferencia rátája emberről emberre és időpontról időpontra változó. Van, aki hajlandó hosszú időre elhalasztani fi-zetése elfogyasztását, megtakarítani és befektetni azt, hogy az idő leteltével többet fogyaszthasson, mint a megtakarítása előtt. Mások azonnal elfogyasztják a bérüket, amint kézhez kapják azt. Az előbbi nagyobbra értékeli a kamatoztatott össze-get a jövőben, mint a jelenlegi fogyasztást, az utóbbi pedig na-gyobbra értékeli a jelenlegi fogyasztást a várakozással és a ké-sőbbi, több fogyasztással szemben. Ezt mindenki egyéni idő-preferenciája határozza meg. Az előbbi az alacsony időprefe-renciája az utóbbihoz, a magas időpreferenciához képest.

Mindezt egy egyszerű példával érthetjük meg a legjobban. Vegyük Robinson Crusoe-t, aki lakatlan szigetén ragadt. Az-zal szembesül, hogy ételt kell magának előállítania, így a halá-zzat mellett dönt. Választhatja azt, hogy pusztá kézzel fog neki a vadászatnak, vagy dönthet úgy, hogy körülményesebb terme-lési módszert választ, és először egy hálót épít magának. Ahhoz, hogy az utóbbi mellett döntsön, mindenekelőtt feltételeznie kell, hogy a hálóval több halat képes fogni, mint pusztá kezével, hiszen ha mindkét módszerrel óránként mondjuk 3 halat fog-hatna, nyilvánvalóan idejének és energiájának teljes pazarlása volna megépíteni a hálót; célja az, hogy csillapítsa az éhségét, és ha a háló semmilyen módon nem segítené ennek elérésében, nem vesződne vele.

Miként fogja eldönteni, hogy melyik termelési módszert válassza? Nincsen semmiféle objektív mérce, ami azt mondaná, hogy “bizony jobb, ha a háló mellett döntesz.” A kérdés eldön-tésében Robinson Crusoe *időpreferenciája* fog segídezni: ha

időpreferenciája alacsony, nagyobb hajlandósággal fogja rááldozni az elkövetkező három óráját a háló elkészítésére, ha pedig időpreferenciája magas, kevésbé lesz hajlandó három órán keresztül elhalasztani a fogyasztást. Ha Crusoe-t nem korlátozná az időpreferencia, akkor – Hans–Hermann Hoppe példájával élve – a háló helyett azonnal halászbárka építésébe kezdene.

A piaci kamatláb az egyéni időpreferenciák összessége, amely tükrözi a társadalom időpreferenciáját és egyensúlyba hozza a társadalom megtakarításait [...] és a befektetéseket.²¹

Minél alacsonyabb a társadalom időpreferenciája, annál nagyobb sebességgel történik a tőkefelhalmozás, a megtakarítás és a termelési eszközökbe való befektetés, ami emeli a munka határtermelékenységét – ahogyan a háló emeli Crusoe termelékenységét – és következményképpen a reálbéreket. Viszont különböző külső hatások befolyásolhatják és megváltoztathatják az időpreferencia rátáját, emelhetik egy társadalom időpreferenciáját, mely következtében lelassítják vagy megállítják a tőkeképződés folyamatát és ösztönözhetik a tőkefelélést. Ez egyértelműen a civilizáció fejlődésének és az életszínvonal növekedésének lassulásával és megtorpanásával, vagy akár a civilizáció teljes hanyatlásával jár.

Ide sorolhatjuk azokat a hatásokat, amelyek károsítják vagy elpusztítják az egyén tulajdonát. Emlékezzünk, az ember azért eszközöl megtakarításokat, hogy egy későbbi időpontban meg-növekedett mennyiségű jószág álljon a rendelkezésére fogyasztás céljából. Ennek megfelelően az erőszakos bűnözés, a lopás, vagy a természeti katasztrófák – és mindezek kockázatai – növelik az egyén időpreferenciáját és valamilyen mértékben eltántorítják a további megtakarítástól. Ha nem élvezhetem a fogyasztástól való tartózkodás gyümölcsét egy későbbi időpontban, nem fogok tartózkodni a fogyasztástól.

---

²¹ Hans–Hermann Hoppe: Demokrácia, a bukott bálvány, 21. o.

De mind a bűnözés és mind a természetes katasztrófák szórványos és ritka jelenségek; nem gyakorolnak akkora hatást egy társadalom időpreferenciájára, hogy az a teljes civilizációs hanyatlással legyen egyenértékű.

Viszont más a helyzet, ha a rablás és a tulajdonjogok megsértése intézményesített és kikerülhetetlen formát ölt az Állam és az adóztatás formájában. Ekkor a szórványos bűnözés folyamatos élősködéssé válik. Továbbá míg az áldozatok védekezhetnek a rablás vagy a természeti katasztrófák ellen, ennek következtében pedig hosszútávon megelőzhető az időpreferenciára és a civilizáció fejlődésére gyakorolt negatív hatásuk, addig az áldozat semmilyen módon nem védekezhet az adóztatás ellen. A hatalom el fogja venni a megtakarításait hogy saját céljaira használja azt, és pont.

Az adóztatás így megnöveli a teljes társadalom időpreferenciáját és hátráltatja a teljes civilizáció fejlődését. Ennek a foka természetesen az adóztatás mértékétől és természetétől függ. Egy olyan állam, ami a jövedelem 5 százalékát marja el adó formájában kétségtelenül sokkal kisebb hatást fog gyakorolni a társadalmat alkotó egyének időpreferenciájára, mint ami a jövedelmek ötven százalékát veszi el, vagy ami kiszámíthatatlan időközönként elmarja a teljes lakosság nyugdíj–megtakarítását és államosítja a vállalkozásokat.

A folyamatosan növekvő állami kiadások és adók úgyszintén növelik az időpreferenciát. Ahogyan az emberek azzal szembesülnek, hogy az adók évről évre, kormányról kormányra egyre magasabbra kúsznak, úgy egyre előnyösebbé válik az azonnali fogyasztás a megtakarításhoz és a befektetéshez képest. Ezen pedig nem változtat semmiféle politika szómágia – amivel a pártok újra és újra bepróbálkoznak – ami egyrésztől adócsökkentést, másrésztől mindenféle támogatást és segílyt és ingyen eztmegazt ígér. A megnövekedő állami kiadásokat így vagy úgy, de adók formájában kell beszedni: legyen az jövedelemadó, legyen az infláció, legyen az későbbi adóztatással kifizetendő államadósság.

Továbbá maga a törvényhozás intézménye és gyakorlata is növeli az időpreferenciát és hozzájárul a tőkeképződés, a civilizációs fejlődés megtorpanásához. Amint elfogadják és széleskörűen gyakorolják az elképzelést, miszerint a törvény az nem valami, ami adott és állandó, hanem valami, amit a hatalom kényére–kedvére alakít és formál, bizonytalanság és kiszámíthatatlanság lép a gazdasági életbe. Többé nem a tulajdonjogok, a szerződéshez és kereskedelemhez való jog adja a gazdaság keretrendszerét, hanem a különböző érdekcsoportok által folyamatosan felvásárolt politikusok megállás nélküli beavatkozása, ahol senki sem tudja, hogy holnaptól milyen új szabályok és adók fogják károsítani az egyik gazdasági szereplőt a másik hasznára.

Végül pedig – ahogyan Hans–Hermann Hoppe írja *Demokrácia, a bukott bálvány* című kötetében:

A társadalom időpreferenciáját leginkább befolyásoló intézkedés a “társadalombiztosítás” bevezetése volt az 1880-as években Bismarck Németországában, ami az I. Világháború után általánossá vált a nyugati világban. Mivel az egyénnek többé nem kell magának gondoskodnia a saját idős koráról, az öngondoskodás köre és időbeli távlata lecsökken. Különösen a házasság, a család és a gyerekek értéke esik, hiszen kevésbé van rájuk szükség, ha valaki állami segítségre számíthat. A demokratikus köztársaságok megjelenése óta a “családi problémák” száma határozottan emelkedik: a gyerekek száma csökken, az őslakos népesség száma stagnál vagy esik, a válások, a törvénytelen gyerekek, az egyszülős családok, az egyedül élők és az abortuszok száma pedig nő. Továbbá a személyes megtakarítások aránya is stagnál vagy csökken ahelyett, hogy a növekvő jövedelmekkel arányosan, vagy akár azt meghaladóan is emelkedne.

Mindennek ismeretében világos, mi a teendő, ha az ember vissza szeretné fordítani a – Hoppe kifejezésével élve – decivilizálódás folyamatát, és ösztönözni szeretné a megtakarítást, a tőkeképződést, az életszínvonal és a civilizáció általános és folyamatos fejlődését: a lehető legnagyobb mértékben lebontani

az államapparátust, beszüntetni minden lehetséges adóztatást, sóval behinteni a központi bank romjait, megszüntetni a közmunkától a közoktatásig a kormányprogramokat, aranyhoz kötni az inflációs papírvalutát, eltörölni minden segítyezést és felszabadítani a nemzet gazdaságát.

A *nemzet decentralizációja* című fejezetben kifejtettem, hogy mi az ide vezető út napjaink politikai atmoszférájában, így erről itt nem szükséges beszélnem. Helyette inkább egy utolsó megjegyzéssel zárnám a Jobbikkal és a béruniójával kapcsolatban – pontosabban egy figyelmeztetéssel a Jobbik számára Ludwig von Mises tollából.

A bérek elemzése kezdetén meg kellett említenem, hogy az állami alkalmazottak bére egy kategorikusan különböző csoportba tartozik, így külön kell értekezniük róla. Ez azért van, mert az állami alkalmazottak béréhez szükséges forrásokat a kormánynak szükségszerűen adóztatással kell beszednie, így minden nekik adott béremelés elkerülhetetlenül az adóztatás megemelkedésével jár.

A Jobbik az elmúlt hónapokban hatalmas energiát ölt abba, hogy megszerezze a közalkalmazottak kegyeit a béremelési ígéreteivel. A fenti elemzés tükrében jól tudjuk, ez mit jelent, és nem szorul részletes kifejtésre: azt jelenti, hogy az állami alkalmazottak a piacon dolgozók kárára juthatnak a béremeléshez; azt jelenti, hogy az államnak adókkal kell büntetnie a sikeres és értékteremtő embereket, hogy megjutalmazza azokat akik számos esetben nem termelnek semmit vagy aktívan azon dolgoznak, hogy meggátolják a piacgazdaság működését; hogy csökkenti a megtakarítások mértékét és a jelenleginél is mélyebb hanyatlásba taszítja a nemzet gazdaságát.

A megoldás természetesen az, amit a Jobbik – vagy bármely egyéb párt – aligha fog bevállalni: bezárni a hivatalokat, megszüntetni a bürokraták gazdaságpusztító munkáját, elválasztani az államot az egészségügytől, az államot az oktatástól, hogy azok az emberek, akiket eddig az adófizetőkkel tartattak el, a gazdaságunk értékteremtő tagjaivá válhassanak, és ténylegesen olyan munkát végezzenek, amit a fogyasztók önként

megvásárolnak. Ha például a tanárok ténylegesen megérdemlik azt a béremelést, akkor semmi szükségük nincsen arra, hogy az Állam *kényszerítse* a szülőket arra, hogy megfizessék azt.

Ez az egyetlen észszerű és felelősségteljes út bármilyen nemzet számára, és ez az egyetlen lehetséges módja annak, hogy a Jobbik elérje a célját és emelkedjen az életszínvonal folyamatosan és mindenki számára. Viszont mindaddig, amíg a fő kampányígéretük a közalkalmazottak béreinek emelése, addig – ahogyan Ludwig von Mises kifejti – közveszélyesek és pusztítást jelentenek a magyar szabadság utolsó gyenge lángjaira:

A bürokrata nem csak egy állami alkalmazott. A demokratikus alkotmány alatt egyszerre szavazó is, és mint olyan, a szuverénnek, munkaadójának része. Különös helyzetben van: egyszerre munkaadó és munkavállaló. És pénzügyi érdeke, mint munkavállaló, munkaadói érdekei felé tornyosul, mivel sokkal többet kap a közpénzből, mint amennyivel hozzájárul.

Ez a kettős kapcsolat fontosabbá válik, ahogy emelkedik az állami alkalmazottak száma. Szavazóként a bürokrata jobban vágyik a fizetésemelésre, mint a kiegyensúlyozott költségvetés fenntartására. Fő érdeke a bérek duzzasztása.

Németország és Franciaország politikai struktúráját a demokratikus alkotmányaik bukását megelőző években nagyon nagy mértékben befolyásolta a tény, hogy a választók jelentős részének az államtól származott a jövedelme. Ezek nem csak a közalkalmazottak voltak, és azok, akiket az államosított üzemekben alkalmaztak (vasút, posta, távirat és telefon), hanem azok is, akik munkanélküli alamizsnát kaptak, illetve a gazdák és néhány más csoport, akiket az állam közvetlenül vagy közvetve támogatott. Legfőbb céljuk az volt, hogy többet kapjanak a közpénzekből. Nem érdekelték őket az olyan „eszmei” problémák, mint szabadság, igazságosság, a törvény felsőbbrendűsége és a jó kormányzat. Több pénzt kértek, ennyi volt az egész. Egyetlen parlamenti, tartományi vagy városi jelölt sem kockáztathatta meg, hogy ellenálljon a közalkalmazottak béremelési vágyának. A különböző politikai pártok örömmel licitálták túl egymást bőkezűségben.

A tizenkilencedik században a parlament elszánt volt az állami kiadások lehető legnagyobb mértékű korlátozása mellett. Most viszont megvetendővé vált a takarékoság. A korlátlan költsékezést tartják a bölcs politikának. A bőkezűség általi népszerűsége törekedett mind a hatalmon levő párt, mind az ellenzék. Új hivatalok létrehozását új munkavállalókkal „pozitív” politikának tartották, és minden próbálkozást, ami a közpénzek elherdálásának megakadályozására törekedett, „negativizmusnak” becsméreltek.

A képviseleti demokrácia nem maradhat fenn, ha a szavazók nagy része állami fizetésből él. Ha a parlament tagjai nem az adófizetők megbízottjainak tartják magukat, hanem azok képviselőinek, akik béreket, fizetéseket, támogatásokat, segílyt és egyéb juttatásokat kapnak, a demokráciának vége.

AUTOMATIZÁCIÓ

A ROBOTOK NEM ESZNEK EMBERT

Az automatizáció–mítosz a világ minden táján a politikai kaszt egyik leghatékonyabb hatalomszerzési eszközévé válik. Állításuk szerint az egyre gyorsuló technológiai fejlődés hatalmas mértékű munkanélküliséget idéz majd elő, így elengedhetlenné válnak majd az olyan intézkedések, mint a jelentős gazdasági szabályozás, az állami béremelések és az alapjövdelem bevezetése.

Ez egy ősrégi gondolat. Már a francia közgazdász, Frédéric Bastiat is kiváló cáfolatot fogalmazott meg ellene 1845-ben kiadott *Sophismes économiques* című könyvében. Mégis – mivel annyira egyszerűen kelt az emberekben pánikot és félelmet, tehát annyira briliánsan szolgálja az uralkodó kaszt érdekeit – újra meg újra felbukkan. Ez az esszé egyszer és mindenkorra végezni kíván az automatizáció mítoszával.

A technológia haszna

Egy írnok példáját használva tekintsük át, hogyan működik a gazdaságunk.

Mindenekelőtt adott az írnok, az írástudó ember, aki hajlandó egy könyvet oldalról oldalra lemásolni valaki más számára, illetve adott ez a bizonyos valaki más, mondjuk a király, aki szeretne olvasni. Általános kifejezésekkel ezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy *bizonyos emberek fogyasztási javakat állítanak elő mások kívánságai kielégítéséért.*

Amit itt látunk kell, az a következő: az írnok egy számtalan egyénből álló társadalom egy tagja, és a számtalan egyén mindegyikének végtelen számú beteljesítetlen kívánsága van. Mindenki szeretné valahogyan megemelni életszínvonalát, és mindenki vágyik az ehhez szükséges eszközökre (fogyasztási cikkekre). Ezeket az eszközöket pedig valakinek létre kell hoznia. Világunk törvényeiből kifolyólag viszont lehetetlen megteremteni a fogyasztási cikkek végtelen bőségét. Bizonyos termékek előállításra kerülnek, míg mások nem készülhetnek el.

Amikor az írnok lemásol egy könyvet, azt az időt és energiát, amit abba a könyvbe fektet, nem fektetheti más javak és szolgáltatások előállításába. Nem hozhat létre egy másik könyvet egy másik vásárló számára, vagy nem termelhet valami teljesen mást – cipőt, öltönyt, csirkecombot – egy teljesen más szférában.

Képzeljünk el egy gazdaságot, ahol 100 írnok dolgozik azon, hogy kielégítse az olvasói igényeket. Ez a 100 írnok havonta fejenként egy könyv lemásolására képes – gyér teljesítmény, és csupán a leggazdagabb elit luxuskíválmainak kedvez.

Aztán megjelenik a hírhedt *automatizáció*. Gutenberg zseniális technológiai innovációjának köszönhetően egyetlen gép képessé válik elvégezni a 100 írnok munkáját ugyanazon egy hónap leforgása alatt. Tehát, bár ugyanannyi időegység alatt ugyanannyi könyv készül el, az írnokok eddigi szolgálata javarészt feleslegessé vált. Ez azt jelenti, hogy *lehetővé vált sokkal ke-*

vesebb erőforrás felhasználásával megtermelni ugyanazt a mennyiségű fogyasztási cikket. Tehát ha fel is tételezzük, hogy a könyvnyomtatás megjelenése a példánkban nem jár a könyvkínálat megnövekedésével, az írnokok szolgáltatásának automatizációja még akkor is hatalmas társadalmi haszonnal jár, mivel ekkor az írnokok átállhatnak olyan fogyasztói kívánságok kielégítésére, amelyek eddig – az erőforrások szűkösségéből adódóan – nem kerülhettek kielégítésre.

Ha valamilyen furcsa okból kifolyólag csak egyetlen nyomdagép létezhetne, a legyártott könyvek száma így is havonta százról kétszázra ugrana. De a valóságban a könyvnyomtatás megjelenése teljesen eliminálta a kézi könyvmásolás szükségességét. A könyvtermelés automatizációja lehetővé tette, hogy az olvasás ne csak egy elit kiváltsága, hanem a tömegek számára adott lehetőség legyen.

Az automatizációnak köszönhetően az életszínvonalad

Ha ezt olvasod gyanítom, az életed nem abból áll, hogy körülbelül öt éves korodtól halálod órájáig a földet művelted, hogy meglegyen a napi betevőd. Pedig érdemes emlékezned arra, hogy pár évszázaddal ezelőttig ez a sors várt volna rád. Az automatizáció démona nélkül az emberiség szinte egésze azon dolgozott, hogy ételt teremtsen magának – nem napi nyolc, hanem napi tizennyolc órában. A technológiai fejlődésnek köszönhetjük azt, hogy eltűnt a mezőgazdasági munkahelyek 99%-a, az élelem megtermeléséhez pedig ma csupán az emberiség pár százaléka szükséges.

Az automatizáció nem minden esetben cseréli le *teljes mértékben* az emberi tényezőt. Vegyük például a ruhaipart. Ha a harisnyakötés folyamatának egy részét automatizálják, kevesebb munkaerő kell ugyanannyi harisnya elkészítéséhez. Ez a harisnya árának csökkenéséhez vezet, a csökkenő ár pedig megnöveli a harisnya iránti keresletet. A megnövekedett kereslet pedig megköveteli a vállalkozóktól a felhasznált munkaerő

mennyiségének növelését, hogy ki tudják szolgálni a nagyobb vásárlóközönséget.

Azaz: az új gépek előtt egy varrónő – tegyük fel – napi 25 harisnyát varrt. A technológiai újítást követően (miután a gépek átvették a munkások feladatainak egy részét) egy varrónő napi 75 harisnya előállítására lett képes. Ezzel lecsökkent a harisnya ára, és többen szerettek volna harisnyát vásárolni. Ennek következtében több, *a gépek bevezetése előtthöz viszonyítva termelékenyebb* munkaerőre volt szükség.

Ez nem csak elméleti példa, hanem valós történelmi eset a 19. századi brit harisnyaipar történetéből. Bár a technológiai beruházások miatt 50000 ember veszítette el a munkáját, *ez nem volt permanens*, az évszázad végére pedig százszor annyi embert foglalkoztatott a harisnyaipar, mint a század elején. Egy másik példával élve, 27 évvel a gyapotfonógép feltalálása után ipar által foglalkoztatott munkások száma 7900–ról 320 000–re nőtt.

Az írnok sorsa

Az írnok esetében nyilván láthatjuk, hogy ez utóbbi nem jöhet szóba. Az ő iparáguk épp egy olyan piac volt, ahol a fogyasztási cikk előállítása az előző termelők munkanélküliségéhez vezetett.

De valóban igaz lenne az, hogy az írnok előtt a halála órájáig tartó munkanélküliség, szenvedés és szegénység áll?

Természetesen nem. Hiszen az előző szakmájuk által legyártott fogyasztói cikk árának radikális csökkenése azt jelenti, hogy több pénz marad a vásárlók zsebében. A vásárlók pedig szeretnek költekezni. Ami azt illeti, az egész világunk arra a tényre épül, hogy a vásárlók szeretnek költekezni: minden munkahely és minden produktív erőfeszítés arra törekszik, hogy kielégítsék a vásárlók igényeit, hogy növeljék embertársaik életszínvonalát, és a vásárlók igényei *végtelenek!*

Az ember folyamatosan arra törekszik, hogy a jelenlegi helyzetéből valami kedvezőbbet faragjon. Ehhez a környezetében található eszközöket használja. A gazdaságunk célja egyre

jobb és olcsóbb eszközöket biztosítani az egyén számára, amellyel egyre magasabb lehet az életszínvonala. Ez a folyamat örökké tart. Az emberek nem fogják azt mondani, “ebben a pillanatban elértem a mennyei kielégülés tökéletes állapotát, a nirvánát, és nem vágyok többre; a lehető legkellemesebb állapotba értem”. Nem, az emberek továbbra is ízekre, élményekre, kognitív és érzelmi kielégülésre vágnak, továbbra is egyre mélyebbet akarnak szippantani az életből, nyugodtabb otthont, békésebb kikapcsolódást, ízletesebb ételt, stimulálóbb szórákozást akarnak, és ennek biztosításához a gazdaságnak munkaerőre van szüksége.

A Wired magazin szerkesztője, Kevin Kelly szavaival:

Mielőtt feltaláltuk a gépjárműveket, a légkondicionálást, a lapos képernyőt, a videó kijelzőket és az animált rajzfilmeket, senki nem vágyott az ókori Rómban arra, hogy bárcsak mozgó képeket nézhetnének, miközben klimatizált kényelemben Athénba utaznak. [...] Amikor a robotok és az automatizáció végzik el helyettünk a legalapvetőbb feladatokat, és viszonylag könnyűvé teszik, hogy ételhez, ruhához és menedékhez jusunk, akkor tehetjük fel szabadon a kérdést: “Mire valók az emberek?” [...] Az iparosodás nem pusztán az átlagélettartam emelkedésével járt. Az iparosodásnak köszönhető, hogy az emberiség nagyobb százaléka dönthetett úgy, hogy az emberek arra valók, hogy balerinák, hogy teljes munkaidős zenészek, matematikusok, atléták, divattervezők, jógamesterek, regényírók és teljesen egyedi titulussal rendelkező emberek legyenek.

Röviden, az árcsökkenés által megspórolt pénzüket a fogyasztók más termékek megvásárlására fogják használni – olyan vágyaik kielégítésére, amelyek eddig nem elégülhettek ki – a felszabadult munkaerő pedig ezen új vágyak kielégítésére fog törekedni.

Gyári munkásból pszichoterapeuta

Itt szokás hangoztatni azt az ellenvetést, miszerint senki sem várhatja el, hogy az egyszerű, hétköznapi gyári munkás – tegyük fel – szoftverfejlesztővé képezze magát.

Nos... mindenekelőtt: miért ne? Az emberi agy a neuroplaszticitás bámulatba ejtő képességével rendelkezik, azaz kellő gyakorlással képes bármilyen képességet elsajátítani. Rüdiger Gamm diákkorában az alapvető matematikai ismereteket sem volt képes alkalmazni, és megbukott matekból. Mára őt tartják a leglátványosabb szellemi atlétának, aki elképesztő összetett számításokat képes fejben elvégezni.

De tegyük fel, hogy ez nem igaz, és talán vannak olyan esetek, amikor valóban nem az. Az átlag és átlag alatti intelligenciával bíró embertársaink sosem fogják megnövelni az IQ-pontjaikat gyakorlás és akaraterő segítségével; ezt az intelligenciakutatás igazolni látszik, mint ahogy azt is, hogy bizonyos munkahelyek bizonyos intelligenciaszint alatt aligha elvégezhetők. Akkor mégis mi a megoldás?

Nos, mint ahogyan azt látthattuk, az automatizáció egy inflációtól mentes gazdaságban a pénzegység vásárlóerejének növekedésével jár; azaz az árak csökkenéséből kifolyólag ugyanannyi pénz több terméket képes megvásárolni. Ez azt jelenti, hogy minél inkább automatizálják a termelési folyamatokat, minél inkább növekedik a termelékenység, növekszik a javak kínálata és csökkennek az árak, Gipsz Jakab, ha csak részmunkaidőben vagy alacsonyabb bérért dolgozik, mégis képes lesz fenntartani ugyanazt az életszínvonalat, mert megfizethetőbbé váltak a termékek. Ezért van az, hogy míg a cipők az automatizáció előtti korban olyannyira ritkaságszámba mentek, hogy apáról fiúra öröklődtek, mára mindenki számára megfizethetővé váltak.

Tehát ha valóra is válna a technofóbok rémálma, és *milliók* veszítenék el az állásaikat, mivel majdhogynem *minden* alacsony képzettséget igénylő munkát automatizáltak, akkor ezek a milliók bátran felajánlhatják szolgálataikat az előző bérezésük

töredékéért, és még mindig képesek lesznek fenntartani az előző életszínvonalukat a lecsökkent árak miatt.

No de a helyzet nem ilyen egyszerű. Az eddigi elemzésünkben nem vettük figyelembe az állam szerepét ebben a folyamatban.

Mindenekelőtt a minimálbér-törvények hatalmas szerepet játszanak az egészben. Röviden összefoglalva azt, hogy mi is a minimálbér, idézzük Murray Rothbard *A minimálbér-törvények nyomorító természete* című esszéjét:

A valóságban egyetlenegy módon értelmezhető a minimálbér-törvény: *kötelező munkanélküliség*. Pont. A törvény azt mondja, hogy *illegális* és ebből következően *büntett akárkit X dollár órabér alatt alkalmazni*. Ez egész egyszerűen azt jelenti, hogy a szabad és önkéntes bérszerződések egy nagy részét mostantól betiltották, tehát nagy mértékű munkanélküliség következik. Emlékezzünk, hogy a minimálbér-törvények nem hoznak létre munkahelyeket, hanem csupán betiltják azokat; és a betiltott munkahelyek az elkerülhetetlen következményei.

Minden keresleti görbe zuhan, és a munkaerő alkalmazására vonatkozó kereslet nem kivétel ez alól. Tehát azok a törvények, amik megakadályozzák a foglalkoztatást bármilyen, piacilag releváns bérszinten (egy 10 centes órabér minimálbér-törvény semmi hatással nem volna) szükségszerűen a foglalkoztatás betiltását eredményezik, tehát munkanélküliséget okoznak.

Röviden, ha a minimálbért 3,35 órabérről 4,55-re emelik, a következmény azok végleges elbocsátása, akiket e kettő bérszint között foglalkoztattak. Mivel az akármilyen munkaerőre vonatkozó keresleti görbét (ugyanúgy, mint a termelés összes többi tényezőjét) az adott munka becsült marginális termelékenységé határozza meg, ez azt jelenti, hogy azok az emberek, akiket elbocsátanak és akiket a leginkább tönkretesz ez a tiltás pont a "marginális" (legkisebb bérű) munkások lesznek, azaz itt a feketék és a tinédzserek – épp azok, akiket a minimálbér-

törvények támogatói állításuk szerint támogatni és védelmezni igyekeznek.

A minimálbér-törvények tehát növelik azok munkanélküliségét, akiken segíteni hivatottak, azaz a legalacsonyabban kereső csoportokét. Nos, mit tesznek a vállalatok, amikor az állam megnöveli a minimálbért? Ha a munkaerő foglalkoztatása költségesebbé válik, mint az automatizáció, természetesen elbocsátják az alkalmazottak egy részét, és gépi termelésre váltanak. Nem azért, mert egy érintetlen szabadpiacon ez volna a profitáló, hanem azért, mert ez a profitáló az állami beavatkozás következtében.

Az előbb láttuk, hogy az automatizáció következtében csökkenő árak miatt a bérkeresők kevesebb bérrel is megeléghetnek, hogy ugyanott tartsák az életszínvonalukat. Na igen, de mi a helyzet akkor, ha *államilag tiltott kevesebb bérért dolgozniuk*? Pontosan ekkor történik az, amit a technofókok olyan sokszor vizionálnak: tömeges munkanélküliség, nem azért, mert ne lenne munkahely – hanem azért, mert kényszerrel megemelték a munkaerő árát.

Ha a tej árát holnaptól a kormány ezer forint / literben határozza meg, mindannyian tudjuk, hogy kevesebben vásárolnának tejet. A megnövekedett ár csökkenti a keresletet. A munkaerőre pontosan ugyanez a törvény érvényes. Ha a kormány holnaptól tízezer forintos órabérben határozza meg a minimálbért, a következmény a tömeges munkanélküliség lenne. Épp ugyanez a helyzet az alacsonyabb bérszinteken is.

A munkanélküliség mumusa

De a tömeges munkanélküliségtől való félelem a minimálbér nélkül teljességgel alaptalan. Akik ezt hangoztatják, azt bizonygatják, hogy az alacsony képzettségű munkásoknak *egyáltalán nem marad munka*; ha ugyanezt más szavakba öntjük: *minden egyes elképzelhető munkahelyüket teljesen automatizálnák*.

De míg az erőforrások szűkösek, az emberi vágyak végtelenek. Mindig lesz mit termelni. Miért feltételezik a technofókok, hogy a *végtelen* emberi vágyat kielégítő fogyasztói cikkek előállításánál sem lesz szükség az alacsony képzettségű munkásokra? Vagy miért feltételezik, hogy a *végtelen* emberi vágyat kielégítő fogyasztói cikkek előállítását *mindig és mindig és mindig* olcsóbb lesz automatizálni, mint az alacsony képzettségű munkásokat alkalmazni? Azt sem tudhatjuk, hogy milyen árucikkeket tartogat számunkra a jövő. Épp úgy nem tudjuk elképzelni őket, mint ahogyan egy középkori földműves sem tudta volna elképzelni a sokszereplős online szerepjátékokat vagy a lézershow-kat. De a technofókok máris tudják, hogy hogyan és hogyan nem fogják előállítani őket?! És máris tisztában vannak a végtelen elképzelhetetlen jószág alternatív termelési módszereinek a költségeivel?

Azt mondják nekünk, a munkások sosem–sosem–sosem lesznek képesek alullicitálni a gépeket a minimálbértől mentes szabadpiacon. Akármilyen és akármennyi új ötlettel álljon elő a jövő összes vállalkozója, a termék előállításához szükséges gépek iránt támasztott keresletük soha de soha de soha nem fogja feljebb emelni a gépek árait, mint a munkások költségei. És amikor egy találékony vállalkozó a munkanélküliek millióra tekint – mint az ember, aki elsőként fedezte fel a vasat, és azon tanakodott, vajon hogyan lehetne hasznos erőforrássá alakítani ezt a természeti kincset – és hosszas töprengés után megjelenik a lelki szemei előtt egy halovány kép, amivel értéktelentő munkára foghatná a tétlen heverő erőforrást, azonnal felbukkan mellette egy robotkufár, hogy felajánlja a legújabb szerzeményét, a J0B–EETER X02–t, ami garantáltan olcsóbban fogja elvégezni az elképzelt munkát. Soha egyetlen technofóknak sem tűnik fel, hogy a félelmeik arra az abszurd feltételzésre alapulnak, hogy a robotok gyakorlatilag végtelen bőségben lesznek elérhetőek!

Hogyan veszik be az emberek ezt az abszolút marhaságot? Miért terjeszti bárki ezt? A válasz, azért, mert a céljuk a félelemkeltésen át történő hatalomgyakorlás; mert mindig is voltak,

vannak és lesznek olyanok, akik félelmet akarnak kelteni az embertársaikban, hogy aztán közölhessék velük, hogy politikai hatalommal a kezükben megvédhetik őket a félelmük tárgyától. És mindig is voltak, vannak és lesznek ostobák.

Tehát...

A robotok nem esznek embert

Foglaljuk össze, mire világítottunk rá az elemzésünk során.

1) A szabadpiac és a robotok

Hadd idézzem Sandy Ikeda professzort, aki a Foundation for Economic Education oldalán néhány bekezdésben kitűnően összefoglalja Henry Hazlitt érvelését a témában:

Tegyük fel, hogy egy kabátgyártó vállalat tulajdonosa új gépekbe fektet, amelyek feleannyi munkással gyártják le az azonos számú kabátokat. Amit könnyű meglátni, az az, hogy mondjuk 50 embert elbocsátottak; amit nehezebb meglátni, az az, hogy viszont felbérelnek más embereket, hogy felépítsék a szóban forgó új gépet. Ha az új gépezet valóban lecsökkenti a vállalat költségeit, akkor valószínűleg kevesebb, mint 50 ember kell annak legyártásához. Ha mondjuk 30 ember kell hozzá, akkor még mindig úgy tűnik, hogy összesen 20 munkahely elveszett.

Viszont a történetnek itt nincs vége. Feltételezve, hogy a tulajdonos nem csökkenti a kabátjainak az árát, Hazlitt megjegyzi, hogy három dolgot tehet az ebből származó profittal. Használhatja arra, hogy befektessen saját vállalatába, hogy befektessen valamilyen más vállalatba, vagy hogy fogyasztási cikkekre költse önmaga és mások számára. Akármelyiket választja, az több termelést jelent, ebből fakadóan nagyobb foglalkoztatást máshol.

Továbbá a kabátipar versengése valószínűleg arra fogja készíteni a riválisait, hogy ők is alkalmazzák a munkamegtakarító gépezetet, és több kabátot gyártsanak. Több gépezet vásárlása

nagyobb foglalkoztatást jelent a *gépgyártó* iparon belül, a több kabát legyártása pedig – *ceteris paribus* – csökkenteni fogja a kabátok árát.

Több gépezet vásárlása azt jelenti, hogy a tulajdonosnak több munkást kell alkalmaznia a gépek fenntartásához és üzemeltetéséhez, az alacsonyabb kabátárak pedig azt jelentik, hogy nagyobb lesz a fogyasztók rendelkezésére álló jövedelem, amelyet általánosságban több termékre költhetnek, beleértve a kabátokat.

Az összehatas a munkaerő iránti kereslet és a munkahelyek számának megnövekedése, ami megegyezik a számtalan iparágban megfigyelhető történelmi tapasztalattal. Tehát ha csak annyit látsz, hogy kirúgtak 50 embert, nos, akkor lemaradtál a sztori nagy részéről.

Az automatizáció tehát összességében jelentős – sőt, civilizációépítő – társadalmi haszonnal jár.

2) Az állam és a robotok

Ahogy Ludwig von Mises kifejtette *A középút politikája szocializmushoz vezet* című esszéjében, az állami beavatkozás mindig katasztrófákat szül, amit még több állami beavatkozással próbálnak orvosolni, mígnem az egész gazdaságot államosították és a szocialista tervgazdálkodásban ébredünk.

Pontosan ezt látjuk az automatizáció esetében. A minimálbér-törvényekkel az állam automatizációra ösztönzi a vállalkozókat, ami aztán munkanélküliséghez vezet, a munkanélküli embereket pedig az állami beavatkozás következtében nem képes alkalmazni a piac, ami adóemeléseket, segélyeket, közmunkaprogramokat és a többit eredményez; ezzel pedig szép lassan menetelünk előre a mindent átszövő állami irányítás poklába. Mises elemzésében egyetlen dolog hibádzik. Ez nem pusztán egymásra halmozódó téves lépések sorozata, hanem hatalom-éhes pszichopatak még több hatalomhoz vezető útja. Ha nem

így volna, nem látnánk a mindent átható propagandát az automatizáció rettenetes gonoszságáról, nem élne túl ez a mítosz kétszáz éven át, és nem használnák arra, hogy az alapjövedelemhez hasonló örületeket igazoljanak.

| **AZ UNIÓS PÉNZEK MÍTOSZA** |

Az Európai Uniót övező mítoszok közül az egyik legnépszerűbb szerint egyedül az uniós pénzek “tartják a felszínen” a magyar gazdaságot, illetve az EU-s finanszírozású projektek úgy általában hasznos, örömteli, de a legrosszabb esetben is ártalmatlan dolgok; gyakorlatilag ingyen pénzként tekintenek ezekre a támogatásokra, amiért hálásnak kellene lennünk.

A portfolio.hu egy beszámolója szerint „a magyarok 73%-a hallott már uniós háttérű fejlesztésről és közülük 85% tartja ezeket hasznosnak, azaz az emberek 62%-a, közel kétharmada tartja hasznosnak az uniós fejlesztéseket Magyarországon.”

De amikor az ember elmélyed a gazdaságtudományban és észreveszi, hogy éppen az “ingyenesnek” nevezett dolgokért fizetünk a legtöbbet, gondolkodóba esik az uniós nagylelkűség látán. És valóban, amint elméjével végigköveti az efféle programok hatását, a szeme elé tárul az iménti mesének ellentmondó igazság.

Laikus nézőpontból a következőnek látszódnak a folyamatok: Brüsszel arc nélküli bürokratái nagylelkűségükben pénzzel halmozzák el Magyarországot, Magyarországon pedig beindul az építkezés. Az ember állami és uniós támogatásokról áruklodó, hivalkodó táblákat lát, amerre csak néz. Nem tud anélkül sétát tenni egy magyar városban, hogy ne botlana úton-útfélen ilyen táblákba. Látszólag az efféle támogatások lendítik előre a magyar ipart; azok teszik lehetővé az építkezéseket, az üzletek üzemeltetését, a fejlesztéseket; egyszóval ez a tőke, ami a vállalkozás kerekét hajtja. Talán időnként megeskik, hogy az ilyen támogatások leplezetlenül az uralkodó kaszt tagjaihoz közeli talpnyalók és kegyencek zsebében landolnak, és – gondolják –

mennyivel növelné az átlag magyar életszínvonalát, ha ez más-
képp volna! Jelenleg az uniós támogatások jelentik az ország
gazdaságának véráramát és hajtóerejét.

De máris tegyük fel a kérdést: lényegében honnan is jön ez
a pénz? Természetesen ezek a pénzek adókból származnak.
Nem a magyar adófizetőktől, hanem német adófizetőktől,
francia adófizetőktől, olasz adófizetőktől, holland, osztrák,
finn, svéd, ír adófizetőktől, és a többi. Röviden, az egyik nem-
zet állama elkobozza dolgozó polgárai vagyont, majd a zsák-
mány egy részét átadja a brüsszeli bürokráciának, aki – miután
jöllakott belőle – továbbadja azt egy másik államnak, aki aztán
továbbadja a pályázatot megnyerő vállalkozóknak.

Ez a jelenség alkotja Henry Hazlitt *Közgazdaságtan egy lec-
kében* című könyve fő témáját. Ahogyan Hazlitt tanítja olvasó-
inak, a pénzt akkor is befektették volna azok, akiket jogosan
megillet, ha nem tulajdonítják el tőlük adók formájában.

A látható – ami szemet szúr a beavatatlan megfigyelőnek –
a számtalan építkezés, beruházás, felújítás. A láthatatlan – amit
csak az vehet észre, aki mélyebbre tekint – a számtalan építke-
zés, beruházás és felújítás, *ami nem jöhetett létre, mert nem enged-
ték a jogos tulajdonosnak, hogy saját belátása szerint felhasználja
vagyont.*

Fogyasztásként vagy megtakarításként ez a pénz utat tört
volna magának a gazdaságban. Ha az emberektől nem veszik el
munkájuk gyümölcsét, akkor termékeket vesznek belőle, esz-
nek, mulatnak, felújítják házukat, új autót vásárolnak, lakást
vesznek, utaznak. Ha pedig nem szeretnék elkölteni, akkor
megtakarítják és befektetik azt.

Ezen a ponton úgy tűnhet, hogy az Európai Unió pusztán
bezsebeli a pirosponthoz a folyamatért, ami egyébként is meg-
történne, ezzel adva részleges igazolást a létezésére – és így biz-
tosítva hatalmas nyugdíjakat és fizetéseket bürokratáinak. De
a probléma itt közel sem ér véget.

Egy: Mint ahogy a belföldi vagyoneklobzásnak és újraelosz-
tásnak az a következménye, hogy bünteti az értékkeremtőket

miközben jutalmazza az improduktív egyéneket – és amit büntetnek, csökken, amit jutalmaznak, növekszik – úgy a nemzetközi vagyonelekobzásnak és újraelosztásnak is az az eredménye, hogy jutalmazza és támogatja a gazdaságilag rosszul teljesítő országokat a gazdaságilag jobban teljesítő országok kárára. Ez tagadhatatlan. Hiszen az évtizednyi nemzetiszocialista Orbán-kormány jelentős mértékben annak köszönhető, hogy országunk a fennálló állapotok ellenére tőkejutalomban részesül.

Ha az egyén fenntarthatatlan és káros életmódot folytat, majd pénzjutalomban részesítik emiatt, nem fog visszakozni attól, hogy tovább folytassa önpusztító életmódját – és példájából okulva mások is kevésbé riadnak vissza a személyes elkorcsosulástól és tunyaságtól. Ha a kormány antikapitalista politikát folytat, az Európai Unió pedig ezt jelentős tőkejutalommal és fejlesztéssel honorálja, sem az állam nem fog visszakozni a gazdasági szabadság elleni hadjárattól, sem a publikum nem fog tiltakozni az ellen, hogy elpusztítják a szabad vállalkozás és a magántulajdon maradványait – és a megfigyelő nemzetek is azt konstatálják, hogy a felénk tornyosuló bürokrácia felszabadítja majd őket tetteik következményétől, legyenek azok bármennyire ostobák.

Kettő: Az EU-s finanszírozások is a vállalatoknak adott állami támogatások kategóriájába tartoznak, tehát ugyanolyan következménnyel járnak, mint bármelyik más állami támogatás: elvonják a szűkös erőforrásokat a *fogyasztókat* szolgáló termelési folyamatoktól, és a fogyasztók szemszögéből kevésbé értékes folyamatokba fektetik őket.

Ez elemi dolog és számtalanszor foglalkoztunk már vele. Henry Hazlitt a következőképp magyarázta el a problémát:

Ez semmi több nem volna, mint a vagyon vagy jövedelem átruházása X iparág számára. Az adófizetők pontosan annyit veszténe, mint amennyit az emberek X iparágon belül nyernek. Valójában az állami támogatások egyik nagy előnye a publikum szempontjából az, hogy nyilvánvalóvá teszi ezt a

tényt. Sokkal kevesebb a lehetőség az olyan intellektuális ködösítésre, amilyen a vámokat, amilyen a minimumár–megállapítást vagy a monopolisztikus kizárást övezi.

Egy támogatás esetén nyilvánvaló, hogy az adófizetők pontosan annyit veszítenek, amennyit X iparág nyer. Ugyanannyira nyilvánvalónak kell lennie, hogy következményképp más iparágaknak el kell veszíteniük azt, amit X iparág nyer. Nekik kell fizetni az adók egy részét, amit X iparág támogatására használnak. És a fogyasztóknak, mivel megadóztatják őket, hogy támogassák X iparágat, annyival kevesebb jövedelmük marad, amivel más dolgokat vásárolhatnak. A következmény mindenképpen az, hogy általánosságban más iparágaknak össze kell szugorodniuk eredetileg lehetséges méretükhöz képes ahhoz, hogy X iparág növekedhessen.

De ennek a támogatásnak a következménye nem pusztán az, hogy átruházták a vagyont vagy a jövedelmet, vagy hogy más iparágak összességében annyival zsugorodtak, amennyivel X iparág bővült. A következmény továbbá (és itt jön be a képbe az egységként kezelt nemzet által elszenvedett nettó veszteség) hogy kiűzik a tőkét és a munkaerőt azokból az iparágakból, amelyekben hatékonyabban felhasználhatják őket, és olyan iparágba irányítják át őket, amelyben kevésbé hatékonyan használják őket. Kevesebb vagyon jön létre. Az általános életszínvonal csökken ahhoz viszonyítva, amilyen máskülönben lett volna.

Ezt a folyamatot valamelyest összezavarja annak a ténye, hogy itt *nemzetközi* támogatásokról beszélünk; hogy nem a magyar adófizetők vagyonát kobozzák el a magyar vállalatok támogatására, hanem a *német* adófizetőét, hogy a magyar vállalatokat támogassák. “Kit érdekel, hogy kirabolják a németet” mondja néhány agresszív nacionalista, “mi akkor is gazdagabbak leszünk.”

De van egy ennél fontosabb és alig hangsúlyozott következménye is, amivel elérünk a fő problémához az EU–s finanszírozások kapcsán. Súlyosan károsítja a magyar gazdaságot az, hogy – bár ezek a támogatások nem csökkentik közvetlenül a

bérkereső–adófizetők által elkölthető jövedelem összegét, mivel nem az ő adójukból finanszírozzák a projekteket – *viszont ugyanúgy elszívják a termelési tényezőket a vásárlókat szolgáló folyamatoktól.*

Igen, valóban, a németet adóztatják meg. Viszont a magyar vállalkozó fogja felépíteni a tiszafüredi kerékpáros kilátót, és eközben nem olyan projekten dolgozik, ami a fogyasztókat szolgálja; a magyar munkást fogja alkalmazni, aki így nem olyan termelési folyamatokban vesz részt, ami tényleges fogyasztói igényeket elégít ki, miközben egy bizonyos mennyiségű földterületet, nyersanyagot és felszerelést használnak a kivitelezéshez, amelyek így nem használhatók fel más termékek legyártásához, még hozzá olyan termékekhez, amik a magyar társadalom ténylegesen létező szükségleteit elégítenék ki és növelnék az életszínvonalat, hiszen valódi fogyasztói igényeket szolgálnak. Az EU-s támogatások olyan keresletet teremtenek az építőipari és más szolgáltatásokra, amik az állami beavatkozás nélkül nem léteznének. A megnövekedett kereslet felhajtja az építőanyagok és a szakemberek árát, és végső soron azokat a magánembereket, a családokat és az állami támogatásból kimaradt vállalkozásokat károsítja, akik építkezni szeretnének, de sokkal magasabb árakkal találják szembe magukat, mint amilyeneket az állami támogatások nélkül látnának, és akik ténylegesen a fogyasztókat szolgáló termelési folyamatokhoz használnák fel azokat az erőforrásokat, amiket feléltek az uniós támogatásokkal létrejött projektek megvalósítása során.

Nem leszünk gazdagabbak azzal, ha a vállalkozók és a munkások a nyersanyagok és a tőkefelszerelések felhasználásával többé nem a fogyasztóknak, hanem a bürokratáknak tetsző projekteket valósítják meg.

Ennek pontosan az az eredménye, hogy eltűnnek a kompetens vállalkozók és a kiváló dolgozók az olyan termelési folyamatok megvalósításából, amelyek a szabadpiacon, azaz a vásárlók érdekében zajlanak. Ehelyett mindenki a kevesebb kockázattal járó állami elképzeléseket szeretné megvalósítani. Min-

den EU-s pénz a fogyasztókat szolgáló termelési folyamatokból az állam által pártolt termelési folyamatokbaallokálja az erőforrásokat és minden EU-s támogatás közelebb viszi a gazdaságunkat a gazdaság mindent átszövő állami tervutasításának rendszeréhez, a szocializmushoz.

Másrészt pedig, végtére is globális gazdaságban élünk nemzetközi kereskedelemmel, Magyarország pedig nem önfenntartó, önálló ország, hanem számtalan olyan árucikket vásárolunk, amit német, francia, olasz, angol, spanyol, holland, stb. cégek gyártanak – tehát az ezekben az országokban történő adóztatással csökken a számunkra elérhető termékek száma is.

Az Európai Unió veszélyes, káros és gonosz. Eltorzítja, és végső soron elpusztítja a nemzetek gazdaságát, identitását, szociális és kulturális kohézióját. Meggazdagít egy csoport hataloméhes államista pszichopátát mindegyik tagállam jólétét és életszínvonalát károsítva. Segít hatalmon tartani a jobboldali kollektivistákat az országunkban. A szabadság brüsszeli víziója a bürokraták hatalmának korlátok nélküli szabadsága, a kereskedelem brüsszeli víziója a vagyonek kobzás, a korlátozás és a határokon átívelő központi tervezés; a nemzet brüsszeli víziója az identitás nélküli csőcselék agglomerációja, ahol egyetlen közösség sem formálhatja saját képére, saját értékei szerint környezetét és gondozhatja saját kultúráját, az állam brüsszeli víziója pedig a mindent átszövő, teljhatalmú, végletekig központosított világállam.

AZ ÁLLAMI SEGÉLY VS. A KÖZÖSSÉGEK SZEREPE

A szabadelvű álláspont egyik gyakori kritikája, hogy atomizálja a társadalmat. A kritikusok szerint abból, hogy minden emberi kapcsolat önkéntes, hogy egyetemesen tiltott az agresszív erőszak kezdeményezése és a rablás, valahogyan olyan társadalom emelkedik ki, amelyben felbomlanak a közösségek, megszűnnek a mély barátságok, elértéktelenednek a családi

kötelékek, elveszítik az egyházak a társadalmi szerepüket. Mindenki anyagelvű fogyasztóvá válik, akiket többé nem érdekel a közösségek fenntartása és a kapcsolatok ápolása.

Nem világos, mindezt hogyan orvosolná a békés emberek elleni agresszív erőszak és rablás, de ez soha nem is kerül kifejtésre. Mint ahogyan azt sem vezetik le a szabadság államista kritikussai, miként idézi elő ezt az atomizált világot a „szerződés uralma” – ahogyan Herbert Spencer nevezte az önkéntes együttműködésre alapuló társadalmat.

Amikor ezt az érvet fogalmazzák meg, a kritikusok kivétel nélkül a történelmi tényekből és tapasztalatból származtatják az álláspontjukat. Azaz ránéznek a világra, megállapítják, hogy a modern világ bizony egy atomizált társadalom, emellett megállapítják, hogy a kapitalizmus rendszerében élünk, és azonnal kínálkozik a konklúzió: a kapitalizmus atomizálja a társadalmat.

Azonban súlyos hibát vétünk, amikor úgy gondoljuk, hogy pusztán a történelmi tényekből megérthetjük a társadalmi jelenségek okait. Ez volt Ludwig von Mises egyik kulcsfontosságú meglátása. Mises szavaival a *Szabadpiac és ellenségei* című beszédgűjteményéből:

A természettudományban az ismeretek kísérletezésből fakadnak; a tény olyasvalami, amit kísérletek útján megállapítottak. A természettudósok – ellentétben azokkal, akik az emberi cselekvést tanulmányozzák – kontrollálhatják a változásokat. Elszigetelhetik a különböző tényezőket, mint egy laboratóriumi kísérletben, és megfigyelhetik, mi változik egyetlen tényező megváltoztatása esetén. A természettudományos elméleteknek meg kell felelniük ezeknek a kísérleteknek – sosem mondhatnak ellent az így megállapított tényeknek. Ha ellentmondanak, új magyarázatot kell keresni. Az emberi cselekvés területén azonban sosem vagyunk abban a helyzetben, hogy kontrollálhatjuk a kísérleteket. Sosem beszélhetünk ugyanolyan értelemben tényekről a társadalomtudományok területén, mint ahogyan a természettudományos tényekre hivatkozunk. A tapasztalat az emberi cselekvés területén összetett, számos

tényező együttműködésének a következménye, amelyek mind változást idéznek elő.

Éppen ebből következik tehát, mondja Mises, hogy

semmilyen általános törvény nem határozható meg a történelem tanulmányozásából. A történelem megfigyelése mindig egy összetett jelenség tanulmányozása, amit úgy alkot megannyi tényező, hogy lehetetlen megkérdőjelezhetetlen pontossággal bizonyos okokhoz kapcsolni a végeredmény bizonyos részeit.

Hogyan érthetjük meg akkor az emberi társadalomban végbemenő folyamatokat? Miként deríthetjük ki, hogy melyik tényezők idéztek elő bizonyos jelenségeket? Mises úgy látta, hogy a történelmet csupán az emberi cselekvés helyes, *a priori* elméletének segítségével lehet értelmezni, amit nem a tapasztalatból avagy a történelmi tényekből, hanem az emberi cselekvés fogalmából származtattak a logikai dedukció alkalmazásával. Így *Emberi cselekvés* című mesterművében Mises bemutatta, miként lehet levezetni a közgazdaságtan egész szerkezetét az emberi cselekvés, azaz a célok elérésére törekvő, eszközöket felhasználó emberi viselkedés fogalmából. A történelmet csak úgy érthetjük meg, ha az így megalkotott elméletet alkalmazzuk annak megértésére. Mises szerint:

Két tényező alkotja a [történelem] megértését: megállapítani az emberek értékeit, ítéleteit, céljait; és megállapítani a mód-
szereket, amiket a céljaik eléréséhez használnak.

Hogyan érthetjük meg tehát az atomizált társadalom jelenségét ezzel a módszerrel?

Először fogadjuk el munkapremissza gyanánt azt az állítást, hogy a modern korban valóban egy atomizált társadalom tárul elénk, elszigetelt egyénekkel, a közösségek és az emberi kapcsolatok elsorvadásával.

Az atomizált társadalom megértéséhez mindenekelőtt fel kell tennünk a kérdést: milyen célokra törekednek az emberek,

amikor közösségi kapcsolatokat alakítanak ki és ápolnak? Mi az egyházak, a felebaráti szervezetek, a barátságok, a szomszédságok és a családok szerepe az emberi társadalomban?

Ezek a társadalmi kötelékek nem spontán, ösztönösen vagy szükségszerűen jelennek meg az emberi világban. Ahogyan Mises megállapítja²² (kiemelés tőlem):

sem a vadházasság, sem az, ami megelőzi vagy követi nem generál társadalmi együttműködést és társadalmi életmódot. Az állatok is összegyűlnek a pázás során, de nem fejlesztettek ki szociális kapcsolatokat. A családi élet nem pusztán a nemi közösülés terméke. Semmi esetre sem természetes és szükségszerű, hogy a szülők és a gyermekek együtt éljenek, mint ahogy azt a családban teszik. A párosodási kapcsolat nem eredményez szükségszerűen családi szervezetet. *Az emberi család a gondolkodás, tervezés és cselekvés eredménye.* Ez az a tény, ami radikálisan megkülönbözteti azt azoktól az állatcsoportoktól, amiket *per analogiam* állatcsaládoknak nevezünk.

Röviden, ezek a kapcsolatok elősegítették a túlélést és a gyarapodást minden résztvevő számára. Ezek biztosítják a szociális hálót a társadalom természetes rendjében, amibe nem avatkozik be az agresszív erőszak. A családok együttműködnek, hogy a lehető legjobb körülményeket biztosítsák a család minden tagjának. Az egyházi közösségek, a felebaráti szervezetek és a szomszédságok azért léteztek és virágoztak a múltban, mert kritikus fontosságú előnyöket biztosítottak a tagjaik számára: átsegítették a gondokon azokat, akik bajba kerültek. Legyen az betegség, özvegység, gazdasági sorscsapás vagy bármi a kiszámíthatatlan problémák hosszú sorából, ezek a közösségek segítették át a tagjaikat a nehéz időszakon.

Az elmúlt százötven évben azonban az Állam fokozatosan elragadta a közösségektől ezeket a felelőségeket. Emlékezzünk, az elején úgy vázoltam fel a szabadság államista kritikújainak az érvét, hogy szerintük kapitalizmusban élünk.

---

²² Mises, *Human Action*, VIII. fejezet

Aligha. Intervencionizmusban élünk. A szabad együttműködés hálózatába megszámlálhatatlan helyen beleavatkozik az állam. A beavatkozások egyike, hogy megszületett a jóléti állam, ami kijelentette, hogy kötelessége gondoskodni az alattvalói sorscspásairól. És nem a kapitalizmus – a szerződéses, szabad együttműködés – hanem a jóléti állam képében megjelenő állami beavatkozás az oka azoknak a jelenségeknek, amelyek az atomizált társadalom kritikusai kifogásolnak.

Két kritikus következménnyel járt az, hogy az Állam elorozta a közösségek feladatait és felelősségeit. Egyrésztől – a közösségi funkciók átvállalásával egyenesen arányos mértékben – elértéktelenítette a társadalmi kapcsolatokat az emberek szemében. Az emberek pontosan azért ápolták a világi és a vallásos közösségeiket, a barátságaikat és a családi kötelekeiket, hogy fenntartsák azok előnyös szerepét. Való igaz, az ember társas lény és közösség nélkül könnyen felemésztheti a magány. Azonban egészen más ösztönzők készítetik azokat a társadalmakat a közösségi kapcsolatok ápolására, amelyekben a közösségek óvják az egyént a sorscspásoktól, mint azokat, amelyekben az Állam végzi el a közösségek feladatait.

Az állami segélyezés rendszere – akár nyugdíjról, társadalombiztosításról, munkanélküli segélyről vagy bármelyik formájáról beszéljünk – eltörölte, vagy legalábbis radikálisan csökkentette az ösztönzőket, amik a közösségi kapcsolatok ápolására készítették az egyéneket. Az emberi célok ugyanazok maradtak: élni és boldogulni. Az eszközök azonban megváltoztak az állami beavatkozás hatására: a kölcsönös segítség helyét átvette az állami újraelosztás.

A másik következménye annak, hogy államosították a közösségek szerepét, az államosítás természetéből fakad. A magánjótékonyosság önkéntes. Senki sem kényszeríti a jótékonykodókat a fizikai erőszak kezdeményezésével vagy annak fenyegetésével arra, hogy átadják a pénzüket a rászoruló felebarátjuknak. Az emberek saját akaratukból, szabadon vesznek részt benne, és a szabadság kulcsfontosságú vonása, hogy az ember nemet mondhat. Kritériumokhoz kötheti a segítségét.

Mondhatja azt, hogy nem fogok segíteni XY-nak, mert egy szörnyűséges, antiszociális ember, amióta csak a szomszédságunkban lakik. Éjszakánként részegesen üvöltözik az utcákon. Rettenetes módon bánik a környéken játszadozó gyermekeinkkel. Terrorizálja a saját családját. És ami azt illeti, egészen világos, hogy magának okozta a gondjait. Általánosságban egy kellemetlen, undok és kibírhatatlan alak, aki nemhogy semmivel nem járul ahhoz, hogy kellemesebb legyen a közösségünk, hanem épp ellenkezőleg, mérgezi és rontja azt.

Magától értetődő, mi a következménye annak, ha az emberek nemet mondhatnak. A segítség megtagadásához való szabadság a gyakorlatba ültet egy ösztönzőt, ami arra készíti az embereket, hogy civilizáltak legyenek. Hogy kedvesek, barátságosak, emberségesek legyenek. Hogy ügyeljenek arra, hogy a lehető legjobb benyomást keltsék az embertársaikban, mivel a szó legszorosabb értelmében azon múlhat az életük.

Mindez teljesen megszűnik, amikor az önkéntes segítség szerepébe a kényszerrel elrendelt segélyezés lép. Az emberek többé nem dönthetnek úgy, hogy nem segítenek valakin; az állam fegyveres erői fogják elrabolni a pénzüket, hogy aztán átadják annak, aki segítséget kér vagy a Hatalom szerint segítséget érdemel. Immár legyen bármennyire undok és kibírhatatlan az ember, az Állam arra fogja kényszeríteni a szomszédját, hogy segítsen rajta, ha segítségre szorul. Immár nem számít, hogy önhibájából vagy önhibáján kívül került bajba; az Állam kényszeríteni fogja az előrelátó, takarékos, óvatos, felelős embereket, hogy adják át a pénzüket a felelőtlen, tékozló, züllött társaiknak.

Röviden, amikor a kényszerített segélyezés veszi át az önkéntes jótékonyság szerepét, a civilizálódás folyamatának helyébe a decivilizálódás folyamata lép. De talán épp ellenkezőleg. Amint egy társadalom az erőszakhoz és a kényszerhez nyúl, már akkor rálépett a decivilizálódás ösvényére, és önmagában a kényszeralapú állami segélyezést is a barbárság jelének kell tekintenünk, ami csak további barbárságot idéz elő szerte a társadalomban.

Meg kell értenünk tehát, hogy semmi sem károsabb a közösségekre, a valódi, önkéntes együttműködésre, mint az a narratíva, ami egyenlőségjelet tesz a közösség és az állam közé. Az állam nem a közösség. Az állami segély nem a szociális háló. Vegyük például a „szülőtartás” új keletű intézményét. Az önjelölte „családbarát” kormány törvénybe iktatta, hogy a gyermekek kötelesek eltartani a szüleiket, ha az állami nyugdíj képtelen lesz arra. Mégis milyen hatást gyakorol ez a család intézményére? Az iméntiek mentén a válasz nyilvánvaló. Az állami nyugdíjhoz hasonlóan a szülőknek többé nem kell jó, békés, szerető szülőknek lenniük annak reményében, hogy gyermekeik meghálálják azt; verhetik a gyermeküket, kiabálhatnak vele és általánosságban leírhatatlan pokollá tehetik a gyermekkorukat, az Állam mégis arra fogja kényszeríteni a gyermeket, hogy tartsa el kiszolgáltatott életszakaszukban azokat, akik a legkegyetlenebbül bántak vele, amikor ő élte a kiszolgáltatott életszakaszát. Ez csupán eltörli azokat az ösztönzőket, amik a civilizált emberi magatartásra sarkallnák a barbárokat.

Éppen ezért fontos radikálisan elleneznie az állami segélyezést azoknak, akik szeretnék elhozni a közösségek, a családok és az egyházak reneszánszát. A minap hallottam valakitől, aki szimpatizál a libertárius állásponttal, hogy keresztényként azért mégsem tud teljesen azonosulni a libertárius állásponttal a segélyek kérdésében, és úgy gondolja, hogy a keresztény erkölcsből az következik, hogy az államnak mégis csak biztosítania kell valamennyi szociális hálót az elesetteknek.²³ De a fentiekből láthattuk, hogy ezzel éppen az egyházak szerepének államosítását kéri. Az igazság ennek éppen az ellenkezője, valójában ép-

---

²³ Mellesleg egyáltalán nem világos, hogy mennyire összeegyeztethető a keresztény erkölccsel a rablással finanszírozott segítség. Az állami segélyezést több városban is bőkezűen gyakorolta a római állam Krisztus korában a *Cura Annonae* intézménye alatt, beleértve Thesszaloniki városát, akinek a lakóihoz azokat a híres szavakat intézte Pál apostol: „Mert a mikor nálatok voltunk is, azt rendeltük néktek, hogy ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék.”

pen a közösségek, a családok és a kereszténység fontossága miatt kellene visszavezetni az embereket a családhoz, a felebaráti egyesületekhez és az egyházhoz azok ősrégi társadalmi szerepének visszaállításával!

A KULTURÁLIS ÁLLAMI TÁMOGATÁSOKRÓL

Egyik este Eger városában sétálva elhaladtam a városi bábszínház mellett. A kerítésen megannyi tábla díszelgett, amelyek közölték a járókelővel, mennyi állami támogatásban részesült a bábszínház az elmúlt évek során különböző programok és pályázatok keretei között. Nem számoltam össze, de a végösszeg milliárdos magasságokat ért el.

Sokak elsődleges reakciója, amikor az ilyen és ehhez hasonló kulturális ügyekre adott állami támogatások kerülnek szóba, hogy ez bizony így helyes. Az államnak – mondják – támogatnia kell a kultúrát. A bábszínház, a színház, a zene, az irodalom, a múzeumok mind fontos dolgok, az államnak pedig biztosítania kell, hogy ezek a kulturális értékek fennmaradnak és tovább gazdagítják az életünket.

Amikor a bábszínháznak adott állami támogatások hosszú listájára néztem, az első, amit a táblák hosszú sora eszembe juttatott, a figyelmeztetés, amire Henry Hazlitt hívta fel olvasói figyelmét *Közgazdaságtan egy leckében* című könyvében. A francia klasszikus liberális közgazdász és író, Frédéric Bastiat írásaira alapozva kihangsúlyozta a közgazdaságtani gondolkodás első és legfontosabb leckéjét, majd könyvében ezt a leckét alkalmazta a gazdasági kérdések hosszú listájára. Ahogyan Hazlitt megfogalmazta a leckét: *“A közgazdaságtan művészete bármilyen rendelet nem pusztán azonnali, hanem hosszútávú következményeinek vizsgálatából áll; e rendelet hatásainak nyomon követeéséből nem pusztán egy csoportot, hanem minden csoportot vizsgálva.”*

Bastiat – és nyomdokaiban Hazlitt – kihangsúlyozta, hogy mindig figyelembe kell venni az állami intézkedések *láthatatlan* oldalát. Az állam például úgy dönt, felépít egy hidat. Azonban az állami projektek finanszírozása mindig az adófizetőktől elvett pénzből történik; vagy a jelenlegi adófizetőktől, vagy – amennyiben az állam hitelből költenek – a következő nemzedék megadóztatásából. Így – írja Hazlitt:

a hídprojekt során létrehozott minden közmunkahely elpusztított egy magán munkahelyet valahol máshol. Látjuk a hídon foglalkoztatott embereket. Nézhetjük, ahogy dolgoznak. Az állami költségek foglalkoztatás-érve megelevenedik, és talán meggyőzi a legtöbb embert. De vannak más dolgok, amiket nem látunk, mert végtére is, sosem engedték meg nekik, hogy valóra váljanak. Ezek az adófizetőktől elvett 1 millió dollár által elpusztított munkahelyek. A legjobb esetben is pusztán elterelődtek a munkahelyek a projekt miatt. Több hídépítő – kevesebb autópári munkás, rádiótechnikus, ruhaipari dolgozó, gazda.

A híd azonban kizárólag az *alternatív költségek* feláldozásával jöhetett létre. Méghozzá azoknak az alternatív költségeknek a feláldozásával, amelyek *fontosabbak voltak* a fogyasztók számára, amiket a fogyasztók előnyben részesítettek volna, ha ők költhették volna el a saját pénzüket. Ahogyan arra Hazlitt rámutat:

Ha megtanulják a közvetlen mellett a közvetett következmények felfedezését is, a képzelet szemével ismét láthatják a lehetőségeket, amiket sosem engedtek megvalósulni. Láthatják a meg nem épített otthonokat, a le nem gyártott autókat és rádiókat, az el nem készített ruhákat és kabátokat, talán az eladatlan és meg nem termelt ételeket. Meglátni ezeket a meg nem termelt dolgokat olyan képzelőerőt követel, ami nincs minden embernek. Gondolhatunk ezekre a nem-létező tárgyakra egyszercs, talán, de nem tarthatjuk őket lelki szemünk

előtt úgy, mint a hidat, ami mellett elhaladunk minden munkanapon. Egyszerűen az történt, hogy egy dolgot hoztak létre egy másik helyett.

Amikor a kultúra állami támogatásáról gondolkodunk, első feladatunk észben tartani és meglátni a láthatatlant: az alternatív költségeket, amik nem valósulhattak meg – annak ellenére, hogy a fogyasztók azt részesítették volna előnyben, ha ők rendelkezhetek volna a saját pénzüikkel.

Mit jelent az, amikor az állami támogatások olyan kulturális javakat és szolgáltatásokat tartanak fenn, amelyeket nem tartanának fenn az önként vásárló vagy nem vásárló fogyasztók? Röviden azt, hogy az állam nem fenntartja, hanem torzítja a kultúrát.

A fogyasztók alkotják nemzetünk tagjait, ezzel együtt pedig a fogyasztók azok, akiknek az értékítéletei, művészeti ízlései és preferenciái megteremtik a nemzetünk kultúráját. Az államilag fenntartott művészetek és kulturális termékek valójában nem fenntartják, hanem *torzítják* azt a kultúrát, ami testet öltene, ha az emberek szabad preferenciái kormányoznák a kultúra piacát. Az állami kultúra valójában távol áll a nemzeti kultúrától; ami azt illeti, az előbbi szükségszerűen az utóbbi rovására létezhet.

Amikor egy termék vagy szolgáltatás képtelen nyereséget termelni és állami támogatások nélkül fennmaradni a piacon, az azt jelenti, hogy az előállítói olyan munkát végeznek, ami a társadalom többi tagjának értékítélete szerint kevésbé értékes és fontos, mint az *alternatív termékek*, amelyek megvalósíthatók lennének az árucikk előállítása során felhasznált termelési tényezőkkel. A kultúra állami támogatása élőhalott jószágként tartja fenn azokat a kulturális termékeket, amiket a közösség tagjai – fogyasztóként kifejezett preferenciájuk alapján – nem kívánnak.

A kultúra remekül példázza a *spontán rend* fogalmát. Költők és zenészek, írók és filozófusok nem állami parancsra kívánják

szórakoztatni a közösségük tagjait. Nem központi utasításra alkották meg az emberi faj legnemesebb műveit. Az *önkéntesség* és a fogyasztók szolgálata mentén emelkedik ki a művészetek, a tudomány, a bölcelet és a divatok összetett hálózata, amit kultúráként ismerünk.

Az államilag támogatott kultúra azonban felülírja és torzítja ezt a folyamatot. Ahelyett, hogy hagyná, hogy a közösség szabad tagjainak ízlése és értékítélete szerint alakuljon, a Hatalom birtokosainak ízlésére formálja azt. Amikor az államilag támogatott kultúrára tekintünk, akkor amit látunk, az valójában nem *a magyar kultúra*, hanem a hatalmon levők kultúrája, akik arra kényszerítik a magyar társadalmat, hogy az adóikon keresztül finanszírozzák és tartsanak fenn olyan kulturális intézményeket és szolgáltatásokat, amelyek távol állnak a valódi igényeiktől és ízlésüktől. Az állami támogatás rendszere alatt a kultúra többé nem a szabad polgárok ízlését tükrözi, hanem azoknak a bürokratáknak az ízlését, akik döntenek arról, melyik pályázat nyerje el az adózók pénzét; a művészek többé nem a fogyasztók, hanem a hivatalnokok kívánságait szolgálják.

Amikor a kulturális állami támogatásokról beszélünk, elkerülhetetlenül olyan témát érintünk, ami néhányakban heves érzelmeket válthat ki. A kultúrába tartoznak a sportok vagy a színházak, így a szurkoló vagy a színházba járó olvasók úgy érezhetik, hogy el akarjuk venni tőlük a számukra becses szórakozásukat és szívügyüket. Vagy ahogyan Frédéric Bastiat fogalmazott:

Minden alkalommal, amikor ellenezzük, hogy valamit tegyen az állam, a szocialisták azt a következtetést vonják le, hogy ellenezzük, hogy bárki tegye azt. Helytelenítjük az állami oktatást. A szocialista erre azt mondja: mi mindenféle oktatást helytelenítünk. Kifogásoljuk az állami vallást. A szocialista erre azt mondja: semmilyen vallást nem akarunk. Elvetjük az államilag kikényszerített egyenlőséget. Erre ők azt mondják, ellene vagyunk az egyenlőségnek. És így tovább, és így tovább.

Olyan ez, mintha a szocialisták azzal vádolnának minket, hogy nem akarjuk, hogy az emberek egyenek, csak mert ellenezzük, hogy az állam termesse a gabonát.

Való igaz, hogy állami támogatások nélkül nem fog ugyanannyi stadion épülni, mint az elmúlt évek során. Azok, akik minden alkalommal örömmel fogadták, amikor bejelentették, hogy újabb állami támogatásokban részesül a labdarúgás – vagy a szívükhöz közel álló kulturális ágazat – joggal *érezhetik* úgy, hogy elveszük tőlük azt, amit élveznek.

A valóság azonban az, hogy nem tőlük vennénk el a szeretett szórakozásukat, hanem azt kívánjuk visszaszolgáltatni az adófizetőknek, amit *tőlük* vettek és vesznek el évről évre, hónapról hónapra: nevezetesen saját pénzüket, munkájuk és erőfeszítésük gyümölcsét.

Szeressük bármennyire is a labdarúgást, a színházakat vagy a bábszínházat, meg kell értenünk, hogy nem használhatunk erőszakot honfitársaink ellen, hogy az ő pénztárcájukkal finanszírozzuk azt.

A kapitalizmusban mindenki szabadon finanszírozhatja a saját szórakozását. Mindenki szabadon keresheti és támogathatja azokat, akik kielégítik a kulturális igényeit. És a kapitalizmus pontosan abban különbözik a demokráciától, hogy a kisebbségek igényeiről is gondoskodik. Annak ellenére, hogy a sokaság a detektívregényeket és az akciófilmeket szereti, nem kényszeríti azok fogyasztását a kisebbségre, akik filozófiai műveket és dokumentumfilmeket szeretnének nézni. Így amennyiben az államilag támogatott kulturális szolgáltatások kedvelői szeretnék egy szabad társadalomban is látogatni és fogyasztani a kedvelt terméküket, szabadon megtehetik. Szabadon megvásárolhatják a színházbérleteket és a stadionjegyeket. *A saját pénzükből.* Nem kényszeríthetik azonban polgártársaikat arra az állami erőszak használatával, hogy ők állják a jegyük költségének oroszlánrészét.

A MAGYAR DON QUIJOTE

PUZSÉR RÓBERT HARCA

A REKLÁMOK ELLEN

Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha – a spanyol Miguel de Cervantes klasszikus regényének a főhőse – egy nemesember, eredeti nevén Alonso Quixano, aki addig falta a lovagtörténeteket, amíg teljesen elveszítette a józan eszét, és őrült téveszméibe zárva egy lovagtörténetnek kezdte látni a körülötte levő világot, amelyben ő a hős lovag, aki elűzi a gonoszt, és igazságot hoz a földre. Don Quijote téveszmés kalandozásának legismertebb fejezete, amikor a szerencsétlen őrült rettenetes óriásoknak látja a távoli szélmalmokat, és rájuk ront, hogy megölje őket.

Nekünk magyaroknak is megvan a saját Don Quijote de la Manchánk a kulturális életben. Puzsér Róbertnek hívják, és az egyik kedvenc szélmalomharcát a reklámok ellen vívja.

Szomorú látvány, és egyben mulatságos is, ahogyan Cervantes története is az. A következőkben egy téveszméktől szenvedő ember elméjébe nyerhetünk betekintést, miközben ízekre szedjük a magyar Don Quijote államizmusát az elemi logika, néhány alapvető gazdasági és etikai érv, és pár empirikus tény segítségével. Rég nem volt ehhez hasonló cáfolat-bejegyzés az Ellenpropagandán, ideje visszatérni a műfajhoz, részben mert a reklámellenesség egy közkedvelt mém, és érdemes vele foglalkozni, és részben mert úgy gondolom, nagyban elősegíti az olvasók kritikai gondolkodását, ha úgymond modellezhetem.

Viszont már az elején figyelmeztetnem kell a tisztelt olvasót: a cikkek, amik elemzésre kerülnek, toxikusak. Komolyan. A diktatórikus gyűlölet hatja át őket a mesteri érzelmi manipuláció eszköztárával elegyítve. De ahol sok szenvedésen kell végigverekednünk magunkat, ott a jutalom is sok lehet. Remélem, hogy a reklámellenes álláspont elemzése nem csupán elsőrangú gyakorlat lehet a filozófiai gondolkodásban és az etikai

kérdések vizsgálatában, hanem felfedhetjük a libertárius elmélet néhány olyan részletét is, ami eddig nem került önállóan kiemelésre (név szerint, hogy miért kell a *fizikai* tulajdon elleni támadásként definiálnunk az agressziót). Végül pedig látni fogjuk, hogy a világunkban – minden korrupciójától eltekintve – mégis uralkodik egyfajta igazságosság és rend, ami kegyetlenül arra kényszeríti a Puzsér–féle lelkeket, hogy a szenvedésük fekete érméivel fizessenek romlottságukért.

Szóval – mielőtt tovább mérgezném a kutat – vessük is bele magunkat a magyar Don Quijote téveszméibe.

I.

A rabszolgatartás gyakorlata évszázadokon át természetes volt, aztán betiltották. Ahogy a gyermekmunkát, az iskolai fenytéseket, a tizennégy órás munkanapot vagy az azbesztet. Ma is küzdünk számtalan káros jelenség ellen, amilyen mondjuk a családon belüli erőszak vagy a cigaretta, és előbb vagy utóbb talán a fosszilis energiától meg a jelenlegi pártarisztokráciától is megszabadulunk.

A legveszélyesebb méreg azonban, ami ennek az országnak és ennek a civilizációnak a lelkét pusztítja, legális, és köszöni szépen, nagyon jól érzi magát. A televíziós reklámokról van szó.

Mindeddig azért nem foglalkoztam ezzel a témával, mert annyira nevetségesen abszurd az egész elképzelés, hogy úgy éreztem – és még mindig úgy érzem – hogy az olvasóim intelligenciáját sértem meg azzal, ha unironikusan azt ecsetelem, hogy talán, esetleg, ha feszült figyelemmel figyelünk, találunk egy-két károsabb dolgot annál, minthogy valaki reklámozni meri a termékét.

De mielőtt ténylegesen ezt kellene bizonygatnom, hadd tegyek egy megjegyzést a magyar Don Quijote stílusáról. Puzsér nem filozófus, Puzsér egy *szofista*. A szofisták voltak Szókratész

nagy ellenségei, akik képesek voltak különböző retorikai fogásokkal, hangzatos szókapcsolatokkal, színes hasonlatokkal és érzelmi manipulációval – röviden szofizmussal – a hamis álláspontot elfogadtatni a közönségükkel. Puzsér első bekezdése érzelmi ráhangolás; felsorol egy féltucat olyan jelenséget, ami rettenetes, fájdalmas és tragikus képeket idéz elő az emberben, hogy aztán mesterien odahelyezhesse a végén a saját agendáját, hogy az olvasó az előzőleg felsorolt negatív képekhez kapcsolódó érzelmet társítsa a lista újabb eleméhez: a reklámokhoz.

Majd megszorjuk egy csipet hangzatos kifejezéssel, olyanul, mint a *legveszélyesebb méreg, ami a civilizáció lelkét pusztítja*, és máris áthatoltunk a filozófiailag képzetlen, kritikus gondolkodásra alig képes olvasó racionalitásának védvonalán és beléptünk a tiszta érzelm területére, ahol úgy lehet irányítani őt, ahogy a szofista akarja.

Visszatérő jelenség, hogy a magyar Don Quijote pontosan azt próbálja művelni a saját olvasóival, amivel megvádolja a gyűlölete tárgyát, a reklámokat. Ezt a továbbiakban gyakran látni fogjuk.

Szóval a szofizmust félretéve maga az állítás annyira abszurd, hogy az ember csak a hasát fogva fekszik a földön, és nem tudja abbahagyni a nevetést.

“A legveszélyesebb méreg, ami a civilizációnak a lelkét pusztítja” a tévés reklámok. Aha. Nem a meg nem született generáció jövőjét elárverező államadósság, hanem a reklámok. Nem az állami oktatás, hanem a reklámok. (Végtére is, ha nem volna közoktatás, honnan szerezne a magyar Don Quijote egy olyan követőtábor, aminek eléggé elsorvasztották a kognitív képességeit ahhoz, hogy vasvillát ragadjanak a békés emberek erőszakmentes üzletkötése ellen és csatlakozzanak a beteg hadjáratához...)

A legveszélyesebb, civilizációpusztító méreg nem a demokrácia, az inflációs papírvaluta, és az egyre növekvő adóztatás,

ami generációról generációra növeli a társadalom időpreferenciáját,²⁴ elmarja a civilizáció alapját képező megtakarításokat,

---

²⁴ Ezt kiválon kifejti Hans–Hermann Hoppe *Demokrácia, a bukott bálvány* című könyvében, és *Az arisztokráciától a monarchián át a demokráciáig* című tanulmányában:

Akárhogy is, mivel kivétel nélkül valami értékes, valami „jószág” az, amit újraelosztanak – tulajdon és jövedelem – amiből a vagyonosok állítólag túl sokkal rendelkeznek, a nincstelenek pedig túl kevéssel, mindenféle újraelosztás magában foglalja, hogy valami érték – valami „jószág” – létrehozásának, birtoklásának vagy termelésének ösztönzője szisztematikusan lecsökken, és mutatis mutandis, bármilyen érték nem megszerzésének, birtoklásának vagy termelésének ösztönzője – az ösztönzője annak, hogy az ember ne legyen jó vagy ne birtokoljon semmi „jószágot” – hanem ehelyett újraelosztott jövedelemen és vagyonon éljen és arra támaszkodjon – szisztematikusan növekedik. Röviden csökken a jó emberek és a jó, értékteremtő tevékenységek aránya és növekszik a rossz vagy nem-túl-jó emberek és az improduktív szokások, jellemvonások és magatartások aránya, amelynek összesített következménye a társadalom elszegényedése, és hogy az élet egyre kellemetlenebbé válik.

[...] lehetetlen megjósolni a mindenki mindenki elleni állandó demokratikus küzdelem pontos kimenetelét – leszámítva azt, hogy egyre növekedő adókhöz, a törvényalkotás megállás nélküli áradatához, és ebből fakadóan megnövekedett jogi bizonytalansághoz, következményképpen a társadalmi időpreferencia növekedéséhez, azaz megnövekedett rövidtávú orientációhoz (a társadalom „infantilizációjához”) fog vezetni

Az időpreferencia és a decivilizálódás jelenségének összefoglalójáért lásd az *Őszintén a bérunióról* című fejezetünket:

Az adóztatás így megnöveli a teljes társadalom időpreferenciáját és hátráltatja a teljes civilizáció fejlődését. Ennek a foka természetesen az adóztatás mértékétől és természetétől függ. Egy olyan állam, ami a jövedelem 5 százalékát

---

marja el adó formájában kétségtelenül sokkal kisebb hatást fog gyakorolni a társadalmat alkotó egyének időpreferenciájára, mint ami a jövedelmek ötven százalékát veszi el, vagy ami kiszámíthatatlan időközönként elmarja a teljes lakosság nyugdíj-megtakarítását.

A folyamatosan növekvő állami kiadások és adók úgyszintén növelik az időpreferenciát. Ahogyan az emberek azzal szembesülnek, hogy az adók évről évre, kormányról kormányra egyre magasabbra kúsznak, úgy egyre előnyösebbé válik az azonnali fogyasztás a megtakarításhoz és a befektetéshez képest. Ezen pedig nem változtat semmiféle politika szómágia – amivel a pártok újra és újra bepróbálkoznak – ami egyrésztől mindenféle adócsökkentést, másrésztől mindenféle támogatást és segílyt és ingyen eztme-gazt ígér. A megnövekedő állami kiadásokat így vagy úgy, de adók formájában kell beszedni: legyen az jövedelem-adó, legyen az infláció, legyen az későbbi adóztatással kifizetendő államadósság.

Továbbá maga a törvényhozás intézménye is növeli az időpreferenciát és hozzájárul a tőkeképződés, a civilizációs fejlődés megtorpanásához. Amint elfogadják és széleskörűen gyakorolják az elképzélést, miszerint a törvény az nem valami, ami adott, hanem valami, amit a hatalom kényére–kedvére alakít és formál, bizonytalanság és kiszámíthatatlanság lép a gazdasági életbe. Többé nem a tulajdonjogok, a szerződéshez és kereskedelemhez való jog adja a gazdaság keretrendszerét, hanem a különböző érdekcsoportok által folyamatosan felvásárolt politikusok megállás nélküli beavatkozása, ahol senki sem tudja, hogy holnap-tól milyen új szabályok és adók fogják károsítani az egyik gazdasági szereplőt a másik hasznára.

Végül pedig – ahogyan Hans–Hermann Hoppe írja *Demokrácia*, a bukott bálvány című kötetében:

A társadalom időpreferenciáját leginkább befolyásoló intézkedés a “társadalombiztosítás” bevezetése volt az 1880-as években Bismarck Németországában, ami az I. Világháború után általánossá vált a nyugati világban. Mivel az egyénnek nem kell magának gondoskodnia a saját idős

és a megtakarításra, a kitartó munkára, a jövőre való felkészülésre hajlamos jellemet infantilis, szűk látókörű, hedonista, munkakerülő, segélyvadász személyiséggé formálja a világtörténelem legnagyobb diszzenikus kormányprogramja keretein belül; dehogya!

Nem az a baj, hogy egy évszázadnyi államizmus elpusztította a család intézményét, hogy a jóléti állam következtében világszerte milliók és milliók nőnek fel egyszülős családokban, miközben azok, a gyermekek, akiket megvontak biológiai édesapjuktól:

Nyolcszor nagyobb eséllyel kerülnek börtönbe

Átlagosan 72%-kal alacsonyabb életszínvonalon élnek

Ötször nagyobb eséllyel követnek el öngyilkosságot

Hússzor nagyobb eséllyel lesznek viselkedésbeli problémáik

Hússzor nagyobb eséllyel követnek el nemi erőszakot

Harminckétszer nagyobb eséllyel szöknek el otthonról

Tízszer nagyobb eséllyel használnak kábítószert

Kilencszer nagyobb eséllyel hagyják ott a középiskolát

Harmincháromszor nagyobb eséllyel lesznek komoly bántalmazás, és

73-szor nagyobb eséllyel lesznek halálos bántalmazás áldozatai,

---

koráról, az öngondoskodás köre és időbeli távlata lecsökken. Különösen a házasság, a család és a gyerekek értéke esik, hiszen kevésbé van rájuk szükség, ha valaki állami segítségre számíthat. A demokratikus köztársaságok megjelenése óta a "családi problémák" száma határozottan emelkedik: a gyerekek száma csökken, az öslakos népesség száma stagnál vagy esik, a válások, a törvénytelen gyerekek, az egyszülős családok, az egyedül élők és az abortuszok száma pedig nő. Továbbá a személyes megtakarítások aránya is stagnál vagy csökken ahelyett, hogy a növekvő jövedelmekkel arányosan, vagy akár azt meghaladóan is emelkedne.

De mindez persze kit zavar, amikor ott vannak a reklámok!

hanem az, hogy egy animált róka a tévéképernyőn mosóport akar eladni a tévézőknek!

És hogyan támasztja alá Puzsér ezt az állítást?

Jó szofistához illően sehogyan:

Arról a tudatot átmosó propagandafolyamról, amit időről-időre ugyan megszakítanak valóságshow-k vagy sorozatok, pusztító hatása azonban így is felmérhetetlen. Állandósult diszkomfortérzetért, pszichés betegségekért, generációk lelki megnyomorításáért felel, és legfeljebb azt érdemes mérlegelni, hogy milyen mértékben, az azonban nem lehet vita tárgya, hogy a legfőbb stresszforrás és az első számú közellenség.

Ennyi.

Nem lehet vita tárgya.

El van intézve.

Nem beszélünk róla, nem lehet vita tárgya, csak hidd el, jobb lesz az Puzsér romlott lelkének is, meg neked is, mert részt vehetsz az ő beteg fantáziavilágában. A végén még te is azt képzelted, hogy a tényleges gonosz ellen küzdesz. Tanulmányok? Kinek? Minek? Tudományos módszer? Ki használ bizonyítékokat a huszonegyedik században, amikor elég színes-szagos hasonlatokat és szóvirágokat használnod, és hirtelen tízezrek fognak bólogatni a legnagyobb alaptalan ostobaságra, amit csak kitalálhatsz.

Minek hivatkozni akár egyetlen tanulmányra, minek megalkotni akár egyetlen elméletet, ami valamiféle ok-okozati kapcsolatot létesíthetne a “pszichés betegség” és a reklámnézés között, amikor egyszerűen azt is mondhatod, hogy *nem lehet vita tárgya*, és minden meg van oldva!

Generációkat nyomorított meg lelkileg, ahogy a vállalatok megpróbálják eladni nekik a termékeiket a kedvenc sorozatuk szünetében. Estéről estére traumatizálva fekszenek le azok a milliók, akiknek megint végig kellett nézniük azt a *Hohes C* reklámot.

Nem az felel a pszichés betegségekért, a generációk lelki megnyomorításáért, hogy olyan társadalomban élünk, ahol a

gyerekeket kényszerrel és erőszakkal nevelik, hanem a Vodafone reklám. Nem azért szoronganak az emberek, mert az életük legelső pillanatától az volt a tapasztalatuk, hogy a kíváncsiságukra idegességgel feleltek, hogy kiabáltak velük, büntették őket, irányították őket, verték őket, lenézték őket, figyelmen kívül hagyták őket, elhanyagolták őket, apa nélkül nevelték fel őket, majd bekényszerítették őket az állam átnevelőtáborába egy évtizeden keresztül, elrabolták a gyerekkorukat, végül – miután teletömték őket az államilag előírt hazugságokkal és elvették azt a tizenhétezer órát az életükből, amit ténylegesen értékesíthető képességek elsajátítására szentelhetek volna, vagy az Isten szerelmére, játékra! – kitaszították őket a nagyvilágba, és megveregették a saját vállukat, hogy milyen kitűnően bánik a társadalom a gyerekekkel.

Természetesen akkor sem mindez a felelős a “generációk lelki megnyomorításáért” ha – nem úgy, mint a magyar Don Quijote téveszméit – ezt az elmúlt ötven év pszichológiai szakirodalma is alátámasztja.

Vegyük például a Kaiser Permanente non-profit alapítvány által elvégzett Adverse Childhood Experiences (-Ártalmas Gyermekkori Tapasztalatok, a továbbiakban ACE) tanulmányt.

A tanulmány során több mint 17.000 tehetős, középosztálybeli háztartásból származó személlyel töltettek ki egy tíz igen/nem kérdésből álló kérdőívet.

Minden válaszadót egy 1-től 10-ig terjedő számmal reprezentáltak attól függően, hogy hány kérdésre válaszolt igennel. Ha a felsorolt traumatikus élmények közül egyiket sem esett át, az alany ACE pontja 0 lett, ha 4 kérdésre válaszolt igennel, akkor 4, ha pedig mind a tízre igennel válaszolt, az ACE pontja 10 lett.

A következő kérdéseket tették fel. Ajánlott minden olvasó számára elvégezni a tesztet, és a végén, összeszámolva az “Igen” válaszokat leírni a saját ACE pontját.

1. Megtörtént-e önnel, hogy a háztartáson belül valamelyik szülő vagy egyéb felnőtt gyakran vagy nagyon gyakran káromkodott önnel, sértegette, becsmérelte vagy megalázta önt, VAGY úgy viselkedett, ami következtében attól félt, hogy fizikailag bántalmazni fogják?

2. Megtörtént-e önnel, hogy a háztartáson belül valamelyik szülő vagy egyéb felnőtt gyakran vagy nagyon gyakran meglökte, megragadta, megütötte önt, vagy valamilyen tárgyat hajított az ön irányába VAGY olyan erővel ütötte meg önt, amely sérülést vagy nyomot hagyott?

3. Megtörtént-e önnel valaha, hogy egy önnél legalább öt évvel idősebb felnőtt szexuális úton érintette meg önt, vagy készítette önt arra, hogy megérintse az ő testét szexuális úton VAGY próbálkozott vagy ténylegesen végrehajtott orális, anális vagy vaginális közösülést önnel?

4. Érezte-e ön gyakran vagy nagyon gyakran, hogy senki sem szereti önt a családban, vagy gondolja önről azt, hogy fontos vagy különleges VAGY hogy a család tagjai nem törődnek egymással, nem érzik közel magukhoz egymást vagy támogatják egymást?

5. Érezte-e ön gyakran vagy nagyon gyakran, hogy nincs elegendő étele, piszkos ruhákat kell hordania és senki nincs, aki megvédené önt VAGY a szülei túlságosan részegek vagy egyéb kábítószer hatása alatt álltak ahhoz, hogy a gondját viseljék vagy szükség esetén az orvoshoz vigyék?

6. Elváltak vagy elkülönültek egymástól valaha a szülei?

7. Megtörtént-e gyakran vagy nagyon gyakran az édesanyjával vagy nevelőanyjával, hogy meglökték, megragadták, megütötték, vagy valamit felé dobtak VAGY gyakran vagy nagyon gyakran megrúgták, megharapták, ököllel, vagy kemény tárggyal megütötték VAGY valaha ismételten, legalább perccen át megütötték VAGY fegyverrel vagy késsel fenyegették?

8. Élt-e valaha olyan személlyel, aki problémás ivó vagy alkoholista volt VAGY aki utcai drogot használt?

9. Szenvedett-e valaha a háztartás egy tagja depresszióban vagy mentális betegségben VAGY próbálkozott-e valaha a háztartás egyik tagja öngyilkossággal?

10. Vonult-e a háztartás egy tagja börtönbe?

Az adatok összegyűjtése, és a válaszadók egészségi állapotának felmérése során nem csak arra derült fény, hogy a gyermek-bántalmazás egy döbbenetes mértékben elterjedt társadalmi jelenség, hanem arra is, hogy jelentős negatív hatást gyakorol a felnőtt emberek fizikai és mentális egészségére, illetve hatalmas mértékben hozzájárul többek között a korai halandósághoz, a droghasználathoz, az öngyilkossághoz, a különféle mentális problémák kialakulásához, mint a depresszió vagy a szorongás, vagy az elhízás.

A gyermekbántalmazás előfordulása egy felnőtt egészségi állapotának elsődleges meghatározója.

Azok, akik 5 vagy több ACE pontot jelentettek, kétszer nagyobb eséllyel tapasztaltak krónikus fejfájást azokhoz viszonyítva, akik 0 ártalmas gyermekkori tapasztalatot jelentettek.

Akik 6 vagy több ponttal rendelkeztek, háromszoros eséllyel szenvedtek tüdőrákban,

Jelentős kapcsolatot találtak az iszkémiás szívbetegség előfordulása és az ACE pont között. Azokhoz viszonyítva, akik 0 pontot jelentettek, a tízből kilenc ACE pont 1.3–1.7-szeresen megnövelte a szívbetegség kockázatát.

Minden egyes ACE pont 1.2–1.6-szorosan megnöveli a májbetegség kockázatát.

Azokhoz mérten, akiket nem értek traumatikus élmények, tartós és jelentős romlást fedeztek fel azok egészséggel kapcsolatos életminőségében, akik ártalmas gyermekkori tapasztalatokon mentek át.

A szülők alkoholfogyasztása 2–13-szoros mértékben növeli a többi ACE előfordulásának esélyét. Azoknál tapasztalták a legtöbb ACE pontot, akiknél mindkét szülő alkoholizált.

A fizikai elhanyagoláson kívül az összes többi ACE pont növelte a felnőttkori alkoholfogyasztás előfordulását. Minden

ACE pont 2–3-szorosan növelte az esélyét annak, hogy az egyén 14 éves kor alatt alkoholt fogyasszon, és erős kapcsolat mutatkozott az ACE pontok és a serdülőkor közepén előforduló alkoholfogyasztás között.

Függetlenül a szülők alkoholhasználatától, minden ACE pont növeli az alkoholizmus és a depresszió felnőttkori kialakulásának esélyét.

o ACE ponttal rendelkezőkhöz viszonyítva, azok, akik 5 vagy több különböző ártalmas gyermekkori tapasztalaton mentek át, 10-szer nagyobb eséllyel jelentettek tiltott kábítószeres használatával használatával és kábítószerfüggőséggel kapcsolatos problémákat.

6 vagy több ACE ponttal rendelkező fiúgyermekek intravénás úton adagolható kábítószer függőség-kockázata 4600%-kal nagyobb mint azoké, akik 0 ponttal rendelkeznek.

A gyermekkori traumák felelősek a kábítószerhasználattal kapcsolatos súlyos problémák 1/2–2/3-ért.

Mind a fizikai, mind pedig az érzelmi bántalmazás erősen összefügg a felnőttkori túlsúlyosság előfordulásával, amely kockázatát minden ACE pont növeli.

A 0 ACE pontot jelentőkhöz viszonyítva, azok, akik 5 vagy több különféle gyermekkori traumát éltek át, 5,4-szer nagyobb eséllyel dohányoztak 14 éves kor alatt.

Erős összefüggés figyelhető meg az öngyilkossági hajlam és az ACE pontok között. Bármilyen ártalmas gyermekkori tapasztalat 2–5x megnövelte az öngyilkossági kísérletek előfordulásának kockázatát, azok pedig, akik 7 vagy több ACE ponttal rendelkeztek, 31.1-szer nagyobb arányban próbálkoztak valaha öngyilkossággal.

Korreláció figyelhető meg az ACE pontok és a depresszió, az antidepresszánsok fogyasztása, a hallucinációk, a gyermekkori emlékek hiánya vagy a munkahelyi teljesítménnyel kapcsolatos problémák között.

A szexuális úton terjedő betegségek megjelenésének aránya

o ACE ponttal a nőknél 4,1% a férfiaknál 7,3%

- 1 ACE ponttal a nőknél 6,9% a férfiaknál 10,9%
- 2 ACE ponttal a nőknél 8,0% a férfiaknál 12,9%
- 3 ACE ponttal a nőknél 11,6% a férfiaknál 17,1%
- 4–5 ACE ponttal a nőknél 13,5% a férfiaknál 17,1%
- 6–7 ACE ponttal a nőknél 20,7% a férfiaknál 39,1%

Kapcsolat mutatható ki az ACE pontok és a párkapcsolati erőszak között is; minden típusú erőszakos gyermekkori élmény kétszeresen emeli a felnőttkori erőszakosság megjelenésének kockázatát.

De persze a tudomány és a bizonyítékok mind a multik szolgálatában állnak. A reklámok, bizony azok a civilizációpusztító reklámok okolhatók mindezért! Biztosan azért bántalmazták a gyerekeket, mert annyi reklámot néztek!

Na de komolyodjunk meg. Nem véletlenül nevezem Puzsért a magyar Don Quijoténak. Láthatjuk, hogy milyen tév-eszméi vannak. Kétségtelen, hogy számos gonoszság van a földön. Az Állam, mint a társadalom egyetlen intézménye, ami büntetlenül kezdeményezhet erőszakot békés emberek ellen, és az egyetlen, ami rablással tesz szert jövedelmére, az egyik. A gyermekbántalmazás a másik. De a reklámok teljesen önkéntes alapon működnek, önkéntes szerződésekkel jönnek létre, senki nem kényszeríti az embereket arra, hogy nézzék őket, teljességgel elkerülhetőek (és az *elkerülhetetlenség* a gonosz etikai kategóriájának egyik fő kritériuma), így semmilyen érvényes etikai elmélet alapján nem nevezhetőek gonosznak.

Így amit Puzsér csinál, az szélmalomharc: háborút vívni egy békés, és ahogyan azt látni fogjuk, értékteremtő és produktív termelési tényező ellen. Ez nem pusztán elmeháborodott viselkedés, hanem veszélyesen erőszakos is:

A televíziós reklám megérett a betiltásra. A kábel- és internet-tévék korában az a korszakalkotó kulturális vívmány, amely a televízió, már anélkül is működőképes, hogy a tudatunkkal fizetnénk a tartalomért.

A "tudatunkkal fizetünk a tartalomért" az egyik olyan motívum, ami újra és újra előkerül Puzsér reklámellenes szólamaiban. Ez sem több üres szofizmusnál. Ha az ember fizet valamivel, akkor lemond annak a valaminek a tulajdonjogáról. Teljesen hülyének érzem magam, hogy ezt le kell írnom, de ha az ember megnéz egy reklámot, azzal nem mond le tudata feletti tulajdonjogáról. Továbbá mivel az ember tudata nem olyasvalami, mint egy érme, ami egy fizikailag különálló, megfogható, elidegeníthető tárgy, így egyáltalán nem is használható arra, hogy fizessenek vele valamiért.

Nagyon jól hangzik, hogy "a tudatunkkal fizetünk a tartalomért," de hozzávetőlegesen annyi igazságértéke van, mint az artikulálatlan hörgésnek. A költői képek nem minősülnek érveknek.

Ma már a tévés reklám éppen olyan, mint a gyermekmunka. Gazdaságilag rendkívül profitábilis, egyszerű és gyors megoldás, ugyanakkor embertelen aljasság, mely az emberi tudatot áruvá silányítja és listaáron kiárusítja.

A hasonlatok sem minősülnek érveknek.

Viszont a gyermekmunkával kapcsolatban érdemes megjegyezni valamit. A magyar Don Quijote gyakran használja a gyermekmunka metaforát, mert zsigeri reakciót vált ki az emberekből így kiválóan használható propagandacélokra, és mert tudja, hogy egyébként is olyan emberek olvassák őt, akik nem értik a gazdaság működését.

Hiszen a gyerekek az emberiség hajnalától kezdve dolgoztak. Az, hogy a gyermekek dolgoznak, egészen a 19. századig, elengedhetetlen volt ahhoz, hogy ne haljanak éhen a közösség tagjai. Nem azért küldték el a szülők a gyerekeket a mezőkre, az erdőkbe, a gyárakba vagy a bányákba, mert annyira szerették látni, ahogy szorgoskodnak, és a gyerekek sem azért mentek, mert annyira unatkoztak volna az utcákon a barátaikkal. Azért

dolgoztak a gyerekek, mert akkoriban az elvégzett munka termelékenysége olyan alacsony volt, hogy nem volt lehetséges máskülönben ételt rakni egy család asztalára.

Ha az Ipari Forradalom hajnalán egy Puzsérhoz hasonló vérzőszívű államista kezébe került volna a hatalom, aki a gyermekek iránti végtelen szeretetéből betiltotta volna a gyermekmunkát, egyedül azt érte volna el, hogy hirtelen el kell takarítani az utcákról azoknak a gyerekeknek a holttesteit, akik eddig a munkájukon keresztül ételhez jutottak, most pedig, hogy az állam megtiltotta nekik, hogy dolgozzanak, egyedül az éhhalál mellett dönthettek.

A gyermekmunkát, a tizennégy órás munkanapot, a retentő munkakörülményeket és a többi hasonló rémképet, amit az antikapitalisták annyiszor felhoznak, nem az törölte el a föld színéről, hogy a jóságos állambácsi betiltotta, hanem az, hogy az egy főre eső befektetett tőke mennyisége addig növelte a munka határ-termelékenységét, amíg képesek lettek a szülők megtermelni a vacsorához szükséges betevőt, vagy amíg napi nyolc óra munkavégzéssel annyi értéket termelhettek és annyi jövedelemre tehetek szert, ami fenntartotta az előzőleg napi 14 óra munkát követelő életszínvonalat.

Ez elemi dolog.

A televíziós reklám már rég nem tájékoztatásra törekszik, de még csak nem is arra, hogy meggyőzzön minket ennek vagy annak a terméknek a kiválóságáról, ehelyett mocskos pszichológiai eszközökkel vesz rá bennünket olyan fogyasztói magatartásformákra és olyan áruk megszerzésére, amelyekre semmi szükségünk, de legalább jól elbasszuk az életünket, amíg a sok szarért küszködünk.

Ez a totalitárius mentalitás egyik kulcseleme. Te nem tudod, hogy mi a jó neked, majd a feletted álló hatalom megmondja, hogy mit vegyél.

Ahogy Ludwig von Mises fogalmazott *Emberi Cselekvés* című mesterművében:

Az emberi cselekvés szükségszerűen mindig racionális. A „racionális cselekvés” kifejezés ebből fakadóan szószaporítás, és elutasítandó, mint olyan. Amikor a cselekvés végső céljaira alkalmazzák, a racionális és irracionális kifejezések alkalmatlannak és értelmetlenek. A cselekvés végső célja mindig a cselekvő ember valamilyen vágyának kielégítése. Mivel senki sincsen abban a helyzetben, hogy saját értékítéletével helyettesítse a cselekvő egyénét, hiábavaló ítélkezni más emberek céljai és szándékai felett. Senki sem alkalmas annak eldöntésére, hogy mi tenne egy másik embert boldoggá vagy kevésbé elégedetlenné. A kritikus vagy azt mondja nekünk, hogy elképzelése szerint ő mire törekedne, ha embertársa helyében lenne; vagy diktatórikus arroganciával – gond nélkül figyelmen kívül hagyva embertársa szándékát és vágyait – kijelenti, hogy a másik ember milyen állapota volna megfelelőbb neki, a kritikusnak.

Az ember szubjektív értékítélete határozza meg, hogy miket tart értékesnek, melyik vágyát szeretné kielégíteni, mi fogja gazdagabbá, élvezetesebbé tenni az életét, és mi nem. A kapitalizmusban a vállalatok tízezrei azért állnak sorba, hogy olyan terméket ajánljanak fel a vásárlóknak, amit a vásárló kíván. Úgy látni a piacgazdaságot, hogy az egy olyan rendszer, ahol a vállalkozók haszontalan szemetet gyártanak, a vásárlók pedig megveszik, majd szomorúan hazakullognak és álomba sírják magukat, az emberi cselekvés alapvető meg nem értéséről tanúskodik. Mivel a kapitalizmus alapja az önkéntes csere, kizárólag azok a vállalatok járnak sikerrel és növekednek, amik a fogyasztó érdekeit nézik, mivel a fogyasztó az, aki vásárlásával vagy a vásárlástól való tartózkodásával dönt a vállalatok sorsáról.

Az ember arra törekszik, hogy a kevésbé kielégítő helyzetét egy kielégítőbb helyzetre változtassa, és azért vesz fogyasztási cikkeket, mert azt reméli, hogy ezek az árucikkek emelni fogják az életszínvonalán. Amikor valaki megvásárol egy terméket, akkor a vásárlásával pontosan azt fejezi ki, hogy igenis

szüksége van rá, mivel úgy gondolja, hogy a termékkel kielégülnek a legsürgetőbbnek vélt szükségletei, saját szubjektív értékskálája alapján.

Azt mondani, hogy amit vásárolnak az emberek, arra igazából semmi szükségük, “de legalább jól elbasszák az életüket, amíg a sok szarért küszködnek,” pusztán egy antikapitalista előítélet aminek semmi alapja nincs és semmi bizonyítása nem lehetséges. Ez egy mém. Méghozzá egy velejéig korrupt mém, ami aláássa a kapitalizmus melletti elköteleződést a társadalomban, és betessékeli az államhatalmat a hátsó ajtón. Pontosan az ilyen mémek felelősek civilizációnk betegségéért, az intervencionizmus válságáért.

Hiszen hogyan is lehetne azt bizonyítani, amit Puzsér Róbert állít? Mindenekelőtt: ő maga nem bizonyította sehogyan. És egyetlen, amit ezekről a vásárlásokról tudunk, az az, hogy a vásárlók úgy gondolják, hogy a vásárlással jobban fognak jární, mint nélküle (máskülönben nem vennék meg az árucikket). Ha valaki komolyan be akarja bizonyítani ezt a memet, ahhoz folyamatosan utána kell járnia annak, hogy mit gondolnak minden egyes megvásárolt termékükről az emberek, hogy megfigyelje, hogy mikor, milyen arányban, a vizsgált csoport hány százalékánál üt be a vásárlói büntudat.

A magyar Don Quijotének minderről természetesen halvány elképzelése sincsen, de mit számít, ő a háborúját a szélmalomok ellen vívja, és holmi tények nem állhatnak az útjába.

Továbbá természetesen a cégek folyamatosan próbálják biztosítani a fogyasztóknak azt, hogy ne szenvedjenek vásárlói büntudattól. Az egyik ilyen megoldásuk a 100%-os pénzvisszafizetési garancia, amit minden nagyobb áruházban felajánlanak, és mindenki szabadon élhet vele.

Végül pedig Ludwig von Mises a következő megjegyzést fűzi az “ostoba fogyasztók” antikapitalista mémjéhez:

Ez a filozófia nem csupán azon a tanon alapszik, amely az átlagembert jámbor baleknak ábrázolja, akit fortélyakkal könnyen

rászedhetnek a ravasz házalók és árusok. Emellett azt az abszurd elméletet is maga után vonja, hogy a cégek számára nem profitál azon termékek értékesítése, amelyet a vásárló *valóban* szeretne és megvenne akkor, ha az eladók nem hipnotizálnák, és mindemellett nagyobb profitot generál olyan cikkek árusítása, amelyeknek semmi haszna, vagy amelyek egyenesen károsak a vásárlóra. Ha ezt nem feltételeznénk, akkor semmi okunk nem lenne levonni azt a következtetést, hogy a piaci verseny során a rossz cikkek árusítói felülmúlják a jobb cikkek árusítóit.

Az ügyes kereskedők által használt kifinomult trükköket, amelyekkel vásárlásra bírják a közönséget, ugyanúgy használhatják azok is, akik jó és értékes termékeket kínálnak a piacon. De a jó és a rossz árucikkek egyenlő feltételekkel versengenek a piacon, és semmi okunk nincs pesszimista ítéletet hozni a jobb termék lehetőségeire vonatkozóan. Míg mindkét árucikket – a jót és a rosszat – egyenlően segítené az eladók állítólagos eszköztára, *kizárólag a jobb élvezi azt az előnyt, hogy jobb.*

Mindig vannak diktátorjelöltek, akik sokkal jobban tudni vélik, hogy mi teszi boldogabbá „a népet,” mint maguk a népet alkotó egyének, és szeretnék saját értékítéletüket másokra kényszeríteni. Míg a reklámok pusztán megpróbálják rábeszélni a nézőt a termékükre, viszont mindvégig a fogyasztó kezében marad a választás szabadsága, addig az ilyen emberek állami erőszakkal és elnyomással kívánják mindannyiunkra kényszeríteni azt, amit ők a legjobbnak tartanak. Ez a különbség a libertarianizmus és az államizmus között. Murray Rothbard szavaival: „Amit a libertáriusok elleneznek, az nem az önkéntes meggyőzés, hanem az értékek másokra kényszerítése erőszak és politikai hatalom használatával.”

És miközben nyíltan követelik, hogy erőszakkal fojtsák el emberek önkéntes vásárlását és békés kommunikációját, addig rezzenéstelen arccal – és az önreflexió teljes hiányával – állítják, hogy nem ők a barbárok, hanem „a televíziós reklám barbárság.”

Majd így folytatja:

Az állam milliárdokat költ oktatásra és mentális zavarok gyógyítására, emellett könnyelműen engedi, hogy cégek ezeken a területeken jövátéhetetlen károkat okozzanak.

Szóval van ez az érv, ami valahogy úgy hangzik, hogy az állam által biztosított “ingyenes” egészségügyi ellátás nagyon könnyen maga után vonhatja a teljes totalitárius elnyomást, mivel ebben a rendszerben a kormánynak kell állnia az egyének minden önpusztító tetteinek a számláját. Amikor az egyén önmaga viseli saját tetteinek a következményét, és önmagának kell állnia az orvosi számlát, amit azért kap kézhez, mert évtizedeken át elhanyagolta az alapvető testedzést, a helyes étrendet, a terápiát és a betegségek megelőzését, akkor hajlamos kétszer meggondolni, hogy milyen rövidtávon élvezetes, de végső soron önpusztító tevékenységeket akar folytatni. Ha az adófizetőket kényszerítheti a számla megfizetésére, sokkal hajlamosabb lesz elengedni magát. Így ahhoz, hogy az állami egészségügy ne eredményezzen a végtelenségig kúszó költségvetési hiányt és államcsődöt, a kormánynak szabályoznia kell az alattvalók életének minden elemét: ki kell kényszerítenie egy adott diétát, testmozgást, be kell tiltania a cigarettát, alkoholt, cukros termékeket, és a többi.

De soha az életben nem gondoltam volna, hogy ezt az érvet valaki megfordítja, és nem az állami egészségügy ellen, hanem pontosan az állami hatalom kiterjesztése *mellett* fogja használni.

“Könnyelműen engedi,” írja, azzal a teljes meggyőződéssel, ami teljesen magától értetődőnek veszi, hogy nincsenek olyan dolgok, hogy jogok, hogy magántulajdon, hogy erkölcs, csak olyan van, amit az Állam megenged.

Felfordul a gyomrom.

Aztán ne is említsük azt a bújtatott, minden alátámasztást nélkülöző premisszát, miszerint az állami oktatás több, mint a hatalomgyakorlás és az irányítás eszköze. Mivel Puzsér nem érvel, hanem kinyilatkoztat, így egyszerű annyi ostobaságot belezsúfolnia egyetlen mondatba, amin órákat rágódhatunk, de

filozófusként nekünk nem megengedett ugyanez. Viszont emellett ésszerű keretek között is kell tartani az elemzésünk terjedelmét, szóval itt nem kerülhet sor az állami oktatás problémáinak az elemzésére, amit máshol már megtettünk.

Az igazságot a kényszerített iskolázásról Stefan Molyneux foglalta össze a legtalálóbban *Az embertartás kézikönyve* című könyvében:

Az uralkodó osztálynak mindig el kellett választania a gyermekeket a szüleiktől, másképpen szinte lehetetlen bizarr absztrakciókkal helyettesíteni a szülő–gyermek köteléket, mint „az állam” vagy „Isten”. Az embergyermek, mint a kiskacsák, kötődnek bármilyen emberhez vagy intézményhez, amelyik felneveli őket, emiatt meg kell kaparintanunk a gyermekeket – amilyen korán csak lehetséges – hogy az Államhoz kössük őket állami bölcsődékkel, és „oktatással.” azt hiszem, ez rá a legközelebbi szó.

A távoli múltban az uralkodók elkövezték azt a hibát, hogy erőszakkal ragadták el szüleiktől a gyermekeiket, ami leplezte rabszolgá-voltukat, és elpusztította motivációjukat. A középkorban a gyermekeket szoptatós dajkáknak adták, elpusztítva a szülő–gyermek köteléket. Kissé közelebb a múltban a bentlakásos iskolarendszer választotta el a gyermekeket szüleiktől, elpusztítva az empátiát és bámulatosan brutális adminisztrátorokat és végrehajthatókat teremtve meg változatos európai birodalmaknak. (Lásd: George Orwell.)

Örökös küldetésünkben az emberfarm tökéletesítéséért, sokkal jobb módszert találtunk ezeknek a családi kötelékeknek az elpusztítására, a hazafiasság és/vagy a vallásosság formájában.

Ez egyike azoknak a nyertes–nyertes szituációknak, amelyek oly ritkán jönnek szembe az életben – először addig a pontig emeltük az adókat, hogy pokoli nehéz lett ésszerű életvitelt fenntartani, miközben valamelyik szülő otthon van a gyermekkel. Feminista csoportokat is finanszíroztunk dollármilliókkal – a valaha meghozott egyik legnagyobb befektetésünk –

hogy felbátorítsák a nőket arra, hogy elhagyják gyermekeiket és belépjenek a munkaerőpiacra.

Ez nem csak összetörte a szülő–gyermek kapcsot, de a nők munkáját is átvitte megadóztathatatlansból adózathatóvá – micsoda örömteli egybeesése ez az önérdeknek és a praktikus-ságnak számunkra!

Két dolgozó szülő mellett az egyetlen dolgunk annyi maradt, hogy kreáljunk néhány rémtörténetet a gyermekgondozás minőségéről, megengedhetővé téve, hogy közbeavatkozzunk, és átalakítsuk olyanná, ami a mi céljainknak leginkább megfelel.

Egyes országokban, mint az Egyesült Államokban, a gyermekeket hatékonyan átveszi az állam a szülői gondozásból pár héten vagy hónapon belül, míg másutt a szülők nyílt helyettesítő jövedelmet kapnak, ha otthon maradnak a gyermekkel – ami igen mulatságos, ha belegondolsz (és itt majdnem mindenben van egy kis hely a drága humornak). Erővel elveszjük a szülők pénzét, megtartunk belőle egy jókora adagot magunknak, a többire adósságokat veszünk fel, amit az ő gyermekeiknek kell majd valahogyan kifizetni – aztán odavetünk néhány pennyt az anyának, aki ettől úgy érzi, óriási szívességet kapott tőlünk, amiért lehetővé tesszük, hogy otthon maradjon!

Kéjes élvezet, hogy mindenki annyira vak marad a valóságra, hogy hozzánk rohannak megvédeni a gyermeküket minden ártalomtól, miközben mi vagyunk azok, akik eladják gyermekük jövőjét az államadósságon keresztül! Tényleg, mintha egy tolvajt bízna meg a vagyoned őrzésével, és ami csodálatos, hogy mindez annyira teljesen nyilvánvaló, de soha, senki nem beszél róla!

Néha szinte csábító volna rosszul érezni magamat az emberekben való uralkodásért, de olyan piszkosul hülyék, hogy már-már megsegítésnek látszik.

A gyermeknevelés általánosságban szintén fejlődött az elmúlt századokban, ami fenyegetés ránk nézve, mivel az agresszió

nélkül nevelt gyermekek azonnal fel fogják ismerni, és soha nem fogadják el az embertartás valóságát.

Ahogy a gyermeknevelés fejlődött, kiemelt fontosságot kapott az egyre korábbi és korábbi közbeavatkozás. A 19. században rendben volt az ötödik vagy hatodik évig várni, mielőtt propagandizálni kezdtük az adó-borjakat az állam iskoláiban. Viszont most, hogy a gyermeknevelés fejlődött – főleg a II. világháborút követő időszakban – egyre korábban kellett közbeszólnunk, éppen ezért igyekszünk a születés után olyan hamar magunkhoz venni a gyermekeket.

Amikor a gyermekek többé-kevésbé jól voltak nevelve a háború után, az eredmény az 1960-as forradalmak voltak, amik majdnem végeztek velünk, ezért elkezdtük finanszírozni a radikális feminizmust, egyre inkább kontrollálni a tanárokat, és megkaparintani a gyermekeket egyre korábban és korábban, hogy rendbe tegyük az egészet.

Szóval – szükségünk van a szülőkre, akik a nyáját alkotják, és másokra, akik szociopaták, akikre támaszkodhatunk, és akik megtámadnak bárkit, akire rámutatunk. Ezeket a szociopatákat kettéoszthatjuk azokra, akik minket őriznek (a rendőrség, a katonaság, a börtönőrök és tovább) – és a bűnözőkre, akik körül felhajtást csaphatunk, hogy visszajesszük az embereket a mi „védelmünkbe.”

Ismét, a kettős gondolkodás mértéke, ami ahhoz kell, hogy fenntartsa az illúziót miszerint az uralkodó osztály nem érdekelt a bűnözésben – amikor még a saját szabályaink szerint is bűnözőknek számítunk – örületes! Az állam szervezi meg a szegények majdnem teljes környezetét, a közoktatási intézményektől kezdve az ételutalványokon és a jóléti segélyeken át a lakhatásig – és ez az a környezet, ami a legtöbb bűnözőt termeli ki! Példának okáért az állam megparancsol 15 000 óra oktatásban való részvételt az állami iskolákban, mégis, amikor írástudatlan bűnözők kerülnek ki ebből az óriási befektetésből senki, *soha* nem számoltat bennünket el!

Soha ne becsüld alá annak mértékét, amennyire az emberek készek mély, áthatolhatatlan kódbe temetkezni, hogy ne kellen látniuk a ketreceik valóságát.

A legerősebb lakat a börtönön mindig az ódzkodás, nem az erőszak.

II.

Ezen a ponton talán a legjobb rendszerezni mindazt, ami etikai szempontból elmondható a reklámok kapcsán.

Egy reklám születésének a története egy termék születésével kezdődik, a termék pedig a kezdetben egy ötlet, egy gondolat. Van valaki, aki úgy gondolja, hogy az elméjében megfogant ötlet pontosan az a dolog, amire embertársai vágnak, ami kielégítené egy sürgető vágyukat, és úgy látja, hogy lehetséges olyan áron legyártani, amit a vásárlók megfizetnének, és ami neki is elegendő profitot biztosít ahhoz, hogy nekivágjon a termék legyártásának.

Akár saját megtakarítását, vagy másokét használja, egy dolog kétségtelen: egyetlen üzleti modell sem építhető arra az elképzelésre, hogy *“figyelj, van ez a haszontalan, szar termékem, de beleszugerálok a vásárlókba azt, hogy szükségük van rá, és így tők sokat fogunk keresni vele.”* Egyetlen befektető, egyetlen hitelező, egyetlen megtakarításokkal rendelkező családtag vagy barát sem kockáztatná a saját vagyonát egy ilyen ötletre, valószínűleg csak sírva röhögnének, miközben elhajtják a téveszmés hőszünetet.

Ha a vállalkozás elképzelése a racionalitás és az elfogadható kockázatok keretein belül marad, ha vannak, akik hajlandóak a saját megtakarításukat, a saját idejüket és energiájukat beleölni a termék megteremtésébe, előbb–utóbb odaérhet a folyamat, hogy elkészül egy termék vagy szolgáltatás, legyen az fizikai vagy digitális. Ezen a ponton merül fel annak a kérdése, hogy miként fognak értesülni a létezéséről a fogyasztók. Szóval

reklámokat terveznek, többek között a termék potenciális vevőbázisának méretétől, viselkedési szokásaitól, látogatott platformjaitól és az elérhető tőke mértékétől függően.

A piacgazdaságban nem csak a vállalkozók és a befektetők, hanem a vásárlás során maguk a fogyasztók is kockázatot vállalnak. Minden önkéntes csereüzlet azért jöhet létre, mert mindkét fél számára többet ér a kapott termék, mint az, amit ő maga ad; a vásárló úgy gondolja, hogy egy adott termék megvásárlásával jobban jár, mintha nem vásárolná meg azt, vagy mintha helyette egy másik terméket választana. Ha nem így volna, nem vásárolná meg a terméket. De ezzel kockázatot vállal; lehetséges, hogy a termék nem fogja nyújtani neki azt a ki-elégülést, amire a vásárlás előtt számított.

A fogyasztók nem mindentudók. De ez korántsem jelenti azt, hogy nem áll rendelkezésükre számos módszer, amivel minimalizálhatják a kockázataikat. Ha – tegyük fel – vesznek egy bizonyos márkájú reggelizőpelyhet, majd nem váltja be a hozzá fűzött ígéreteket, akkor legközelebb egy másik terméket vásárolnak. Ha autót, telefont vagy számítógépet szeretnének vásárolni, először meglátogathatják azt a számtalan weboldalt, YouTube csatornát, vagy megvehetik azokat a magazinokat, amiknek pontosan az a céljuk, hogy teszteljék ezeket az árucikkeket, összehasonlítsák őket, és részletesen a fogyasztó elé tárják a tulajdonságaikat. Megkérdezhetik az ismerősüket a termékek minőségéről. Különböző ügynökségektől kérhetnek tanácsokat, amik arra specializálódtak, hogy tanácsot adjanak a vásárlóknak.

Mindennek eredményeképp pedig azok a vállalatok növekednek és virágoznak, akik a legjobban elégitik ki a fogyasztói igényeket, míg az erre képtelen cégek egyhamar becsődölnek.

Szóval a vállalkozónk megalkotja a termékére szabott hirdetést és kiválasztja a legjobb felületet. Általában olyan felületeken szokott megjelenni reklám, ahol nem a platform fogyasztója fizet a költségekért: a YouTube-on a hirdető fizetik mind a szerverek költségeit, mind a béreket, mind a videósoknak

adott juttatásokat; lényegében az egész podcast-ipar üzleti modellje az ingyen letölthető adások, amiket az adásokban hirdető szponzorok finanszíroznak; a kereskedelmi tévében gyakran a hirdetők azok, akik lehetővé teszik, hogy a néző élvezhesse a műsorait, ha cserébe ad egy esélyt a reklámjuknak.

Ez természetesen egy hatalmas *win-win* mindenki számára, és ezt nem lehet eléggé kihangsúlyozni. A YouTubeon keresztül például éppen átélünk egy második gutenbergi forradalmat, amit az egész emberiség gyakorlatilag ingyen élvezhet. A YouTube mellett persze millió másik olyan közkedvelt oldal van, ami erre az üzleti modellre épül. Az Élet és Irodalom weboldala ezzel a modellel üzemel. A rádió és a tévé mind a mai napig százmilliók kedvelt médiuma, és az eképpen működő, közkedvelt weboldalak vagy éppen appok száma szinte végtelen. Ezek kizárólag azért működhetnek napról napra, és kizárólag azért élvezheti megszámlálhatatlan fogyasztó mindazt, amit ezek az oldalak és médiumok kínálnak, mert valaki egyszer előrukkolt azzal a forradalmian új vállalkozói ötlettel, hogy többé nem a platform fogyasztóra terheli a fenntartási költségeket, hanem gyakorlatilag ingyen megnyitja előttük a hozzáférést, ha hajlandóak cserébe tolerálni egy bizonyos mennyiségű reklámot. A fogyasztók pedig a fogyasztási szokásaikkal kifejezték, hogy ez a modell az, amit előnyben részesítenek ahelyett, hogy ők finanszíroznák közvetlenül, a saját pénztárcájukkal ezeket a vállalkozásokat.

Szóval láthattuk, hogy a folyamat, amely során egy termék kezdeti ötletétől a reklámkampányok futtatásáig jut egy vállalkozás, a kölcsönösen előnyös, önkéntes szerződések sorozata. Senki nem károsít meg senkit, senki nem rabol ki senkit, senki nem használ erőszakot senki ellen; ami azt illeti, a hirdető lehetővé teszi, hogy a fogyasztók díjmentesen használhassák a kedvenc platformjaikat és hallgathassák kedvenc műsoraikat.

A reklámellenes, antikapitalista csöcselék ezzel szemben azt állítja, hogy a folyamat során jogsértés történt, így erőszakkal be kell tiltani a hirdetésekről szóló önkéntes szerződéseket, a

politikai hatalom használatával meg kell tiltani, hogy magán-személyek bérbé adhassák és kibérelhessék egymás platform-jait, és a fogyasztókat kell arra kényszeríteni, hogy ők maguk állják a platformok költségeit.

A totalitárius mentalitás természetesen nem engedi, hogy maguknak a fogyasztóknak legyen beleszólásuk (akiket állítólag védelmezni akarnak), hogy maguk az emberek hozzák meg ezt a döntést – épp a választási szabadság a jelenlegi helyzet, amit elleneznek. A Facebook vagy a YouTube felhasználóinak, a podcastek, a rádiók és tévék közönségének szerintük nincsen joga választani aközött, hogy ők fizessenek a platformért vagy a hirdetők, néhány eltűrt hirdetésért cserébe.

Azért szeretnék eltörölni a fogyasztók választási jogát, mert állításuk szerint a reklám agymosás. De vajon mindegyik reklám az volna? És mindenkinek kimossák az agyát, aki csak végignézi? És honnan tudják a civilizáció legnagyobb ellensége, a reklámok vitéz ellenségei, hogy vajon minden reklám kategórikusan kimossa mindenkinek az agyát, vagy csak néhány reklám mossa ki bizonyos emberek agyát? Milyen mérce szerint, milyen módszerrel jutottak erre a merész következtetésükre? A válaszra az idők végezetéig várhatunk.

Hadd jegyezzem meg, a test és az elme közötti kapcsolat kérdése egy ősrégi, megválaszolatlan filozófiai probléma. Puzsér olyan dolgot állít, aminek a bizonyítása *teljességgel lehetetlen* az emberiség jelenlegi tudásának a szintjén. Senki nem tudja, hogy miként eredményeznek a különféle fizikai és fiziológiai behatások bizonyos értékítéleteket, gondolatokat és vágyakat az emberben.

A konkrét értékítéletek és a meghatározott emberi cselekvések – írja *Ludwig von Mises* – nem vethetők további elemzés alá. Jogosan feltételezhetjük vagy hihetjük, hogy abszolút okaiktól függenek és okaik kondicionálják őket. De mindaddig, amíg nem tudjuk, hogy miként okoznak a külső – fizikai és fiziológiai – tényezők tényleges cselekedeteket eredményező meghatározott gondolatokat és szándékokat, addig leküzdhetetlen

metodológiai dualizmussal kell szembenéznünk. Tudásunk jelen állapotában a pozitivizmus, a monizmus és a pánpszichizmus alapvető állításai pusztán bármilyen tudományos alapot nélkülöző metafizikai feltevések, és egyszerre semmitmondók és használhatatlanok a tudományos kutatás számára. Az értelem és a tapasztalat két különböző birodalmat tár fel: a fizikai, kémiai és fiziológiai jelenségek külső világát, és a gondolat, az érzés, az értékelés és a szándékos viselkedés belső világát. Semmilyen híd nem köti össze – ameddig jelen tudásunk ellát – e két szférát. Azonos külső események néha különböző emberi válaszokat váltanak ki, és különböző külső események néha ugyanazt az emberi választ produkálják. Nem tudjuk miért.

Ennek ismeretében érthetjük, hogy mekkora filozófiai szélhámosság kategorikusan agyomosásról beszélni a reklámok kapcsán.

“A reklám nem közszolgáltatás – írja Puzsér – a reklám zsarnokság. Egy olyan intézmény, amelyre pár évtized múlva úgy fog az emberiség visszagondolni, ahogy mi gondolunk ma azokra az időkre, amikor általános volt a gyermekmunka, vagy azokra az országokra a harmadik világban, ahol ma is legális. Épp ahogy a gyermekmunka, úgy a reklám is barbárság.” Ő ezzel helyettesíti a tudományos kutatást és a bizonyítást. *“Ne kérdezősködj sokat... gondoldj csak a gyerekmunkára... érezd a dühöt és a haragot... most asszociálj a reklámokra és kösd össze a kettőt...”*

A magyar Don Quijote pontosan azt műveli az olvasóival, amivel a reklámokat vádolja. *Közvetlenül a gyerekmunkás hasonlat után azt állítja:*

A reklám a tudattalanon keresztül hat a döntéseinkre, olyan fogyasztói szokásokkal kapcsolatban, amelyekben nem vagyunk kellően tudatosak, ezért hallgatunk a tudattalanunkra. A reklám azt a célt szolgálja, hogy bennünk egy bizalmat építsen ki a többi termék rovására, de fontos, hogy ez nem intellektuális, és soha nem racionális. Nem arról van szó – még ha néha így is látszik – hogy valahogy meggyőznek minket, hogy ez a mosópor jobb, mint a többi. A reklám nem akar meggyőzni semmiről, hanem egy logót, egy szlogent, egy dallamot

és egy vonzó körülményrendszert ágyaz be a tudattalanba. Egy kellemes asszociációval párosítja a termék nevét, logóját és szlogenjét.

A reklám sok érzékszerven keresztül hat: egyszerre támadja a muzikalitásunkat, a vizualitásunkat, ha nem mosóporról van szó, akkor sok esetben a szexualitásunkat, de még akár az értelmünket is. Persze nem a racionális részét, hanem azt, amelyik a szlogentre fogékony, amelyik a verseket, a nyelvi harmóniát élvezzi. A sok érzékszervet támadó reklám egyetlen célja, hogy amikor majd a szupermarket polcai előtt állunk, a hirdetésben szereplő termék ismerős legyen a számunkra. A reklám itt és most nem akar tőlünk semmit, csupán elültet bennünk egy mémet, aminek az lesz a dolga, hogy megtalálja a párját az üzlet polcán, és párosodjék. Az a cél, hogy a bennünk lévő mém bevonzza a polcon lévő.

De látnunk kell, hogy Puzsér sem meggyőzni próbálja az olvasót a reklámokkal kapcsolatban, pusztán negatív asszociációkkal párosítja azt. “A reklám zsarnokság.” “A tudat gyarmatosítása.” “Úgy gondolunk majd vissza a reklámra, mint a gyermekmunkára.” “A reklám barbárság.” “Ahogy a gyermekünket óvjuk és védjük, épp úgy kellene a tudatunkat is.” “A tudatunkkal kell fizetnünk a tartalomért.” Ezek nem érvek. Az ember vért izzadva sem volna képes kivonni egy egyszerű szillogizmust Puzsér teljes esszéjéből.

Puzsér államista propagandája – ahogyan azzal a reklámokat vádolja – sok érzékszerven keresztül hat. Egyszerre támadja a vizualitásunkat (az olyan élénk képekkel, mint “ahogy a gyermekünket óvjuk...”) de még akár az értelmünket is; persze nem a racionális részét, hanem azt, amelyik a metaforákra fogékony, amelyik a költői képekre vágynak, és amelyik ellenségképet keres, hogy kitölthesse rajta a gyűlöletét, miközben önmagát igazságosnak, sőt, óriásokkal küzdő dicső lovagnak látja. Így terjed el egy pszichózis egy társadalomban.

Puzsér itt és most nem akar tőlünk semmit, csupán elültet bennünk egy mémet, aminek az lesz a dolga, hogy megtalálja a

párját a politikai palettán és párosodjék. Az a cél, hogy a bennünk lévő antikapitalista mém bevonzza a politikusokban lévőket.

A magyar Don Quijote alapvető tévképzete látszólag az, hogy ő védelmezi azt a tömeget a gonosz cégek ellen, ami annyira ostoba, hogy azt sem tudja, hogy mit szeretne igazából. *Valójában* nem szeretne fogyasztani, és nincsen *igazán* szüksége azokra a dolgokra, amiket megvásárol. Ezek csak illúziók, amivel a saját egzisztenciális szorongását próbálja enyhíteni a modern ember:

A modern ember színültig van halálfélelemmel, és ez elől a fogyasztás rejtekébe menekül, mert amíg felhalmoz, amíg javakat sajátít el, addig azzal az érzettel él, hogy növekszik, hogy a létében jobban elmélyül. A fogyasztó vesz magának egy karórát, egy ruhát, és ettől nagyobb súllyal, nagyobb nyomással nehezedik a létbe. Kiterjedtebb lesz attól, amit megvesz. Ha az egyént meglopják, az az érzése, hogy kevesebb lett, így közelebb rántották a halálhoz. E logikát követve: amit ma megvesz, amit megeszik, amit ma felvesz, azzal halhatatlanabbá válik. Ez persze nem igaz, ez egy illúzió. Mindössze arról van szó, hogy a modern ember szorong. Minden szorongás alapja a halálfélelem, amit a fogyasztás tünetileg hatékonyan old. A reklám erre hat azzal, hogy felkorbácsolja a birtoklási ösztönt.

Ennyi, ilyen egyszerű dolog. *Mindenki* azért fogyaszt, mert így próbál elbánni az egzisztenciális halálfélelmével. *Mindenki. Minden fogyasztó. Minden egyes vásárláskor.* Nem éhes, RETTEG! Nem a mindennapi munkába járását, a hétfégi bevásárlást és az évi vakációt akarja megkönnyíteni egy autóval, RETTEG! Nem azért vesz egy ruhát, mert jön a tél, és egyébként is megváltozott az esztétikai ízlése, és egyébként is most felesnyiba kerül az az ing, ami tökéletesen passzol a kedvenc nadrágjához, és amúgy is elnyűtte az előző ruháit, hanem mert RETTEG! Könnyű így értelmezni az emberi cselekvést.

És amikor meglopják az embert, nem azért dühös, mert egyrészről teljesen megsértették a tulajdonjogait (ezt Puzsér úgyszem értené), másrészről kicsi az esélye annak, hogy a rendőrség képes lesz visszaszerezni a tulajdonát, aztán mert a tárgy vagy pótolhatatlan volt, vagy rettentő sok nehézségbe telik majd pótolni mindazt, és emellett lehet hogy a szóban forgó tárgyért hónapokat dolgozott és hatalmas áldozatokat hozott, hanem MERT KÖZELEBB RÁNTOTTÁK A HALÁLHOZ!

Istenem!

Elsősorban ez egy teljesen bizonyítatlan hipotézis, amit a magyar Don Quijote rezzenéstelen arccal úgy prezentál, mintha annyira nyilvánvalóan igaz lenne, mint a gravitációelmélet. És ismét, honnan tudhatnánk? Az égvilágon sehonnan, természetesen. Ez nem egy *a priori* elmélet, ami magától értetődő axiómák logikus folyománya, de még nem is empirikus elmélet, ami azt mondja, hogy “vizsgálatokat folytattunk mindenféle véletlenszerűen összeválogatott csoporton a világ minden táján, és úgy találtuk, hogy...”. Nem. Ez csak így van, te meg fogadd el, és kész.²⁵

---

²⁵ És mindeközben hagyd figyelmen kívül, hogy az emberi célok alkotóelemeire bonthatatlan végső tényezők:

Az ember az idők kezdete óta meg akarja ismerni az első mozgatót, minden létező és minden változás okát, a végső szubsztanciát, amiből minden fakad, és ami önmaga okozója. A tudomány ennél szerényebb. A tudomány ismeri az emberi elme és a tudás keresésének korlátait. Célja visszavezetni minden jelenséget annak okához. De elismeri, hogy ezeknek az erőfeszítéseknek szükségszerűen áthatolhatatlan falakba kell ütközniük. Vannak olyan jelenségek, amiket nem lehet elemezni és visszavezetni más jelenségekhez. Ezek a végső tényezők. A tudományos kutatás előrehaladtával talán sikeresen bemutatásra kerül, hogy alkotóelemekre bontható valami, amit eddig végső tényezőnek gondoltak. De mindig lesz valami redukálhatatlan és elemezhetetlen jelenség, valami végső tényező.

Amit *a priori* elmondhatunk a fogyasztókról az az, amit már annyiszor elmondtunk. Az ember cselekvése során felhasználja a körülötte levő szűkös javakat, hogy elérje célját. A céltudatos cselekvés az ember karakterisztikus jellemzője. Az különbözteti meg az emberek viselkedését az állati viselkedéstől, hogy az emberek képesek szándékosan megválasztani saját céljaikat. “Az ember – írja Mises –

nem olyan lény, ami képtelen nem megadni magát annak az impulzusának, ami a legsürgetőbbben szeretne kielégülésre találni. Az ember egy olyan lény, ami képes elfojtani ösztöneit, érzelmeit és impulzusait; képes racionalizálni a viselkedését. Lemond egy égető impulzus kielégítéséről, hogy más vágyait elégítse ki. Nem saját étvágynak a bábja. Egy férfi nem erőszakol meg minden nőt, ami felkorbácsolja az érzékeit; nem fal fel minden csábító darab ételt; nem üt ki mindenkit, akit meg szeretne ölni. Egy skálába rendezi kívánságait és vágyait, választ; röviden, cselekszik. Ami megkülönbözteti az embert a bestiáktól, az pontosan az, hogy szándékosan változtatja viselkedését. Az ember az a lény, ami gátlásos, ami képes uralni vágyait és impulzusait, aminek hatalmában áll elnyomni az ösztönös vágyait és impulzusait.

Teljesen helyénvaló volna azt mondanunk, hogy minden emberi cselekvés végső célja a fogyasztás. A fogyasztói társadalom nem más, mint az emberi társadalom.

Az ember pedig azért cselekszik – azért fogyaszt – mert arra törekszik, hogy egy kevésbé kielégítő állapotból egy kielégítőbb állapotba kerüljön. Szeretne eltüntetni valami kellemetlenséget. Semmi nem mutat arra, hogy az élet elviselhetőbbé tételére törekvő emberi erőfeszítések végső mozgatórugója az

---

[...] Az emberi cselekvés az egyike azoknak a dolgoknak, amik változást eszközölnek. ... Tehát a tudományos vizsgálódás legitím tárgyát képezi. Mivel – legalábbis a jelenlegi helyzetben – nem lehet visszavezetni az okaihoz, végső tényezőnek kell tekinteni, és úgy is kell tanulmányozni. (Ludwig von Mises – Emberi Cselekvés)

egzisztenciális halálfélelem. (Lásd a 4. lábjegyzetet.) Ez egyáltalán nem is olyan állítás, ami bármely tudomány, vagy általában a filozófia által lefedett területhez tartozik.

De igaz vagy sem, a feltételezés semmilyen módon nem támasztja alá azt, hogy jogos megsérteni mások tulajdonjogát és betiltani az önkéntes szerződések egy teljes kategóriáját, márpedig pontosan ez az államista program a vita tárgya. “A reklám [a halálfélelemre] hat azzal, hogy felkorbácsolja a birtoklási ösztönt,” írja Puzsér, de a felkorbácsolja szofista szókép nem minősül erkölcsi érvnek.

Oké, szóval semmi nincsen egy reklám definíciójában vagy természetében, ami *a priori* azt bizonyítaná, hogy a reklám, mint olyan, káros. Ami azt illeti, egy reklám számos esetben segítheti a fogyasztót – mint ahogy engem kétségtelenül sokszor segített – megtalálni egy olyan terméket, aminek a létezéséről eddig nem is tudott, pedig igen nagy szüksége volt rá.

Senki ellen nem kezdeményeznek erőszakot egy reklám megalkotása során, senkitől nem rabolnak el semmit, és senki tulajdonát nem sértik ezzel.

A reklámellenes csőcselék érve végső soron az az állítás, hogy egy reklámkampány futtatása valahogyan agresszió. De ha elfogadjuk – már pedig muszáj elfogadnunk – a tényt, miszerint senki tulajdonának *fizikai* épsége ellen nem kezdeményeznek erőszakot egy reklám megalkotása során, akkor egy reklám kizárólag úgy lehet agresszió, ha agressziónak nevezzük az ember ítéletének megváltoztatására célzó törekvéseket.

Hiszen a reklám definíciója végső soron pontosan ez: egy olyan médiatermék, aminek a célja megváltoztatni a közönség ítéletét egy adott termékre vonatkozóan.

De az agressziót kizárólag úgy lehet önellentmondás nélkül definiálni, ha az valaki tulajdonának *fizikai* épségére vonatkozik.

Ha valaki úgy érvel, hogy igazolatlan agresszió megpróbálni megváltoztatni valaki *ítéletét*, azzal performatív ellentmon-

dásba keveredik, mivel maga az érvelés arra irányul, hogy megváltoztassa a másik fél ítéletét, így az érv logikailag nem lehet érvényes.

Lényegében olyan, mintha azt mondaná, hogy “senki sem próbálhatja meg befolyásolni, hogy mások hogyan viselkedjenek” ami önmaga is mások viselkedésének befolyásolására irányul, szóval nyilvánvalóan nem lehet érvényes elv.

Az erkölcsi normák célja lehetővé tenni a konfliktusmentes együttélést. Elengedhetetlen a tulajdon és az agresszió fogalmait úgy kezelni, mint amik objektív, fizikai határokkal rendelkező tárgyakra vonatkoznak, máskülönben senki sem tudná a cselekvés előtt, hogy a tette agresszióinak fog-e minősülni, vagy sem, ami pedig ellehetetleníti a konfliktusmentes együttélést. Szóval úgy érvelni, hogy a pusztá szavak vagy a különböző multimédiás alkotások agresszióinak minősülhetnek, az nem pusztán önellentmondás, hanem ellentmond magának az etika társadalmi funkciójának is.²⁶

---

²⁶ Lásd Hans–Hermann Hoppe – A magántulajdon etikájának végső igazolásáról:

Végül a cselekvés és az indítványalkotás szintén lehetetlen volna, ha az eredeti birtokbavétellel megszerzett dolgokat nem objektív, fizikai értelemben definiálnánk (és ha ennek megfelelően az agresszió definíciója nem ’egy másik személy tulajdonának fizikai épsége elleni támadás’ volna), hanem szubjektív értékek és értékítéletek szempontjából. Míg minden ember képes irányítani, hogy cselekedetei megváltoztatják-e valami fizikai épségét, addig annak irányítása, hogy az ember cselekedete befolyásolja-e valaki tulajdonának az értékét, más emberek kezében rejlik és az ő értékítéletükön múlik. Az embernek meg kellene egyeznie mindenkivel, hogy biztosra menjen, hogy tervezett cselekvése nem változtatja meg egy másik személy a tulajdonáról alkotott értékítéletét. Nyilván mindenki rég halott volna, mire ez megvalósulna. Továbbá az elképze-

Ha ezt megértjük, kártyavárként omlik össze a szemünk előtt minden hasonlat, ami az emberi történelem véres fejezeteihez hasonlítja a reklámokat, minden költői kép, minden haszonelvű érvelés azzal kapcsolatban, hogy a reklám bizonyítatlanul elmebetegséget okoz, és minden államista agitáció az önkéntes szerződések betiltása mellett.

III.

Nem bírom tovább.

Pedig még bőven találhatnánk az ostobaság igazgyöngyeiből a magyar Don Quijote értelmetlen, filozófiaiag meddő, intellektuális szélhámosságai között, de én csak eddig vagyok képes belenézni a sötétségbe, mielőtt a sötétség visszanéz rám.

Van itt még néhány igazán kitűnő idézet, amit érdemes lenne átszórakozni, de ezeket az olvasóra hagyom gyakorlat gyanánt. Ott van például, amikor azt mondja, hogy:

Milliárdokat költünk közoktatásra, miközben a reklámok és a kereskedelmi tévéműsorok a szemünk láttára pusztítják le mindazt, amit felépítettük. Fölhúzzuk a falat nappal, és leomlik éjszaka, akárcsak Déva vára. A közoktatás által a következő generáció értelmi színvonalát valamilyen szintre felhozzuk, aztán végignézzük, ahogy a kereskedelmi televíziózás lerombolja azt. És nem csupán végignézzük, frekvenciát biztosítunk

---

lés, miszerint óvni kellene a tulajdonértékeket, argumentatív módon védelmezhetetlen, hiszen ahhoz, hogy az ember emellett érveljen, előfeltételezni kell, hogy a cselekvés megengedett bármilyen tényleges megegyezést megelőzően. (Ha nem volna megengedett, az ember nem is tudná megfogalmazni ezt a proposíciót.) Viszont ha megengedett, ez csak az objektív tulajdonhatárok miatt lehetséges, azaz olyan határok miatt, amelyeket mindenki önmagától felismer anélkül, hogy előtte mindenki mással egyetértésre kelljen jutnia az értékekkel és értékítéletekkel kapcsolatban.

hozzá. Az a frekvencia ugyanis, amin az RTL Klub meg a TV2 sugároz, a miénk, magyar állampolgároké, azt mi csupán bérbé adtuk. Mi, vagyis a magyar állam. Magyarországon működhetett az utóbbi tizennyolc év során bármilyen kormány, a kereskedelmi tévék mindig földi sugárzásúak maradtak. Holott az a két frekvencia nemzeti kincs.

Vagy amikor állítja, jogunk van a fogyasztói döntésekhez, annak ellenére, hogy – ahogyan azt láthattuk – a reklámok pontosan a fogyasztói döntések megnyilvánulásai(kiemelés tőlem):

legfontosabb azt megérteni, hogy a reklám nem üzleti, hanem emberjogi kérdés. Ha ezt lefektettük, akkor ennek szellemében öntudatosan ki kell állnunk a tudatunk iránti jogunk mellett. *Jogunk van nem csupán a fogyasztói döntéseinkhez*, hanem ahhoz a kulturális kontextushoz is, amelyben az életünket élni akarjuk, és ezt nem engedjük mérgezni!²⁷

Majd, hogy igazán felfedje a romlott államista lelkét a magyar Don Quijote:

Az önvédelmet meggyőződés szerint nem szabad kizárólag az egyénekre bízni, hanem szervezett módon, felülről kell megtervezni és megvalósítani a reklám kiiktatását a kultúránkból. Ez azt jelenti, hogy az államnak kell finanszírozni a tévécsatornákat, ha ugyanis az állam nem fogja ezeket a folyamatokat felügyelni, akkor a cégek fogják. Nincs ingyen ebéd.

Az államnak fel kell számolnia a kereskedelmi televíziózást, bevezetni és kizárólagossá tenni az előfizetéses televíziózást,

---

²⁷ Ez az érv önmagában is megdöbbentő. Jogunk van agresszív állami erőszakkal úgy formálni a kultúrát, amilyennek látni akarjuk, „amelyben az életünket élni akarjuk?” Valóban? Jogunk volna mindenkit arra a viselkedésre kényszeríteni, amit előnyben részesítünk? Az olvasóra hagyom elképzelni a világot, amit ez a gyakorlat teremtene.

emellett pedig minden háztartásnak alanyi jogon és állami költségen adni mondjuk öt szabadon választható csatornát

És végül teljes fogalomzavarban “nyuggerszocinak” nevezi azt, aki ellenzi a tévépiac teljes államosítását, szokásos államista módjára teljesen összekeveri az önkéntességet az adóztatással, és egy igazán tökéletes orwelli végszóval szabadságnak nevezi a totalitárius programját:

Sokba kerülne, de nem lehet mindenről nyuggerszoci módon gondolkodni: “Még egy bőrt lehúznának a kisemberről, még tévéadó is lenne.” Igen, valószínűleg egy újabb adóteher lenne, de a tévét valaki mindenképp finanszírozni fogja, vagy a cégek, vagy mi. Azt javaslom, vegyük a magunk kezébe! ... Ha a saját tudatunk visszavásárlására nem vagyunk hajlandóak pénzt szálni, talán meg sem érdemeljük a szabadságot.

IV.

Részben mulatságosnak tartom, részben tényleg kavarog a gyomrom.

Amikor valaki szabadságnak nevezi az értékek másokra kényszerítését erőszak és politikai hatalom használatával, és “szociknak” azt, aki ellenzi az állami rablást, amikor valaki teljes komolysággal használja a “mi vagyunk az állam” mémet, aki az államhatalom kiterjesztéséért agitál, aki végső soron több elnyomást, több verést, több bebörtönzést kíván, miközben azt hiszi, hogy “a civilizáció lelkét pusztító legveszélyesebb mérreg” ellen küzd, az egy bizonyos fokon mulatságos, mint ahogyan Don Quijote története is mulatságos.

De a történetnek van egy komorabb oldala is. Puzsér Róbertet tízezrek és tízezrek követik, és mint kiváló szofista, nem esik nehezére kiskanállal megetetni őket egy ilyen totalitárius programmal. Mint Don Quijote, Puzsér is teljes erejével ront neki a civilizációnk egyik produktív és értékteremtő bástyájának, és ezzel együtt általában a magántulajdonjogoknak, saját

téveszméitől fűtve. Számtalan emberben veti el az antikapitalizmus csíráját minden hasonló kirohanásával, hogy azok a magok egyszer – ahogyan ő maga mondta – “bevonzzák” és “párosodjanak” a politikai paletta egyik igazán vérszomjas figurájával; talán csak a vak szerencsének köszönhetjük, hogy még nem bukkant fel ez a demagóg, talán máris ő uralkodik felettünk.

A terepet kétségtelenül minden erejünkkel előkészítik a puzsérok és a pogácsák.

És természetesen nagyon jól tudjuk, hogy mint minden baltos, Puzsér is orrba-szájba hazudik. Ha egy pillanatra is érdekelné őt az “agymosás” és “a tudat gyarmatosítása,” akkor nem a reklámokat, hanem a közoktatást, vagy ahogyan a tényleges bizonyítékokat láttuk, a gyermekbántalmazást és az egyszülős családokat venné célba. Ha ténylegesen segíteni szeretne az emberek kognitív képességein, ellenezné a kényszerített állami iskolarendszert, ahol a gyerekek egyetlen feladata bemagolni a Hatalom által előírt propagandát, és kussban ülni, hogy felfalja minden mentális adottságukat az unalom. Ehelyett nagyon jól láttuk, hogyan vélekedik a közoktatásról, mint minden elvhű államista.

Persze a gyáváknak mindig könnyebb a fegyverek oldalára állni.

Ahogyan a kezdetekkor mondtam, én úgy látom, hogy uralkodik a világban egyfajta igazságosság és rend. Az ősi szókratészi nézet, miszerint az értelem erényt, az erény pedig boldogságot jelent, minduntalan igaznak látszik. És ennek az ellentéte is igaz, mutass egy korrupst embert, én pedig mutatok neked valakit, aki mélységesen, kegyetlenül szenved.

Így van ez Puzsér Róbert esetében is. Ő nem több, mint egy erkölcsileg romlott államista, aki szofizmussal vakítja el a követőit, akik így nem látják, hogy amit olvasnak, az pusztán az erőszak és politikai elnyomás mellett agitáló szósaláta, érvek nélkül, definíciók nélkül, bizonyítékok nélkül. Még több állami beavatkozást sürget – és az állami beavatkozás természete

az, hogy az egyik fél nyer (esetünkben Puzsér nyerné az igazságos, hős lovag pszichikai elégedettségének érzését) mások kárára.

De mivel a világban – néha láthatatlanul, de elkerülhetetlenül – a rend és az igazságosság uralkodik, szenvedni fog mindazért az államizmusért amit terjeszt, mindazért a hatalomimádatért, amit képvisel. Végigszenvedi boldogtalanságában azt a pár évtizedet, ami még adatott neki, majd eltávozik az élők sorából, megkapja majd az utolsó napjait, amikor még emlékeznek rá, majd az emberi történelem örökre elfelejti, mint ahogy elfelejtette a rabszolgaságpártiak nevét, a ludditák nevét, a merkantilisták nevét, mint a történelem összes seggfejének a nevét, aki az Állam mellé állt.

GYÓGYSZERHIÁNY ÉS ÁRKONTROLL MAGYARORSZÁGON

Egy kultúra elmeállapotáról árulkodik, ha önként és dalolva a Hatalom kezébe adja az egészségügy feletti irányítást, a magyar pedig egy példátlanul államista nemzet. Így természetesen Magyarországon krízishelyzet uralkodik az egészségügyben. És figyelembe véve a magyar kultúra mentalitását a legkevesebb csodálkozásra sem ad okot a tény, hogy – miután annyira tagadhatatlanná vált az egészségügy szocialista irányításából fakadó probléma, hogy azt egyedül az uralkodó kaszt tagjai cáfolják – az egyedüli megoldás, amit a magyar közgondolkodás képes kiagyalni a szocialista eszmék teljes befolyása alatt, hogy *az Államnak még többet kell költenie rá!*

Kétségtelen, ez megoldana egy-két problémát, mint ahogyan a rabszolgaság is megoldja a gypjútermelés problémáját. De vannak problémák, amiket bizony nem old meg.

Nem oldja meg például azt, hogy továbbra is erőszak és rablás képezi az egészségügyi rendszer alapját.

Nem oldja meg azt, hogy minél rosszabbul teljesít egy kórház, annál több pénzjutalomban részesíti az Állam, a jutalom pedig ösztönzi a minőségen aluli munkát.

Nem oldja meg azt a tényt, hogy a gazdaságban nem a vállalkozók drága, szent szíve készíti őket az innovációra, a jobb munkavégzésre, a hatékonyabb vállalatvezetésre, a szolgáltatás minőségének javítására és/vagy árának csökkentésére, hanem a verseny. Azaz annak a ténye, hogy amikor egy vállalkozó nem azon töri a fejét, hogy miként lehet jobban és hatékonyabban szolgálni a fogyasztókat, versenytársai igen. És mivel – az állami intézményekkel ellentétben – egy vállalkozás nem kényszerrel tesz szert a jövedelmére, hanem önkéntes fogyasztók vásárlásával, az innovációk, a jobbítások elhanyagolásával elveszíti bevételeit, és a fogyasztókat mesteribben szolgáló vállalatok veszik át a helyét.

A “többet kell költeni rá” álmegoldás nem orvosolja azt a problémát, hogy amint egy jószág vagy szolgáltatás “ingyenessé” lesz – azaz kényszerrel másokra terhelik a költségeit – és az embernek nem önmagának kell állnia a számlát, hajlamos lesz többet fogyasztani belőle, mint máskülönben. Ez kiváltképp igaz az olyan esetekben, mint az egészségügy, amit az ember tulajdonképpen a végtelenségig fogyaszthatna. Ellátogathatna az orvosához minden furcsa panaszával. Kivizsgálathat mindent, ami kivizsgálatható. És mivel – ismét – nem ő állja a számlát, hajlamos lesz kihasználni azt a tényt, hogy amit ma helytelen diétával, káros szokásokkal, a testedzés elhanyagolásával és a hasonlókkal előidéz, azért nem kell az orvosnál fizetnie.

Az államizmushoz szentek kellene. Alapvetően abban a téveszmében kell élnie a szocialista egészségügyet támogató embernek, hogy az Új Szovjet Ember egy valóság, és az Új Szovjet Ember minden elképzelhető ösztönző hiányában az innovációra és a legjobb munkavégzésre fog törekedni, és minden elképzelhető ösztönző ellenére racionálisan fogja beosztani a fogyasztását.

És ha szentjeink is lennének, az államosított egészségügy akkor is a gazdasági kalkuláció leküzdhetetlen problémájával találná szembe magát. Egyedül a vásárlók felsőbbrendűségére alapuló szabad piacgazdaság biztosítja a nyereség és a veszteség rendszerét, ami információt közvetít a vállalkozónak a tevékenysége helyességéről vagy hibáiról.

A valódi kérdés nem az, hogy “mennyit kell költenie az államnak az egészségügyre.” Az állam akár a teljes összvagyon nyolcvanöt százalékát is ráköltethné az egészségügyre – eredményképp kétségtelenül csökkennének a szívbetegségek, viszont talán nem lenne többé étel, lakhatás és ruházat. Mindig lehet az elérhető tőkemennyiség javításával jobbítani a szolgáltatás minőségén. De amint az állam többet költ az egészségügyre, mint amennyit az emberek szeretnének, a pénzt értékesebb javak és szolgáltatások termeléséből egy kevésbé értékes szolgáltatás termelésébe irányítja, azaz elszegényíti az egész nemzetet. És mennyit szeretnének költeni az emberek az egészségügyre? Ezt egyedül akkor lehet tudni, ha hagyjuk őket szabadon vásárolni vagy nem-vásárolni; semmilyen bürokrata nem adhatja meg a választ.

A valódi kérdés az, hogy *miként lehet a lehető legjobban felhasználni azt a pénzösszeget, amit az emberek az egészségügyre szeretnének költeni.*

Ezt pedig kizárólag a profitmechanizmus tudja megválaszolni. Egyedül a nyereség és a veszteség rendszere teszi lehetővé, hogy a vállalatok folyamatosan a fogyasztók igényeihez igazítsák a termelést. Ha az embereknek sürgető szüksége van egy adott termékre vagy szolgáltatásra, az a jószág a megnövekedett profit ígéretével hívogatja magához a vállalkozókat, akik – saját önérdéküktől vezérelve – azonnal hozzálátnak az előállításához, a fogyasztói igények kielégítéséhez. Ahogyan a nemzet vállalkozói nekiállnak e feladatuknak, az egymással való versengésük következtében a szükséges termelési tényező ár emelkedik, az előállított termék ára pedig csökken, felzívódnak a profitlehetőségek és kielégülésre talál a fogyasztók

vágya. Ha pedig a vállalkozó nem a társadalom számára legelőnyösebb módon használja az erőforrásait, veszteségeket szenved és változtatásra kényszerül.

De egyedül az önkéntes vásárlóktól függő szabad piacgazdaság kutathatja fel és ültetheti gyakorlatba az erőforrások leghatékonyabb felhasználásának módjait. Minden állami intézmény – így az állami egészségügy is – sötétben tapogatózásra van ítélve. Amit tesz, az vagy jó, vagy nem, vagy kielégíti a társadalmi igényeket, vagy elszegényíti az egész nemzetet.

De a jelen esszé nem az államosított egészségügy átfogó vizsgálatára törekszik. Jelenleg kizárólag egy bizonyos jelenséggel szeretnénk foglalkozni, ami sajnos kitűnően példázza az állami beavatkozás, az intervencionizmus pusztító mivoltát.

A HVG beszámolója szerint:

Krónikus baj lett a gyógyszerhiány, mind több készítmény hiányzik a magyar piacról hosszabb–rövidebb ideig.

Az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés–egészségügyi Intézet (OGYÉI) hiánylistáján idén 190 készítmény több száz kiszerelem szerepelt, köztük olykor olyan “életmentő” vakcina is, mint az agyhártyagyulladás elleni, illetve a tetanuszoltás – írja a *Népszava*.

A lap példaként említi, hogy az agyhártyagyulladás baktériumának B törzse ellen védelmet nyújtó egyik vakcina hiányát január óta csak néhányszor néhány hétre sikerült megszüntetni.

A gyógyszerhiány nem magyar sajátosság – hívja fel a figyelmet a lap, hozzátéve, hogy a gyártók oda viszik a készleteiket, ahol többet kaphatnak értük. Tartós árletörés esetén előfordul az is, hogy leállnak a termék gyártásával, a “túl olcsó” készítményt “pihentetik”.

Gondot jelent továbbá, hogy a másutt jobban eladható szereknek az utóbbi években felpörgött a fekete exportja. A magyar gyógyszerkészlet egy része illegálisan külföldre kerül, s ezt az

ellenőrzés szigorítása sem tudta megszüntetni – olvasható a *Népszavában*.

Ahogy arra Ludwig von Mises annyiszor rámutatott, az állami beavatkozás minden alkalommal olyan állapotokat idéz elő, amelyek a beavatkozás támogatói szempontjából kevésbé kívánatosak, mint az az állapot, amelyet meg kívántak változtatni, erre pedig gyakran az árkontroll példáját hozza fel. És íme, itt a kézzelfogható, bőrünkön tapasztalható hatása az árkontrollnak: *krónikus gyógyszerhiány*.

Mises a következőképp vázolja fel az árkontroll negatív hatásait *A középút politikája szocializmushoz vezet* című tanulmányában:

A kormány úgy hiszi, hogy egy bizonyos árucikk, mondjuk a tej ára túl magas. Szeretné lehetővé tenni a szegények számára, hogy gyermekeiknek több tejet adjanak. Tehát árplafonhoz folyamodik, és a tej árát alacsonyabb szinten határozza meg, mint a szabadpiaci díjszabás. Következésképp a tej marginális termelői, akik a legmagasabb előállítási költségekkel gyártanak, mostantól veszteségeket szenvednek. Mivel egyetlen gazda vagy üzletember sem képes veszteségesen folytatni tevékenységeit, ezek a marginális termelők beszüntetik a tej termelését és annak értékesítését. Teheneiket és képességeiket egyéb, jövedelmező célokra használják fel. Például vajot, sajtot vagy húst kezdenek termelni. Kevesebb tej lesz elérhető a vásárlók számára, nem pedig több. Ez természetesen ellenkezik a kormány szándékaival. Ő csupán könnyebbé akarta tenni néhány ember számára a több tej vásárlását. Azonban az állami beavatkozás következményeképp az elérhető kínálat lecsökken. Az intézkedés sikertelennek bizonyul a kormány és mindazok szempontjából, akiket támogatni kívánt. Olyan helyzetet idézett elő, amely – ismét a kormány szempontjából – még kevésbé kívánatos, mint az előző helyzet, amelyet javítani kívánt.

És ugyanígy *Gazdaságpolitika* című könyvének *Intervencionizmus* fejezetében:

De mi történik? Egyrésztől a tej alacsonyabb ára megnöveli a tej iránti keresletet – azok, akik nem engedhették meg maguknak a tejet egy magasabb áron, most vehetnek azon az alacsonyabb áron, amit a kormány elrendelt. Másrésztől néhány termelő, azok, akik a legmagasabb költségekkel termelik a tejet – azaz a marginális termelők – most veszteségeket szenvednek, mivel az ár, amit a kormány elrendelt alacsonyabb, mint a költségeik. Ez a fontos dolog a piaczgazdaságban. A magánvállalkozó, a magántermelő nem szenvedhet hosszútávon veszteségeket. És mivel nem szenvedhet veszteségeket a tejtermelésben, korlátozza a piacnak szánt tej termelését. Talán eladja néhány tehenét a vágóhídnak, vagy tej helyett talán más tejből készült termékeket kezd árusítani, például tejfölt, vaját vagy sajtót.

Tehát a tej árába történő állami beavatkozás kevesebb tejet fog eredményezni, mint amennyi előtte volt, ugyanakkor nagyobb lesz a kereslet. Néhányan, akik készek megvásárolni az állam által elrendelt áron, nem fogják tudni megvenni. A másik eredmény az lesz, hogy az aggódó emberek sietni fognak, hogy elsőként érjenek a boltokba. A boltok előtt álló emberek hosszú sora, mint ismerős jelenség, mindig feltűnik egy városban, ahol a kormány maximum árakat rendelt el azokra az árucikkekre, amiket fontosnak tart. Ez mindenhol megtörtént, amikor szabályozták a tej árát. Ezt mindig megjósolták a közgazdászok. Természetesen egyedül a józan eszű közgazdászok, az ő táboruk pedig nem túl népes.

De mi az állami árkontroll eredménye? A kormány csalódik. Szerette volna növelni a tejivók elégedettségét. Valójában azonban elégedetlenné tette őket. Mielőtt a kormány beavatkozott, a tej drága volt, de az emberek meg tudták venni. Most nem érhető el elégséges mennyiségű tej. Tehát zuhan a tej teljes fogyasztása. A gyermekek kevesebb tejhez jutnak, nem többhöz.

Mivel ez az elemzés – Mises egy kedvelt kifejezésével élve – apodiktikusan igaz, semmi csodálkozni való nincsen abban, hogy Magyarország krónikus gyógyszerhiányban szenved.

Tudniillik, Magyarországon árplafon sújtja a gyógyszereket.

A gyógyszerek árplafonja nem a termelői vagy az import beszerzési árat, hanem a nagykereskedelmi és a kiskereskedelmi árat sújtja. Továbbá nem minden gyógyszerre vonatkozik; egyrészt kategorikusan vonatkozik a társadalombiztosítás által támogatott gyógyszerekre, másrészt a gyógyszer forgalomba hozatali engedélyének jogosultja meghatározhatja a gyógyszer árplafonját, ha úgy kívánja.

De ami az igazán megdöbbentő örültség – ha az árplafon ténye (vagy ami azt illeti, az állami egészségügy ténye) nem volna elég – az az, hogy *minél drágább egy készítmény, annál szűkebb a megengedett árrés!*

Ha a termelői/importár 500 forint, akkor a nagykereskedelmi árrés (tehát az az ár, amit a gyógyszertáraktól kérhet) 8%, viszont ha 2000 forint, akkor csupán 4,4%.

A helyzet ennél is tébolyultabb, ha a kiskereskedelmi árrésre tekintünk (az árra, amit a gyógyszertár kérhet a fogyasztótól). Itt az árrést nem minden esetben százalékban határozták meg. Egy 500 forintos terméknél az árrés maximum 27 százalék, *viszont egy 5000 forintnál drágább termék esetén az árrés maximum 990 forint!*

Ennek tudatában egyedül az csodálkozik azon, hogy krónikus gyógyszerhiányban szenved az ország, aki azt hiszi, hogy a közgazdaságtan valami burzsoá áltudomány. De úgy látszik ez az uralkodó szellemi színvonal az államapparátusban és a bürokraták között.

A kis- és nagykereskedőknek meg kell gondolniuk, hogy mire szentelik az idejüket, az energiájukat és a korlátozott erőforrásaikat; amit egy bizonyos gyógyszer beszerzésére, raktározására (ami bizonyos gyógyszerek esetén hangsúlyozott költség), adminisztrálására és kitudja miegyébre szentelnek, azt nem fordíthatják egy másikra. Ennek megfelelően minél több potenciális profitot ígér egy gyógyszer, annál inkább arra fognak fókuszálni.

Továbbá a gyógyszerek iránti kereslet kiszámíthatatlanabb, mint a kereslet számtalan más egyéb termék vagy szolgáltatás iránt. Vannak olyan kóresetek, amelyek évente csak néhány esetben bukkannak fel, vagy talán annál is ritkábbak. Ez azt jelenti, hogy sokkal nagyobb vállalozói kockázat ilyen betegségek készítményeibe fektetni, mint olyan gyógyszerekbe, amelyek betegségei gyakrabban tűnnek fel. Továbbá igen más dolog, és egy szabadpiacon igen más árat eredményez, ha egy gyógyszert egy hónapig kell költségesen tárolni, mintha egy évig vagy akár több évig. Ha pedig egy alacsony keresletű készítmény továbbá gyorsan romlandó, nem engedhetik meg maguknak annak kockázatát, hogy készleten megromoljon, mivel nem volnának képesek más eladásokból visszanyerni a kiadásokat.

A szabad árazás betiltása pontosan azt lehetetleníti el, hogy ilyen körülmények között is nyereséges legyen egy gyógyszer, és készen várja a kínálat a fogyasztót abban az esetben, ha a ritka betegség előfordul. Így nem ritka jelenség, hogy a betegnek először le kell adni a rendelést a gyógyszertárban, és meg kell várnia, hogy hetek elteltével megérkezzen a készítmény egy másik országból.

És ennek köszönhető az is, hogy egy hirtelen megjelenő fertőzési hullám annyira túlterheli a gyógyszerpiacot, hogy a gyártók sem képesek iramot tartani vele. Ez pedig épp úgy érinti az olyan készítményeket, mint a Bexsero-t, a HVG által említett agyhártya-gyulladás baktériumának B törzse ellen védelmet nyújtó vakcinát, amelyet nem támogat a társadalombiztosítás, így nem súlyt az árrés. Ez a teljes gyógyszerkészletet, a vállalkozói lehetőségek teljes hatókörét befolyásolja.

Nos, így állunk. Ez az árkontroll magyar valósága.

Egyedül egy kiváltképp ostoba nemzet hajlandó eltérni – sőt, követeli és kiharcolja – hogy az Állam hatalma alá vonja az egészségügyet. Minél fontosabb valami a civilizáció, a rend és az élet fenntartásához, *annál távolabb tartod az Államtól!* Minél fontosabb egy árucikk, annál inkább kerül, hogy árkontrollt vess ki rá! Pontosán a szocialista közgondolkodás mintapéldája

ez a fordított gondolkodás, ami azt mondja, hogy minél fontosabb valami, annál sürgősebb államosítani és kontrollálni azt.

Ezzel egy olyan helyzetbe került a nemzet, amit talán nem is fog túlélni. Már most tömegesen haláloznak el az emberek, mert a magyar közgondolkodás nem hajlandó lemondani a szocializmusról. És amit a jövő tartogathat, az ennél is rosszabb: egy gazdasági válság, majd a válság közepette egy járvány, amivel képtelen megküzdeni egy államosított és állami kontroll alatt szenvedő egészségügy és gyógyszeripar, majd a vég.

Tanuljatok a gazdaságelméletből. Tanuljatok a történelemből. Nem véletlenül az apokalipszis egyik lovasa a pestis.

HOGYAN VEZET AZ ÁLLAMOSÍTOTT EGÉSZSÉGÜGY KORONAFASIZMUSHOZ

Megőrült volna a világ?

Mindig is őrült volt.

Most csupán kiélheti az őrületeit.

A vilá járvány azt mutatja meg a számunkra, hogy – egy statisztikailag elhanyagolható kisebbséget leszámítva – mindenki-ben megbújik a totalitárius fasiszta és csupán az alkalomra vár, hogy a felszínre törjön. Nem arról van szó, hogy a szabadság nem volna képes megbirkózni a koronavírussal, hanem arról, hogy a tömeg nem szabadságszerető, hanem hatalomszerető emberekből áll, és az emberek önkéntes együttműködésébe, a társadalmi hatalomba, a közösségek erejébe vetett hitük messze nem olyan erős, mint az államhatalomba és az erőszakos kényszerbe vetett hitük.

Tegnap hajnalban álmatlanul forgolódtam az ágyban és próbáltam megérteni ezt a jelenséget, amit az internet népe találóan COVID–1984–nek keresztelt el.

A COVID–1984 jelenség a következő.

Az elmúlt évszázad során az állam olyan hatalmas mértékben avatkozott bele és korlátozta az egészségügyi szolgáltatások (illetve biztosítások) előállítását és értékesítését, hogy a világon talán egyetlen ország sem maradt, ahol szabad piacról beszélhetnénk a gyógyítás terén. A ruhák, a cipők, a könyvek előállítása mérhetetlenül kevesebb bürokratikus akadályba, szabályozásba és tilalomba ütközik, mint a gyógyítás szolgáltatása.

Ez még a szabadságban fogant Amerikai Egyesült Államokra is igaz, aminek a kultúrája mind a mai napig akkora hangsúlyt fektet az államtól való szabadság eszméjére, ami felfoghatatlan az európaiak számára.

A szabad piacgazdaság egyik fő vonása, hogy képes gyorsan és hatékonyan reagálni a fogyasztói keresletben bekövetkező változásokra. Minden állami beavatkozás szabotálja ezt az alkalmazkodóképességet, hiszen az állami beavatkozás definíció szerint a fogyasztók kezéből az államhatalom kezébe helyezi a termelés irányítását. Többé nem a fogyasztók döntenek el – vásárlásukkal vagy a vásárlástól való tartózkodásukkal – hogy mit, milyen mennyiségben és minőségben termeljenek, hanem a fogyasztók kizárólag azt vásárolhatják meg, méghozzá olyan minőségben, mennyiségben és áron, amit az állam engedélyez.

A gyógyítás államosítása még az Egyesült Államokban is akkora mértéket öltött, amit elhinni is nehéz. Az úgynevezett „certificate of need” törvények – amit fordíthatunk szükségbizonylatnak – előírják, hogy a magánvállalkozások csak akkor építhetnek új kórházakat és bővíthetik a jelenlegiek kapacitását, ha az egészségügyi tervgazdálkodás bürokratikus hivatala úgy dönt, hogy valódi szüksége van a közösségnek a szóban forgó szolgáltatásra. Azaz egy csodálatos lobbilehetőséget teremt a már befutott egészségügyi szolgáltatóknak arra, hogy megtiltsák az újonnan érkezők belépését és a versenytársaik terjeszkedését. Így a *Kaiser Family Foundation* 2009-es felmérése alapján az egészségügyi szolgáltatások árai azokban az államokban, ahol szükségbizonylathoz kötik az egészségügyi szol-

gáltatások előállítását, 11 százalékkal magasabbak, mint azokban a tagállamokban, ahol nem vezették be a szükségbizonylat antikapitalista gyakorlatát.

A szükségbizonylat a gyakorlatban azt jelenti, hogy a kórházaknak engedélyhez kell folyamodniuk még olyan esetekben is, ha új férőhelyeket akarnak létrehozni az intézményeikben – amit vagy megkapnak, ha képesek bizonyítani a tervhivatalnokoknak, hogy valódi szükség van rájuk, vagy nem, ha például a versenytársaik képesek bizonyítani, hogy náluk bőven van elegendő férőhely.

A vállalkozó feladata a gazdaságon belül előrejelezni a fogyasztói igények jövőbeli változásait és úgy alakítani az irányítása alatt álló termelési folyamatokat, hogy azok kielégítsék a jövőbeli fogyasztói igényeket. A szükségbizonylat gyakorlata lényegében megszünteti a vállalkozó szerepét. Az előrejelzést egy állami tervhivatal kezébe helyezi, és a vállalkozók kötelesek úgy vezetni az egészségügyi vállalataikat, hogy azzal nem a saját, hanem a bürokraták előrejelzéseit követik.

Ez csupán a jéghegy csúcsa és egyetlen rettentően vérlázító példája az egészségügyi szolgáltatásokba való állami beavatkozásnak. De a szükségbizonylat és számtalan hasonló termelést korlátozó intézkedés ellenére még mindig vannak olyanok, akik azt merészelik állítani, hogy az Egyesült Államok egészségügyi rendszere egy szabadpiaci rendszer, kudarca pedig a gyógyítás szabadpiacának a kudarcát bizonyítja.

Ez megdöbbentő mértékű ostobaság. De való igaz, az európai viszonyokhoz képest még az amerikai egészségügyi rendszer is szabadnak tűnhet. Európában az úgynevezett jobboldali politikusok is szenvedélyes védelmük alá veszik azt az egészségügyi rendszert, amit az amerikai baloldal próbál megvalósítani: amiben az állam mindenkit az állami egészségbiztosítás fizetésére kényszerít, és az állam a legtöbb kórház üzemeltetője. Bár léteznek magánkórházak és magánbiztosítások – legalábbis azokon a területeken, amik nem az állami kórházak monopóliumai – de a sokaság úgy gondolkodik az egészségügyről, hogy

az az állam feladata, hogy az államnak kell előállítani azt és az államhoz kell fordulni érte.

Ha a szükségbizonylat gyakorlata szigorúan megköti a gyógyítás iparágának képességét arra, hogy dinamikusan alkalmazkodjon a változó fogyasztói keresletekhez, akkor az államosított egészségügy gyakorlata teljességgel és totálisan megsemmisíti azt. Az állami egészségügyben nincsenek vásárlók és fogyasztók, csak páciensek vannak. Így az állami kórházak és intézetek költségvetését nem az határozza meg, hogy igénybe veszik-e a szolgáltatásaikat a fogyasztók, hogy a vásárlók közül hányan választják őket, hanem a politikusok és bürokraták központi döntése.

Ez kulcsfontosságú ahhoz, hogy megértsük az egészségügyi rendszerünk működését. Egy vállalkozás a piacgazdaságban annak megfelelően növekedhet, hogy milyen mértékben támogatják azt a vásárlásukkal a fogyasztók. Egy államosított intézet akkor növekedhet, ha a központi tervhivatal több pénzt allokál az intézet számára. Egy vállalkozást önként finanszíroznak a vásárlók. Egy állami kórház esetén az adóhatóságon keresztül kényszerítik a lakosságot arra, hogy egy adott összeggel finanszírozzák a kórházat. Így az egészségtelen embert arra kényszerítik, hogy ugyanakkora mértékben finanszírozza a kórházat, mint az egészséges ember, teljesen függetlenül attól, hogy milyen mértékben veszik igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat.

Egy vállalkozó a nagyobb profit reményében próbálja előrejelezni és kielégíteni a jövőbeli fogyasztói keresletet. Egy állami kórház semmilyen profitot sem kereshet, hiszen nem értékesíti a szolgáltatásait önként fizető vásárlók számára, hanem díjmentesen nyújtja azt azoknak, akiket az állam a finanszírozásra kényszerít.

Itt nem csupán arról van szó, hogy az égvilágon semmilyen ösztönző nem készteti az állami intézményvezetőket arra, hogy vállalkozóként működjenek és megpróbálják előrejelezni a jövőbeli keresletet, majd felkészülni arra. Azt kell látnunk, hogy erre egész egyszerűen *nem képes* egy olyan szervezet, ami nem

vállalkozásként működik, azaz nem önként vásárló fogyasztókat szolgál – akiknek lehetőségében áll nemet mondani a vásárlásra és egy versenytárstól vásárolni.

Ahhoz, hogy a termelést a vásárlók jövőbeli igényeihez igazítsák, először vásárlók kelljenek. Egyedül a nyereség és a veszteség rendszere biztosítja a vállalkozók számára a szükséges információt arról, hogy jól végzik-e a dolgukat. Ha helyesen jelezték elő a jövőbeli igényeket, nyereségre tesznek szert, ha pedig a vásárlók igényeivel ellentétesen alakították a termelési folyamatot, veszteségeket szenvednek. De egy állami intézet esetén nem beszélhetünk nyereségről és veszteségről, hiszen nem önkéntes vásárlóktól tesznek szert az intézetük és szolgáltatásaik finanszírozásra, hanem egy központi bizottságtól, akik önkényes belátásuk szerint döntenek arról, hogy az adófizetők-től erőszakkal elrabolt vagyon mekkora része kerüljön az intézethez.

Ha egy magánkórház úgy dönt, hogy száz vagy ezer új férőhelybe fektet, két opció történhet. A döntés bizonyulhat nyereségesnek, feltölthetik az ágyakat a gyógyulni vágyók, azzal pedig kifizetik az új ágyak költségeit. Ugyanakkor rossz döntésnek is bizonyulhat, üresek maradhatnak az új ágyak és a kórház elveszíti az új férőhelyek kialakításába fektetett összeget, azaz veszteségeket szenved.

Egy állami kórház esetén azonban egészen más a helyzet. Ha a vezetőség teljes mértékben meg is volna győződve arról, hogy új férőhelyekre van szükségük, akkor sem tehetnek semmit, hiszen nincsenek vásárlóik, akik utólag kifizetnék a költségeiket. Kezdetben, egy ideig megpróbálhatják kölcsönökkel fedezni a kiadásaikat. De míg egy magánvállalkozás képes visszafizetni a kölcsönöket, ha a kölcsönzött összeget nyereséges termelési folyamatokba fektetik, egy állami intézet sehogyan sem képes önállóan visszafizetni a kölcsönöket, hiszen – ismét – nincsen vásárlóktól származó bevétele, hanem egy központi tervhivaltaltól származó költségvetése van, szolgáltatásától függetlenül, a páciensek értékítéletétől függetlenül. Idővel senki nem fog

kölcsönöket biztosítani egy krónikusan eladósodott és fizetés-képtelen intézet számára.

Ebbe az egészségügyi környezetbe csöppent bele a koronavírus. Miután a libertáriusok feleslegesen ismételték újra meg újra a fenti érvelést, miután mindenki figyelmen kívül hagyta ezeket az elemi összefüggéseket, foggal-körömmel ragaszkodott a tervutasításos gyógyításhoz, az egészségügy államosításához és állami korlátozásához, miután az étellel kufárkodó emberellenes, piacfundamentalista neoliberálisnak bélyegeztek mindenkit, aki próbálta elmagyarázni az államosításban rejlő problémákat, beköszöntött a katasztrófa.

És vajon milyen véleményeket hallani a katasztrófa közepette?

A válasz viccnek is túl abszurd. A véleményformálók egymást túlharsogva kiáltják ki a szabadság eszméjének végérvényes bukását. A világjárvány bebizonyítja, hogy szükségünk van az atyáskodó államra, ami átveheti az uralmat az életünk minden része felett! A liberalizmus eszméjéről végleg bebizonyosodott, hogy képtelen megbirkózni a társadalmi szintű válságokkal! Egyedül az állami parancsutasítás mentheti meg az emberiséget a tömeges pusztulástól!

Foglaljuk tehát össze a dolgot. Miután az államhatalom olyan súlyosan rátelepedett az egészségügyre a világ minden táján, hogy az többé vagy képtelen dinamikusan és rugalmasan reagálni a keresletben bekövetkező változásokra (mint például az Egyesült Államokban), vagy totálisan megsemmisítették a képességét, hogy a kereslethez igazodhasson (mint az államosított egészségügy országaiban), megjelent egy súlyos világjárvány, amit egyedül az egészségügyi rendszer rugalmas és dinamikus alkalmazkodása volna képes kezelni.

Miután a civilizációnk erre nem támaszkodhat, az államok a leghatalmasabb zsarnokságot ültették a gyakorlatba, millióknak és millióknak tiltották meg a munkavégzést, és lényegében az egész világot házi őrizetbe kényszerítették – azért, hogy „el-lapossítsák a görbét”, azaz hogy megpróbálják meggátolni, hogy

több fertőzött legyen, mint amit az államilag korlátozott és szabotált egészségügyi rendszer képes ellátni. Végül hogy hatványozzák saját ostobaságukat, az államista véleményformálók kihirdetik, hogy maga a kapitalizmus került válságba (annak el- lenére, hogy a probléma gazdasági aspektusa abból áll, hogy konkrétan megtiltotta az állam a kapitalizmus működését).

Hogy megértsük a helyzet abszurd komédiáját, képzeljük el a következőt. Az állam totális irányítása alá vonja az élelmiszer termelésének és elosztásának teljes iparágát. Számúzi a magán kezdeményezést és vállalkozást az élelmiszer-előállítás piacá- ról, monopóliumot kényszerít ki magának vagy olyan súlyos szabályozásokkal sújtja a piacot, amik hatalmas mértékben csökkentik az élelmiszeripari termékek kínálatát. Megszünteti annak gyakorlatát, hogy önként vásárló vagy nem vásárló fo- gyasztók válasszák ki a saját ételeiket. Állami kifőzde lesz, amit adókból finanszíroznak, és mindenkinek jár az ingyen ebéd. És miután súlyos élelmiszerhiány sújtja az egész országot, ahe- lyett, hogy felszabadítanak az élelmiszerek piacát, az állam to- talitárius diktatúrát vezet be, hogy megpróbálja orvosolni az éhínséget. Mindenkinek megtiltja a testmozgást. Bezáratja a konditermeket és a sportlétesítményeket. Kötelezővé teszi a napi tizenkét óra alvást, a feketekávét és a dohányzást az éhség- érzet csökkentése végett. Házról házra járva zsömlét osztogat- nak és súlyosan lecsapnak mindenkire, aki a hatósági árnál ma- gasabban próbál ételt árusítani. Az államhívők pedig ismét ki- hirdetik az államtól való szabadság eszméjének a végét, hiszen a napnál is világosabb, hogy a zsarnoki intézkedések nélkül még éhesebbek lennénk!

Ahogy Rorschach mondta a Watchmen-képregényben: „Jó vicc. Mindenki nevet. Dobpergés. Függyöny.”

Csak éppen ez a valóság az egészségügy területén.

A COVID-1984 egy gigantikus történelmi példa arra, hogy a középút politikája szocializmushoz vezet. Ez kiváltképpen igaz az egészségügyre. Ahogy a *Szabadság veszélyeztet idején* be- jegyzésben írtam, egy szabad társadalomban végső soron az em-

ber maga dönthetne arról, hogy mennyire szeretné csökkenteni az egészségügyi kockázatait. Ugyanakkor annak az ösztönzője késztené arra, hogy minimalizálja az érintkezést másokkal, hogy nem az adófizetőket kényszerítik arra, hogy állják a gyógyítása számláját, hanem saját magának kell kifizetnie azt. Amikor azonban a Hatalom vállalja magára a felelősséget az alattvalói egészségéért, nincsen tulajdonjog, amit ne volna képes és hajlandó megszegni azért, hogy elérje a célját. Meg fogja tiltani vagy súlyosan korlátozni fogja, hogy az alattvalói egészségtelen dolgokat egyenek, dohányozzanak, kábítószereket használjanak, kimenjenek az utcára, a terekre, a játszóterekre, emberekkel vegyüljenek, kocsmába járjanak és dolgozzanak.

Tegnap hajnalban álmatlanul forgolódtam az ágyban és próbáltam megérteni, hogyan képes bárki támogatni ezt a gonosz és abszurd gyakorlatot. Aztán megértettem. Az emberek fölötti hatalom addiktívabb tudatmódosító, mint a heroin. A világvárvány idején pedig mindenkinek jut egy dózis, akiben nincsen erkölcsi gátlás.

Ugyanebből táplálkozott a kommunizmus és a német nemzeti szocializmus rendszere. Az előbbi esetén a burzsoák – a tehetősek vagy annak látszó közép- és felsőosztálybeliek – az utóbbi esetében a zsidók és más kisebbségek ellen élvezhette a rezsim minden támogatója a hatalom gyakorlásának mámoros kábulatát. Ma azok kábulnak, akik a koronafasizmust támogatják. Ők azok, akik a Hatalommal egyszerre adják ki a parancsokat embertársaiknak. Hatalomittasan élvezik, hogy az erkölcsi felsőbbrendűség talaján követelhetik mindenkitől, hogy tartásuk be az egyetemes házi őrizet parancsát. Ahogyan a kommunisták a kulákokat, ahogyan a nácik a zsidókat, úgy keresik azokat, akik nem hajolnak meg a Hatalom utasítása előtt, akik ki merészelnek menni a szabadba az ismerőseikkel és élvezni merik az életet úgy, ahogyan az emberhez, nem pedig rabhoz illő.

Ezeknek a szolgálattelkűeknek nem számít, hogy megfosztották őket minden szabadságuktól. Ami számít, hogy egy pillanatra ők maguk is beleléphetnek a börtönőr szerepébe, és – bár

a fizikai erőszak és kényszer használata az állam hivatásos ügynökeire marad – épp úgy parancsolhatnak és követelhetik a súlyosabbnál súlyosabb büntetést azokra, akik ellenállnak a parancsoknak, mint a hatalom végrehajtói. Az egyetemes szolgaság számukra áldott állapot, ameddig jut nekik egy apró részeseedés annak akár csak verbális végrehajtásából szomszédjaikon és felebarátaikon. A totalitárius szellemű, tekintélyelvű emberek számára nincsen nagyobb öröm, mint ami az efféle hatalomgyakorlásból ered.

Ahogy az amerikai régi jobboldal zseniális publicistája, H. L. Mencken mondta, „Az emberiség megmentésének a vágya mögött szinte mindig hatalomvágy lapul.”

Talán örülnünk kellene annak, hogy az elmúlt nyolcvan évben történt annyi változás, hogy egyelőre nem küldik büntetőtáborba vagy végzik ki azokat, akik ellenállnak a zsarnoki parancsoknak. Most csupán egy országot kényszerítenek házi őrizetbe, miután kudarcot vallott az államhívő eszméjük alapján szabotált egészségügyi rendszer. Most csupán leállítják a világ motorját, hogy megmentse azoknak az embereknek az életét, akiknek bármiféle állami kényszer nélkül is teljes mértékben lehetőségük és szabadságuk nyílik elszigetelni magukat a világtól, hogy elkerüljék a fertőzést. Most csupán százezettől és millióktól rabolják el fizetésüket és munkahelyüket.

Egy kormányközeli portálon az egyik nemzeti socialista írástudó kifejtette, hogy még a konzervatívok között is vannak olyan szörnyűséges pszichopaták, akik ebben az időben fontosabbnak tartják „a gazdaságot”, mint az emberi életeket. Ezt az embert persze megfizetik azért, hogy kifejtse a véleményét az otthonában a laptopja előtt. Könnyű előbbre tartani az életet, ha az ember megtarthatja és kényelmesen elvégezheti otthonról a munkáját.

Az a megszámlálhatatlan sokaság pedig, akinek nem adatott meg ez a luxus, maradjon szépen csendben, amíg az efféle publicisták bizonygatják, hogy ők annyira csodálatos emberek, ők annyira jószívű és erényes altruisták, hogy számukra sokkal fontosabb az emberélet, mint az, hogy a munkanélküli tízezrek

és százazrek ki tudják fizetni a számláikat és ételt tehessenek a családi asztalra.

Akinek van szeme, mögötte pedig van egy működő elméje, az levonhatja a nyilvánvaló következtetéseket a koronafasizmus történelmi fejzetéből. Az állami és az állam által korlátozott egészségügyi rendszer képtelen reagálni a hirtelen és súlyos katasztrófákra. A sokaság imádja és követeli a zsarnokságot. A középút politikája – és kiváltképp az egészségügybe való állami beavatkozás – szocializmushoz vezet. És bármilyen hatalmas katasztrófába torkollik az államizmus, a hívői mindig meg fogják találni a módot arra, hogy azt a szabadságot hibázassák, ami eddig sem létezett, és amit soha nem értettek.

SZABADSÁG VÉSZHELYZET IDEJÉN

A kaotikus időszakok és a vészhelyzetek az emberi élet természetes részét képezik. Soha nem fogunk megszabadulni tőlük. Hogy miként reagálnak az emberi társadalmak a fel-felbukkanó vészhelyzetekre, azt a káoszt megelőző rendezett idők során elvetett ideológiai és eszmei magvak határozzák meg. A békés időszak a vetés ideje. A káosz során learatjuk mindannak gyümölcsét, amit előtte elvetettünk.

Radikális változások ritkán következnek be békeidők során. A vészhelyzetek káosza azonban ledönti az addig áthatolhatatlannak tűnő gátakat a változások hullámai előtt és olyan gyorsan virrad az emberekre egy új világ, új intézmények és új berendezkedés uralma alatt, hogy gyakran észre sem veszik, mi történik.

Az államtól való szabadság szószólói hosszú évszázadok óta kihangsúlyozzák, hogy a vészhelyzetek során „az állam a végső-kig feszíti a hatalmát”. Ennek az oka – ahogyan azt most mindannyian a saját szemünkkel láthatjuk – az, hogy a vészhelyzetben az emberek sokasága könyörögve kérleli az államot, hogy

feszítse a végsőig a hatalmát és kényszerítsen olyan zsarnokságot az emberekre, ami békeidőben elképzelhetetlen lett volna. Miért követelik a zsarnokságot? Mert a vészhelyzetet megelőző békés időszak ideológiai tana a zsarnokág tana volt. Mert nem a társadalmi hatalomba, hanem az állami hatalomba vetett hit magvait szórták el a sokaság elméjében. Mert a kor eszméje nem az önkéntes együttműködés, hanem a központi kényszer elve.

A káosz pillanata az, amikor mindenki az elméjében gyökeret vert eszméktől kér útmutatást. Amikor az út előttünk beláthatatlan, amikor a holnap kiszámíthatatlan, a filozófiai alapelveinkhez fordulunk és azt az utat járjuk, amit az elveink javasolnak.

A szocializmus napjaink jelszava és hívószava. A szocialista eszme dominálja a modern szellemet. Támogatják a tömegek, kifejezi mindenki gondolatait és érzelmeit; megpecsételte korunkat. Amikor a történelem elbeszéli a krónikánkat, a fejezetünk fölé azokat a szavakat fogja írni: 'A szocializmus korszaka.'

Ezekkel a szavakkal kezdte Ludwig von Mises *Szocializmus* című kötetét. Mondhatnánk, hogy mivel a fejezetünk a szocializmus korszaka, a sokaság elméjében gyökeret vert filozófiai alapelv az agresszió, a központi hatalom általi erőszakos kényszerítés elve, így a vészhelyzetek pillanatában ennek az elvnek az útját járja az emberi közösség. Ez azonban azt a hamis benyomást keltené, hogy volt valaha olyan időszak, aminek szellemét az önkéntes együttműködés eszméje dominálta.

Az igazság az, hogy ilyen korszak soha nem létezett. A szabadság nem a múltunk, amit elveszítettünk, hanem a jövőnk, amit el kell nyernünk. Az agresszió nem az emberi devolúció, hanem az ember alapértelmezett erkölcsi kódexe, amit épp úgy vall (egy statisztikailag elhanyagolható kisebbséget leszámítva) minden modern ember, mint minden emberi ősrünk tízezer vagy százezer évvel ezelőtt, és minden állati emberelőd.

Az átlagember gonoszsága egyetemes jelenség. A gondolat, hogy mások kirablása, hogy békés, non-agresszív emberek megtámadása kategorikusan tilos magánszemélynek és állami alkalmazottnak egyaránt, bármennyire is kívánatos célokat hozzon el a rablás és a támadás, olyannyira távol áll az emberi fajtól, mint a lebegés. Minden embernek van egy sajátos erkölcsi kódexe. És mindegyik kódexből hiányzik az agresszió kategorikus tilalma.

Vannak olyan emberek, akik libertáriusnak nevezik magukat. A libertárius gondolkodók úgy definiálják a libertarianizmust, mint aminek a központi tétele a non-agresszió elve. Azonban az önjelölt libertáriusok elsöprő többsége még békeidőben is vállaltan pártolja az agressziót. Elutasítják az állam nélküli társadalom célját és támogatják az állam létezését. Azonban nincsen állam agresszió nélkül. Nincsen állam, ami ne adóztatásnak nevezett törvényes rablással tenne szert vagyonaára. És nincs állam, ami ne kényszerítené ki, hogy végérvényes bíróként ítélkezessen a territóriumában felmerülő minden egyes konfliktusban. Nincsen állam, ami ne támadná meg azokat, akik élnek „az állam ignorálásához való jogukkal” és úgy döntenek, többé nem kívánnak élni az állam törvényei, bírói és rendőrei által nyújtott szolgáltatással.

Az elvhű élet olyan ritka kiváltság, amire nemzedékenként csupán egy maroknyi ember képes. Többnyire azoknak sem sikerül, akik rendelkeznek a szellemi képességgel ahhoz, hogy felfogják az elvet. A non-agresszió szép és jó – mondják – és valóban remek társadalmat épít, de egy minimális agresszióra itt meg ott mégis szükség van. És akik békeidőben minarchisták és min-agresszionisták, azok vészhelyzet esetén a sokasággal karöltve fognak könyörögni a zsarnokságért. Ezt illusztrálандó, miután a világvármány következtében súlyosan megemelkedtek bizonyos termékek árai, nem csupán az általános magyar közvélemény követelte az árplafonokat, nem csupán a politikusok tettek olyan fenyegetéseket, hogy súlyos büntetéssel fognak lesújtani a nyereszkezőkre, hanem még a magyar

önjelölt libertáriusok között is szép számmal akadtak olyanok, akik az árkontrollt támogatták.

Mindenesetre a világvjárvány remek lehetőséget biztosít arra, hogy körbejárjunk néhány témakört. Így a következőkben két kérdést szeretnék megvitatni: egyrészt szeretném körüljárni a járványra adott világszintű állami reakciót – mind a konkrét lépéseket, mind az eszmei hátterét – másrészt szeretném felvázolni, hogyan reagálna egy hasonló helyzetre egy libertárius társadalom, azaz állam nélküli társadalom.

I.

Talán a legmegdöbbentőbb jelenség az egész koronavírus világvjárvány kapcsán az, hogy mennyire magától értetődőnek veszi mindenki – a politikusoktól kezdve a közemberig – hogy az államra vár a helyzet megoldása. Senki egy percre sem állt meg és gondolta át, hogy mi is történik, és milyen alapelvet is ültetnek ezzel a gyakorlatba.

Az alattvalói egészségének megőrzése jegyében az államok a világ minden táján totalitárius hatalmat kezdtek gyakorolni egyik napról a másikra. Van, ahol bezártak minden éttermet, kocsmát, bezárták a parkokat, a játszótereket, megtiltották, hogy egészséges emberek elhagyják a házukat, megtiltották a munkavégzést az állam által „létfontosságúnak” minősített vállalatok dolgozóin kívül mindenkinek, megtiltották a kilakoltatásokat, befagyasztották a bérleti díjakat, megtiltották a be- és kiutazást, megtiltották a csoportos összejöveteleket és így tovább az olyan intézkedések végeláthatatlan listáján, amiket „békeidőben nyíltan elleneznének”.

De a helyzet az, hogy most is békeidő van. Semmiféle háború nem tört ki. Egy betegség kezdett el terjedni a világon, az államok pedig úgy döntöttek, hogy semmilyen törvény, semmilyen alkotmány, semmilyen tulajdonjog nem gátolhatja meg őket abban, hogy megpróbálják megállítani a terjedését.

Látjuk, hogy milyen döbbenetes premisszára épül a járványra adott állami intézkedés? *Az állam totalitárius uralmat gyakorolhat, hogy megelőzze a megelőzhető elhalálozásokat.*

A hírek ma arról számoltak be, hogy

Skóciában jó néhány kocsmá nyitva maradt a hatósági tiltás ellenére is, őket rendőrök zárták be ... [A rendőrfőnök] elmondta, hogy tudják, hogy néhány kocsmá addig akar nyitva maradni, amíg erővel be nem zárják őket, de ezt rendkívül felelőtlen magatartásnak mondta, ami életet sodor veszélybe.

Az állam ügynöke szerint „életeket sodor veszélybe” a kocsmák nyitvatartása, így a fizikai erőszak használatával zárják be őket.

Az egyik legfontosabb művelet, amit az erkölcsi kérdések boncolgatása során elvégezhetünk, megkeresni a szóban forgó erkölcsi alapelvet, *majd egyetemesen alkalmazni azt minden releváns esetre.*

Világosnak kell lennie, hogy ezek a skót emberek előnyben részesítik a kocsmázást, mint az egészségügyi kockázataik csökkentését. Félrevezető azt mondani, hogy „életeket sodor veszélybe” a kocsmák nyitvatartása. A valóság az, hogy különbözőek az emberek preferenciasorrendjei, és vannak, akik szeretnék veszélybe sodorni *a saját* életüket azzal, hogy világjárvány idején kocsmázni mennek.

Alkalmazzuk tehát a szóban forgó erkölcsi elvet minden releváns helyzetre. Vannak, akik veszélybe sodorják a saját életüket különböző extrém és nem annyira extrém sportokkal. Vannak, akik az életüket kockáztatják, hogy különböző világrekordokat döntsenek meg. Vannak, akik dohányoznak. Vannak, akik alkoholt fogyasztanak nyilvánvalóan káros mértékben. Vannak, akik szörnyűséges minőségű ételeket esznek. A WHO adatai szerint az influenza évente 290 000 – 650 000 halálos áldozatot szed világszerte. Az Egyesült Államokban minden 27. másodpercben meghal valaki hatalmas mértékben megelőzhető szív- és érrendszeri betegségek következtében – ami évente 17 millió életet követel. Naponta 12 000 ember hal

meg közvetlenül a légszennyezéshez köthető okoknál fogva, és naponta több mint 3500 ember hal meg közúti balesetben.

Az elmúlt három hónapban eddig körülbelül 25 ezren veszítették életüket a koronavírus miatt, és ez a szám kétségtelenül jelentősen növekedni fog a következő hetek során.

A koronavírusra adott állami reakció mögött az a gondolat áll, hogy *nem az egyének felelősek a saját egészségükért*, hanem az állam felelős az alattvalói egészségéért – és ennek biztosítása végett elkobozhatja a lakosság magánjait, államosíthatja és irányítása alá vonhatja az egész gazdaságot és mindenki magánéletét addig a legapróbb részletig, hogy mikor és mikor nem léphetnek ki a saját házukból.

Azonban a következőt kell látnunk. Az, hogy a COVID-19 egy járvány, az érrendszeri megbetegedés pedig nem, mit sem változtat a képleten etikai szempontból. Mint ahogyan az sem számít, hogy 650 000 ember vagy annál nagyságrendekkel több ember hal bele egy betegségbe. Erkölcsi szempontból nincsen semmilyen objektíven megállapítható határvonal a halálozási számokban, amin túllépve azt mondhatnánk, hogy a totalitárius uralom igazolt. Pusztán alaptalan, önkényes és irracionális különbségtétel azt mondani, hogy X halálozási okra gonosz és erkölcstelen zsarnokság volna ugyanaz az állami válaszreakció, ami Y halálozási okra helyes és felelős kormányzás, csupán azért, mert Y potenciálisan több halállal járhat. A „több elhalálozás” – bármennyire is tragikus – nem egy erkölcsi kategória, ami erénnyé változtatja a gonoszt. Ha a „határon gondolkodunk,” abszurd az elgondolás, hogy valakinek a halála – amivel az elhalálozottak száma átlépi a bűvös határt – valahogyan pompás dologgá változtatja azt, amit eddig zsarnoki gonoszsnak tartottunk.

Ha a világjárványra adott válaszreakció mögötti elvet egyetemesen alkalmazzunk, a civilizációnk már rég csupán emlék volna. Hiszen ha összeadjuk azoknak a haláleseteknek a számát, amiket a koronavírusra adott zsarnoki reakciókhoz hasonló intézkedésekkel meg lehetne akadályozni, amiket meg lehetne előzni, ha az állam mindenkit végérvényesen a saját

otthonába zár, évente több tíz millió megelőzhető elhalálozással szembesülünk. Ha elvetjük a gondolatot, hogy elsősorban mindenki önmaga felelős a saját egészségéért és a saját élete fenntartásáért, ha – ahogyan az a koronavírus beköszöntével megtörtént – a gyakorlatba ültetjük az elvet, miszerint semmilyen gátja nincsen a totalitarizmusnak, amíg az állam célja az, hogy meggátolja a valamelyik kiválasztott okból fakadó elhalálozásokat, akkor eljutunk a logikus konklúzióig, hogy a totális diktatúra a kívánatos és a helyes kormányzás.

Mindenki tudja, hogy kockázatot vállal, amikor autóba ül – ahhoz hasonlóan, ahogyan tudják, hogy kockázatot vállalnak, amikor világvjárvány idején emberek közé mennek. Mégsem alkalmazzuk az utóbbi esetén használt eljárást az előbbire, pedig naponta több ezer életet lehetne megmenteni vele. Az államok demonstrálták, hogy a gazdaság szinte totális leállításától sem rettennek vissza, hogy megállítsák a koronavírust. Az államhívó tömeg pedig követeli a zsarnokságot. Kommentek ezrei és tízezrei követelték a kötelező karantént mindenki számára és hanyagnak minősítették a kormányt, ami nem tesz eleget a követelésnek. Örvendtek, amikor a kormány végre bejelentette a kijárási korlátozást. Hanyag volna az a kormány, ami a világvjárvány után nem sújt le a szabadságunkra és nem tartja fenn a kijárási tilalmat, hogy megelőzze a napi sok–sokezer halálesetet, ami megelőzhető volna, ha az országot és a világot egy gigantikus börtönné alakítják?

Az igazság mindezzel kapcsolatban az, hogy a koronavírusra adott reakció teljesen igazolatlan; a mögötte meghúzódó elv földi pokollá változtatná az életünket, ha egyetemesen alkalmaznák. És a sokaság nem elvi alapon követeli ezeket a dolgokat (ha legalább a következetességet becsülhetnénk bennük!), hanem páni félelemből.

Logikusan két opció áll előttünk: vagy örülség mindaz az erőszakos korlátozás, amit a világ kormányai csinálnak a fertőzés megállítása végett, vagy örülség volt eddig nem bevezetni és a koronavírus után nem érvényben hagyni azt, amíg véget nem vetnek az összes többi halálesetnek.

II.

Szemtanúi lehetünk annak, hogyan is reagál egy világhírű városra egy államista társadalom. De mi történne egy szabad társadalomban?

Gyakori a kérdés, hogy mi lenne a libertárius megoldás X és Y problémára. De látnunk kell, hogy számos esetben nincsen olyan, hogy libertárius megoldás egy államista rendszeren belül. Hogy egy tőlünk idegen fogalmat használjunk, a problémák interszekcionálisak. Nem lehet elkülöníteni őket és izolált libertárius megoldást adni rájuk, amíg minden más állami beavatkozás változatlan marad.

Amikor a libertárius megoldásra kíváncsiak, sokan úgy gondolják, hogy a libertárius megoldás még mindig egy olyan keretrendszeren belül értendő, ahol létezik állam, ahol a rendőrség állami monopólium, ahol létezik köztulajdon utcák és közterek formájában, és így tovább.

Azonban a szabad társadalom az állam nélküli társadalom, így itt nem azt írjuk le, hogy milyen intézkedéseket kellene hoznia egy „libertárius kormánynak”, hanem azt, hogy mi is történne egy önkéntelví társadalomban, ahol magántulajdonban vannak az utcák, parkok és terek, és ahol egyetlen csoport sem kezdeményezhet erőszakot olyan emberek ellen, akik nem sértették meg mások tulajdonjogát.

Mindenekelőtt egy szabad társadalomban is létezne a kijárási tilalomnak megfelelő intézkedés. Ez azonban nem agresszív kényszeren, hanem önkéntes szerződésen alapulna.

A magántulajdonra alapuló társadalom több formát ölthet. Ezek nem egymást kizáró, hanem egymás mellett létező berendezkedések lesznek.

Létezhetnek magánvárosok, ahol minden utca, minden park, minden tér, akár minden épület a város alapítójának vagy alapítóinak tulajdonában áll, a lakosok pedig tőlük bérlik az épületeket és a bérleti szerződésben lefektetett módon vehetik használatba a nyilvános területeket. Az emberek annak alapján választanak ki, hogy melyik magánvárosban szeretnének lakni,

hogy melyik város szabályai felelnek meg a saját ízlésüknek és a saját elképzelésüknek a helyes társadalmi berendezkedésről.

Így amikor valaki a különböző városok választékát böngésszi, amikor elolvassa a bérleti vagy tagsági szerződést, látni fogja, hogy milyen feltételekkel veheti vagy nem veheti használatba a város utcáit és tereit különböző vészhelyzetek esetén. A tulajdonosok a szerződésbe foglalhatják, hogy szabad hozzáférést biztosítanak a vásárlóknak minden utcához, kivéve abban az esetben, ha járvány üti fel a fejét a városban. Volnának városok, ahol kijárási korlátozást foglalnának a szerződésbe, mások csupán azok számára korlátoznák az utcákhoz való hozzáférést, akikről bebizonyosodott, hogy fertőzöttek.

Látnunk kell, hogy a magánváros és a bérlő közötti szerződés kategorikusan különbözik az államista rendtől, mivel az előbbi szerződéses, beleegyezéses alapon nyugszik, míg a másik alapja a központi kényszer bármiféle világosan lefektetett szerződés nélkül, amit mindkét fél önként aláírt volna – vagy dönthetett volna úgy, hogy nem ír alá – ahogyan a szerződések működnek.

Mint ahogyan azt is látnunk kell, hogy egy szabad társadalomban a szerződésekről való gondolkodás, úgymond a szerződéskultúra is egészen más volna, mint az államista berendezkedésben. Az emberek nagyon jól tudnák, hogy sok múlik azon, hogy milyen szerződéseket írnak alá. A nemtörődomség, a figyelmetlenség a szerződéskötés során sokkal kisebb méreteket öltene, hiszen nem létezne központi hatalom, ami arra kényszerítené a várostulajdonosokat, hogy eltérjenek a szerződésben foglaltaktól. Így arra kell számítanunk, hogy egy ilyen szerződésben nagyon pontosan definiálnák, hogy mi minősül olyan járványnak, ami érvénybe lépteti a szerződés járvánnyal kapcsolatos kikötéseit, és figyelmesen leírnák, hogy milyen szabályok érvényesek a város területeinek használatára annak függvényében, hogy mekkora méreteket ölt a járvány.

Így akik jobban tartanak a megbetegedéstől, az idősebbek, vagy akik más betegségektől és krónikusan legyengült immunrendszerrel szenvednek, biztosra mehetnek, hogy egy járvány

idején a lehető legnagyobb mértékben csökkentik a kockázataikat azzal, hogy gondosan megválasztják a lakhelyüket. Ugyanígy azok, akik előnyben részesítik a szabad mozgást, mint a kockázatcsökkentést, akik inkább mennének kocsmázni, mint karanténba, megtehetik, ha ezt szem előtt tartva választják ki a várost, ahol lakni kívánnak.

Azonban nem választaná mindenki azt, hogy magánvárosba költözik. A magánváros mellett léteznének kisebb közösségek és szomszédságok is, ahol nem egyetlen alapító-tulajdonos (vagy a tulajdonosok csoportja) adná bérbe az ingatlanokat, hanem maguk a lakók lennének nem csupán a saját házaik tulajdonosai, hanem az utcák és terek résztulajdonosai is. Például összefoghat néhány család és dönthetnek úgy, hogy megalapítják a saját zárt szomszédságukat. Vagy megvásárolnak egy nagyobb földterületet, vagy – ha érintetlen, mások által birtokba nem vett, tulajdonos nélküli területről van szó (hiszen az állam nélküli társadalomban nincsen központi hatalom, ami kijelenti és kikényszeríti, hogy az övé minden tulajdonos nélküli terület) – elsőként veszik birtokba azt, és közösen finanszírozzák az utakat a házaik között. Ha valamelyikük eladná a házát, azzal együtt eladná az utcák tulajdonrészesedését is. Ebben az esetben sokkal közvetlenebb módon hozhatják meg a döntést a lakók az utcák és terek használatáról járvány idején.

Ha egy másik, hasonló szomszédság mellé építkeztek, akkor feltételezhetően megegyeznének a környező szomszédságok lakos-tulajdonosaival, és gyakran kölcsönösen hozzáférést biztosítanának egymás utcáihoz és tereihez. Járvány vagy más hasonló vészhelyzet esetén azonban dönthetnének úgy, hogy lezárják a hozzáférést mások előtt az utcáikhoz a terjedés minimalizálása végett.

Ahogy olyan települések is lesznek, amelyek igen hasonlóak lesznek a mostani városainkhoz, de az utcák azok tulajdonában lesznek, akik közvetlenül abban az utcában laknak. Az átmenet az államista társadalomból a szabad társadalomba a közterek privatizációjával járna, és én úgy látom, hogy a legkézenfekvőbb, valamint a legigazságosabb megoldás, ami az utcák

privatizációját illeti, elosztani azok tulajdonrészeseit azok között, akik ténylegesen ott laknak. Így egy járvány kitörtekor egy adott utca lakói már az első hírek megjelenésekor úgy dönthetnek – ha addig nem tették volna a bűnözés megelőzése végett – hogy kapukkal zárják el az utcáikat és szigorítják, hogy ki járhat arra ahelyett, hogy a központi döntésre várnak, ami talán túl későn érkezne.

Amikor a libertárius megoldás felől érdeklődnek bizonyos kérdések kapcsán, gyakran elfelejtik, hogy a közterek magántulajdonlása a libertárius rend központi részét képezi és jelentős szerepet játszik a problémamegoldásban. De ahogyan azt láthattuk, a tulajdonlás többféle formát ölthet, több–kevesebb hatékonysággal, sajátos előnyökkel és hátrányokkal.

De amit fontos kihangsúlyozni, az az, hogy senki sem volna kiszolgáltatva egy központi hatalom parancsutasításainak, ami vagy azt a döntést hozza, amit az ember látni kíván, vagy nem. És senkit sem kényszerítenének az akarata ellenére, hogy jobban csökkentsse az egészségügyi kockázatait annál, amennyire ő maga szeretné. A szabad társadalom mindenki számára lehetőséget biztosít, hogy abban a berendezkedésben éljen, ami a leginkább igazodik a saját preferenciáihoz. Aki nagyobb védelmet akar a járványok elől, annak épp úgy érvényesülhet a kívánsága, mint annak, aki nagyobb kockázatot kíván vállalni.

Az utcák magántulajdonlása magába foglalja, hogy a tulajdonosok határozzák meg a belépés feltételeit. Jelenleg a megbetegedések tesztelése egy központi hatalom kezében van; az állam dönt arról, kit teszteljenek, az állam szerint – legalábbis Magyarországon – csak azokat kell tesztelni, akik a koronavírus tüneteit mutatják, annak ellenére, hogy sokak tünetmentesen átvészelik. Dél–Koreának a jelek szerint úgy sikerült alacsonyan tartani a fertőzések számát, hogy irtatlan mennyiségű tesztet végeztek el a lakosságon. Ha a tesztelés valóban hatékonyan csökkenti a betegség terjedését, egy szabad társadalomban azt látnánk, hogy egyre több kisebb körzet és terület alkalmazná ezt a megoldást. Bizonyos utcák, körzetek vagy városok tulajdonosai csak akkor engednék a belépést, ha a látogatók

hajlandóak átesni a teszten. A tesztelés nem egy központi hatóság döntésén múlna és semmilyen törvény által felszentelt bünszervezet nem támadna rá azokra, akik az általa kiállított engedélyek és egészségügyi végzettség nélkül merészelnék teszteket végezni.

A problémát illusztrálандó, Bencsik János független országgyűlési képviselő 2020. március 18.-án határozati javaslatot nyújtott be az országgyűlés elé azzal a céllal, hogy engedélyezzék, hogy ne csak az állami, hanem a magán egészségügyi szolgáltatók is végezhesenek teszteket. Bencsik úr szavaival:

A járvány egyre fokozódó terjedésének következtében az elmúlt időszakban több helyi önkormányzat ... részéről felmerült az ötlet, hogy saját költségvetésük terhére szerződést kössenek magán egészségügyi szolgáltatókkal a területükön esetlegesen felmerülő új koronavírus-fertőzés gyanúja esetén az érintettek vizsgálatára, továbbá szükség esetén a területi ellátási kötelezettséggel rendelkező fekvőbeteg-ellátó intézmény infektológiai osztályára való beszállítására.

Információim szerint van olyan település, ahol már a szerződés megkötéséhez szükséges határozatot is meghozta a képviselőtestület, azonban annak aláírására mégsem került sor tekintettel arra, hogy az érintett önkormányzatok értelmezése szerint a Nemzeti Népegészségügyi Központnak a 2020. évben azonosított új koronavírussal kapcsolatban kiadott eljárásrendje nem ad arra lehetőséget, hogy a járvány idején ilyen jellegű tevékenységet az állami egészségügyi ellátórendszeren kívüli, azaz magán egészségügyi szolgáltatók ellássanak.

És ahogyan arról a 444.hu március 15.-én beszámolt:

A Magyar Orvosi Kamara (MOK) vasárnap már hivatalosan is kérte a kormánytól, hogy sokkal több koronavírus-tesztet végezzenek el. Az elmúlt napokban számos kórházi orvos mondta lapunknak ugyanazt: túl sokszor fordult már elő, hogy nem tesztelt betegeket ápoltak normál kórházi körülmények

között, mert a kórházak egyetlen központon, a László kórházon keresztül kérhetnek csak szűrést, és a szűrés protokollja rendkívül szigorú. Sok esetben mire a László Kórház kiküldi a tesztet, addigra a betegek tucatnyi orvossal és ápolóval kerülnek kapcsolatba.

Íme, az államizmus általi öngyilkosság mintapéldája.

III.

Amit mindenekfölött szem előtt kell tartani, az a tény, hogy egy szabad társadalomban mindenki felelős a saját egészségéért. Mindenkinek önmagának kell megtennie a kellő lépéseket és óvintézkedéseket. Egy erőszakos karhatalom senkit nem fog megvédeni az elhízástól, az autóbalesettől vagy a vírusoktól. Mindenkinek felelősséget kell vállalnia a saját egészségéért és magának kell úgy rendeznie az életét, hogy olyan egészségben éljen, amelyet kíván – már amennyire azt képes befolyásolni a szándékos cselekvés.

Vessük ezt össze államista világunk mentalitásával. Mindannyian annyira el vagyunk foglalva az embertársaink egészségével, mintha szentül meg lennénk győződve arról, hogy mi vagyunk a felelősök a szomszédunk életéért. Amikor látjuk az elhízással, a dohányzással, az alkoholizmussal, az érrendszeri betegségekkel kapcsolatos számokat, úgy gondolkodunk – tisztel a kivételnek – hogy „az államnak tennie kell valamit, hogy megmentse ezeket az embereket.”

Ez a reflex részben abból fakad, hogy mindenki hajlamos az érényfitogtatásra és szeretné világgá kürtölni, micsoda remek ember, aki aggódik felebarátai jólétéért és egészségéért. Eközben csupán felebarátait fosztja meg a szabad döntés és felelősségvállalás jogától és lehetőségétől. Ez a mentalitás úgy kezeli a többi embert, mintha megmentésre váró szerencsétlenek volnának, nem pedig úgy, mint akik felnőtt, felelős, szabad emberek, akik olyan döntéseket hoznak és *hozhatnak*, amikkel károsítják a saját biológiai szervezetüket.

Ebben fellelhetjük az államizmus egyik legérdekesebb vonását. A szabadságellenes ember úgy gondolkodik, hogy „mindent szabad, ami olyan eredménnyel jár, ami tetszik nekem”. Semmi sem áll távolabb ettől a mentalitástól, mint az öntulajdonlás elve. Az államista úgy gondolja, hogy ő a végérvényes tulajdonosa a felebarátai testének. Ő persze jószándékkal kezeli tulajdonaként embertársát. Őt csupán a szeretet és a jóindulat vezérli, azért támogatja az erőszak kezdeményezését mások ellen, a kábítószertilalmat vagy a kötelező állami egészségmegőrzést. *A célja a boldogság az erőszak útján.* Ez a mentalitás valójában soha nem a másik félről szól – a másik fél már demonstrálta a saját preferenciáit. Világos üzenetét adta, hogy őt boldogabbá teszi a cigaretta és a csokoládé a jelenben, mint az egészség és a hosszú élet – ha az egészséget preferálná, azt választotta volna. Az államista mentalitás csak és kizárólag arról szól, hogy a szabadságellenes diktátorjelölt másokra kényszerítse azt, amit ő maga boldog életnek gondol. Röviden, mindenkinek úgy kell élnie, ami az államistát boldoggá teszi.

Egy szabad társadalomban ez a mentalitás elképzelhetetlen volna. Egy szabadságszerető ember végső soron megérti, hogy az egyéni preferenciák szubjektívek. Nem mindenkit tesz boldoggá az, hogy lemondjon a jelenlegi örömről a hosszútávú örömért cserébe. Vannak jelenközpontú emberek és vannak alacsony időpreferenciájú emberek. Nem mindenki társít ugyanakkora értéket az egészségügyi kockázatainak csökkentéséhez.

Ez nem jelenti azt, hogy egy szabad társadalomban senki nem fog úgy érvelni, hogy a túlsúlyos élet rosszabb, mint az egészséges élet a jól felfogott önérdék szempontjából. És ahogyan arra már számtalanszor rámutattunk, a pénzügyi ösztönzők is arra fogják kényszeríteni az embereket, hogy egészségesebb életet éljenek, hiszen egy szabad társadalomban nincsen állami egészségügy, ami arra kényszeríti az egészségesekeket, hogy finanszírozzák az egészségtelenek kórházi számláját. A jótékony-ságok meg fogják különböztetni azokat, akik önhibájukból

szenvednek, valamint azokat, akik önhibájukon kívül, ahogyan azt a múltban is tették, mielőtt a jótékonyság államosított, és az utóbbiak megsegítésére fognak összpontosítani. Ahogyan mindenki maga felelős a saját egészségéért, úgy *mindenki maga felelős a saját egészségtelensége következményeiért* (ismét, már amennyire azt képes befolyásolni a szándékos cselekvés).

Jelenleg azt látjuk, hogy mindenki azzal van elfoglalva, hogyan volna lehetséges a lehető legnagyobb mértékben biztosítani *mindenki* egészségét, és miként lehet a lehető legnagyobb mértékben csökkenteni a fertőzés kockázatát *mindenki* számára.

Ez a gondolkodás idegen és távol áll egy szabad társadalomtól. A kérdés nem az volna, hogy hogyan lehet *mindenkinek* – akár akarata ellenére – a lehető legnagyobb mértékben csökkenteni az egészségügyi kockázatait, hanem az, hogy hogyan tehetik meg azok, akik *szeretnék* csökkenteni a kockázataikat.

Fentebb láthattuk, hogy Skóciában sokan szívesen látogatták a kocsmákat, amíg minden bűnszervezet legnagyobbika erőszakkal be nem záratta azokat. Ezek pontosan azok az emberek, akik nem szeretnék csökkenteni a kockázataikat. De a mindenható állam világában ezt a döntést senki nem hozhatja meg magának. De facto az állam tulajdonai vagyunk és csupán az állam által meghatározott mértékben tehetjük ki magunkat az egészségügyi kockázatoknak.

IV.

A szabad társadalom egy szabadpiaci társadalom. A szabadpiac annyit tesz, hogy semmilyen harmadik fél nem avatkozhat be az erőszak és kényszer használatával és annak fenyegetésével két fél közötti önkéntes szerződésbe. Pontosabban, ahogyan Murray Rothbard kihangsúlyozta, az agresszív beavatkozás három kategóriáját különböztethetjük meg:

Először is, a támadó rávehet valakit, hogy olyan dolgokat csináljon, vagy ne csináljon, amik *kizárólag* a kényszerített egyén személyével vagy tulajdonával kapcsolatosak. Ezt nevezhetjük öncélú beavatkozásnak (*autistic intervention*), hiszen a parancs kizárólag a kényszerített személyt érinti. Másodszer, a beavatkozó *cserét* kényszeríthet ki az alávetett és önmaga között, illetve „ajándékozásra” szoríthatja az áldozatát. Harmadszor pedig a támadó elvárhat vagy megtilthat *cserét két* különböző alattvaló között. A beavatkozás második típusát nevezhetjük kétszereplős beavatkozásnak (*binary intervention*), már amennyiben a hegemon viszonyt két személy, a támadó és az alattvaló között hozzák létre; a harmadik típus neve pedig lehet háromszereplős beavatkozás (*triangular intervention*), ahol a hegemon viszonyt a beavatkozó és *két* (leendő) cserepartner között hozzák létre. Bár a piac lehet rendkívül összetett, alapvetően egyes egyének egymás közti cseréi sorozatából áll, úgyhogy bármilyen kiterjedt is a beavatkozás, lebonthatjuk egyéneket vagy egyénpárokat érintő, egységnyi hatásokra.²⁸

Az imént láthattuk az öncélú beavatkozás hiányának kapcsolatát a vészhelyzetekkel: egy szabad társadalomban nem létezne központi hatalom, ami az egyén akarata ellenére próbálná óvni őt olyan veszélyektől, amiknek szeretné kitenni magát. Milyen hatásokat gyakorolna azonban a kétszereplős és a háromszereplős beavatkozás hiánya a járványkezelésre?

A kétszereplős kényszerítő beavatkozás egyik legfontosabb példája maga az adóztatás. Ki kell hangsúlyozni, hogy az adóztatás épp úgy a gazdaságba történő állami beavatkozás, mint az árkontroll vagy az engedélykötelesség. Az adókkal elkobzott erőforrások többé nem az önkéntes cserék mentén, hanem a központi terv alapján kerülnek felhasználásra. Az adóáldozatokat arra kényszerítik, hogy olyan dolgokat finanszírozzanak az általuk megkeresett pénzzel, amiket önként nem pénznének. Ez még az olyan esetekben is igaz, mint az egészségügy vagy a rendőrség: való igaz, az emberek vásárolnának egészségügyi

---

²⁸ Murray N. Rothbard, *Power and Market*, 2. fejezet. (Fordította: Madlovics Bálint)

szolgáltatásokat, de roppant merész dolog ebből levonni azt a következtetést, hogy pontosan ugyanazt a szolgáltatást finanszíroznák, amit az állami intézmények nyújtanak.

A COVID-19 elterjedését megdöbbentő mértékű munkanélküliség követte. Az Egyesült Államok szövetségi kormánya 1200 dolláros egyszeri segílyt nyújt szinte minden amerikai felnőttnek, hogy átvészeljék a kaotikus gazdasági időket. Azonban látnunk kell, hogy az az 1200 dollár meg sem közelíti az összeget, amit az átlagos amerikai adófizetőtől elkoboztak az elmúlt év során. Egy szabad társadalomban valóban nem létezne állam, ami a vészes hónapokban segílyt nyújt az embereknek, ugyanakkor az az állam sem létezne, ami a békés évek során mérhetetlenül többet tulajdonít el az emberektől az adóztatásnak nevezett rabláson át, mint amivel megsegíti őket a nehéz időkben. Aligha tagadhatnánk, hogy könnyebb az embernek pénzügyileg felkészíteni magát és a családját a nehezebb napokra, könnyebb megtakarítani, ha a jövedelme felét nem kobozzák el a hatóságok.

Ami pedig azokat a háromszereplős beavatkozásokat illeti, amiknek a léte az intervencionista világunkban megnehezíti, hiánya pedig egy szabad társadalomban megkönnyíti a megbirkózást egy járvánnyal, a lista olyan mérhetetlenül hosszú, hogy itt nem tudjuk felsorolni mindegyiket. A teljesség igénye nélkül mindenestre idézzünk fel néhányat közülük.

Ha valaki Magyarországon otthonról szeretné elvégezni a munkáját, amennyiben az otthonában baleset éri, azért a munkáltató a felelős. Aligha szorul magyarázatra, hogy ez milyen következményeket gyakorol az otthoni munkavégzés elterjedésére.

A koronavírusos időkben a magyar kormány egyik legfőbb, nyíltan kimondott célja, hogy „a lehető legtöbb ember megtartsa a munkahelyét,” hogy amikor visszatér a rend, ismét munkába állhassanak ott, ahol addig is voltak. De látnunk kell, hogy vészhelyzet idején radikálisan megváltoznak a fogyasztók preferenciái. Azt szeretnék, hogy azok a munkavállalók és vál-

lalkozók, akik eddig különböző termékek és szolgáltatások előállításán fáradoztak, most azoknak a javaknak az előállítására válszanak, amikre hirtelen és sürgős szüksége van a sokaságnak. Amikor a gazdaság totális állami irányításával próbálják megakadályozni, hogy az emberek elveszítsék a munkahelyeiket, amikor az adókból finanszírozott állami támogatással próbálják életben tartani azokat a vállalatokat, amik máskülönben becsődölnének, felmérhetetlen károkat okoznak a fogyasztók szempontjából. Az állami beavatkozás által nem korlátozott kapitalizmus gyorsan és hatékonyan allokálja az erőforrásokat a fogyasztók által a legsürgetőbbben kívánt cikkek előállítására. Így a vészes idők esetén egy szabad társadalomban, meglehet, sokan gyorsan elveszítenék az állásukat és sok vállalat csődbe menne, de pontosan így szabadulnak fel az erőforrások arra, hogy felhasználják őket a válság kezeléséhez elengedhetetlen cikkek előállításához.

A vállalkozók fő szerepe a gazdaságban előrejelezni a jövőbeli fogyasztói keresletet és úgy alakítani a termelési folyamatokat, hogy a lehető leghatékonyabb módon kerüljön előállításra a jövőbeli fogyasztók által kívánt termék a vásárlás időpontjára. Amikor a válság idején állami támogatással előzik meg a cégek csődjét, azokat a vállalkozókat, akik azon dolgoznak, hogy hogyan alkalmazkodjanak a hirtelen megváltozott viszonyokhoz, akik azzal foglalnák el magukat, hogy megismerjék az új gazdasági körülményeket és az új, sürgős fogyasztói igényeket próbálnák ellátni, az állami beavatkozás a régi gazdasági pozíciójukba zárja, oda, ahol a fogyasztók nem szeretnék többé látni őket.

Az államisták egyik legnagyobb problémája, hogy – Frédéric Bastiat szavaival – képtelenek „meglátni a láthatatlant”. Annyit látnak a folyamatokból, hogy sokan elveszítik a munkahelyüket. Ha az állam ezt megelőzi az állami tervutasítás eszközével, örülnek, hiszen eltűnt a látható probléma. Azonban soha nem veszik észre azokat a javakat és szolgáltatásokat, amik így nem kerültek előállításra – amikre a fogyasztóknak sokkal nagyobb szüksége lett volna.

Semmi sem okoz nagyobb pusztítás válságos idők esetén, mint az, hogy az állam megakadályozza, hogy a vállalkozások elveszítsék a régi pozíciójukat és emiatt a vállalkozók új igényekhez igazítsák a termelési folyamatokat, az új körülményekre alkalmazzák képességeiket, dinamizmusukat és innovatív szellemüket. Ugyanez igaz a munkanélküliségi segélyre társadalmi szintű vészhelyzet esetén: minél inkább eltántorítja az állami beavatkozás az embereket attól, hogy új munkahely után nézzenek, annál kevésbé fogják a produktív erőfeszítéseiket a vészhelyzetre alkalmazni pontosan akkor, amikor a legnagyobb szükség lenne rájuk.

Mindennek kapcsán ne felejtjük el, hogy a piacgazdaság alkalmazkodóképességét megdöbbentő mértékben megvédi a bürokrácia általi tiltó szabályozás. Egy szabad társadalomban nem hivatalokon, nem bürokratákon és nem engedélyeken múlna új vállalkozások indítása és új munkaerő alkalmazása, hanem kizárólag a munkaadó és a munkavállaló közötti önkéntes szerződésen. Senkinek nem kellene engedélyhez folyamodnia az országos tervehivatalhoz, hogy bizonyos termékeket gyártson és szolgáltatásokat nyújthasson. Nem tartana hosszú hónapokba begyűjteni egy új kórház felépítéséhez szükséges hatósági engedélyeket. Ezek a folyamatok így jelentősen gyorsabban játszódna le, mint az intervencionista világunkban.

Ahogy arra az ember számíthat egy nemzetől, aminek az egyetlen politikai hagyománya az államimádat és a szocializmus, ismét előkerültek a hangok, akik az árdragítók és a nyereszkes elleni hatósági intézkedést követelik. Mindenki úgy érzi, hogy neki joga van a lehető legolcsóbban megkapni azokat a termékeket, amikre hirtelen mindenkinek rettentő szüksége lett, amikre rohamosan megemelkedett a kereslet és amiknek súlyosan lecsökkent a kínálata. A kereslet és a kínálat törvényét az ördög rafinériájának tartják, a kereskedők pedig nyilván magnak az ördögnek a földi helytartói, akik a szegény szerencsétlenek és a termékek között állnak a kapzsiságukkal és a

nyerészkedésükkel. A kormány már a legelső napokban bejelentette, hogy üldözni fogja a nyerészkedést, és az államista kultúra iránti haragomból legszívesebben azt mondanám, hogy a magyarok meg is érdemlik, hogy a lehető leghathatósabban be is tartsa a szavát.

Egy szabad társadalomban azonban azok a vállalkozók, akik vészes időkben hirtelen súlyos veszteségeket szenvednek és becsődölnek, pontosan azoknak a termékeknek és szolgáltatásoknak az előállításába fognának, amiknek hirtelen és hatalmas mértékben felment az ára. A növekvő árak azt jelzik a vállalkozóknak, hogy jelentős nyereségre tehetnek szert azon a területen és arra ösztönzik őket, hogy az eddigiék helyett a hirtelen megnövekedett árú termékeknek előállítására váltsanak. Nyilvánvaló, hogy az áremelés állami üldözése esetén számúzik az ösztönzőt is arra, hogy azoknak a termékeknek a gyártásába foganak, amikre a vészhelyzet révén megemelkedett a kereslet.

Az áremelkedés egy másik jótékony hatása, hogy elősegíti, hogy a lehető legtöbben hozzájuthassanak egy adott árucikkhez. Az emberek kevesebb egységet fognak felvásárolni belőle, ha ötszáz forint helyett ötezer forintra növekedik az ára, így az áremelkedés elősegíti, hogy többen hozzájuthassanak néhány darabhoz.

A hiány az egyetlen dolog, amit az ármaximalizálás valaha okozhat és okozott. Az emberiség elsöprő többsége azonban túlságosan ostoba ahhoz, hogy megértse a gazdaságelmélet legelemibb összefüggését és megtanulja a gazdaságtörténelem legelső leckéjét, amit már a rómaiak is a saját bőrükön tapasztaltak, miután Commodus császár árszabályozása után gabonahiány, éhínség és lázadás tört ki.

V.

A magyarok békeidőben is úgy hizlalják az állam hatalmát, mintha azzal egyenesen arányos lenne a nemzet nagysága. A dohány-kereskedelem vagy – az otthontanulás tavalyi betiltása

után – a gyermekeink teljes államosítása csupán a legemlékezetesebb példák erre az elmúlt évtizedből. Vészhelyzet esetén azonban érett alakot öltenek azok az eszmék, amik békeidőben az emberek elméjében szunnyadtak. Ha a szabadság bajnokai képtelenek az agresszió és az államimádat eszméjét az államtól való szabadság eszméjével helyettesíteni békeidők során, a válságok történelmi pillanatában napról napra olyan mértékben veszítenek megmaradt, maroknyi szabadságukból, amire még a legpesszimistábbak sem voltak felkészülve. Ez sajnos egy örök paradoxon marad: békeidőkben az ember nem érzi a szabadságért való küzdelem sürgető fontosságát, válságok esetén pedig mindig túl késő lesz. És ahogyan minden válság a végérvényesen megnövekedett államhatalom örökségét hagyja hátra, arra kell számítanunk, hogy a világjárvány előtti kor szabadságára is nosztalgiával fogunk visszaemlékezni.

DETROIT BUKÁSA

Tudjátok mik az igazán jó dolgok egy beszélgetésben? A tények! Azok az apró kis logikai és empirikus információmorszák, amelyek az ideológia gyógyírjeként szolgálnak. Ahol nincsenek tények, ott burjánzhat az érzelmileg apelláló államista ideológia.

Vegyük például ezt a kijelentést a demokrata.hu egy publicisztikájából:

Szakértők szerint a városok, sőt egyes régiók csődje a jelen és még inkább a jövő tendenciája. Állítólag a fantomvárosok megjelenése a posztindusztriális Amerikában és Európában a technológiai fejlődés törvényszerű következménye. A jelenlegi termelésnek többé már nincs szüksége annyi munkásra, mint korábban. Ebből a szempontból tehát Detroit nem más, mint a piacgazdaság civilizációs hatásának egyik legnyilvánvalóbb illusztrációja.

Mmm... csak úgy árad belőle az érzelmi megkönnyebbülés, amely megerősíti a szocialisták antikapitalista előítéletét.

Vizsgáljuk hát meg, mennyire állja meg a helyét ez az állítás a tények tekintetében. Tekintsük át, hogyan került Detroit abba a pokoli helyzetbe, amelyben most találja magát.

Demokrata és Republikánus

Mielőtt a detroiti helyzet mélyebb elemzésébe kezdenénk, szeretném felhívni az olvasók figyelmét egy *nagyon* fontos megkülönböztetésre az amerikai és a magyar politikai oldalak között. Más kultúrák egészen más berendezkedéssel rendelkeznek, és hibát követ el az ember, aki nem ismeri a két nagy amerikai párt természetét, ha tudásának ismeretlen területeit a magyar példából kiindulva toldozza.

A két nagy amerikai párt, a baloldali Demokrata és a jobboldali Republikánus párt jelentős ideológiai változásokon ment át a történelmük során. Jelenleg a Demokrata baloldalt a szocialista politika jellemzi, tehát az intervencionista szabályozások politikája, a jóléti állam és a segélyezési rendszer, államosítások, az egészségügy és a felsőoktatás “ingyenes” – azaz a másoktól elkobzott vagyontól történő – biztosítása, és a többi. Társadalmi kérdésekben egalitáriusok, azaz úgy vallják, hogy minden jövedelembeli, életszínvonalbeli, teljesítménybeli különbség a rasszok vagy nemek között kizárólag külső okoknak köszönhető, nem pedig a csoportok közötti különbségeknek, tehát hogy az adottságokban mindenki alapján véve egyenlő.

Eddig az ember nem tévedne nagyot, ha az ember a magyar baloldalt és az amerikai baloldalt hasonlóknak gondolná. Viszont az amerikai és a magyar jobboldal között hatalmas különbségek rejlenek. Az amerikai konzervatív tábor filozófiája az Egyesült Államok Alapító Atyáinak eszméiben gyökerezik. Az Alapító Atyák eszméi pedig minden szempontból libertáriusnak tekinthetők; az egyén döntési és vállalkozási, gazdasági és személyes szabadsága mellett küzdöttek; a magántulajdon

mellett. Az Egyesült Államok a történelem egyetlen országa, amelyet a szabadság filozófiai eszméjére építettek. Éppen ezért az amerikai Republikánus tábor általánosságban véve a tulajdonjogokat és a szabadpiaci gazdaságot pártolja.

Természetesen az ő hibáikat is hosszasan sorolhatnánk, a kábítószerszerhasználat és a többi áldozat nélküli “bűntények” mérhetetlen sok áldozatától kezdve a végeláthatatlan háborúskodásig. Viszont akármennyire is következtelenül alkalmazzák Alapító Atyáik elveit, a magántulajdon és a szabad vállalkozás mellett állnak, és ez hatalmas különbségeket jelent közöttük és a magyar jobboldal között, hiszen a magyar jobboldal épp annyira szocialista, mint az amerikai demokraták.

Így amikor a következőkben baloldról és demokratákról beszélünk, akkor az mindig a szabad piacgazdaság, a magántulajdon, a kapitalizmus mellett álló amerikai jobboldalhoz viszonyítva értendő.

Motor City

Ma Detroit a példátlan mértékű pusztulás tájképe, és világszerte legendás hírnevét megdöbbentő mértékű szegénységének, munkanélküliségének és bűnözésének köszönheti.

Ám nem mindig volt ez így. A 19. század végén, illetve a 20. század első felében Detroit egy virágzó iparváros volt. 1896-ban Henry Ford itt építette meg a legelső gépkocsit, majd pár évre rá itt alapította meg a Ford Motor Company-t. Őt követte a Chevrolet, a Dodge, a Packard és a Chrysler. 1960-ra Detroit a magántulajdon és a szabad vállalkozás amerikai demokráciájának ragyogó ékkövévé vált, kinek dolgozói autókat, tehergépjárműveket, repülőket és tankokat gyártottak, és kiknek háztartásai Amerika legmagasabb jövedelmét élvezhették.

Egészen 1960-ig tehát Detroit az amerikai álom egy megtestesítője volt. Az oktatási rendszerüket, ahova egyaránt jártak fehérek és feketék, a *világ* legjobbjának tartották, a soul és a blues fénykorát élte, és aki hajlandó volt dolgozni, az képes

volt boldog életet teremteni magának, beleértve a feketék jelentős részét, akik középosztálybeli életet élvezhettek.

1960 után viszont valami megváltozott. És ennek a változásnak köszönhető, hogy Mark Twain könyvtárhoz hasonló épületek, amelyek a közelben lakó családok és a detroiti közösség kedvelt helye volt a kikapcsolódáshoz, mára a teljes pusztulás martalékává váltak, amelyekből a bútoroktól kezdve a falban húzódó rézdrótig mindent, ami értékes, eltulajdonítottak.

A Változás

A változás az, hogy 1962 óta Detroit töretlen demokratauralom alá, és az ebből fakadó antikapitalista irányítás alá került. Detroit polgármesterei, név szerint Jerome Cavanagh (1962–1970), Roman Gribbs (1970–1974), Coleman Young (1974–1994), Dennis Archer (1994–2002), Kwame Kilpatrick (2002–2008), Kenneth Cockrel Jr. (2008–2009), Dave Bing (2009–2013) és Mike Duggan (2014–napjainkig) mind mind baloldali demokraták voltak.

A demokraták uralmának legelső tagja Jerome Cavanagh, aki addig sosem látott méretűre növesztette a detroiti kormány hatalmát. Hatalmas áldás volt számára az 1963 és 1969 hatalmon levő Lyndon B. Johnson, az úgyszintén baloldali politikus elnöksége, aki meghirdette a “Háborút a Szegénység Ellen.”

Mellékes tény, hogy a szegénység elleni háború előtt a szegénységi ráta évről évre jelentősen csökkent, a szegénység kvázi állami finanszírozásával pedig stagnálásba kezdett.

A szegénység elleni háború keretein belül az elnök nekivágott egy “Model Cities Program,” azaz a Modellvárosok Program projektbe. A projekt keretein belül 490 millió dollárt költöttek arra, hogy felépítsenek Detroitban egy olyan körzetet, amely modellként szolgálhat az összes többi amerikai város számára. A Modellvárosok Programot a városi tervezgátlkodás felé tett első lépésének tartják, nem csak azért, mert az állam húzott fel egy teljes lakókörzetet, hanem mert Detroitnak

újabb és újabb kölcsönökre, segélyekre és állami támogatásokra volt szüksége a további működéshez, amely pedig az egész várost teljesen az államtól függővé tette. Így a kormány döntött arról, milyen házak épülnek, kik hova költöznek, milyen vállalatok, üzletek üzemelhetnek és melyeknek kell bezárniuk, cserébe pedig azt az ígéretet tették, hogy a lakók ingyenes oktatást, egészségügyi ellátást és a segélyek sokaságát kapják.

A szociológus Walter E. Williams egyszer úgy nyilatkozott e segélyezési programokkal kapcsolatban: "A jóléti állam megtette a fekete amerikaiakkal azt, amire a rabszolgaság nem volt képes, amire Jim Crow nem volt képes, amire a legdurvább rasszizmus nem volt képes. Ez pedig a fekete család elpusztítása."

1984-re a detroiti lakosság 34 százaléka a demokrata elnök által elindított jóléti programok segélyeiből élt.

1990-re a detroiti modellváros teljesen kiüresedett. A lakók 93%-a elhagyta a környéket, az erőszakos bűnözés pedig az egekbe szökött.

Rasszháború szocialista módra

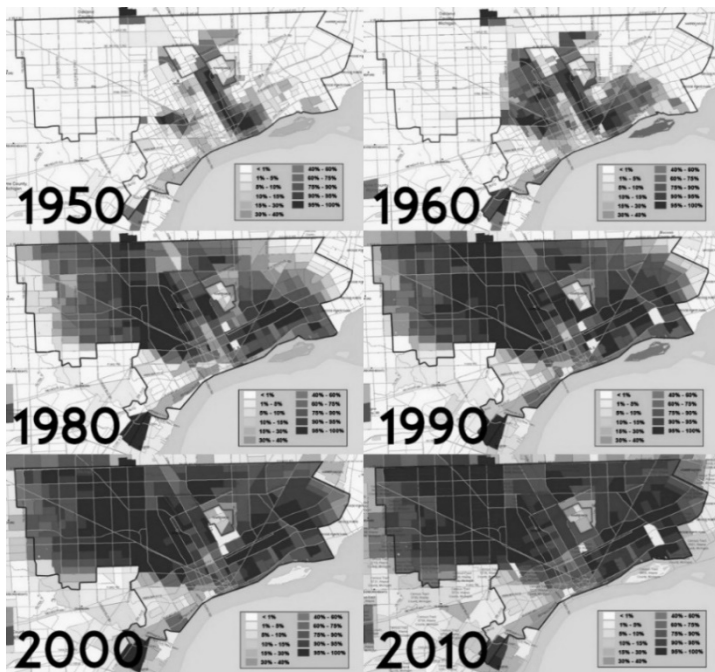
Az 1960-as évek második felében a lobbanáspontig növekedett a rasszok közötti feszültség. 1967 nyarán Detroit vált az ellenségeskedés középpontjává a 20. század legerőszakosabb városi lázadásával, a Detroiti faji zavargásokkal.

A demokrata uralom alatt Detroit egyre csak veszített gazdasági szabadságából. 1967 júliusának 22.-ik napján tehát a rendőrség megrohamozott egy *engedély nélkül* üzemelő kocsmát az egyik legrégebbi – és az egyik legszegényebb – fekete lakóközvet szívében. A kocsmában két, a vietnámi háborúból visszatérő fekete katonát ünnepeltek a roham pillanatában. A rendőrök 82 embert letartóztattak.

A rendőri művelet közben több százan gyűltek össze a kocsmá előtt, akik úgy hitték, hogy rendőri túlkapás történt a többnyire fehér rendőrök részéről.

Az összecsapás során 43-an életüket veszítették, 1189-en megsérültek, és több, mint 7000 embert tartóztattak le.

Az erőszakos összecsapás hasonló lázongásba ment át, mint amit az elmúlt években többször is láthattunk az Egyesült Államokban, elsősorban a fergusoni zavargások során. 2500 üzletet kifosztottak, és több, mint 30 millió dollárnyi anyagi kárt okoztak.

A detroiti fekete népesség alakulása 1950-től 2010-ig.

Detroit már a zavargások előtt is megtapasztalta a tehetősebb középosztálybeli fehérek fokozatos elvándorlását a fekete populáció növekedésével arányosan. Az 1950-es évek során a fehér populáció 23%-kal csökkent, a nem-fehérek száma pedig 16,1%-ról 29,1%-ra nőtt. Ez lényegében annak tudható be, hogy

a feketék viszonylagosan nagyobb arányban részesülnek segélyekben és jóléti kifizetésekben, tehát a népességük növekedése a fehér populáció (és természetesen a dolgozó feketék) adóinak emelését eredményezi, illetve a fiatal fekete férfiak tízszer nagyobb számban követnek el erőszakos bűntetteket, mint a fehér és hispániai fiatalok, ami úgyszintén több rendőri kiadást, így nagyobb adókat eredményez. Az pedig, hogy a tehetősebb egy része elköltözik kevésbé adóztatott területre, egy furcsa dominóeffektust eredményez. Kevesebb adófizetőnek kell ki-termelnie ugyanazt a mennyiségű adót, azaz adóemelés következik be, ami aztán az eddigi adószintet tűrő embereket is költözésre kényszeríti. Detroit esetében pedig nem csupán ugyanazt az adómennyiséget, hanem egyre többet és többet kellett ki-termelniük az adófizetőknek, miután a városi és az országos demokrata vezetőség történelmi magasságokba emelte a jóléti kiadásokat, illetve mivel a fekete detroitai populáció egyre csak növekedett.

Megjegyzendő, hogy ez nem a *feketék* által, vagy a *rasszizmus* által előidézett probléma. Ez a szocializmus problémája. Annak a problémája, hogy a dolgozó embert kirabolják a nem-dolgozó javára, ami aztán rasszkonfliktust eredményez.

Védelem? Felesleges!

1974-ben Detroit megválasztotta első fekete polgármesterét, Coleman Youngot. Young úr 1976-ban 20%-kal lecsökkentette a rendőrállományt. 1987-re, a gyilkosságok száma 300%-kal nagyobb volt, mint húsz évvel azelőtt. Amikor a detroitai lakók és adófizetők védelmet követeltek, jó demokratához hűen Young úr azt nyilatkozta, hogy a megnövekedett rendőri védelem követelése csupán a fehérek rasszizmusának a fedőneve.

A rendőrállomány csökkentése természetesen nem jelentette azt, hogy az adók is csökkentek. Young úr egy jó barátja, William L. Hart, a 15 éven át szolgáló detroitai rendőrfőkapitány 1,3 millió dollár titkos rendőri tőkét lopott el, mielőtt rablásáért

10 év börtönre ítélték. Young úr egy másik közeli ismerősét, a rendőrfőkapitány–helyettes Kenneth Weinert úgyszintén elítélték 1,3 millió dollár elsikkasztásáért ugyanebből a forrásból.

Oktatás

Ugorjunk most kissé hirtelen a jelenbe és vizsgáljuk meg, hova vezetett több, mint 50 évnyi szocialista városirányítás.

Detroit oktatási rendszerének állapota egy újabb láncszem a város teljes összeomlásában. Detroit iskolái 14659 dollár állami támogatást kapnak minden diákra, ami jóval meghaladja a 10469 dolláros amerikai nemzeti átlagot. Az amerikai tanárok átlagkereslete 56069 dollár, a detroiti tanároké viszont *a legnagyobb bér az összes nagyvárosi tanári fizetés közül*, 71031 dollár. Detroit tehát 40%-kal többet költ a diákokra, és 26%-kal többet a tanárookra, mint a nemzeti átlag.

Viszont a detroiti diákok csak 65%-a végzi el a középiskolát. A nyolcadikos detroiti diákok csupán 7%-a képes olvasni az évfolyam átlagos szintjén, és csupán 4% rendelkezik az évfolyamához megfelelő matematikai képességekkel. Egy 2009-ben végzett felmérés során a detroiti diákok teljesítménye volt a valaha mért legrosszabb teljesítmény a nagyobb amerikai városok közül.

Miért? Nos, egyrészt: 2009-ben a törvényszéki könyvelők több mint 250 “szellem munkást” fedeztek fel a detroiti közoktatási rendszerben, akiknek elméletben fizetést utalnak, a gyakorlatban nem is léteznek; 500 másik ember pedig több millió dollárt sikkasztott el a közoktatási alapból.

Másrészt: a tanárok szakszervezete teljes erejével ellenáll minden reformnak. Ellenzik a teljesítményalapú bérezést, a tanárok létszámának megemelését, a jobb tanárok pénzbeli ösztönzését, és legfőképp minden erejükkel ellenzik, hogy maguk a szülők választhassanak gyermekeiknek iskolát.

Intervencionizmus és munkásfasizmus

A gazdasági szabadság annak a mérőszáma, hogy mennyire köti meg az egyén kezét a bürokrácia és az állami szabályozás, amikor vállalkozásba kezd. Gazdasági szabadság tekintetében Detroit a 345-ik helyen áll az összesen 385 körzetből. Ez a vállalkozás teljes ellehetetlenítését jelenti; az átlagember képtelen kifizetni a büntetések csillagászati összegeit, és képtelen jogászok hadseregét fogadni, hogy kiigazodjon a regulációk között. Értékteremtés, vállalkozás és munkahelyteremtés helyett az emberek egyszerűen feladják és elköltöznek egy szabadabb helyre, ahol mindez egyszerűbb.

A tanárok szakszervezetét és több tucat másik szakszervezetet magába foglaló városi bürokrácia természetesen virágzik, mérete pedig egyre csak terjed. A gazdasági szabadság elpusztításának kiváló példája az autóiparban dolgozó munkásokat magába tömörítő United Automobile Workers nevű szakszervezet tevékenysége. A demokrata uralommal karöltve olyan szabályozásokat kényszerítettek a detroiti iparra, amik teljesen ellehetetlenítették a vállalkozást.

A szakszervezet tagjainak a munkáltatóik – az autógyárak – kötelesek 7 hétnyi fizetett vakációt biztosítani évente. Kötelesek 74 dolláros órabért fizetni (beleértve a céget terhelő egészségügyi és nyugdíjkiadásokat) – egy japán autógyár 42 dolláros órabérével szemben. A munkaadónak továbbá állnia kell munkavállalójának gyakorlatilag minden egészségügyi kiadását: nem csupán a kórházi költségeket, a beavatkozás és a gyógyszer árait, hanem az olyan luxuskezeléseket is, mint például a lézeres szemműtétet. Egészen 2014-ig az autógyáraknak úgynevezett “munkabank” programokat kellett fenntartaniuk: az elbocsátott munkásoknak majdnem teljes fizetést kellett biztosítaniuk, miközben a “munkabankban” várakozva az egykori munkás éveken át *nem tett semmit*.

A General Motors, a DTE Energy, a Chrysler Group, a Marathon Petroleum és három helyi kaszinó fizeti az összes ingatlanadóból származó bevétel 19%-át.

Mindezek következtében az egykor Amerika gyöngyszemeként tündöklő detroiti ipar szinte teljesen eltűnt a Föld színéről. Míg 1950-ben 296 000 gyári munkahely volt Detroitban, mára kevesebb, mint 27 000. Míg az amerikai átlagkereslet 2010-ben 42 000 dollár volt, a detroiti átlagbér évi 15 000 dollárra csökkent. Míg az Egyesült Államok nemzeti szintű szegénységi rátája 12,6%, Detroité 36,16%. A detroiti gyermekek 60%-a szegénységben él.

A *Journal of Economic Growth* által publikált tanulmány szerint ha az Egyesült Államok gazdasági szabályozásai a már akkor is jelentősen szabályozott 1949-es szinten maradtak volna, az amerikai GDP 15 milliárd dollár helyett ma 54 milliárd dollár lenne, az átlagos amerikai polgár pedig 53 000 dollár helyett évi 330 000 dollárt vinne haza. Hogy Detroit mennyivel lenne gazdagabb a szocialista gazdaságpolitika és a szakszervezeti bűnözők kényszere nélkül, az megválaszolatlan kérdés marad...

Detroit bukása

2013-ban Detroit csődöt jelentett. Körülbelül 20 milliárd dollárnyi tartozást halmozott fel. A detroiti önkormányzat bevételeinek több mint 70%-át nyugdíjak, egészségügyi juttatások illetve az adósságok kifizetésére fordítják.

Detroit kétszer nagyobb adóterhet ró ki lakóira, mint a környező városok, ami – ismét – minden dolgozni vágyó embert arra ösztönöz, hogy elhagyja, vagy messziről kerülje a helyet.

A város leginkább egy poszt-apokaliptikus horrorfilm díszletéhez hasonlítható; a jelenlegi állapotáról készített képek kísértetiesek és hátborzongatóak.

1 a 16-hoz az esélye, hogy az ember, ha Detroitban jár, rablás, betörés, gyújtogatás áldozatává válik – átlagosan amerikaszerre ez 1 a 44-hez. Amerikaszerre 1 a 259-hez az esélye annak, hogy az ember erőszakos bűncselekmény áldozatává váljon, Detroitban ez 1 a 46-hoz. 2012-ben 9%-kal megnövekedett a gyilkosságok száma az előző évhez képest. A Morgan Quitno

jelentés szerint 2007-ben Detroit vált Amerika legveszélyesebb városává. A detroiti rendőrségnek átlagosan 58 percbe telik kiérkezni egy bűntény helyszínére. A legtöbb rendőrőrs csupán napi 8 órát tart nyitva, és a bűntények csupán 10%-át sikerül megoldani. A rendőrség figyelmeztet mindenkit, hogy “csak saját felelősségre” lépjen a városba.

A közvilágítás 40%-a nem működik.

Detroit pedig halott.

Következtetés

Nos. Az esszé elején idézett mondatról azt hiszem mindenki tisztán látja, hogy egy olyan ember írta, akinek semmi kapcsolata nincs a valósággal. Nem vagyok benne egészen biztos, hogy aki őszintén képes a detroiti jelenségre azt mondani, hogy az “a technológiai fejlődés törvényszerű következménye” illetve “a piacgazdaság civilizációs hatásának egyik legnyilvánvalóbb illusztrációja,” rendelkezik azokkal a kognitív képességekkel, amikkel elvégezheti az élethez szükséges alapvető feladatokat, mint mondjuk egy reggeli elkészítése. Az adók: szocializmus. Az államadósság: szocializmus. A szabályozások: szocializmus. A szakszervezeti erőszak: szocializmus. A központosított tervezett városnegyed: szocializmus. A jóléti szolgáltatások: szocializmus. A közoktatás: szocializmus. Aki azt mondja Detroitra, hogy az a piacgazdaság illusztrációja, az egy olyan megdöbbentő mértékű ostobaságról tanúskodik, amelyet lehetetlen szavakba önteni.

Detroit arra tanít minket, amit nem vagyunk hajlandóak megtanulni: a szocializmus nem működik. A magántulajdon elleni politika csak szenvedést eredményez. Az antikapitalista rendelkezések egy virágzó várost pénzügyi kráterre tesznek. A vállalkozás szabadságának eltörlése szabályozásokkal és szakszervezeti bűnözőkkel elpusztítja a teljes gazdaságot. A segítyezéshez szükséges egyre nagyobb adók elűznek minden dolgozni és vállalkozni vágyó embert. Minél nagyobb az állam, annál nagyobb korrupciót eredményez.

Aki eltörli a szabadságot, az elveszíti a szabadság gyümölcsét.

Azért fontos számunkra Detroit, mivel minden magyar párt – a baloldaltól a jobboldalig – pontosan azt a politikát folytatja, ami Detroitot térdre kényszerítette. Ezen az úton haladunk.

Magyarországról is egyre növekvő sebességgel menekülnek mindazok, akiknek tűrhetetlen a gazdasági elnyomás és a rablás szintje; akik itt maradnak, azokat pedig egyre nagyobb adóteher sújt majd; végül mindenki elhagyja az országot, aki gondolkodni képes – aki képes volna megérteni a szabadság értékét a szocializmussal szemben; az alapvető matematika következtében az állam fizetéseképtelenné válik; az államtól függő csoportok pedig vagy belépnek a produktív embertársaik sorába, vagy elpusztulnak.

Ez történik minden civilizáció végnapján. A Római Birodalom csak a városok lakosságát volt képes megadóztatni, amivel kiűzte a városból a fiatal férfiakat, így zsoldosokat kellett felbérelniük a birodalom fenntartásáért, ami tovább emelte az adókat, ami még több embert üldözött el, amely még több zsoldost követelt, végül a birodalom fizetéseképtelenné vált, a zsoldosok kifosztották Rómát, ami aztán a milliós populációról pár év alatt százezer alá zuhant, és beköszöntött a sötét középkor.

Ez történik akkor, ha az ember nem érti meg, hogy másképp is lehet szervezni a társadalmat, mint az erőszak elve mentén.

Az államizmus nem működik, emberek.

A pokolba vezető úton jártok.

1000 ÓRA

Malcolm Gladwell *Outliers* című könyvében úgy érvel, hogy 10000 órányi megerőltető gyakorlás szükséges ahhoz, hogy az ember bármilyen mesterségben kezdőből világszínvonalú mesterré váljon.

Való igaz, hogy kellő gyakorlással bármilyen képesség elsajátítható. Különböző tapasztalatok különböző idegi összeköttetéseket hoznak létre az agyban, és a tapasztalatoktól függően

bizonyos idegi kapcsolatok megerősödnek, míg mások elsorvadnak. Ezt nevezik neuroplaszticitásnak, ami szerint minden tevékenység során megváltozik az agy szerkezete és hasonlóan bármilyen izomhoz, megerősödnek a tevékenység során használt idegi kapcsolatok. Rüdiger Gamm kezdetben képtelen volt teljesíteni az alapvető iskolai matematikafeladatokat, amíg kellő gyakorlással a világ egyik leghíresebb fejszámoló művészévé vált.

Hogy valóban 10000 órányi gyakorlás szükséges-e egy mesterség legteltesebb elsajátításához, azt a mai napig vita övezi. Számos kihívója akadt Malcolm Gladwell érvének. Meggyőző ellenérv, hogy a szükséges időbefektetés mértéke nagyban függ a célterülettől: a művészetekben, a logikában vagy bármilyen olyan területen, ahol a siker kulcsa a szabályok pontos tisztellete, jóval fontosabb a gyakorlás, mint például a szórakoztatóiparban. Egy Business Insider cikk a Sex Pistols példáját hozza fel, akikről valóban elmondható, hogy távol álltak a vállalkozás vagy a zeneművészet teljes elsajátításától, mégis elsőprő sikereket értek el. Természetesen erre válaszolhatnánk, hogy a Sex Pistols sikere – bár bizonyos értelemben vállalkozói siker volt, hiszen sikeresen eltalálta a fogyasztói keresletet – csupán a véletlen következménye, és Johnny Rotten képtelen volna megismételni azt az elsőprő sikert, amit akkor – csupán a múlt szerencséjének máig tartó hullámain lovagolhat.

Egy másik, jóval meggyőzőbb ellenérv, hogy az ember igen jelentős sikereket elérhet már 20–30 óra gyakorlás után is. A legnehezebb és a legnagyobb kihívásokkal teli útszakasz bármilyen mesterségben pontosan ez az első 20–30 óra, hiszen az ember egy teljesen ismeretlen utat kezd el járni. Az ember egész egyszerűen elkeseredik és elveszettnek érzi magát az új információk végtelen óceánjában. Nem tudja, hogyan kezdjen hozzá feladatának, folyton hibázik és téveszt, és gyakorlásának eredménye rendszerint minősíthetetlen. Ezen a pszichológiai feszültségen igen kevesen jutnak át sikerrel, de akik mégis,

azok 20–30 óra gyakorlás után már viszonylag kellemesen és simán evezhetnek előre, élvezve tevékenységük egyre lenyűgözőbb sikereit.

Ennek igazát életem során számos esetben tapasztaltam. De akárhogy is, a következő mindenképp elmondható: ha az ember valóban szeretne szakmai sikereket elérni, továbbá sikerét nem a szerencsének, hanem a folyton megismételhető szaktudásának szeretné köszönni, elkerülhetetlenül órák százait – akár ezreit – kell gyakorlással, ismeretszerzéssel, fejlődéssel töltenie. Hosszú viták folyhatnak arról, pontosan mennyi idő kell, hogy az ember egy szakma világszínvonalú mesterévé váljon, de azt vitán felül megállapíthatjuk – már csak a fentebb említett idegtudományi tényekből következőtve – hogy szükség van egy bizonyos – méghozzá jelentős – mennyiségű gyakorlásra a felemelkedéshez.

A sikeres ember soha nem születik, és igen kevés esetben köszönheti sikerét a tiszta szerencsének: a siker kulcsa a kitartó munka és önfejlesztés.

Viszont mivel az idő is szűkösen áll a rendelkezésünkre, mivel egy időegység alatt egyszerre csak egy bizonyos cselekvést végezhetünk el, bölcsen kell vele gazdálkodnunk. Az ember egyszerűen nem élhet azzal a lehetőséggel, hogy egy életében egyszerre lesz világhírű zongoraművész, hatalmas elméleti lépéseket tevő erkölcsfilozófus és közgazdász, milliárdos ingatlanfejlesztő – három gyermekét otthontanító szülő, terapeuta, tanár, író, hegymászó és vadászpilóta. Választások előtt állunk és minden választás együtt jár a végtelen számú alternatív életéről való lemondással.

Továbbá, az idő véges számú, vissza nem szerezhető jószág. Nem vagyunk képesek időt vásárolni. Adott számunkra – remélhetőleg – kilencven–száz év, és (hacsak nem szabadulnak fel életünk vége előtt a piacok és nem éljük át az ebből következő történelmi mértékű technológiai robbanást) nem áll lehetőségünkben hozzájutni több időegységhez. Életünk minden pillanatában akarva-akaratlanul felhasználjuk időnket, és épp

ezért – mivel az idő az életünk – hatalmas súlya van annak, milyen tevékenység mellett is döntünk.

Ami azt illeti, az élet temporális természete kiváló érv az erőszak kezdeményezése ellen. A tulajdonjogokat egyetemesen tiszteletben tartó szabad társadalom rendszerében mindenkinek a legteljesebb mértékben érvényesül saját teste tulajdonlásához való joga, hiszen nem érvényesül kényszer. A társadalom minden egyes tagja úgy cselekedhet, ahogy saját megítélése szerint számára a leghasznosabb; soha vissza nem szerezhető idejét kivétel nélkül *minden egyes ember* legjobb belátása szerint használhatja. Amikor viszont megjelenik a magántulajdon ellen elkövetett agresszió intézménye – az Állam – valami sokkal sötétebb történik az ember tulajdonának egyszerű elkobzásánál. Az adóztatással nem csak az ember vagyonát, hanem az ember teljes életének és sorsának egy visszaszerezhetetlen darabját rabolja el és éli fel az Állam – azt, amelybe az adóval elkobzott vagyon megtermelése került.

Mindezt félretéve végezzünk el egy egyszerű számítást. Tegyük fel, az átlagember végigjárja mind a nyolc osztálynyi általános iskolát, majd négy osztály gimnáziumot, azaz tizenkét évnyi iskolát. Tegyük fel – mivel az idei tanítási napok száma 181 nap – hogy egy év átlagosan 180 tanítási naphól áll. Tizenkét évnyi iskola megszorozva 180 tanítási nappal annyi mint 2160 nap. Tegyük fel továbbá, hogy átlagosan napi 6 órát tölt benn a diák – bár ez az átlag valószínűleg jóval nagyobb, hiszen számos általános iskolás gyermek akár délután négyig is bennmarad – majd adjunk hozzá napi egy óra utazási időt (ami a valóságban – főleg falvakról városba járó gyermekeknél – jóval több) továbbá napi egy órányi otthoni tanulást (ismét, ami általában – főként a szülők kényszere következtében – jóval több). 2160 szorozva napi 8 órával annyi mint 17280 óra.

Egy gyermek 17280 órát tölt el az iskolában.

Ha még csak napi átlagosan 6 órával is számolnánk, még akkor is 12960 órát kapnánk, de a napi 8 óra igen reális – és így is igen alacsony – szám.

Ahogy Alice Miller kristálytisztán kifejtette *Szabadulás az önvád börtönéből* című esszéjében, az embernek neheze érik együttérzést tanúsítani a gyermek iránt, mivel gyermekként – szembesülve a kegyetlenséggel és kényszerrel – tehetetlenségében elfojtotta és internalizálta fájalmát. Talán olvasóim közül többeknek neheze érik valóban átérzeni, mit is jelent, amikor elrabolnak az ember életéből 17000, soha vissza nem szerezhető órát, mivel e vérlázító rablás áldozataként, iskolás gyermekként ezt ők is racionalizálták, normalizálták.

Képzeld el, hogy idős éveinket éljük. Gyermekeket nevelünk és dolgoztunk, leéltünk hetven évet, és megtakarításainkból illetve gyermekeink támogatásából – no nem is nyugdíjból – pihenni kívánunk. Viszont kreatív bürokraták és miniszterek kitalálják, hogy az idős embernek igazából nem tesz jót a munka nélküli pihenés. Megrontja az önmaga iránt érzett tiszteletet, továbbá káros hatással van az egészségre is, ha hagyják, hogy az idősek csak úgy azt csináljanak, amit akarnak. A demenciát például kiválóan megelőzhetné napi 6–7 óra “időskori egészséggondozás-program.” Meg hát nyilvánvalóan az idősek úgy sem tennének mást, mint a tévé előtt ülve, vagy épp alkoholizálva tengetnék utolsó éveiket. A megoldás nagyon egyszerű: reggel nyolckor – hiszen vitathatatlanul egészséges a koránkelés – behívják minden időskorú polgárt egy otthonba, ahol negyvenöt percen át vagy feladatokat kell megoldaniuk, vagy előadásokat kell hallgatniuk. Tíz perc pihenőt kapnak, majd ismét negyvenöt percen át használják elméjüket, megismételve ezt összesen körülbelül öt alkalommal, a nap végén pedig egy órányi egészséges tornával távozhatnak az állami otthonból. Természetesen ez minden idős ember javát, intellektuális és fizikai egészségét szolgálja, és segít számukra tiszteletteljesen, felemelt fejjel, emberhez méltó módon eltávozni az életből. És nyilvánvalóan semmi kegyetlenség nincs benne, hiszen amellet hogy ez az idősek racionális önérdeke, igazából előttük áll a nap többi része – délután fél-kettőtől egészen estig – amit úgy használnak fel, ahogyan csak szeretnék. Így akár

meg is adhatják magukat az idős emberek között annyira elterjedt káros szenvedélyeknek, mégsem okoznak akkora kárt önmaguknak.

Vitathatatlan, hogy ez szükséges. Mindenki jól tudja, hogy idős korára az embernek romlik a racionalitása. Ha hagynánk, hogy az idősek a kedvük szerint töltsék a napjaikat, nyilván nem választanák a nehezebb, megterhelőbb tevékenységeket, amik ugyanakkor jó egészségben tartják őket, hiszen egyszerűen nem látnák be, hogy számukra valóban az a jobb, helyette egész nap szappanoperát néznének, netalántán a kocsmában pusztítanak el azt a keveset, ami idegrendszerükből épen maradt, felesről felesre.

Ha nem jelennek meg rendszeresen az egészséggondozási programunkon, kapcsolatba lépünk gyermekeikkel vagy – ha nincsenek gyermekeik – bármelyik más, legközelebbi hozzátartozójukkal, és tájékoztatnánk őket, hogy *ők* a felelősök kezéskedni arról, hogy idős családtagjuk megjelenjen az otthonban minden reggel, máskülönben az idős embert nehezen kezelhető emberek számára fenntartott intézetbe zárjuk, őket pedig börtönbe.

Akinek bármi fenntartása van ezzel a kormányprogrammal, tekintsen önmagába, hiszen ugyanezekkel az érvekkel igazolva nézi, ahogyan az állam ezt műveli a gyermekekkel és serdülőkkel.

Elraboljuk tőlük gyermekkorukat. A büntett, amit társadalmunk legvédtelenebb csoportja ellen, a fiatalabbak ellen követünk el olyannyira kegyetlen és barbár, hogy a jövő generációja szörnyülködve fog visszatekinteni ránk. A gondolat, hogy az állami oktatás mellett civilizált világnak nevezhetjük magunkat, egyszerűen nevetséges.

Egy szabad világban gyermekeink felnőtt korukra talán valóban mesterévé válhatnak a számukra érdekes szakmának, művészetnek vagy tudománynak. Ehelyett, eltíporva a gyermekek és a szülők választási jogát és a fiatalok elméjét a legnagyobb tömeggyilkosnak és rablónak, az Államnak adva, a fia-

talok droghasználókká vagy játékfüggőké válnak, attól a fájdalomtól menekülve, ami életük 17000 visszaszerezhetetlen órájának elrablásából és teljes gyermekkorul eltulajdonításából fakad – amelyet szóltanul hagyunk.

| **AZ ÁLLAMIZMUS ÉS AZ OKTATÁS** |

Megannyi polgár nézi tehetetlen dühvel, ahogy a kormány egymás hegyére-hátára halmozza a gyomorforgató és örült törvényeket. Érthető, hogy az ember úgy érzi magát, ahogy éreznie is kell egy államista rendszeren belül: mint jószág, akit úgy terelnek és nyírnak, akinek úgy sértik meg jogait, ahogyan gazdái kívánják. Az állam uralma alatt azok is vagyunk. A magántulajdonjogok sérelme szükségszerű része az állam létezésének.

Hiszen mi az Állam? Az Állam nem „mi” vagyunk, ahogyan azt a libertárius filozófus, közgazdász és történész, Murray Rothbard ékes-szóloán demonstrálta *Az Állam anatómiája* című művében:

A “mi” hasznos kollektív kifejezés elősegítette, hogy egy ideológiai álca vetődjön a politikai élet valóságára. Ha “mi vagyunk az Állam,” akkor nem csupán jogos és zsarnoktalan minden, amit az Állam cselekszik egy egyénnel, hanem “önkéntes” az érintett egyén részéről. Ha az Állam önmagát óriási államadósságba verte, amelyet az egyik csoport megadóztatásával kell kifizetni a másik csoport javára, homályba merül a teher valódi mivolta azzal a kijelentéssel, hogy “önmagunknak tartozunk ezzel;” ha az Állam besoroz vagy disszidens véleménye miatt börtönbe vet valakit, akkor azt “önmagával teszi,” tehát semmi kellemetlenség nem történt. Ebből az érvelésből kiindulva a náci állam által meggyilkolt zsidókat nem meggyilkolták, hanem inkább bizonyára “öngyilkosságot követtek el,” mivel ők voltak az Állam (amelyet demokratikusan választottak), tehát az ő részükről önkéntes volt bármi, amit az Állam tett velük. Az ember nem tartaná fontosnak, hogy túl sokat beszéljünk erről az érvről, mégis elsöprő tömegek vallják többé-kevésbé ezt a téves következtetést.

Mi tehát az Állam, ha nem „mi” vagyunk? Röviden, írja Rothbard:

az Állam az a szervezet a társadalomban, amely arra törekszik, hogy fenntartsa a kényszerítés és az erőszak használatának monopóliumát egy bizonyos terület felett; kiváltképpen pedig a társadalom egyetlen szervezete, amely bevételére nem a szolgáltatáiért kapott önkéntes hozzájárulás vagy fizetség formájában tesz szert, hanem kényszerrel. Míg más egyének vagy intézmények javaik és szolgáltatásaik előállításával, illetve önkéntes értékesítésével szerzik a bevételüket, addig az Állam erőszak használatával, azaz a börtön és a bajonett használatával és fenyegetésével jut a bevételéhez. Miután bevételhez jutott erőszak és kényszer használatával, az Állam általában tovább halad az alattvalók cselekvésének szabályozására és előírására.

Időzzünk el még egy pillanatra az Állam természetén. Rothbard tanítványa, a német származású filozófus, Hans-Hermann Hoppe a következőképpen definiálta az Államot. Ahhoz, hogy egy szervezet Államnak minősüljön,

képesnek kell lennie elérni, hogy egy adott terület minden lakosa hozzá forduljon a végső döntéshozatalért, vagy minden lakos alá legyen rendelve az ő végső ítéletének. Kiváltképpen pedig, ennek a szervezetnek el kell érnie, hogy ő – vagy ügynökei – ítélkezzenek minden olyan konfliktusban, amelyben maga is érintett. A hatalom pedig, ami ahhoz kell, hogy kizárjon mindenki mást a végső döntőbíró szerepköréből, magával vonja az állam második meghatározó jellemvonását: az adóztatáshoz való hatalmát. A hatalmat arra, hogy egyoldalúan határozza meg az árat, amit az igazságszolgáltatást követelőknek fizetniük kell.

Az állam tehát a végérvényes döntéshozatal kötelező monopóliu-ma egy adott területen belül.

Ez a definíció elsőre kicsit furcsának tűnhet, de azonnal megért-jük, ha megvizsgáljuk a két cselekvést, amit kizárólag az állam vihet végbe: az *adóztatást* és a *törvényhozást*.

Az adóztatás a következőképp néz ki: először az állam igényt tart a termelésben résztvevő egyének jövedelmének egy részére – mondjuk a felére. Ezután úgy dönt, hogy a követelése bizony jogos követelés ebben a jövedelemre vonatkozó konfliktusban, majd kényszerrel büntetlenül érvényre juttatja a döntését, aki pedig ellenáll, azt erőszakkal elnyomja vagy megöli; ezt nevezik *adóztatásnak*.

A törvényhozás hasonlóképpen működik: először az állam kifogásol bizonyos önkéntes cseréket, vagy bizonyos non-agresszív viselkedéseket. Röviden, ellenez olyan cselekvéseket, amelyek békések és áldozatmentesek, amik nem sértik senki tulajdonjogait. Konfliktust kezdeményez az adott személyekkel a kifogásolt cselekvésre hivatkozva, majd a bíróságán keresztül úgy dönt, hogy neki van igaza a konfliktusban és erőszakkal érvényre juttatja az akaratát; ezt nevezik *törvényhozásnak*.

Az átlagpolgárnak *nincsen joga adóztatni és törvényt hozni* embertársai felett. Az Állam azonban magának követeli ezt a privilégiumot és erőszakkal elnyomja azokat, akik ellenkezni mernek, amikor a gyakorlatba ülteti őket. A libertárius álláspont semmi több, mint az, hogy az Államot alkotó egyénekre épp úgy érvényesek azok az erkölcsi szabályok, amelyek érvényesek ránk, egyszerű halandókra, és sehogyan nem menti fel őket az a tény, hogy négyévente a „választók” egy csoportja az ő nevük mellé teszi az X-et. Tömegakarat ide vagy oda, az adóztatás rablás, a magánéletünkbe és gazdasági ügyleteinkbe való állami beavatkozás pedig az erőszak kezdeményezése békés emberek ellen, amit épp úgy nem fogadunk el a szomszédunktól, mint azoktól, akik a jogos uralkodóinknak nevezik magukat.

Kevesen vagyunk, akik ezt így látjuk. Ami azt illeti, a számunk annyira elenyésző, hogy szinte láthatatlanok vagyunk. A legtöbben soha nem is hallották ezt az álláspontot, és amikor először találkoznak vele, a kíváncsiság és a tudni akarás helyett tiltakoznak és ellenkeznek. Az adóztatás valahogyan biztosan önkéntes! Beleegyeztünk a társadalmi szerződéssel: ezzel a kitálmánnyal, ami sehol nem létezik, amit senki nem írt alá, amit

senki nem tud felolvasni, aminek semmi köze a szerződés fogalmához, amit körbe röhögnének egy bíróságon, ha arra hivatkozva támadnánk a szomszédunkra, azonban valahogy mégis érvényes! Az Állam demokratikus így önkéntes, mert tizből kilenc ember megszavazta a tizedik jogainak sárba tiprását! De Állam nélkül ki fogja építeni az utakat és biztosítani az Állami szolgáltatásokat? Csupán káosz és polgárháború lenne!²⁹

Azonban még azoknak az *államistáknak* is összeszorul a gyomra, amikor az állam markába kerülnek és ellenük indítanak támadást, akik erkölcsfilozófiai és az abból következő politikafilozófiai szempontból minden adandó alkalommal igazolni próbálták az érveikkel az Állam uralmát az egyének felett.

Filozófiailag, az államisták nagyobb gondban vannak, mint a liber-táriusok. A libertáriusok számára minden állami beavatkozás erkölcs-telen, még akkor is, ha a legnemesebb célok vezérlik azt. Az államisták és a libertáriusok a legtöbb esetben egyetértenek a célokban. Senki sem szeretne szegénységet és nyomort, és egyikük sem akarja, hogy a gyermekek tanulatlank, vagy a nincstelenek betegek maradjanak. Amíg az államisták azonban az állami erőszak bevetésével akarják orvosolni ezeket a problémákat, a libertáriusok szemében ezeket a problémákat önkéntes, békés alapon, a polgári társadalom önkéntes társulásaival és szervezeteivel kell megoldani. Egy szabad társadalom felépítése ugyanúgy nehézségekkel jár, mint a cé-

---

²⁹ Ezekre az érvekre gyakran szoktak úgy reagálni a libertáriusok: olyan ez, mintha azt kérdeznéd, a rabszolgaság nélkül ki fogja szedni a gyapotot. Az igazság az, hogy amint elhatározzuk, hogy tisztelni fogjuk egymás tulajdonjogait, elkezdhetjük a békés megoldásait kutatni a társadalmi problémáknak. És ami a legfontosabb, látnunk kell, hogy ezek a kérdések belecsempészik a haszonelvűség, pontosabban a konzekvencializmus erkölcsi premisszáját az érvelésbe anélkül, hogy azt alátámasztanák. Egyáltalán nem világos vagy magától értetődő, hogy „a jó” kö-vetkezmények elérése igazolja a rablást, a támadást és a gyilkolást.

lok megvalósítása államista módszerekkel; azonban míg az államisták a politikusokat akarják rávenni arra, hogy vegyék el a pénzt A-tól, és adják azt B-nek, a libertáriusok békés módszerekkel szeretnék rábeszélni és meggyőzni A-t, hogy segítsen B-n. A libertáriusok az egyházak, a felebaráti közösségek, a szomszédságok és a családok erejében hisznek, és úgy gondoljuk, hogy ezek az egyesületek szükségszerűen elsorvadnak, amikor az Állam elorozza és magára vállalja a felelősségeiket. Kinek kell a család segítsége, az egyházi közösség támogatása, a szomszédságának jószívúsége, ha segíteni fog rajta az Állam is?

Ami azt illeti, a libertáriusok úgy gondolják, hogy bármennyire őszinte jószándék vezérelje, az állami „segítség” és beavatkozás mindig pusztító következményekhez vezet. Ahogy az imént említettem, amikor az önkéntes szociális háló helyét átveszi az állami „szociális háló”, azzal az állam elértékteleníti az emberi kapcsolatokat a társadalom tagjai szemében. Atomizálja a társadalmat, hiszen az emberi történelem során együttműködés, munkamegosztás, baráti és családi kötelek azért jöttek létre, hogy elősegítsék és boldogítsák azok résztvevőit. Amikor az állam veszi át ezeknek a köteleknek a funkcióit, azok elveszítik az eredeti értéküket és megszűnnek létezni.

Az államisták szerint azonban az állami erőszak és kényszer bizony remek dolgokat eredményezhet. Sokszor nem tagadják, hogy a jelenlegi állam szörnyű dolgokat művel. Azonban az ideiglenes kormány kritizálásától soha nem hajlandóak megtenni a kritikus lépést magának az Államnak a kritikájáig.

Amikor látják, hogy az állam törvényesen és ellenállás nélkül teszi azt, amit ők bűnnek és gonosznak tartanak, azzal próbálják csillapítani a kognitív disszonanciájukat, hogy lázadnak a jelenlegi kormány ellen, azt remélve, a *következő* igazságos lesz.

Ez a modern nyugati demokrácia örök körforgása. A kormányunk mindig gonosz, mindig korrupt és mindig tolvaj, mindig megannyi helyen és módon pusztítja a gazdaságunk és a társadalmunk becses intézményeit. De mindig kell egy kormány.

Mikor kötelezzük el magunkat az *erkölcsi alapelvek mellett* a nemes célok erkölcsileg gátlástalan hajszolása helyett? Mikor vetjük meg a lábunkat és kiáltjuk ki azt, amit teljesen magától értetődőnek tartunk a magánpolgárok közötti viszonyok esetén: hogy az erőszak kezdeményezése és a rablás gonosz és erkölcstelen, akkor is, ha saját javunkra, akkor is, ha az elesettek javára akarjuk használni azt? Mikor kezdjük el kidolgozni az önkéntes, szabad társadalom intézményeit az állami társadalom intézményeinek örökös foltozgatása helyett? Mikor ébredünk arra, hogy minden párt és minden Állam a tulajdonjogok örök ellensége?

Amíg ez nem történik meg, az államista világunk arra kárhoztatott, hogy szavazzon, tüntessen, hogy hallassa a hangját, nem alapelvekért küzdve, hanem mindig a jelenlegi kormány ellen, legyen az a Fidesz, az MSZP, a Jobbik, vagy bármelyik másik bűnbanda, amit a „többség” felszentelt. Ilyen alkalmakkor boldogan áll az egyik államista mások mellé, akik – hozzá hasonlóan – nem alapelvekért, hanem saját céljaik az államon keresztül való, erőszakos érvényesítéséért küzdenek.

Így áll egy nemzet a tanárok oldalára, akik a jelenlegi kormány ellen tüntetnek. Szeretném bemutatni, hogy ez ékes bizonyítéka annak, hogy erkölcsi zavar és Stockholm-szindróma uralkodik az egész országunk felett.

Az imént felfedtük az Állam természetét. Erre alapozva egyszerűen megérthetjük az *állami* iskolarendszer működését.

Előljáróban a gyermek tanköteles. Mint minden államista szépítő kifejezés mögött, emögött is nyílt erőszak és kényszer húzódik meg. Ez azt jelenti a mai formájában, hogy ha a szülő úgy dönt, ő maga szeretné felnevelni és tanítani a gyermekét ahelyett, hogy átadja őt az államnak, fegyveres emberek fognak megjelenni az ajtaja előtt és kényszerrel elszakítják tőle gyermekét, hogy egy állami nevelőintézménybe tegyék. Azaz államosították a gyermekeinket.

A tankötelesség továbbá a következőt jelenti: minden gyermek egyedi személyiséggel, saját egyéniséggel rendelkezik, egyéniségjegei pedig bizonyos dolgokhoz vonzzák, másoktól

taszítják őket. Vannak gyerekek, akik sportosabbak, másokat a művészetek, a regények és könyvek, másokat a tudományok érdekelnek. Vannak, akik imádják a bogarakat, mások a zenéket. Vannak introvertáltak és extrovertáltak, vannak, akik lassabban, mások gyorsabban tanulnak, egyikük jobban érti az elméleti magyarázatot, a másik a gyakorlat és a tapasztalat útján tanul. A gyermekek épp úgy rendelkeznek a felnőttek sokszínűségével és individualitásával, csupán szükségük van arra, hogy gondoskodó emberek fogják a kezüket, miközben felfedezik és elmélyítik saját személyiségüket és érdeklődéseiket.

Ahogy Murray Rothbard kifejti *Oktatás: Szabad és kötelező* című könyvében:

Mivel minden személy egyedi, nyilvánvaló, hogy a legjobb formális tanítás az, amelyik illik saját személyiségéhez. Minden gyermek különböző intelligenciával, eltérő adottságokkal és érdeklődésekkel rendelkezik. Tehát a tanítás sebességének, időzítésének, változatosságának, módszerének és kurzusainak legjobb módja hatalmas mértékben el fog térni az egyik gyerekről a másikra. . . .

Nyilvánvaló tehát, hogy a legjobb tanítás az egyéni tanítás. A tanfolyam, ahol egy tanár tanít egy diákot nyilvánvalóan az oktatás legjobb módja. Kizárólag ilyen körülmények között fejlődhetnek ki a legmagasabb fokig az emberben rejlő lehetőségek.

Az állami tankötelesség és annak központi tananyaga azonban minden gyermekre rákényszeríti az egységességet és az azonosítást. Arra kényszerít minden gyermeket, hogy egyetlen és becses gyermek-korát ne a saját érdeklődései, hanem az oktatásügyi miniszterek és bürokraták követeléseinek szentelje. A törvényhozók akarátának engedelmességgel ugyanannyi időt kell szentelnie az irodalomnak, mint a zenének, a matematikának és a sportnak, pedig a szíve mélyén tudja, hogy mi teszi ezek közül igazán boldoggá. Ahogy Murray Rothbard hozzáteszi:

Az is nyilvánvaló, hogy a hivatalos iskola, amire az olyan osztályok jellemzőek, ahol egyetlen tanár oktat számos gyermeket, roppan alsóbbrendű rendszer. Mivel minden gyermek különbözik a többitől érdeklődései és képességei terén, a tanár pedig csak egy dolgot taníthat egy időben, teljesen tisztán látható, hogy minden iskolai osztályt egy egységesített sablonban kell tanítani. Függetlenül attól, hogy a tanár hogyan, milyen sebességgel, milyen időzítéssel vagy milyen változatosságban tanít, erőszakot követ el minden egyes gyermek ellen. Minden iskolának szerves része az összes gyermek belekényserítése az alkalmatlan uniformitás prokrusztészi ágyába.

Röviden tehát, a szülőt a gyermekrablással való fegyveres fenyegetéssel kényszerítik arra, hogy ismeretleneknek adja át a gyermekét napi hat-nyolc-tíz órára, akik végrehajtják rajta a törvényhozók akaratát. Ha nem engedelmeskedik, idővel a „gyámügynek” és a „rendőrségnek” nevezett emberek fognak betörni a lakásába. El fogják ragadni a gyermekét, ha pedig ellenáll, lelövik. Ez nem csupán a család intézménye és a szülők jogai ellen elkövetett legaljasabb államszocialista támadás, hanem, ahogy arra Rothbard rámutat, minden egyes gyermek mentális megcsönkítésének eszköze:

Mit mondjunk akkor a törvényekről, amelyek minden gyermekre kötelező iskolázást kényszerítenek? Ezek a törvények a nyugati világ népbetegségei. Ott, ahol engedélyezik a magániskolákat, azoknak meg kell felelniük az állam által rájuk kényszerített tanítási szabványoknak. Viszont nyilvánvalónak kell lennie annak, hogy mennyire igazságtalan bármiféle tanítási szabvány előírása. Néhány gyermek butább, és lassabb tanításra van szüksége; az éleselméjű gyermeknek gyors tempóra van szüksége képességei kifejlesztéséhez. Továbbá számtalan gyermek kiváló egy tantárgyban, és szörnyű egy másikban. Kétségtelenül meg kellene engedni nekik, hogy fejlesszék magukat a jobb tárgyakban, és elhagyják a rosszabbakat. Akármilyen legyen a szabvány, amit az állam a tanításra kényszerít, mindenki ellen igazságtalanságot követ el – a gyengébb képességek ellen, akik nem képesek feldolgozni a tanítást, a különféle tárgyakban különféle alkalmatossággal rendelkezők ellen,

a magasan intelligens gyermek ellen, kinek elméje szárnyalna egy előrehaladottabb kurzuson, de várnia kell, amíg a gyengébb képességűek ismét felzárkóznak. Hasonlóképpen, bármilyen sebesség, amit a tanár diktál az osztályban, igazságtalanságnak minősül mindenki ellen; a gyengébb képességű ellen, aki képtelen tartani az iramot, és az éleselméjű ellen, aki elveszíti érdeklődését és a benne szunnyadó hatalmas lehetőségek kifejlesztésének értékes lehetőségét.

. . Az Állam kötelező iskolázási törvényeinek következménye nem csupán a szakosodott, az egyénekre szabott, a különböző gyermekek igényeire kialakított magániskolák kifejlődésének elnyomása. Ezen felül megakadályozza, hogy a gyermeket azok tanítsák akik sok szempontból arra a leginkább képzettek – azaz a *szülei*. További következménye az is, hogy olyan gyermekeket kényszerít az iskolákba, akik csak kevésbé, vagy egyáltalán nem fogékonyak a tanításra. Az emberi képességek változatosságának óceánjában jelentős számú gyermeket találunk, akik nem tudják befogadni a tanítást, akiknek gondolkodási képessége nem kifejezetten jó. Ezeket a gyerekeket kényszerrel kitenni az iskolázásnak – mint ahogy azt az Állam teszi majdnem mindenhol – egyenlő a természetük ellen elkövetett bűnnel. A szisztematikus tárgyak elsajátításának képessége nélkül vagy ülniük és szenvedniük kell, miközben mások tanulnak, vagy az átlagos és éleselméjű gyermekeket kell hatalmas mértékben visszatartani fejlődésükben, míg ezeket a gyermekeket tanulásra kényszerítik. Akárhogy is, a tanítás szinte semmilyen hatással nincsen ezekre a gyermekekre, akiknek életük órái azért vesznek el, mert az Állam így parancsolja. Ha ezeket az órákat egyszerű, közvetlen tapasztalattal töltenék, amit könnyebben feldolgozhatnak, kétségtelenül egészségesebb gyermekekké és felnőttekké válnának. De betuszkolni őket egy iskolába az életük leginkább formatív évtizedükben, be-kényszeríteni őket olyan órákra, amik nem érdeklik őket, illetve amikhez nincs meg az adottságuk, a személyiségük teljes eltorzítását jelenti.

A gyermekeket a kötelező iskolázás rendszerében egy olyan környezetbe kényszerítik, ami börtön a szó legszorosabb értelmében. Semmibe veszik preferenciáit, kívánságait, egyéniségét

és érdeklődését, és feltétel nélkül engedelmeskednie kell a Hatalom kirendelt helytartójának és végrehajtójának: a tanárnak. És emlékezzünk a libertárius történész, Acton báró szavaira: *a hatalom megront, a teljhatalom teljesen megront*. A tanárok kezébe olyan hatalmat adnak az uralkodók, ami minden lelket meg fog rontani.

Mindannyian átéltük ennek megannyi megtestesülését. A „jobb” tanárok is úgy bánnak a gyermekekkel, mint akik másodrendű szolgák, nem pedig úgy, mint akiket *ők szolgálnak a tanári szolgáltatásukkal* (ez természetesen csak az oktatás szabadpiacán létezne, ahol úgy vásárolhatnák önkéntesen az oktatási szolgáltatásokat, mint bármil más). A gyermeknek engedélyt kell kérnie, hogy beszéljen, hogy pisiljen, hogy saját magántulajdonát úgy használja, ahogy kívánja. Semmilyen kritikával nem illetheti a tanár módszerét. A tanárok az évek során, a rendfenntartás végett a verbális bántalmazás, illetve a jutalmazás és a büntetés nagymesterévé válnak.

Ebben a kíváncsiságromboló, érdeklődéspusztító, személyiséggyilkos, egyéniségellenes és mérgezően egyenlőségelvű környezetben nőnek fel a gyermekek szerte a modern világban, ahol az egyetlen lehetőség behódolni vagy elfogadni a büntetést.

Ez, amit egyesek tanításnak és nevelésnek mernek nevezni, csupán a fekete pedagógia intézményesített és társadalmilag elfogadott gyakorlata. A gyermekek a világunkban nem tiszteletet és megbecsülést érdemlő emberi lények, nem egyéniségek, hanem szubhumán rabszolgák az egalitárius gyermekbörtönben.

Mindenkit arra kényszerítenek az állam rendőri erői, hogy ebben a pokolban töltse le fiatalsága végtelennek tűnő éveit. Az állam, érettségi előtt körülbelül 17 000 órát rabol el minden állampolgár életéből. Teszi ezt úgy, hogy a középiskolából kilépő diákok nem olvasnak irodalmat, nincsenek tisztában az őket körbevevő társadalmi, politikai és gazdasági valósággal, nem értik a tudományokat, és ami a legfontosabb: nincs semmi

piaci értékkel rendelkező képességük vagy szakmájuk. Malcolm Gladwell számításai szerint ennyi óra gyakorlással világszínvonalú szakértelemre tehetek volna szert kettő területen. De ha nincs is meg mindenkinek a képessége ahhoz, hogy világszintű mestere legyen a művészeteknek vagy a tudományoknak, látnunk kell, hogy az állami oktatás alternatív költsége alaphangon is legalább két szakma elsajátítása és annak a lehetősége, hogy jelentős szaktudással és tapasztalattal lépjenek ki a serdülő éveikből.

Mindezen a legkevésbé sem változtat az, ha az iskolarendszer áldozatai azt bizonygatják – ahogyan a legtöbben teszik – hogy ők nem bánják azt, hogy ilyen környezetbe kényszerítették őket. A gyermekbántalmazás és a párkapcsolati bántalmazás áldozatai sajnos gyakran normalizálják az ellenük elkövetett erőszakot. Így próbál dűlőre jutni az emberi elme a szenvedéssel egy olyan környezetben, ahol nem tehet ellene semmit.

Ennek a koromfekete éremnek a másik oldala természetesen az, hogy minden újszülött egy biztos munkahely a tanárok, igazgatók, az oktatásügyi miniszterek és bürokraták, tehát az értelmiség garmadája számára.

Rothbard nagyon jól látta, hogy az gyermekek oktatásának legjobb módja, ha a szülők tanítják a saját gyermeküket, azaz az, amit manapság *otthontanulásnak* neveznek:

Nyilvánvalóan a legnagyobb igazságtalanság mind közül a szülők megakadályozása saját gyermekük tanításában. A szülői tanítás az eszményi oktatás. Ez mindenekelőtt egyéni tanítás, ami során a tanár közvetlenül foglalkozik az egyedüli gyermekkel, és képességeihez és érdeklődéséhez igazítja a tanítást. Másodjára, ki ismerhetné jobban a gyermek adottságait és személyiségét, mint saját szülei? A szülők mindennapi közelsége, és a gyermek iránt érzett szeretete egyedien alkalmassá teszi őket a kellő tanítás átadásához. Így a gyermek saját személyiségéhez szabott, egyéni figyelmet kap. Senki sem tudja a szülőnél jobban, hogy a gyermeket milyen sebességgel kellene tanítani, mennyire kell irányítani vagy szabadon hagyni a tanulási folyamatát, satöbbi.

Szinte minden szülő képesített gyermeke tanítására, főként az elemi tárgyakban. Azok, akik nem olyan jártasok a témában, magánoktatókat bérelhetnek gyermekük számára. Az oktatókat akkor is felbérelhetik, amikor a szülők nem tudnak időt szentelni gyermekük formális oktatására. A döntést, hogy ők, vagy mások tanítsanak, vagy melyik tanár lenne a legmegfelelőbb a gyermek számára, a szülők közvetlen felügyelete mellett lehet a legjobban meghozni. A szülők határozhatják meg a gyermek haladását, a tanár mindennapi hatását a gyermekre, satöbbi.

A szülői tanítás és a magántanári oktatás mellett a szülők magániskolába is küldhetik a gyermeküket. Ez az alternatíva viszont nem olyan kielégítő az egyéni tanítás és az egyéni ütem szükség szerű hiánya miatt. A magániskolában osztályok vannak számos gyermekkel, meghatározott idő áll rendelkezésre a tárgyak számára, satöbbi. Az egyetlen érv az iskolák mellett, az egyéni tanítással szemben, gazdasági: az egyéni taníttatás ára sok szülő számára akadályt jelent. Ebből következően a tömeges tanításhoz kell fordulniuk, mint az egyetlen alkalmas alternatíva, ahol a tanár egyszerre és egyidőben számos gyermeket tanít.

Ezt az otthontanulást 2019-ben Magyarországon teljesen betiltotta a magát jobboldalinak, konzervatívnak és családbarátnak hazudó kormány. Mivel az otthontanulás a legideálisabb tanulási módszer a gyermekek számára, a gyermekek végleges államosításával betiltották, hogy a magyar szülők a legjobb és a legbékésebb nevelésben részesítsék a gyermekeiket. Senki sem tüntetett a szülői jogok és a család ellen intézett ilyen megdöbbenő mértékű támadás ellen. Semmilyen mozgalom nem volt a tanulási szabadságért és a hírek is szinte csupán mellékes lábjegyzetként számoltak be erről. Annak, aki szeretné felnevelni a saját gyermekét, 2019 óta el kell menekülnie Magyarországról.

Tüntetések csak 2016-ban voltak, amikor az állami iskola-rendszer áldozatai – a diákok és a felnőttek egyaránt – a tanárok

mellé álltak és az utcára vonultak. De vajon felszólaltak-e ugyanezek az úgynevezett „kockásinges” tanárok, ez a bizonyos *Tanítanék Mozgalom* három évvel később, az otthontanulás betiltása ellen? Dehogyan szólaltak! Hiszen pontosan a tanárok az állami oktatási büntető őrei, legfőbb védelmezői és haszonélvezői. A tanári szakszervezetek a kötelező oktatás legnagyobb támogatói. Miért is szólalnának fel amellet a gyakorlat mellett, ami veszélyezteti az állásukat és empirikus bizonyítékot szolgáltat arra, hogy nincsen rájuk szükség?

A tanárok 2016-ban természetesen nem az állami erőszak ellen és az önkéntesség, az annyit ismételt tanszabadság mellett tüntetnek, ahogyan az a három évvel későbbi néma csendjük bizonyítja. Senki sem tüntet azért, hogy az állam végérvényesen kilépjen az oktatásból; hogy a szülők és a gyermekek döntésére hagyja a tanítást; hogy ne államosítsa a gyermekeket; hogy ne számolja fel a szülők szerepét a gyermekeik felnevelkedésében. Hiszen néhány nagyon ritka kivételtől eltekintve a jelenlegi oktatási rendszer aktív tanárai lennének legelsőők, akik munka nélkül maradnának az oktatás szabadpiacán! A tanárok elsöprő többsége kizárólag a kényszer, a büntetés és jutalmazás, a feketepontok és az egyesek nyelvét beszéli; nem képesek motiválni diákjaikat és úgy átadni a gyermekek számára az információt, hogy élvezettel hallgassák, és inspirálódjanak. És pontosan azt bizonyítja, hogy mindezt ők is jó tudják, hogy egyszer sem állnak ki a szabadság mellett az oktatás területén.

Pedig az egyetlen valódi megoldás az oktatás felszabadítása és a szülők jogainak visszaállítása. Hogy ez hogyan néz ki a gyakorlatban? A szabadság megértéséhez vizsgáljuk meg, mit jelent, ha szolgák és alattvalók vagyunk.

Képzelnék el azt, amit a rémálmainkban sem mernénk elképzelni: hogy az állami oktatás modellje szerint üzemeljen például az éttermetek. A szabad választás helyett az állam elkozná a pénzünket és abból fizetné az állami éttermeteket. Arra kényszerítene minket, hogy ott és kizárólag ott reggelizzünk, ebédeljünk és vacsorázzunk. Amikor megérkezik a pincér, fel

kell állnunk és egyszerre kell úgy köszönnünk neki: jónapot kívánok. Nem mi választunk, hanem az étkeztetésügyi minisztérium kényszeríti ránk a bürokraták választásait, persze az egészséges táplálkozás érdekében, hiszen épp úgy nem bízható ránk a saját egészségünk, ahogyan a gyermek elméje és tanítása sem bízható a gyermekekre és a szülőkre. Az uralkodóknak kell gondoskodnia rólunk. Ha az étel pocsék, meg kell tanulnunk élvezni azt, ahogyan egy tanár kudarca is a diák hibája. És a folyamat minden lépésében jogfosztott alattvalók és szolgák vagyunk, akik vagy önszántukból engedelmeskednek, vagy arra kényszerítik őket az állam végrehajtói.

Az oktatás felszabadítása ugyanazt jelent, mint amit az étkezésügyi szabadság jelent.

Ez azt jelenti, hogy a tanárok és az intézmények szabadságot kapnak a kísérletezésre és innovációra ahelyett, hogy bürokraták és miniszterek intézkedéseit kelljen követniük. Azt, hogy a tanárok nem állami alkalmazottak, hanem az önként vásárló vagy nem vásárló fogyasztók szolgálói. Fizetésüket nem az állam által elkobzott adókból, hanem önként fizető vásárlóktól kapják. Az emberi viszonyokat az önkéntesség teszi kölcsönösen kedvezővé, és amit eltörlik azt, az egyenrangú felekből szolgák és hajcsárok lesznek. Egyetlen oktatásügyi miniszter sem fogja úgy kiszolgálni a gyermekeket, mint az a tanár, akinek a diák elégedettségén és sikerén áll vagy bukik a fizetése. Egyetlen állami foglalkoztatottságú tanár sem fogja úgy kiszolgálni a tanuló igényeit, mint az, akit szerződés kötelez rá, és akit elbocsáthat a szülő és a diák.

Az állam semmilyen módon nem szólhat bele a tanításba és a magániskolák működésébe. Ahogyan Murray Rothbard írta:

Ha az Állam bizonyos „szabványokat” kényszerít a magániskolákra, azzal még nagyobb igazságtalanságot követnek el a gyermekek ellen. Mivel ha a szülők választási lehetősége a tanítási lehetőségekben teljesen szabad és mentes az Állam kényszerétől, ők – mint akik a legjobban ismerik és szeretik a gyer-

meket – képesek lesznek az általuk megfizethető legjobb típusú tanítást választani. Ha tanárt bérelnek, a leghozzáértőbbet választják gyermekük számára. Ha kiválaszthatnak bármilyen magániskolát, választásuk arra fog esni, amelyik legjobban megfelel a gyermekük számára. A magániskolák kialakításának korlátlan lehetősége azért előnyös, mert a szabadpiacon különböző iskolatípusok fognak kialakulni minden kívánság kielégítése érdekében. Iskolák nyílnak kiemelten intelligens gyermekek számára, átlagos és átlagon aluli gyermekeknek, számos képességekkel rendelkezőknek és azoknak, akiknek legjobb egy területre specializálódni, sőtöbbit. De ha az Állam kiküldi, hogy nem lehetnek iskolák, amik például nem tanítanak számtant, az azt jelenti, hogy azokat a gyermekeket, akik más tárgyakban kiválóak lehetnek, de a számtanhoz kevés érzékük van, szükségtelen szenvedésnek kell alávetni. Azzal, hogy az Állam egységes szabványokat ró ki, hatalmas mértékben megsérti az emberi ízlések és képességek közötti változathoz.

És bár nem tudhatjuk, milyen forradalmi és úttörő megoldásokat találnának a zseniális vállalkozók és szakemberek, de egyetlen bürokrata és politikus sem fog olyan pedagógiai utakat találni, mint az önkéntes emberi viszonyokon alapuló kapitalizmus örök kreativitása. Brillánsan írta le az oktatási szabadság következményeit a Ludwig von Mises Institute alapítója, Lew Rockwell a *Mi lenne, ha eltörölnénk a közoktatást?* című esszéjében:

Az új iskolákat először az állami rendszer mintájára modellezzük. A gyerekek ott lesznek reggel nyolctól délután négyig, és minden tantárgyat megtartanak. De rövidesen új alternatívák fognak megjelenni. Lesznek iskolák fél napos tanítással. Lesznek nagy, közepes, és kicsi iskolák. Némelyikben 40 gyerek alkot egy osztályt, máshol négy, vagy akár egyetlenegy. Felvirágzik a magánoktatás. Mindenféle vallásos iskolák tűnnek fel. Mikro-iskolák nyílnának, amik olyan, ritkább érdeklődési köröket elégítenének ki, mint a tudomány, az ókori klasszikusok,

a zene, a színház, a számítástechnika, a mezőgazdaság, stb. Egy-nemű iskolák is lesznek. Teljesen a piac dönti el, hogy a sport része lesz-e az iskolának, vagy független tőle.

És többé nem az “alsó tagozat, felső tagozat, középiskola” lesz az egyetlen létező modell. Az osztályokat nem szükségszerűen csak kor alapján osztják be. Némelyik képességen vagy tudásszinten alapul majd. A tandíj ingyenesről szuperdrágáig terjedne. A kulcs az, hogy a vásárló kezében a döntés.

... Röviden, az oktatás piaca épp úgy működne, ahogyan minden más piac, mint például az élelmiszerek piaca. Ahol van kereslet – és az emberek nyilván kívánnak oktatást a gyermekeiknek – ott megjelenik a kínálat. Vannak nagy élelmiszerboltok és kicsik, vannak kedvezményesek, prémiumok, és van élelmiszer-házhozszállítás. Így működik ez minden termék esetén, és nem lenne másképp az oktatással sem. Ismét, a vásárló hozná a döntéseket. Hogy milyen kép rajzolódna ki a végén, az nem jósolható meg teljesen – a piac sosem az – de bármi is alakuljon ki, összhangban állna a közösség kívánságaival.

Miért ragaszkodunk tehát a saját szabadságunkhoz életünk legfontosabb területein – és követelünk rabszolgaságot a fiatalok életének legfontosabb területén?

| A LAKHATÁSI VÁLSÁG ELLEN |

A tizenhetedik, tizennyolcadik és tizenkilencedik század egyik nagy eszmei és politikai háborúját a klasszikus liberálisok vívták a merkantilisták ellen. Mindkét csoport megértette, hogy a gazdasági szabadság teremti meg a legnagyobb jólétet az átlagember, a fogyasztó számára. A nézeteltérés abban gyökerezett, hogy a merkantilisták a termelők életszínvonalát helyezték előtérbe a fogyasztók helyett. Az importcikkekre kirótt vámkokat támogattak, hogy óvják a belföldi vállalatok nyereségét a külföldi versenytársaktól, akik jobb és olcsóbb árucikkokkal kívánták ellátni a közösséget. Állami támogatásokat és az állam

által biztosított monopolkiváltságokat követeltek azoknak az iparosoknak, akik félték, hogy az újonnan belépő versenytársak elcsábítják tőlük a vásárlókat azzal, hogy jobban szolgálják őket. Engedélykötelességeket, különadókat és a gazdasági szabályozások mindent átszövő hálózatát követelték, amiknek egytől egyik az volt a szerepe, hogy korlátozza vagy teljesen betiltsa a versenyt, csökkentse a termékek elérhető kínálatát – és ennek megfelelően növelje azok árát – a fogyasztó sokaság kárára, de a merkantilista szerzőkhöz közel álló termelők legnagyobb öröme.

A huszonegyedik században változatlanul zajlik ez a küzdelem. Minden innovációt, minden új versenytársat lázas támadás alá vesznek az érdekcsoportok, akiknek a kényelmét és nyereségét fenyegeti az újonnan belépő vállalkozás. De míg a nyugati civilizáció a tizennyolcadik században hallgatott a klasszikus liberálisok és közgazdászok érveire a merkantilisták ellen, míg a közvélemény és az államférfiak megértették, hogy a nemzet gazdagsága és jóléte a gazdasági szabadságban rejlik, ma egymást harsogják túl a hangok, akik az érdekcsoportok védelmére kelnek.

Vegyük az Airbnb esetét. Az Airbnb – vagy a taxis agitáció következtében Magyarországról elűzött Uber – talált egy innovatív módot arra, miként lehet a vásárlók számára elérhetővé tenni a használatlanul heverő erőforrásokat. Növelte a fogyasztók számára elérhető szolgáltatások kínálatát, versenyt teremtett a hotelek és a taxik számára és csökkentette az árakat. A hotelek és a taxisok azonban nem akarnak versenyezni, nem akarnak újítani, nem akarják magukhoz csábítani az önkéntes választás szabadságával bíró fogyasztókat azzal, hogy jobban szolgálják őket, mint a versenytársuk. Ötven éve is ugyanúgy működött a taxiipar vagy a hotelipar, mint most, és nem fogják hagyni, hogy innovációra kényszerítse őket a gyűlölt gazdasági szabadság.

Az Airbnb ellen felhozott érvek egyike, miszerint ha azt betiltják, a lakástulajdonosok hosszútávú bérlőknek fogják ki-

adni a lakásaikat, csökkentve ezzel a lakbéreket. A turisták helyett a magyaroknak kellene megteremteni a lakhatást, mondják. De nyilvánvalóan ennél is jobban segítené a bérlőket az a szerény javaslat, ha megtiltanák, hogy a hotelek és apartmanok tulajdonosai bárkinek kiadják rövidtávon a tulajdonukat, aki nem magyar állampolgár vagy az adott település lakosa. És nyilvánvaló, hogy amint sutba dobjuk a magántulajdonjogokat, amint támogatjuk, hogy az állam ilyen radikális mértékben megsértse őket és megtiltsa az Airbnb-n keresztüli rövidtávú lakáskiadást, semmilyen elvi ellenérvünk nem marad ez ellen a javaslat ellen. De tekintve, hogy néhány radikális kommunista leszámítva, akik örömmel akasztanának fel minden főbérlőt, senki sem fontolgatja komolyan ezt a javaslatot, világosnak kell lennie, hogy az Airbnb elleni hadjárat a hotelipar érdekeit szolgálja.

Egy kicsit tovább időzve a lakberek témáján feltehetjük a kérdést: hogyan lehetne valóban megoldani a megfizethetetlen bérlakások problémáját? A választ egyszerű, és pontosan az bizonyítja, hogy a bérlők gondjai csak akkor kerülnek napirendre, ha felhergelhetők és egy érdekcsoport hasznos idiótáivá tehetőek némi ravasz propagandával:

(1) *Biztosítani a lakástulajdonosok tulajdonjogait.* Azok az állami beavatkozások, amik állítólag a bérlőket hivatottak védeni, csupán növelik a lakáskiadás kockázatát és költségeit, így elbátortalanítják a lakáskiadást. Amikor a bérlők úgy dönthetnek, nem fizetnek lakbért és nem költöznek ki, és a tulajdonos tulajdonjogait olyan szélsőséges mértékben megsemmisítette az állam, hogy akár évek telhetnek el, mire sikerül kiűznie onnan az élőskdőit, a lakáskiadás csupán a mazochisták kedvtelése lesz. Épeszü ember előbb fogja üresen hagyni a lakását, minthogy kiadja egy olyan jogi környezetben, ahol sehogy sincsenek biztosítva a jogai egy szerződészegő bérlővel szemben. Ezt jelen sorok írója is elszenvedte, miután egyszer elkövette azt a hibát, hogy lakáskiadásba kezdett, majd fél éven át nem tudott megszabadulni a bérlőjétől, aki úgy döntött, többé nem fizet. Ahogyan boltok sem nyílnak ott, ahol a bolti lopás elleni

védekezést a törvény bünteti, és sehogyan nem büntetik magát a tolvajt, úgy elérhető lakások sem lesznek ott, ahol a törvény a szerződészegő bűnözőket védi az áldozataikkal szemben.

(2) *Beszüntetni az állami építkezéseket.* Minden állami építkezés a magánépítkezéstől vonja el az erőforrásokat, és minél több állami megrendelést kap az építőipar, annál inkább fellicitálja az állami kereslet az építőipari anyagok és szolgáltatások árait. Ahogyan Henry Hazlitt azt kihangsúlyozta *Közgazdaságtan egy leckében* című remekművében: „*A közgazdaságtan művészete bármilyen rendelet nem pusztán azonnali, hanem hosszútávú következményeinek vizsgálatából áll; e rendelet hatásainak nyomon követéséből nem pusztán egy csoportot, hanem minden csoportot vizsgálva.*” Mindannyian látjuk az állam által finanszírozott, új és felújított köztereket és épületeket. Azonban elfelejtjük, hogy az állam csupán elorozta a magánszemélyektől a vagyont, hogy a saját céljaira használja fel azt. Látjuk az állami épületet, de nem látjuk a magánépületet, ami nem épülhetett fel, mert az állam használta fel azokat az erőforrásokat. Az állam szívesen építkezik, mert az építőipari vállalkozók mindig örömmel fizetik vissza a politikusoknak és a bürokrátáknak a kapott összeg egy részét, de minden állami építkezés annyival kevesebb magán építkezést eredményez az országban.

(3) *Deregulálni az építkezést.* Ironikus módon még a kommunizmus idején is nagyobb szabadság uralkodott az építkezés területén, mint napjainkban. Valamikor a kétezres évek legelején a szüleim a saját kezükkel, családtagok és ismerősök segítségével építették fel a családi házukat, és így tettek sokan mások is évtizedeken, évszázadokon át. A merkantilista befolyás azonban az építőipart is elérte, és ma – a magát konzervatívnak állító kormánynak köszönhetően – engedély és végzettség nélkül egy családfő, szülők és nagyszülők segítségével nem építheti fel magának a saját otthonát, ahogyan azt előtte nemzedékeken át tették a családok. Való igaz, az így felhúzott házak korántsem voltak hibátlanok, repedések, lyukak és kisebb-nagyobb szépséghibák tarkították az így felépített otthonokat,

azonban megfizethetőbbek voltak a fiatalok számára, mint a hivatásos szakemberek brigádja. Az építkezést korlátozó szabályozások tömkelege felemeli a költségeket, és pontosan a magas költségek azok, amik megteremtették az egyre súlyosbodó lakhatási válságot.

(4) *Eltörölni a lakhatással kapcsolatos adókat.* Akár bérbeadásról, akár építkezésről, akár lakásvásárlásról legyen szó, ne a lakhatásunk legyen az, amin élösködik az államhatalom. El kell törölni a bérbeadást sújtó adókat, hogy nyereségesebb vállalkozás legyen a lakáskiadás, hiszen pontosan a nyereség reménye az, ami a területre vonzza a befektetőket, ezzel elősegítve a kínálat növekedését. Ugyanígy, el kell törölni az építkezési szolgáltatásokra és az építőanyagokra kivetett adókat az árak csökkentése érdekében és – ismét – hogy a nyereség reménye az építőiparba vonzza az erőforrásokat.

Ezek a lépések azonnal csökkentenék az építkezések költségeit, növelnék az elérhető lakások kínálatát, és a kínálat növekedésével csökkentenék az árakat. De sehol nem halljuk, hogy bármilyen politikus vagy véleményformáló ezeket javasolná. Helyette az Airbnb betiltását követelik, hogy elérjék ezeket a célokat. Miért? Mert a lakásválság áldozatait csupán a merkantil érdekcsoportok hasznos idiótáiként használják fel. Senki nem akarja valóban megoldani a lakásválság problémáját, hiszen ahhoz szembe kellene szegülni annak haszonélvezőivel: az építőiparral, ami megállás nélkül élvezi a bőkezű állami megrendelések végtelen sorát és az építőipari szabályozásokból fakadó megnövekedett keresletet a szolgáltatásaikra.

A legenda szerint az állam létezésének az oka, hogy védelmezze a személyünket és a tulajdonunkat az erőszakos támadástól. Ahogy az Airbnb magyar története mutatja, a valóság egészen más: a központi állam valójában *megengedte*, hogy a városi önkormányzatok döntsenek az Airbnb szabályozásáról. Ez a decentralizált megoldás valamivel nagyobb lehetőséget biztosít a szabadságnak, mintha központilag betiltották volna az egészet, azonban látnunk kell, hogy a központi kormány csupán *hagyja*, hogy a helyi önkormányzatok támadást indítsanak

a lakástulajdonosok magántulajdonjogai ellen ahelyett, hogy védelmezné őket, ellentmondva létezése állítólagos okának. Mindenesetre akárhogy is döntsenek az önkormányzatok, a lakhatási krízist egyedül a magántulajdonjogok, egyedül a szabadság fogja orvosolni.

A NEMZET DECENTRALIZÁCIÓJA

Albert Jay Nock és Murray Rothbard nyomdokain haladva az emberi történelem központi jelentőségű motívumának a Hatalom és a Szabadság időtlen háborúját látom; a szakadatlan küzdelmet az *állami hatalom* és a *társadalmi hatalom* között:

Mint ahogyan az emberek közötti két elemi és kölcsönösen zárólagos kapcsolat a békés együttműködés vagy az erőszakos kizsákmányolás, a termelés vagy rablás, az emberiség történelme is – főképp gazdaságának történelme – e két princípium közötti versengésként szemlélhető. Egyrészt ott a kreatív produktivitás, a békés csere és az együttműködés; másrészt a kényszerítő parancsolás és a társadalmi viszonyokon keresztüli kizsákmányolás. Albert Jay Nock e két küzdő erőt „társadalmi hatalomnak” és „Állami hatalomnak” nevezte. A társadalmi hatalom az ember természet felett gyakorolt hatalma, a természet készleteinek kooperatív átalakítása és a természet törvényeibe való betekintése minden résztvevő egyén javára. A társadalmi hatalom a *természet felett gyakorolt hatalom*; az életszínvonal, amelyet a kölcsönös cserekereskedelemben résztvevő emberek értek el. Az Állami hatalom, mint ahogy azt láttuk, e termelés kényszerrel történő, elősködő elkobzása – a társadalom gyümölcseinek elszívása a nonproduktív (igazából antiproduktív) uralkodók hasznára. Míg a társadalmi hatalom a természet felett uralkodik, az Állami hatalom az *emberek feletti uralom*. A történelem folyamán az ember produktív és kreatív erői újabb és újabb utakat törtek, melyek a természet ember hasznára való átalakításához vezettek. Ezek az idők voltak azok, amikor a társadalmi hatalom az Állami hatalom felé tört,

és amikor a társadalomba történő Állami beavatkozás tekintélyesen csökkent. De egy hosszabb vagy rövidebb ideig tartó lemaradás után az Állam mindig új területekre lépett, hogy ismét megbénítsa és elkobozza a társadalmi hatalmat. Ha a tizenhétől a tizenkilencedik századi időszak a Nyugat számos országában a társadalmi hatalom előretörésének időszaka volt, és következményképp a szabadság, béke és anyagi jólét növekedése, a huszadik század főként az a kor volt, melyben az Állami hatalom felkapaszkodott – aminek következménye a rabszolgaság, a háború és a pusztítás visszatérése.³⁰

Albert Jay Nock páratlanul világosan fejtette ki, hogy az Állam a vagyonszerzés *politikai módszerének* szervezete: az egyoldalú rablás és kizsákmányolás intézménye egy uralkodó osztály hasznára. De aki a civilizációk örök körforgását tanulmányozza, keserű gyümölcsre lelt Nock örök klasszikusában, mivel briliáns elemzése végén kijelentette: semmit nem tehetünk az állami hatalom folyamatos előrenyomulása ellen. Elvetették burjánzása magjait. A tömeg az Állam természete iránti vakságában bálványozza, dicsőíti és buzdítja azt; azt gondolván, hogy valamiképpen egy az Állammal és annak dicsőítésével önmagát magasztalja; az Államtól követel azonnali megoldást minden egyes felbukkanó problémára; és úgy látja, minden kínjára gombnyomásra megoldást adhat e gyönyörű Leviatán kockázat nélkül, erőfeszítés nélkül, *ár nélkül*. Ez a hozzáállás – amely az Államot életető erő – annyira elterjedt, annyira egyetemes és oly mélyen gyökerezik minden modern társadalomban, hogy semmilyen módszerrel nem lehetséges küzdeni ellene vagy módosítani azt.

“Amint egyszer bármely civilizációban gyökeret vetett eme attitűd túlsúlya – írja Nock – ahogy azt oly nyilvánvalóan tette Amerika civilizációjában, az egyetlen lehetséges cselekedet hagyni, hogy bevégezze kitűzött célját.” Forradalmunk, a tizenhetedik századból eredő klasszikus liberális/libertárius forradalom a végéhez

---

³⁰ Murray N. Rothbard, *Az Állam anatómiája*

ér. Az Állam hatalma egyre hatalmasabb lesz. Intézményről intézményre, iparágról iparágra kebelezi be mindazt a keveset, ami még a társadalmi hatalom fennhatósága alatt áll – a vak tömeg biztatására és örömeire. Egyre több és több erőforrást szív el az értékteremtő és kereskedő osztálytól egy uralkodó osztály javára. A társadalomnak az Államért kell élnie. Végül pedig, miután az Állam kiszívta a civilizáció utolsó csepp véréét és minden csontvelejét, a társadalom struktúrája annyira elgyengül, hogy egy általános válság felhasítja szövetét és többé nem képes begyógyulni – a nyugati civilizáció, vele együtt pedig az Állam, *“vértelenül marad mint egy csontváz, halott a masinéria rozsdás halálával, amely rettenetesebb mint egy élő organizmus pusztulása.”*

Az oktatás stratégiája

A keveseket, akiben e kép árnyainál erősebben lángol az akarat, az a kérdés foglalkoztatja, miképp lehetséges mégis megállítani az Állami hatalom hódítását. Ennek legkézenfekvőbb válasza az oktatás stratégiája. A legkiválóbb érveléssel, a logika és a retorika minden eszközével az igazság elterjesztésére törekszünk, következményképpen pedig a tömegek fel fognak hagyni az Állam támogatásával.

De ez a stratégia idővel leküzdhetetlen korlátokba ütközik. Természetesen elengedhetetlen tartóoszlopa annak, hogy elérjük végső célunkat. De abszolút hibás azt gondolni, hogy *egyedül* az oktatás stratégiájával elérhetjük azt.

Mindenekelőtt az intelligencia a társadalomban normális eloszlású. Ez azt jelenti, hogy Magyarországon ötmillióan átlag vagy átlagalatti intelligenciával bírnak. Semmiképp nem hagyhatjuk figyelmen kívül az intelligenciakutatás vastörvényét, legyen az bármennyire kellemetlen, vagy menjen bármennyire szembe egalitárius előítéleteinkkel. Ez a tény nem azt jelenti, hogy azok, akik genetikailag kevésbé áldottak, szükségképpen gonoszak lennének vagy elkerülhetetlenül a gonosz pártjára állnának minden társadalmi konfliktusban. Viszont ez jelenti

azt, hogy a társadalom hatalmas része esetén a logika és az érvelés *önmagában* hatástalan; hogy egy jelentős politikai hatalommal bíró csoport nem a racionalitás, hanem a szofizmus, az érzelmi manipuláció, az amorális önérdék és az értelmiségiek befolyása alatt fog oldalt választani a társadalmi és az állami hatalom közötti örök konfliktusban.

Ez pedig nem csak azt jelenti, hogy épp annyira kiválónak kell lennünk a szofizmusban, mint az álfilozófusok, álközgazdászok, vagy esetleg Hollywood.

Hátrányból indulunk.

Ne felejtjük el, hogy talán *a* leghatalmasabb fegyver az Állam kezében az államosított oktatás, amely segítségével egy uralkodó osztály dönthet arról, mit tanítsanak és mit hallgassanak el, mit tüntessenek fel ténynek és mit pusztá interpretációnak, milyen nézeteket magasztaljanak és miket vessenek meg, és a többi. Ennek következtében a tanuló úgy hagyja el az állam indoktrinációs rendszerét, hogy nem ismer és nem is ismerhet más hitvallást, mint a Hatalom hitvallását: hogy az állam közös ügyeink intézésének eszköze, amelyet a kormányzotok beleegyezésével alkottak meg mindenki jogainak védelmezése érdekében, és amely nélkül ember embernek volna farkasa; vagy épp hogy a Nagy Gazdasági Világválság bebizonyította a *laissez-faire* kapitalizmus hibásságát, és kizárólag a történelmi léptékű állami beavatkozás mentette meg “a kapitalizmust önmagától”.

Ahhoz, hogy tisztán az oktatás stratégiája sikerrel járjon, el kellene tudnunk törölni minimum 10 000 – 14 000 órányi állami oktatás hatását.

És amellet, hogy a fiatalokba hazugságokat nevelnek, az oktatásnak van egy kevésbé látható, de a propagandánál sokkal erősebb oldala.

Ez a 10 000 óra nem pusztán arra szolgál, hogy bizonyos tudományágak ismereteit adják át a gyermekeknek. Az állami oktatás fő eszköze az, hogy a gyermekeket hozzászoktatja az abszolút jogfosztottság környezetéhez, ahol teljes mértékben kötelesek engedelmeskedni az uralkodó akaratának és parancsainak

(aki nem melleleg az állam része). Nem ihatsz, amikor szeretnél; nem ehetsz, amikor szeretnél; nem pisilhatsz, amikor szeretnél; nem olvashatsz, amit szeretnél; nem használhatod a tulajdonodat, ahogy szeretnéd; nem mozoghatsz szabadon, amikor szeretnél; nincs választásod, nincs akaratod, nincsenek preferenciáid – csak a feltétlen engedelmességed van. Az állami oktatás rendszerében nem te tulajdonlod saját magad; az állam birtokol téged és az állam rendelkezik tested – és elméd – felett.

Sokan pedig innen olyan családi környezetbe érkeznek haza, ahol a helyzet aligha különb.

Az állami oktatás fő funkciója, hogy addig vesse alá a fejlődésben lévő fiatalt az abszolút hatalom környezetének, amíg teljesen nem normalizálja és természetesnek nem gondolja azt – és amíg teljesen szerte nem foszlik az a felettebb zavaró szellemi szokása, hogy arra gondoljon, mihez van joga.

Ezzel áll szembe az, aki az oktatás stratégiájára teszi fel minden lapját. Erre pedig aztán három fő tényező tornyosul, ami bebetonozza az állam hatalmát az egyén pszichéje felett. Egy, az a kibírhatatlan érzelmi feszültség, amit akkor érez az ember, ha gyermekkorára visszagondolva nem a hatalommal, hanem az elnyomottal, gyermekkori önmagával azonosul. Ezt a szó szoros értelmében súlyosan személyiségroncsoló élményt elkerülendő, foggal-körömmel harcolni fog azért, hogy ne kelljen felülbírálnia a hatalomról alkotott gondolatait. Kettő: az állami média, melynek célja fenntartani az illúziót, miszerint az állam hatalma legitim, igazságos és előnyös, az állam végtelen mennyiségű pénzügyi erőforrása segítségével. Három: az értelmiségi osztály szofizmusa és manipulációja, akik kivétel nélkül az állami hatalom növelésének előnyösségét és erényességét hazudják követőiknek.

Forradalmunk nem a tömegek forradalma. Forradalmunk, ahogy arra Ludwig von Mises rámutatott *Az antikapitalista mentalitás* c. könyvében, egy apró szellemi elit szabadságharca a civilizáció érdekében:

A közgazdaságtan kiemelkedése, mint új ismeretág, az emberiség történelmének egyik legcsodálatosabb eseménye volt. Azal, hogy kikövezte az utat a kapitalista magánvállalkozás számára, pár generáció alatt radikálisabban átváltoztatott minden emberi ügyet, mint az azt megelőző tízezer év. Születésüktől haláluk napjáig, a kapitalista ország lakói minden percben részesülnek a kapitalista gondolkodási és cselekvési mód csodálatos vívmányaiból.

A legbámulatosabb dolog a földi állapotok kapitalizmus által elhozott változásával kapcsolatban az, hogy mindössze néhány szerző vívta ki, illetve aligha több államférfi, akik befogadták tanításukat. Nem csak a lomha tömegek nem értették meg műveletei lényeges vonásait, hanem a legtöbb üzletember sem, aki kereskedelmével gyakorlatba ültette a *laissez-faire* elveket. Még a liberalizmus tetőpontján is mindössze néhányan értették meg teljesen a piacgazdaság működését. A nyugati civilizáció egy apró elit tanácsára ültette gyakorlatba a kapitalizmust.

Matt két lépésben

Mi tehát a megoldás? Igaza lett volna Nocknak, és tétlenül kell végignéznünk, ahogy az élőködők belülről falják fel világunkat?

Nem feltétlen. Vezet egy út az állami hatalom terjeszkedésének megfékezéséhez, és következményképpen a társadalmi hatalom visszaköveteléséhez, ez pedig a *radikális decentralizáció* útja.

Tekintsük meg ezt a gyakorlatban. Megszűnik az egyedülálló, az egész ország területe felett hatalmat gyakorló magyar állam, és kezdetben 19 megyei állam alakul. Biztonsággal feltételezhetjük, hogy megalakulásuk pillanatában ezek a megye-államok hasonló formát fognak ölteni, mint az előző ország-állam, azaz a demokrácia valamilyen formája fog megvalósulni.

De ekkor egy érdekes társadalmi evolúció veszi kezdetét. Bizonyos államok elkezdnek többet, mások kevesebbet adóztatni. Egyes megyék államosítani, mások privatizálni kezdenek, az egyik felszabadítja a kereskedelmet, a másik korlátozza azt.

Egyesek a politikai és magán parazitákat pénzelik a dolgozó emberek kárára, mások az egyik vállalatot segítik versenytársa kárára, egy harmadik pedig fenntartja a szabad vállalkozás elvét. Tehát az emberi tényező következtében bizonyos megyék szabadabbak és élhetőbbek, míg mások zsarnokibbak és élhetetlenebbek lesznek. Az emberek pedig természetes módon oda vándorolnak, ahol kedvezőbbek a körülmények számukra.

Ez a folyamat valamilyen szinte ma is végbé megy a nemzetek között, *de éppen azért, mert nemzetek között történik*, sokkal kevésbé érezhetően és lassabban. Az ember kevésbé hagyná el Magyarországot egy teljesen idegen kultúrájú és idegen nyelvet beszélő nemzet érdekében, hacsak *tényleg* nagyon elviselhetlenné nem válik ez az ország. De sokkal kisebb probléma, ha mondjuk Veszprémből Pécsre, Debrecenből Győrbe, vagy Miskolcra Kecske mértre kell költöznie. Mivel nem szakadna el attól a kultúrától, múlttól, emberektől, ahol és akik között ott hon érzi magát, a megyék közötti migrációs folyamat hatékony és gyors választ adna a politikai bűnökre. És mivel minden állam célja, hogy a lehető legtöbb bevételre tegyen szert, az adófizetők azonnali elvándorlásának veszélye sokkal hatalmasabb szabadságot biztosítana, mint a jelenlegi központosított rendszer.

Elméletileg természetesen kialakulhat bármilyen államforma és gazdasági szerveződés egy adott megyén belül. Ha felteesszük – a matematikai egyszerűség kedvéért – hogy Magyarország 10 000 000 lakosa egyenlő arányban oszlik el a 19 megyében, akkor kicsivel több mint 500 000 ember demokratikus többségének beleegyezése volna szükséges ahhoz, hogy egy adott megyében bevezessék a kommunizmust, a demokratikus szocializmust, a haveri kapitalizmust, a Zeitgeist-rendszert, a skandináv modellt, a kínai modellt, a szovjet, az észak-koreai, a dél-koreai, a japán, a német, vagy bármelyik modellt vagy elképzelhető társadalmi szerveződést. De a gyakorlatban, ahogy azt a gazdaságelmélet *a priori* tudatja velünk, ezek a politikák egyhamar csődöt fognak mondani, és minden megye a laissez-

faire kapitalizmus irányába fog haladni, mivel a szabad piacgazdaság az egyetlen, ami ténylegesen megvalósítja mindenki élet-színvonalának folyamatos emelkedését.

De ettől függetlenül az érv igaz marad, és ez egy kulcsfontosságú érv, hogy minden megye a saját képére formálhatja a politikai berendezkedését, amihez immáron nem 10 000 000 ember, hanem pusztán 500 000 ember többségének beleegyezése szükséges. Ez azt jelenti, hogy minden elméleti érveléstől függetlenül ténylegesen sokkal hatalmasabb szabadság nyílik minden közösség és heterodox politikai nézetnek, hogy a gyakorlatban is kipróbálja elképzelését.

Például ilyen a közvetlen demokrácia elképzelése. Úgy gondolom, azonnal adódna 500 000 ember annak az elképzelésnek a támogatására, hogy a négyévente ismétlődő, személyekre vonatkozó választások helyét vegye át egy digitális népszavazási felület, ahol az emberek a személyek helyett ügyekre szavazhatnak. Ez az elképzelés egyhamar megvalósítható volna, és rövidesen bebizonyosodna, beváltja-e a hozzá fűzött reményeket. Más helyen (véleményem szerint bölcsebb emberek) kizárólag azoknak biztosítanának szavazati jogot, akik ténylegesen adóznak, szavazatuk pedig az általuk befizetett adókkal egyenesen arányosan számítana – miközben abszolút megvonnák minden közalkalmazott szavazati jogát.

Épp ezért a decentralizációt azoknak is érdekük támogatni, akik éppenséggel radikálisan ellentétes gondolatokat vallanak, mint amiket itt megfogalmazunk ezen az oldalon mindaddig, amíg *őszinték*, azaz amíg ténylegesen és a lelkük mélyén hisznek az általuk támogatott program vagy rendszer működőképességében és kiválóságában. Hiszen a tényleges események mindenképpen bizonyítékát adnák valamelyikünk igazának, és meggyőződésünk folytán mindketten alig várjuk, hogy ténylegesen meg is történjen eszménk tűzpróbája.

Miután pedig egy megye a gyakorlatba ültetett egy adott politikát, és bebizonyosodik annak működőképessége, azt átvennék az összes többi területen is.

Láthatjuk, hogy az államok közötti verseny éppolyan hatással van, mint a vállalatok közötti verseny. A jelenünkben, ahol centralizált nemzetek egyedülálló államai versengenek egymással, ez a hasonlat csak részben érvényes. Hiszen a jelen körülmények inkább olyanok, mintha az embernek fogkefe vagy hamburger, üdítő vagy zokni között kellene választania, ahelyett, hogy több gyártó fogkefeje, hamburgere, üdítője vagy zoknija közül választhatna. A különböző nemzetek egy nagyon fontos – de nem az egyetlen – szempontból kategorikusan különböző “terméket árusítanak”. A decentralizált nemzet esetében viszont a “termék”, mint ahogy azt az imént említettük, lényegében ugyanaz marad. Az egyik megyében épp úgy magyar lesz a szomszédom, mint a másikban. A kultúra többé-kevésbé, annak fő vonásaiban változatlan marad.

A gazdasági életben jól tudjuk, miért működik hatékonyan a verseny: ha egy vállalat valami jelentős, a fogyasztóknak kedvező innovációt vezet be, ha javít terméke minőségén, a termelési mód hatékonyságán, stb., a többi termelő vagy követi az újítót és alkalmazza az eljárásait, vagy elpártolnak tőlük a vásárlóik és csődbe mennek. A decentralizált nemzet esetén hasonlóan működik a területek közötti verseny: a polgárok megválaszthatják, melyik fosztogató uralma alatt akarnak élni, így ugyanez a folyamat fog végbemenni a társadalmi, intézményes és gazdaságpolitikai innovációk és változtatások terén. Röviden, az embereket el fogja csábítani a nagyobb jövedelem és a magasabb életszínvonal azokról a területekről, ahol a gazdaságot megfojtja az állami szabályozás, a szabadabb területekre. És ahogyan az államistább terület uralkodói azt látják, hogy egyre inkább elveszítik az adófizetőiket, arra fognak kényszerülni, hogy azoknak a területeknek a politikáját ültessék a gyakorlatba, amik elcsábítják a polgáraikat. És mivel a gazdaságelmélet feltárja előttünk, hogy az egy főre eső jövedelem és az életszínvonal növekedése a magántulajdon és a gazdasági szabadság gyümölcse, a nemzet decentralizációja a gazdasági szabadság politikájára kényszerítené az uralkodókat úgy, ahogyan

arra semmilyen alkotmány, semmilyen „fékek és ellensúlyok” nem képesek.

Bukkanók és kihívások

A megvalósítás kapcsán felmerülő nehézségek közül talán a leghatalmasabb veszély az Állam örökös tevékenysége, amivel saját szolgálatába állítja az eredendően ellene tervezett célokat. Az alkotmányok eredetileg korlátok között voltak hivatottak tartani az állam hatalmát, a gyakorlatban azonban lehetővé tették a magántulajdonjogok mindennemű eltiprását azáltal, hogy legitimálták az állam tetteit, amint egy állami rendelkezést „alkotmányosnak” bélyegeztek. Ahogyan Murray Rothbard kifejti³¹:

. . . az emberek évszázadokon át próbáltak megalkotni olyan koncepciókat, melyek célja az Állam hatalomgyakorlásának ellenőrzése és korlátozása volt; az Állam pedig – az értelmiségi szövetségeseit használva – képes volt ezeket a koncepciókat egytől egyig az erény és a legitimitás intellektuális pecsétjévé változtatni, amiket rendeleteire és tetteire nyomott. Nyugat-Európában az isteni szuverenitás eredetileg azt tartotta, hogy a királyok kizárólag az isteni törvények alapján uralkodhatnak; a királyok viszont ezt arra használták, hogy az isteni helyeslés pecsétjével lássák el bármely tettüket. A parlamentáris demokrácia koncepciója azzal kezdődött, hogy népi ellenőrzés alá kívántak vonni az abszolút monarchikus uralmat – és azzal végződött, hogy a parlament az Állam esszenciális része lett, melynek minden tette teljesen szuverén.

Hasonlóképp, jellegzetesebb tanokkal: az egyén „természetes jogai,” melyeket John Locke és a Bill of Rights kegyesen őrzött, az államisták „munkához való jogává” vált; a haszonelvűség a szabadság melletti érvelésből egy olyan érvvé vált, melyet a

---

³¹ Murray Rothbard, *Az Állam anatómiája*

szabadság Állami megsértésének korlátozása ellen használtak, stb.

Az Állam korlátozására tett legambiciózusabb próbálkozás minden kétséget kizáróan a Bill of Rights, illetve az Amerikai Alkotmány egyéb szabályozó részei voltak, melyek törvénybe iktatták a kormányra vonatkozó írott korlátokat, amiket egy a kormány többi ágától állítólag független bírói testületnek kell értelmeznie. Minden amerikai ismeri azt a folyamatot, amelylyel az elmúlt évszázad során megállíthatatlanul fellazították az alkotmányba épített korlátokat. De . . . az Állam e folyamat közepette az alkotmánybíráskodást egy korlátozó eszközből egy újabb olyan eszközzé alakította, ami az Állam tetteit ideológiai legitimációval látja el. Hiszen ha az Állam felett irdatlan korlátozó erővel bír, amikor a bírók valamit "alkotmányellenesnek" kiáltanak, akkor az "alkotmányosság" ítélete egy még erőteljesebb fegyver a még nagyobb államhatalom nyilvános elfogadásának elősegítéséhez.

Félő, és hatalmas veszély, hogy egy átmeneti szakasz alatt az állam megpróbálná ezt a nemzeti decentralizációs törekvést saját hatalma kiterjesztésére használni. Például megtörténhet, hogy ahelyett, hogy tényleges decentralizáció történne, a világban pusztán felhúznak egy monumentális méretű bürokráciát a már fennálló központi állam mellé minden megyében. Vagy felállíthat egy szövetségi államot az újonnan alakuló megye-államok felé, az Egyesült Államok berendezkedéséhez hasonlóan, "a túlkapások és az emberi jogok védelme érdekében" vagy bármi egyéb hasonló igazolás használatával, ami a legnyilvánvalóbb módon ellentmond az állam tényleges természetének és funkciójának, azaz annak, hogy a törvényesített rablás és elnyomás intézménye. Egy ilyen szövetségi kormány szűkségszerűen magában hordozná a centralizáció magját. Minden erejével arra törekedne, hogy megkaparintsa a megye-államok hatalmát. Szövetségi gazdasági rendeleteket és korlátozásokat hozna, szövetségi központi bankot állítana fel egységes valutával, mint ahogy azt az Egyesült Államok múltja és jelene bizonyítja. Semmi nem fogadható el a teljes decentralizáción kívül,

mert minden részleges decentralizáció a céljainkkal ellentétes következményekhez vezetne és csupán növelné az állam hatalmát.

A legnagyobb kihívást természetesen a tömegek megnyerése jelenti. A nemzet decentralizációjához egyedül egy tömegmozgalom vezethet, és egy sikeres tömegmozgalomhoz elengedhetetlen, hogy leszámoljunk a társadalomról, az államról, valamint a gazdaságról alkotott népszerű tévképzetekkel. A sokaság fejében egy olyan kép él a társadalomról és az országról, mint ami egy olyasvalami, amit vezetni és irányítani kell egy központi hatalomnak. Meg kell értetnünk velük azt, ami a klasszikus liberalizmus legmeghatározóbb alapgondolata volt annak évszázadai során: hogy az országot nem kell vezetni, hanem valójában a magántulajdon védelme alatt az emberek önértéktől vezérelt, önkénes együttműködése teremti meg a spontán rendet, ami hatékonyabban működik és növeli az általános jólétet, mint bármiféle központi tervezés. Röviden, hogy a szabadság anyja, nem pedig lánya a rendnek. Ez lehetetlen feladatnak tűnhet egy olyan kulturális közegben, ahol nemzedékek nőttek fel a tervgazdálkodás alatt – a rendszerben, ami pontosan ennek a klasszikus liberális alaptételnek a teljes tagadására épült – és ahol mind a mai napig kísérti és uralja a közgondolkodást a kommunizmus eszméje, de ha a szabadságból fakadó rendbe vetett hit a szabadságelvű eszme egyik fő tétele, akkor a lehetetlennek tűnő esélyekkel való szembenézés volt a szabadságelvű mozgalom egyik legfőbb jellemvonása mind a múltban, mind a jelenben.

Ezután le kell számolnunk a kisebb tévihtek sokaságával. Le kell számolnunk a *centralisták* érveivel, akik úgy gondolják, hogy elengedhetetlen, hogy a megyék (vagy az annál is kisebb területek) felett örökjön egy központi állam, hogy óvja a kisebb területek alattvalóit államuk agressziójától. Ezekkel az emberekkel meg kell értetnünk, hogy az állam soha nem volt, és soha nem lesz egy olyan intézmény, ami védeni fogja a magántulajdonjogokat, és hogy a központi állam sem védelmezni fogja a tagállamok polgárait, hanem kartellbe fogja szervezni a

tagállamokat, hogy egyöntetű adóztatást és szabályozást kényszerítsen rájuk. Az ember azt gondolná, hogy az Egyesült Államok szövetségi államának történelme után senki sem dédelget ilyen tévképzeteket, de sajnos még mindig vannak hívői a liberális centralizmusnak.

Egy másik ellenérv a nemzet decentralizációja mellett, hogy az előkészítené az apró területek közötti végeláthatatlan vámháború politikai csataterét. Az igazság az, hogy minél kisebb egy terület, annál inkább függ a másokkal való szabad kereskedelemtől. Tekintsünk egy gazdasági szabadság indexre. A három legszabadabb ország mind apró ország: Szingapúr, Hong-Kong és Új-Zéland. Egy kis ország nem engedheti meg magának a határai lezárását a külföldi termékek előtt, hiszen szinte minden létfontosságú árucikk külföldről érkezik, és nem engedheti meg magának a szerteágazó állami beavatkozást, belföldi gazdaságának szabályozásokkal való korlátozását, mert egyedül a szabad verseny teszi lehetővé, hogy olyan termékeket és szolgáltatásokat állíthassanak elő belföldön, amik felvehetik a versenyt a világpiacon. Tehát ahelyett, hogy a decentralizáció vámokhoz vezetne, sokkal inkább ösztönzi a szabad külkereskedelmet.

Aztán pedig ott vannak azok az emberek, akik az államról alkotott téveszme folytán úgy látják, a központi állam megszűnésével maga a nemzet is megszűnne. Erre ismét Rothbardhoz kell folyamodnunk, aki tökéletesen megválaszolta az efféle agályokat:

Az Államot szinte egyhangúan a társadalmi szolgálat intézményének tartják. Néhány gondolkodó a társadalom apozeózisa-ként tiszteli az Államot, mások egy szeretetre méltó, bár a társadalmi célok elérésében gyakran eredménytelen szervezetnek látják; viszont szinte mindenki az emberiség céljainak eléréséhez szükséges eszköznék tartja – egy eszköznék, ami a “magán-szektor” ellen utasítható, és ami gyakran megnyeri a versenyt az erőforrásokért. A demokrácia felemelkedésével egészen odáig fajult az Állam és a társadalom összemosása, amíg mindennapossá nem vált olyan véleményeket hallani, amelyek

megsértik tulajdonképpen az értelem és a józan ész összes elvét, mint “mi vagyunk az Állam.” A “mi” hasznos kollektív kifejezés elősegítette, hogy egy ideológiai álca vetődjön a politikai élet valóságára. Ha “mi vagyunk az Állam,” akkor nem csupán jogos és zsarnoktalan minden, amit az Állam cselekszik egy egyénnel, hanem “önkéntes” az érintett egyén részéről. Ha az Állam önmagát óriási államadósságba verte, amelyet az egyik csoport megadóztatásával kell kifizetni a másik csoport javára, homályba merül a teher valódi mivolta azzal a kijelentéssel, hogy “önmagunknak tartozunk ezzel;” ha az Állam besoroz vagy disszidens véleménye miatt börtönbe vet valakit, akkor azt “önmagával teszi,” tehát semmi kellemetlenség nem történt. Ebből az érvelésből kiindulva a náci állam által meggyilkolt zsidókat nem meggyilkolták, hanem inkább bizonyára “öngyilkosságot követtek el,” mivel ők voltak az Állam (amelyet demokratikusan választottak), tehát az ő részükről önkéntes volt bármi, amit az Állam tett velük. Az ember nem tartaná fontosnak, hogy túl sokat beszéljünk erről az évről, mégis elsöprő tömegek vallják többé-kevésbé ezt a téves következtetést.

Tehát ki kell hangsúlyoznunk, hogy “mi” nem az Állam vagyunk, az Állam pedig nem “mi” vagyunk. Az Állam semmilyen pontos értelemben nem “képviseli” az emberek többségét. Viszont még ha így is volna, ha az emberek 70 százaléka úgy is döntene, hogy meggyilkolja a maradék 30 százalékot, ez még mindig gyilkosság volna, nem pedig önkéntes öngyilkosság a lemeszárolt kisebbség részéről. Semmilyen szervezeti metafora, semmilyen „egymás részei vagyunk”-hoz hasonló irreléváns közhely sem fedheti el ezt az alapvető ténytet.

Meg kell tehát értetnünk a nacionalistákkal – akik a decentralizáció legnagyobb ellenségei lesznek – hogy a *nemzet* és az *állam* két teljesen különálló fogalmak.

A következő lépések

Természetesen ezzel a decentralizációs folyamattal munkánk nem ér véget. Viszont amint ez megvalósul, csupán egyetlen lépés fog minket elválasztani végső célunktól, az állam teljes megszüntetésétől és szolgáltatásai magánvállalkozások általi biztosításától. Ennek a pontos megvalósítása a jövő kérdése. De a következő lépések: az állam védelmi monopóliumának gyengülése, hogy helyette egyre több teret kaphassanak a magánvállalkozások a tulajdon védelmében, a bíraskodásban és a konfliktusmegoldásban; általánosságban minden állami monopólium lebontása; valamint az állami tulajdonok, utak, épületek, stb. privatizációja, és azok elosztása az addigi adófizetők – azaz jogos tulajdonosaik – között az általuk befizetett adóval arányos mértékben.

Konklúzió

Ez tehát a módja annak, miként lehetséges civilizációnk – a jelen körülmények között visszafordíthatatlannak tűnő – hanyatlása ellen fellépni, megállítani az Állami hatalom szakadatlan térhódítását és történelmi jelentőségű lépést tenni a klaszszikus liberális / libertárius forradalom lobogója alatt. Semmilyen választási mozgalom és semmilyen párt hatalomra emelése nem képes választ adni jelenünk legnyomasztóbb problémáira, ha nem a Szabadság és a Hatalom közötti időtlen küzdelmet teszi elmélete középpontjává; és e küzdelmet tisztán látó erőfeszítések közül is kizárólag azok járhatnak sikerrel, amelyek a decentralizációt és az elszakadást teszik stratégiai céljukká.

Egyedül a nemzet radikális decentralizációja kényszeríti az Állam hatalmát olyan korlátok közé, amelyeket az értelmiségi osztály nem képes a "legitimitás intellektuális pecsétjévé változtatni," hogy azzal az uralkodók minden tettét igazolja. Ez az egyetlen előre vezető út. És egyedül a te segítségeddel valósulhat meg.

ÜZENET A JELEN ÉS A JÖVŐ LIBERTÁRIUS PÁRTJAINAK

Egy posztkommunista ország szinte természetes velejárója, hogy mindenki – legalábbis az elsöprő többség – *gyűlöli* a kapitalizmust. Vadkapitalizmusnak bélyegzik az állami erőszak nélküli önkéntes cserét és megrémülnek a privatizáció hallatán. Ami azt illeti, épp úgy reagálnak a privatizációra, ahogyan az észszerű emberek reagálnak az államosítás hallatán.

A politika mindig a közvélemény által vetett árnyék. A mindenkori kormányzat a közvélemény állapotát tükrözi. Ez – hogy az államhatalom mindig a közvéleményen nyugszik – a klasszikus liberalizmus avagy a libertarianizmus egyik központi tétele mintegy négyszáz éve – először talán *Étienne de La Boétie* fogalmazta meg 1576-ban – és jól tudja mindenki, aki valaha politikai hatalomra tört. Ezért tesznek meg az államok minden azért, hogy az uralmuk alá hajtsák a fiatalok oktatását, megszerezzék az értelmiségi kaszt hűségét és maguk mellé állítsák (államosítással, fizetéssel vagy fenyegetéssel) a médiát.

Mindebből az következik, hogy egy libertárius párt vagy mozgalom sokkal rosszabb eséllyel indul Magyarországon, mint az Egyesült Államokban, Angliában vagy akár még Franciaországban is, ahol a hagyományban gyökerezik a libertarianizmus eszméje. Az Egyesült Államok *a zsarnok György király* ellen vívott libertárius forradalomban fogant, és a Függetlenségi Nyilatkozata szinte szó szerint idéz John Locke művéből. Franciaország múltjában pedig annyi libertárius gondolkodót találhatunk, hogy nem is győzzük sorolni őket: Frédéric Bastiat és Jean-Baptiste Say, Charles Comte és Charles Dunoyer, Gustave de Molinari csupán a legismertebbek közülük.

Magyarország történelmében szinte egyetlen hozzájuk hasonló gondolkodót sem találunk. Meg kell értenünk, hogy a magyar közgondolkodásban soha nem vert igazán gyökeret az államtól való szabadság eszméje. Az 1848-as forradalom a szabadságot tűzte a lobogójára, de mivel a forradalmárok költők,

művészek és hasonlók voltak, egyikük sem definiálta, hogy mi is az a szabadság; a forradalmuk a szív forradalma volt az *elme* által biztosított filozófiai alapok nélkül. Ezért lehetnek ők azóta minden politikai párt ideológiai bábjai. A tizenkilencedik század végén kormányzó Szabadelvű Párt valójában egy mérsékelt intervencionista párt volt, akik megajándékozták az országot a bürokratikus atyáskodó állam intézményrendszerével. A huszadik században a magyar közgondolkodás két véglete a nemzeti és a nemzetközi szocializmus volt; senki nem ismerte, és aki hallott is róla, gyűlölte az államtól való szabadságot, a szabad gazdaság, a korlátok közé szorított állam fogalmát. A rendszerváltás elmúlt harminc évében pedig (rajtunk kívül) senki nem próbálta elterjeszteni a szabadság libertárius filozófiáját.

Ilyen társadalmi körülmények között illuzórikus álmokat dédelget, aki azt gondolja, hogy bármilyen kimondottan libertárius párt és program győzedelmeskedhet a választások napján. *Ezt gondolni egyenértékű azzal a feltételezéssel, hogy a tömegek képesek és készek önállóan megalkotni négy száz év liberális filozófia gazdaságelméleti és politikafilozófiai érveit.* A többség soha nem fog az újraelosztás megszüntetésére, az oktatás fölötti állami uralom megszüntetésére, az egészségügy privatizációjára és a megannyi más libertárius programpontra szavazni, mivel a többség fejében a kapitalizmus kizsákmányolás, a privatizáció államosítás, és a szabadság szolgaság.

Ezért fektettem egyre több hangsúlyt az elmúlt évek során a nyílt libertarianizmus helyett a *decentralizációra*.

A libertarianizmus nem, a decentralizáció azonban igenis győzedelmeskedhet, mivel a széles körű antikapitalizmus mellett ugyanúgy fellelhető a lokálpatriotizmus a magyar közgondolkodásban.

Az, hogy a decentralizáció biztosítja a legnagyobb szabadságot, számtalanszor bebizonyosodott mind az elmélet, mind a történelem talaján. Az Ipari Forradalom a decentralizált Európa bölcsőjében fogant. A decentralizáció környezetében korlátok közé szorítja az állami zsarnokságot az, hogy az állam áldozatait viszonylag alacsony költségekkel (és minél nagyobb a

decentralizáció, annál költségmentesebben) elköltözhetnek a következő, szabadabb területre, megyébe vagy városba. Sajnálatos módon ezt sokkal jobban megértik a szabadság ellenségei, mint maguk a libertáriusok, így azt látjuk, hogy az államisták az Európai Unió belüli adószintek „harmonizálásáért” küzdenek, a libertáriusok pedig még mindig a postahivatal privatizációjáról beszélnek, figyelmen kívül hagyva a decentralizáció kulcsfontosságát.

A decentralizáció programja, ahogy az imént láthattuk, összefoglalható egyetlen mondatban, a gyakorlatban pedig megvalósítható egyetlen alkotmánymódosítással:

Ha egy település lakossága egy szabadon lefolytatott népszavazás alkalmával kinyilvánítja, hogy ellenzi az országgyűlés által meghozott törvények bármelyikét, azzal a település mentesül a szavazásra bocsátott törvény hatálya alól.

Minden olyan kezdeményezés, ami nem ezt a decentralizációs, programot, hanem csupán a megszokott libertárius jelszavakat tűzi a lobogójára, halva született ötlet. Pontosabban fogalmazva hatásos lehet, mint a libertárius eszme elterjesztésének és megismertetésének az eszköze (amennyiben a kompromisszummentes, tiszta libertarianizmust képviseli), de a magyar közvélemény államimádó állapotából kifolyólag soha nem lesz képes milliókat a maga oldalára állítani.

És megjegyzendő, hogy ez a kezdeményezés mentesül az alól, ami az amerikai Libertárius Pártra is végzetes csapást mért: Robert Conquest „A Politika Három Törvényének” második törvénye alól. Nevezetesen: *Minden szervezet, ami nem kifejezetten jobboldali, előbb vagy utóbb baloldallivá válik.* A decentralizációnak lehetőségében áll összekötni a jobboldalt és a baloldalt; önmagában nem tartozik egyik oldalhoz sem, de lehetőséget biztosít mindkét oldal számára, hogy tagjai megalakítsák a saját közösségeiket a saját értékeik mentén ahelyett, hogy az egyik oldal a másikkra kényszeríteni a saját értékeit a központi állam erőszakszervezetei használatával.

Éppen Robert Conquest törvénye miatt mondtam a múltban és gondolom mind a mai napig, hogy a decentralizációs

mozgalom után a második legjobb választás a Jobboldali Libertárius Párt. De ismét, egy ilyen párt funkciója egyedül az érveink elterjesztése lehet, és a parlamentbe való bejutás, pláne a kormányalkotás, hiú ábránd marad. Az államhatalom korlátozásához és a szabadsághoz vezető egyetlen járható út Magyarországon a radikális decentralizáció útja.

A LIBERTÁRIUS MOZGALOM ÉS AZ INTELLEKTUÁLISAN ELHÍZOTT EMBEREK

A libertárius mozgalomra a legnagyobb veszélyt nem az államisták, a kommunisták, a szofisták és a demagógok, de még csak nem is a minarchisták vagy az utilitáriusok, hanem az *intellektuálisan elhízott emberek* jelentik.

Mostanában annyiszor hozott velük össze a balsors, hogy idejét látom felhívni rájuk és a pusztító hatásukra a figyelmet. De hogy elmagyarazzam, mit nevezek intellektuális elhízásnak, előbb tennünk kell egy nagyobb kitérőt, fel kell állítanunk egy, a probléma megértéséhez elengedhetetlen premisszát, és gyűjtenünk kell hozzá néhány empirikus, történelmi bizonyítékot.

1.

“A történelem menetét végső soron az eszmék határozzák meg – legyenek azok igazak vagy hamisak – és az emberek, akiket az inspiráció cselekvésre buzdít.”¹ Minden pozitív változást, minden szabadságot, amelyet a jelenben az emberek élvezhetnek a világ bármely táján, olyan embereknek köszönhetünk, akik hajlandóak voltak kitörni a komfortzónájukból és küzdeni az államizmus ellen.

Azokban az országokban, ahol a közvélemény – vagy legalábbis annak egy jelentős része, jellemzően a jobboldal – magasra tartja és óvja a magántulajdon, a szabad vállalkozás, a ka-

pitalizmus eszméjét, először olyan írók, filozófusok, gondolkodók, mozgalmárok, aktivisták és államférfiak terjesztették el a szabadság gondolatát, akik nem riadtak vissza a keserves áldozatoktól.

A klasszikus liberális – avagy libertárius – eszme egyik legkorábbi képviselői a Levellerek voltak az angol forradalom idején. John Lilburne, Richard Overton és William Walwyn vezetésével ők teremtették meg a történelem első libertárius mozgalmát. Kitartóan terjesztették a szabadság eszméjét: az öntulajdonláshoz való jogot, a magántulajdonjogokat, a vallásszabadságot, az állam minimalizálását és a gazdaság felszabadítását. Úgy tartották, hogy ezek a jogok természetes jogok. Nem az állam ruházza őket az alattvalóira, hanem minden embert természeténél fogva megilletnek, és semmilyen hatalom nem foszthatja meg tőlük jogszerűen a népet.

Noha mozgalmuk elsőprő támogatást élvezett, a Levellerek mégis keservesen megfizettek a Hatalom elleni lázadásukért. John Lilburne élete jelentős részét börtönben töltötte, 1645-ben bebörtönözték az írásaiért. 1649-ben megpróbálták elítélni hazaárulásért, de tárgyalása végén ártatlannak nyilvánították. Az ítélet kihirdetésére a publikum olyan hangos üdvörléssel reagált, hogy csak fél óra múlva lehetett hivatalosan lezárni a tárgyalást. Két hét múlva kiengedték a börtönből. Később ismét bebörtönözték, az utcákat pedig ellepték a tömegek, akik hangosan követelték Lilburne szabadságát. Olyan súlyos szavakkal írtak petíciókat a Leveller vezető pártján, hogy a szerzőiket bebörtönözték. Az állam katonákat rendelt London utcáira, és amikor kihirdették Lilburne felmentését, még a katonák is hangos kiabálásokkal és trombitaszóval üdvözölték az ítéletet. A Hatalom ennek ellenére nem engedte szabadon Lilburne-t, börtönből börtönbe szállították, egészsége pedig úgy megsínylette a fogságot, hogy egy éven belül meghalt.

Hasonló áldozatokat hozott a Levellerek két másik vezetője. Richard Overton újra meg újra megjárta a börtönt kiadványaiért. Bebörtönözték 1646-ban, aztán a mozgalom két másik vezetőjével 1649-ben (ugyanabban az évben bebörtönözték

feleségét és testvérét is), majd 1659-ben, aztán 1663-ban. Mindennek ellenére sosem hátráltak meg. Lilburne-nek halála előtt felajánlották a szabadságát, ha felhagy a Hatalom elleni szervezkedéssel, amit elutasított. Tovább terjesztették a szabadság eszméjét, tovább publikálták az írásaikat, tudva, hogy a szabadságukkal, és akár az életükkel kell fizetniük ezért.

Hugo Black – aki 1937-től az 1971-ben bekövetkezett haláláig az amerikai legfelsőbb bíróság tagjaként szolgált – gyakran idézte John Lilburne műveit, és az *Encyclopædia Britannica*-ba írt cikkében úgy nyilatkozott, hogy véleménye szerint az ő művei szolgáltak az amerikai alkotmányban és az amerikai *Bill of Rights*-ban lefektetett jogok alapjául.

A Levellerek libertárius lobogóját ezután John Locke emelte a magasba. Ahogy Murray Rothbard fogalmaz *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought* c. kötetében:

Ashcraft professzor bemutatja, hogy Locke és Shaftesbury elkezdtek felépíteni – méghozzá tudatosan – egy neo-Leveller mozgalmat, és a Leveller nézetekhez nagyon hasonló tanokat dolgoztak ki. Locke elgondolásainak teljes szerkezete – melyet az 1681 és 1682 között megírt *Két értekezés a polgári kormányzatról* kötetében fektetett le mint a Stuartok elleni, közelgő Whig forradalom igazolása – a Leveller tanok kidolgozása és kreatív továbbfejlesztése volt – kezdve az öntulajdonlással, az ebből kikövetkeztetett tulajdonláshoz és a szabad kereskedelemhez való jogokon át addig, hogy az állam igazolását abból nyeri, hogy ezeket a jogokat védelmezi, és az embereknek jogában áll megdönteni azt az államot, ami megsérti vagy pusztítani kezdi ezeket a jogokat. Az egykori Leveller vezető, John Wildman közel állt a Locke-hoz és Shaftesbury-hez az 1680-as években.

De a klasszikus liberális/libertárius mozgalom forradalmi lendületét nem a Levellerek és nem John Locke adták meg, hanem azok a szerzők, akik közérthetőbb, radikálisabb, szenvedélyesebb formában alkalmazták a szabadság eszméjét a mindennapi politikai ügyekre. Ismét Rothbard szavaival:

Ezek közül az írások közül „Cato Leveli” voltak a legfontosabbak: az újságcikk-sorozat, amelyet a korai 1720-as években Londonban publikált az Igazi Whig John Trenchard és Thomas Gordon. Míg Locke a forradalmi nyomásról írt, ami joggal gyakorolható, amikor a kormány a szabadság pusztítójává válik, Trenchard és Gordon rámutattak arra, hogy a kormány *mindig* pusztítani kezdi az egyéni jogokat. „Cato Leveli” szerint az emberi történelem a Hatalom és a Szabadság közötti elfojthatatlan konfliktus, amelyben a Hatalom (a kormány) mindig készen áll kiterjeszteni hatókörét az emberek jogainak megsértésével és szabadságuk eltiprásával. Ebből következően – jelentette ki Cato – a Hatalomnak mindig gyengének és aprónak kell lennie, a népnek pedig örök éberséggel és ellenségességgel kell viszonyulnia hozzá, hogy az mindig szoros kötelékei között maradjon.

... Az amerikai telepesek buzgón megszívték ezeket a figyelemzvetéseket, és sokszorosán újryomtották „Cato Levelit” szerte a gyarmatokban, egészen a Forradalom idejéig. Ez a mélyen gyökerező mentalitás vezetett ahhoz, amit a történész Bernard Bailyn találóan az amerikai forradalom „transzformáló radikális libertarianizmusának” nevezett.

És ahogy a történész Clinton Rossiter fogalmaz:

Senki sem tanulmányozhatja a gyarmati Amerika újságjait, könyveit és röpiratait anélkül, hogy ne döbbenne rá, hogy nem Locke írásai, hanem Cato Leveli voltak a politikai eszmék legnépszerűbb, legtöbbször idézett és legtiszteltebb forrásai a gyarmati időkben.

Szóval aktivizmus, mozgalmak, szenvedélyes passzusok a Hatalom ellen és radikális agitáció a szabadság pártján olyan szerzőktől, akik a saját életüket és szabadságukat kockáztatták; ezek a dolgok voltak elengedhetetlenek ahhoz, hogy az amerikai kultúrát áthassa a libertárius szellem. A helyes eszmék, és az eszmék által felbuzdult hősök kellene ahhoz, hogy egy nemzet kivívja magának a jogos szabadságát. A Levellerek, John Locke és Cato leveli által felbuzdult amerikai telepesek

az életüket adták azért, hogy az amerikai függetlenségi háborúval megalakíthassanak egy szabadabb társadalmat. A szabadságban fogant új államformának, írja Rothbard,

nem engedték meg, hogy adókat vessen a népre; és hatalmának bárminemű alapvető kiterjesztése megkövetelte minden tagállami kormány egyöntetű beleegyezését. Mindenekfölött, a nemzeti kormány haderejét tilalom és gyanú korlátozta; hiszen a tizenyolcadik századi libertáriusok jól tudták, hogy a háború, a felállított hadseregek és a militarizmus régóta az államhatalom kiterjesztésének fő módszere.

Sok–sok idő eltelt azóta, és korunk libertáriusai csak vágyakozhatnak egy olyan berendezkedés után, amit az amerikai forradalmárok kiváltak maguknak. A tizenkilencedik század végétől látszólag megállíthatatlanul előretört az államhatalom, míg mára normálissá vált az a zsarnokság és az államizmus, ami elképzelhetetlen volt akkoriban. De még mindig nem élünk egy totalitárius világállam rabságában. A megmaradt szabadság minden morzsáját annak köszönhetjük, hogy mind a mai napig vannak olyan emberek, akik a rendelkezésükre álló módszerekkel és jelentős személyes áldozatokkal küzdenek a hatalom ellen. Vannak képviselők, akik küzdenek; akik ellenzik és leszavazzák az újabb kormányprojekteket, akik tiltakoznak a központosítás ellen. Talán a svájci szövetségi államnak nem áll érdekében az egyre nagyobb központosítás? Talán az osztrák érdekcsoportok nem vágyakoznak egy olyan rendszerre, mint a magyar: az állami támogatások és az őket előnyben részesítő szabályozások végtelen áradatára? Minden állam arra törekszik, hogy kiterjessze a hatalmát, és minden nemzet érdekcsoportjai azt akarják elérni, hogy az állam elhalmozza őket kiváltságokkal.

Az államizmus mégsem tör előre mindenhol egyformán.

Miért? Mert vannak, akik küzdenek. Vannak, akik életben tartják a közvélemény viszonylagos kapitalizmuspártiságát. Vannak, akik küzdenek az oktatás módszerével, az aktivizmus

módszerével, a demokratikus eszközökkel, szavakkal és tettekkel a folyton lesben álló totalitarizmus ellen, és ezért néhány nemzet – amennyire ezeknek a bajnokoknak az ereje engedi – szabadabb marad.

2.

Szóval kik azok az intellektuálisan elhízott emberek?

Ők azok, akik minderre azt mondják: ó, de hát ez *felesleges*.

Akik azt mondják: nézd. A szabadság nem akkor fog eljönni, ha az emberek küzdenek érte, ha az emberek mozgalmakat építenek, aktivizmusba fognak, terjesztik a helyes eszméket és szabadságpárti képviselőket juttatnak a parlamentekbe. A szabadság akkor fog eljönni, *ha nem csinálsz semmit*. Elég a saját kicsinyes kényelmünket biztosítani, rágódni az intellektuális ügyeken, kritizálni a jelenlegi közfelfogást és simogatni a nagyra nőtt egónkat. De pártot alapítani! Meggyőzni másokat! Mozgalmat szervezni! Szavazni...! Az maga a megveszekedett gonoszság!

Az egyik ilyen, intellektuálisan eltunyult figura mondta nekem a minap:

Én hosszú ideje úgy látom, hogy maga a mozgósítás gonosz dolog. Szerencsés esetben nem gonosz, csak értelmetlen. Én is elkövettem azt a hibát, hogy részt vettem értelmetlen mozgósításokban. Pedig már évtizedek óta csak az egyéni cselekvésben és példában hiszek.

És egy másik szavaival:

Határozott véleményem, hogy a választástól való távolmaradás az egyetlen helyes viselkedés.

Az intellektuálisan elhízott emberek azok, akik már a kezdetekkor megjelennek, hogy negativizmusukkal kiskanálba fojtsák egy libertárius mozgalom momentumát és lelkesedését.

A szavazás erőszak, mondják. A mozgósítás gonosz. A mozgalom vagy a pártba, szervezetbe tömörülés *kollektívizmus*. Aki pártba lép, szükségszerűen korrumpálódik. A demokráciát nem lehet a demokratikus módszerekkel eltörölni. Teljesen figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy mind a történelem, mind a tiszta elmélet ezerszeresen megcáfolja az összes ellenvetésüket, ahogy azt fentebb is láthattuk.

Szóval akkor mit ajánlanak az intellektuálisan elhízott emberek libertárius stratégia gyanánt? A válaszuk olyan kényelmes és problémamentes, hogy szinte már gondolkodóba kéne esniük. A *személyes példamutatás* és az államtól való *függetlenedés* az intellektuálisan elhízott emberek mottója. Ne szervekedj, ne alapíts mozgalmat vagy pártot, de még az eszméket se terjeszd: próbálj meg példát mutatni és próbálj te, személyesen függetlenedni az államtól és a saját, személyes, anyagi jólétedet megteremteni.

Ahogy az egyik szellemben elhízott mondta:

Neked magadnak kell függetlenedned az államtól, amennyire lehetséges, és erre rávenni minél többeket. Te személy szerint akkor leszel szabad, ha függetlenedsz az államtól. A saját viszonylagos szabadságát mindenkinek magának kell megteremtenie. Ez leginkább fejben dől el.

Szóval érthető. Annak a soktízmillió áldozatnak, akiket lemészárolt a saját állama a 20. században, csak jobban kellett volna példát mutatni és függetlenedni. Az ötéves kisgyermeknek, akinek kötelező óvodába mennie, és minden reggel könyörög a szüleinek, hogy hadd maradjon velük, csak önállóan függetlenednie kellene az államtól. Nem rabolna el a Hatalom minden egyes fiatal életéből 17 000 órát, ha azok fejben úgy döntenének.

Az intellektuálisan elhízottak szemében az államnak nincsenek áldozatai, tehát az állam tulajdonképpen nem is agresszor. Aki valahogy mégis az állam áldozatává válik, azt szánjuk-bánjuk, de tulajdonképpen magára vessen, miért nem függetlenedett hatékonyabban.

A passzivitás és a függetlenedés stratégiájával annyi probléma van, hogy az ember alig győzi sorolni őket.

Egy: Soha egyetlen eszme sem valósult meg ezzel a stratégiával, és minden valaha megvalósított eszme az ellenkező módszerekkel került megvalósításra.

Kettő: Attól, hogy többé senki sem terjeszti és próbálja megvalósítani a helyes eszméket, a gonosz eszme terjesztői és megvalósítói ugyanúgy – csak épp most már a jó emberek szabta korlátok nélkül – folytatják a munkálataikat.

Három: Egyetlen összetett gazdaság sem tud függetlenedni az államtól. Nem lehet az államtól függetlenül vállalatokat, cégeket, üzleteket üzemeltetni. Ha lehetne, azok a vállalatok, akik így termelnek, már rég kiszorították volna az államilag megkötött termelőket jobb és olcsóbb termékeikkel és szolgáltatásaikkal.

Négy: Amint jelentős számú ember próbál egy adott módszerrel függetlenedni az államtól, a Hatalom betiltja és eltíporja azt a módszert. Ez azt jelenti, hogy a függetlenedés sosem lehet egyetemesen preferálandó viselkedés. Pontosan az teszi lehetővé azt, hogy valaki bizonyos téren függetlenedjen (például hogy aranyban tartsa a megtakarításait), hogy kizárólag egy statisztikailag elhanyagolható kisebbség teszi ugyanazt. A történelem ezt, ismét, ezerszeresen bebizonyította. Amikor például az emberek aranyat vásároltak, hogy védelmezzék magukat az inflációtól, az állam egyszerűen betiltotta, hogy magánszemélyek aranyat birtokoljanak, és házkutatásokkal elkobozta azt.

Öt: A közvélemény mindaddig támogatni fogja a “függetlenedési” próbálkozások betiltását, amíg államista. Az állam és értelmiségi csatlósai elhítetik a nyilvánossággal, hogy valamilyen adott katasztrófa annak az eredménye, hogy egyre többen az adott függetlenedési módszerhez folyamodnak. A közvélemény így a legvadabb erőszakossággal követelni fogja a függetlenedni próbálók elnyomását.

Hat: A függetlenedők ilyenkor azt mondják, hogy akkor el kell menekülni abból az országból és szabadabb helyre kell

menni. Ez a hozzáállás a sajnálatos erkölcsi korrupció mintapéldája. Miután a filozófiájuknak köszönhetően kibírhatatlanul elnyomóvá válik a felettük regnáló állam, azok, akik minden szervezkedést és a szabadságért meghozott minden áldozatot céltalannak tartanak, egy másik országba költöznek, ami pontosan annak köszönheti a szabadságát és az élıhetőségét, hogy az ottani szabadságpárti emberek szervezkedtek és áldozatokat hoztak – hogy pontosan a stratégiájuk ellentétét gyakorolták. Az intellektuálisan elhízott emberek megérkeznek ezekbe a szabadabb, élıhetőbb országokba, majd azt hangoztatják, hogy befogadó nemzetük ősi és jelenkori szabadságharcosai mind hiába hozzák meg az áldozatokat, hiába adták gyakran az életüket is a szabadságért – elég lett volna személyesen függetlenedniük. Ha sikeresen megfertőzik a többieket is a nézeteikkel, az új otthonukban is ki fog hunyni a szabadság lángja, és ismét menekülhetnek.

Ezt a hozzáállást szebb korokban gyávaságnak nevezték, de az erkölcsi relativizmus korában mindenki úgy gondolja, hogy a logika és a filozófia megkötése nélkül bátorságnak nevezheti a gyávaságot, gonosznak az önkéntes társulást, és egyetemesen preferálandó viselkedésnek minősítheti azt a szabályt, amit csak azért gyakorolhat, mert az elsöprő többség nem tartja egyetemesen preferálandó viselkedésnek.

Szóval miután mind a történelem, mind az erkölcsfilozófia terén abszolút elbukik az intellektuálisan elhízott emberek stratégiája, egyedül a pszichológiához fordulhatunk, ha meg akarjuk érteni a jelenséget.

Az intellektuálisan elhízott ember tesped, és erényt kovácsol a tespedéséből – ugyanúgy, ahogyan egy fizikailag elhízott ember tenné. Űrügyeket, okokat, kifogásokat keres. Racionalizálja, hogy egyre jobban kerül a kihívásokat, a megerőltetést – és azokat, akik tenni, mozdulni akarnak. Szívesen elcsámcsog egy–egy elméleti, filozofikus vitatémán, de csak és kizárólag addig, amíg az nem kíván tőle valódi, gyakorlati konfrontációt vagy aktív cselekvést. A tettekézség, a bátorság, a motiváció látványa frusztrálja, szorongást kelt és kételyeket ébreszt

benne, ezért amikor konkrét stratégiai tervekre terelődik a szó, siet megosztani, mennyire hiábavalónak és korruptnak tartja a próbálkozást – majd felajánl egy javaslatot, ami véletlenül sem igényel küzdelmet, kihívást vagy erőfeszítést.

Javaslatai legtöbbször gyanúsán összecseengenek azzal, ami neki kényelmes, vagy amiből neki érzelmi, esetleg ráadásul anyagi haszna van. Noha elméleti vizeken szívesen sodródik a libertárius mozgalommal, egyetlen alkalmat se szalaszt el arra, hogy elsorvassza a mozgalom izmait, letörje tüzét, tettvágját, és önmagához tegye hasonlóvá azt – tele önzéssel és lustasággal.

Az intellektuálisan elhízott ember életfilozófiájának központja a kényelem. Az erőfeszítések kerülése. Amit valójában szeretne, az az erőfeszítések nélkül kiérdemelt jutalom. Nem akar erényes lenni – nem akar ténylegesen küzdeni a gonosz ellen – viszont szeretné learatni az erény gyümölcseit: az önbecsülést és a hitet, miszerint ő bizony egy jó, erényes, hősi ember, aki tesz az elveiért. Így újra definiálja azt, “ami kényelmes” azzá, “ami helyes”.

Mivel abban a pillanatban lemondtak a rációról és a logikáról, amikor elkezdtek erényként definiálni a tunyaságukat, észérvekkel nem lehet meggyőzni őket. Ezeknek az embereknek a problémája nem filozófiai, hanem önismereti – és nem lehet érvelni azokkal, akik nem érvekkel jutottak el a meggyőződésükhez. Az egyedüli, amit tehetünk, hogy rájuk mutatunk és a meghatározottabban kitzasztjuk őket minden libertárius kezdeményezésből, mivel nem segítenek, csupán bomlasztó, posványosító és hosszú távon pusztító hatással vannak a céljainkra, hiszen gyakorlatilag az ötödik hadoszlop szerepét töltik be.

A legjobb, amit az intellektuálisan elhízott emberek kapcsán tehetünk, hogy Stefan Molyneux szavait idézzük:

Hasonlítsd össze azt, amit tőled követel a szabadságharc azzal, amin az őseidnek kellett keresztülmennie. Amit ők tettek, az nem volt mindennapi. Ha szerinted ez, amit tőlünk megkövetel az erény kicsit bosszantó, kicsit nehéz – akkor menj, tölts egy napot azzal, amit az őseidnek kellett a civilizáció védelmében véghezvinnie! Utána talán másképp vélekednél egy kevés

társaságbeli kényelmetlenségről. Ha nem vagyunk képesek honorálni azokat a vérrel és izzadtsággal keveredő könnyeket, amiket az őseink ejtettek azért, hogy ilyen szabadságot hagyjanak nekünk örökül; ha nem tudjuk megbecsülni az erőfeszítéseiket és az áldozatukat, akkor nem érdemeljük meg a szabadságot, amit kivívtak nekünk – és egészen biztosan nem fogjuk megőrizni sem.

NYUGAT

A SZOCIALISTA SZÉGYENFOLT A MAGYAR IRODALOMBAN

1919. március 21.-én megalakult Magyarország első szocialista kormánya, amely rövid uralma alatt véghez vitte a magyar szabadság és a tulajdonjogok ellen elkövetett legnagyobb méretű támadást, amelyet a magyar történelem békeidőben egészen addig valaha látott.

A Tanácsköztársaságként ismert kommunista kormány alatt működő karhatalmi osztag, a Lenin-fiúk több száz (dr. Váry Albert 1922-es, *A vörös uralom áldozata Magyarországon* c. kötete szerint mintegy 590) magyar polgárt mészároltak le a szocialista vésszel való ellenszegülés büntette miatt.

A gazdaságot totális állami uralom alá hajtották.

A szocialista kormány eltulajdonított minden 75 katasztrális holdnál nagyobb birtokot, továbbá többek között és a teljesség igénye nélkül a kisipari üzemeket és szerszámokat, a hús főnél több munkást foglalkoztató üzemeket, a szállodákat, a lakóházakat, az áruházakat, az üzleteket, az egyházi iskolákat és az egyházi földbirtokokat, a színházakat, a mozikat, a könyvtárakat, a műkincseket, a gyógyszertárakat, és a pénzügyintézeteket.

Természetesen három hónapon belül az élelmiszer és az árucikkek általános hiánya lépett fel, a pénz teljesen elértéktelenedett, az ország gazdasága pedig megtorpant és összeomlott a központi irányítás súlya alatt.

A történelmünk e fejezetének talán az a legtanulságosabb ténye, hogy a Tanácsköztársaság kezdetben a tömegek elsőprő

támogatását élvezte. Ennek a támogatásnak keserű szájíz adott az ellenállók módszeres lemészárlása, de le nem törte azt. A magántulajdon ellen elkövetett történelmi mértékű támadás sem csorbított a szocialista rezsim támogatottságán – sőt, erkölcsileg korrump nemzetünk pontosan ezt várta a kommunistáktól. Egyedül akkor kezdett lecsengeni a kommunista *hype*, amikor a támogató tömegek elkezdtek ráébredni arra, hogy bizony az erőszak és az elnyomás nem javít az életminőségükön.

Konkrétan és a parasztok esetében csak akkor kezdett meg-
inogni a Tanácsköztársaságba vetett hit, amikor a kapzsi és amorális, földéhes parasztok nem kaptak az eltulajdonított földekből.

Kettő kérdés merülhet fel az emberben ennek kapcsán: egy, hogyan jut egy kultúra olyan mélyre, hogy követeli a rablást, az elnyomást és önvédelem esetén a mézárást, szintizta anyagi kapzsiságtól és mohóságtól vezérelve; és kettő, hogyan jut egy társadalom az ostobaság, a tudatlanság azon szintjére, ahol a szocializmus általános támogatottságra lel.

A válasz a két kérdésre egy és ugyanaz: az értelmiségiek ostobasága és erkölcsi romlottsága révén.

Mint a baloldal minden vérfürdőbe, éhezésbe és gazdasági holokausztba torkolló forradalmát, úgy ezt is szorgos értelmiségiek készítették elő. A szocializmus apostolai évtizedekkel a Tanácsköztársaság hatalomra jutása előtt terjeszteni kezdték a tömeggyilkos ígét a fogékonyak és az érvek kritikus kiértékelésére képtelen tömegek között.

Haszontalan volna kiemelni az összes nevet, vagy elemezni az érveiket. Számos folyóirat hirdette a szóban forgó tanokat, és a legtöbbször vállaltan szocialista volt. A következőkben egyedül egyetlen folyóíratra és a hasábjain közreadott szerzőkre szeretnék fókuszálni, mivel ők a legkisebb mértékben sem részesülnek abban a megvetésben, ami a szocializmus és az államizmus lelkes támogatóinak kijár.

Ez a folyóirat természetesen a Nyugat, amit a bolsevik, illetve a jelenlegi kritika, gondolkodás és erkölcsi elvek nélküli

irodalomszemlélet „kétségtelenül a magyar irodalom legfontosabb folyóirataként” dicsér.

A Nyugat 1919 április 1.-i számában Tóth Árpád a következő szavakkal üdvözölte a fentiekben ábrázolt totalitárius diktatúrát *Az új isten* című versében:

Most új isten szól néktek, emberek!

A véres földnek vére szülte Őt,
A sok kiomlott, sűrű, keserű
Vér összeállt a fájó földeken,
Testté tapadt, alakká tornyosult,
Vérszínű, nagy mezítelen alakká,
Ki országlépő-tágra tárja lábát
S Földet rengésre tépő hangja zeng
piros Keletről a sápadt Nyugatnak:
“Im eljöttem!
Eljött a Vörös Isten!”

És megy s dörgő léptére messze reszket
A sárga Szajna s medréből kicsap,
Jerichós visszhangot ver vén Westminster
S az Ócián zöld üvegén vörösen
Előre rezg ezermérföldes árnya
S átfogja a Fehér Ház vak falát...

Hozsánna néked, új isten, hozsánna!

Ismerj meg minket, tieid vagyunk!
A szíved hajtó élő, drága nedv,
A diadalmas vörös lüktetés
A mi bús bérünktől is gazdagúlt
S világra ömlő harsonád sodrába
Gyötört torkunk reszkető hangverése
Szerények s mégis egyítve simul:
A kicsiny, árva magyar jaj-patak

A messze zengő, nagy moszkvai árba,
Mely most tisztára mossa a világot:

Hozsánna néked, új isten, hozsánnak!

Legyen szavad teremtés új igéje,
Formáld át sáros, bűnös, ócska bolygónk,
Mit elrontott sok régi, úri isten,
Te istenek közt új és proletár
Formáld boldoggá pörölyös kezeddél, –
Emelj minket roppant tenyereidre
És a magad képére gyúrj át minket!

Egyetlen irodalomtanár sem fogja elmondani, hogy ez a költemény annak az ideológiának íródott, annak a „vörös istennek” az imádata, amely a világtörténelem legnagyobb mérszárosa, amely a huszadik században több ártatlan emberi életet oltott ki, mint amennyit az államok az előtte lecsengett évezredek során *összesen*. Ugyan! Senki nem fog szembenézni azzal a ténnyel, hogy a Nagy Magyar Irodalom egy bálványá hódolatát fejezi ki egy totalitárius diktatúrának.

A tanárok, akik vagy ostobák, vagy romlottak, vagy a kettő ötvözete, kétségtelen olyan magyarázatot társítanak ehhez a műhöz, mint amit a doksi.hu-n olvashatunk:

Az új isten gondolati háttérében szintén az önmagát meghaladni képes ember nietzschei eszméje áll, ehhez társul a társadalmi megújulás igénye, melyet az oroszországi eseményekhez és forradalomhoz köt.

A társadalmi megújulás igénye. Jól hangzik, eltusolja a tényt, hogy ez a társadalmi megújulás a totalitárius, elnyomó, tömeggyilkos diktatúra irányába újul. És csak úgy „hozzáköti” az oroszországi eseményekhez, nem pedig azért esedezik, hogy mossa tisztára a világot a kommunizmus moszkvai árja.

Kiváltképp nevetséges, hogy a magyarázat „nietzschei eszméről” beszél, hiszen Nietzsche szerint a szocializmus „a legkisebbek és legostobábbak, a felületesekek, az irigyek és az elfuserált színészek végiggondolt zsarnoksága,” ami „egészeiben véve reménytelen, besavanyodott ügy: és nincs vidámabb látvány, mint az ellentmondás a szocialisták dühös és kétségbeesett arca – és micsoda szánalmasan satnya érzelmekről tesz még stílusuk is tanúbizonyságot – és reményeik meg vágyaik ártatlan birka-boldogsága között.”

„Mégis – folytatja Nietzsche, hogy világosan lássuk a filozófus és a szocialista költő összemosásának nevetetően szánalmas fogalomzavarát:

mindig túlságosan sok lesz a tulajdonos ahhoz, hogy a szocializmus többet jelenthetne egy betegség-rohamnál: és e tulajdonosok egy emberként vallják a hitet, miszerint: „az embernek birtokolnia kell valamit, hogy egyáltalán valamivé legyen”. De ez a legrégebbi és a legegészségesebb ösztön, és a magam részéről még hozzáfűzném: „az embernek mindig többet kell akarni birtokolni, mint amennyije van, hogy ő maga több legyen”. Így hangzik ugyanis a tan, amelyet maga az élet diktál minden élőlénynek: a fejlődés morálja. Birtokolni és többet birtokolni, egyszóval a növekedés – ez maga az élet. A szocializmus tanában rosszul rejtőzködik az „élet tagadásának akarása”: minden bizonnyal csak félresikeredett emberek vagy fajok gondolnak ki ilyen tant. Voltaképpen azt kívánnám, bár mutatná ki néhány komolyabb kísérlet, hogy a szocialista társadalomban az élet tagadja önmagát, elvágja tulajdon gyökereit. Éppen elég nagy a Föld és éppen elég kiapadhatatlan az emberiség, hogy ilyen gyakorlati példával és demonstratio ad absurdummal szemléltesse és bizonyítsa a szocializmus nemkívánatos mivoltát, még akkor is, ha mindezért iszonyatosan nagy számú embert nyerne és veszítene. Mindazonáltal a szocializmus nyugtalan, nagyszájú emberek gyülekezeteként az egyre inkább elbutuló társadalomban némiképp hasznos és egészséges is lehet: késlelteti a „békét a földön” és a demokratikus csordaállat teljesen kezessé válását, kényszeríti az európaiakat, hogy gondolkodjanak, legyenek mindenkor ravaszak és óvatosak, ne vetközzék le teljesen férfias és harci erényeiket,

őrizzék meg józanságuk, hűvös, higgadt tisztánlátásuk legalább egy részét –mert csak így tudják megvédeni Európát az őt fenyegető marasmus femininus (elnőiesedés posványja – a ford.) veszélyétől.”

A szerecsenmosdatók sokasága előbb–utóbb kétségtelen előrukkol azzal a kifogással, hogy ezek az emberek nem tudhatják, mit fog hozni a szocializmus. Nem tudhatták, hogy a papíron nemesnek hangzó rendszer vérontásba és totalitarizmusba fog torkollni. A mi helyzetünkől tisztán látjuk a huszadik század szocialista vérontását, és sokkal egyszerűbb ítéletet alkotunk, mint azoknak, akik gyakorlatba ültetése előtt találkoztak a marxi elmélettel.

Mindez a mentegetés szárnalmas, hiábavaló és a tudatlanság mintapéldája. Egyrészt az, hogy Nietzsche látta – és az összes klasszikus liberális látta – bizonyítja hogy lehetséges volt látni. Ne tegyünk úgy, mintha a liberális hagyomány tizenkilencedik századi szerzői ne figyelmeztettek volna arra, hogy a kommunizmus az állami mindenhatóság visszatérése! Továbbá csekély mértékű kritikus gondolkodás is elég ahhoz, hogy az ember észrevegye, hogy a kommunista kiáltvány követeléseit egyedül kegyetlen állami erőszakkal lehet a gyakorlatba ültetni. Ami azt illeti, elegendő az értő olvasás, hiszen a Kommunista Kiáltvány nyíltan kijelenti a mozgalom diktatórikus céljait (kiemelés tőlem):

A proletariátus arra használja majd fel politikai uralmát, hogy a burzsoáziától fokról fokra elragadjon minden tőkét, hogy az állam, azaz az uralkodó osztályá szervezett proletariátus kezében centralizáljon minden termelési szerszámot és a lehető leggyorsabban növelje a termelőerők tömegét. *Ez természetesen eleinte csak a tulajdonjogba és a polgári termelési viszonyokba való zsarnoki beavatkozások útján történhetik*, tehát olyan rendszabályok útján, amelyek gazdasági szempontból elégteleneknek és tarthatatlanoknak látszanak, amelyek azonban a mozgalom folyamán felülmúlják önmagukat, a régi társadalmi rendbe való további beavatkozásokat tesznek szükségessé, és mint az egész

termelési mód forradalmasításának eszközei elkerülhetetlenek.

A szocializmus már a szintiszta elmélet szintjén is totalitárius. A magántulajdon elleni agresszív erőszakot támogatja. A Kommunista Kiáltvány követelései, mint az örökösödési jog eltörlése, a progresszív adó, a kivándorlók tulajdonának elkobozása, a munkakötelezettség mind a tulajdonjogok ellen elkövetett támadás, amihez fegyverek, erőszakkal, bebörtönzéssel és kivégzéssel való fenyegetés, és ellenállás esetén a fenyegetés beváltása szükséges. Ez ugyanúgy igaz a termelési eszközök magántulajdonlásának beszüntetésére. Mindenki érti, hogy ez a valóságban annyit jelent, hogy a totalitárius kommunista állam egy felfegyverzett osztaga megjelenik a gyárak és üzemek kapuja előtt, kijelentik, hogy a hely és a benne található eszközök innentől állami tulajdonba kerülnek, majd módszeresen megvernek, bebörtönöznek és lemészárolnak minden ellenállást tanúsító „ellenforradalmárt.” Még egy ópiummámorban tévelygő költő is könnyedén megértheti, hogy a kommunista kiáltvány követeléseit egyedül puskacsővel, a börtön és bajonett fenyegetésével és használatával lehet a gyakorlatba ültetni. És mivel a gyakorlatban a polgári társadalom ellenállt a kommunizmusnak, meg is történt az eszme által előírt véröntás.

Ennyit arról, hogy a szocializmus támogatói többek lettek volna, mint a totalitárius diktatúra lelkes éljenzői.

Érdemes figyelmet szentelni az úgyszintén bálványozott Ady Endrére a Nyugat szocialistái közül. Adyt „forradalmárnak” és „szabadságharcosnak” szokás beállítani, így kevésbé köztudott, hogy a totalitárius szocializmus bajnoka volt. Pedig nem szabad elfelejteni, hogy a huszadik század elején ezek a szavak igen más jelentést kaptak, mint a klasszikus liberalizmus korában; ekkor a marxisták voltak azok, akik „radikálisnak” és „forradalmárnak” nevezték magukat, akik a mindenható állam pártján és a szabad piacgazdaság ellen vívtak „szabadságharcot.” Továbbá azt sem szabad elfelejteni, hogy a huszadik szá-

zad elején, azokban az években, amikor a Nyugat nevű folyóirat a fénykorát érte, a modern nyugat látszólag megállíthatatlanul menetelt a szocializmus felé.

Így nem meglepő, hogy Móricz Zsigmond a következőképp vélekedik Ady Endréről 1930-ban a Nyugat hasábjain:

Ötven-hatvan éven át a Kossuth Lajos ideológiája uralkodott a lelkeken.

[...] A Kossuth Lajos politikai elgondolása megegyezett a művelt nemzetekével: területi szabadságról volt szó, nemzeti önrendelkezési jogok kivívásáról. Horizontális irányú volt ez a szabadságharc. Valahogy az volt az eszmei elgondolás, hogy minden ország váljon külön egységgé s élje a maga életét a régi beidegzettség szerint befelé, intenzíven, csupán államilag egymástól függetlenül. Ez a politika a térképet akarta egységekbe szabni s csupán az ellen tiltakozott, hogy egyik nemzetegység a másaknak rabja, adófizetője ne legyen. A belső politika számára sem kikötései, sem ideái nem voltak. Rajongó magyarság, magyar testvéri szeretet, magyar világ volt volna az általános gyógyszere.

Erre, a mai század elején feltört nálunk egy egészen új politikai irány – Nyugatról jött természetesen – egy egészen váratlan s új politikai elgondolás. Egy statikai átvizsgálása az életformáknak, egy vertikális politikai harc. Egy megdőbbentő új életlátás, amely függőlegesen metszette át az életet: a szocializmus.

A szocializmus azt a fölfedezést hozta az emberiség számára, hogy a térképre rajzolt országhatárokon kívül más határoltságok is vannak az emberiség életében: a társadalmi rétegződés határsíkjai. Rájött, hogy minden ország népe azonos rétegződésben él s hogy e rétegek gualaalakat adnak minden nép keresztmetszetében. Az egymás fölött elhelyezkedő társadalmi rétegek úgy alakultak ki, hogy a csekély számú legmagasabb réteg csaknem minden anyagi s törvényhozási jog birtokosa, a mélyben fekvő óriási réteg viszont vagyontalan és semmi politikai joggal nem bíró elem.

Ennek a politikai iránynak harcosai többé nem láttak nemzeteket és nemzetiségeket, mert ugyanezt a rétegeződést ugyanúgy fölismerték az uralkodó nemzeteknél, mint a legjobban elnyomott nemzetiségeknél. Ez a politikai irány a rétegek felszabadítására tört, az emberi jogoknak és javaknak minél egyenletesebb elosztására.

Így egyszerre két, egymástól elgondolásban merőben ellentétes irányú politikai harc folyt az életben. A kettő egymást meg nem érthette, ahogy a sík irány a merőlegessel csak keresztezheti egymást.

Ady az első irány, vagy iskola gyermeke volt, – s eljutott a másodiknak megértéséhez.

Nem tudatosan, nem tudományosan, mert nem volt elméleti politikus, csak ember, aki minden szenvedésnek tragikus megérzője volt.

[...] Egyformán hiteti a kossuthi nacionalizmus és a nemzetközi szocializmus vājárainak rétegcskányozó csatadalát. Milliósor felesküszik magyarságának kuruc lobogójára s aztán megint a vörös zászlót ragadja kézbe.

A hírhedt kommunista, Lukács György a következőt írta Adyról egy 1909-es cikkében:

Ady Endre szocializmusa: vallás... kiáltó szó a pusztában, segélyért ordítása egy megfulladónak, görcsös belekapaszkodás az egyetlen lehetőségbe, ami még van, csak imádva (vagy néha káromolva) azt; ismeretlennek, titokzatosnak és mégis közelinek, mégis az egyetlen igazán reálisnak érezvén.

Babits Mihálytól pedig ezt olvashatjuk 1930-ban, 11 évvel a költő halála után:

Még amikor szocialisták voltunk is: szocializmusunk, mint az Adyé, nem valami osztálytudatba való elzárkózás volt, hanem ellenkezőleg, új, eddig megvetett osztályok s rétegek felölélése

a magunké mellé, s a magunké ellen, a magunkénak zártsága és bűnei ellen.

[...] Az irodalmi baloldal, az igazi, azokból rekrutálódik, akik nem engedelmes girouette-jei a szeleknek, hanem szabad madarak ellenséges viharok közt; pártjuk az igazság, osztályuk a nép; s ezenkívül egyedül vannak, egyedül az egész világ ellen.

Nos, ahhoz nem fér kétség, hogy általában a baloldal és konkrétan a Nyugat szocialistái az egész világ ellen tevékenykedtek.

Talán nem túlzás agitációs szocialista propagandának nevezni Ady „forradalmi” költészetét. A következő sorokat olvashatjuk Garami Ernőnek, egy magyar szociáldemokrata politikusnak, miniszternek, a Népszava és a Szocializmus egykori főszerkesztőjének címzett, *Rohanunk a forradalomba* című versében:

Egy Isten se tudná lefogni
Ereinkben ma már a lázat.
Ma még tán egymást összetévesztjük,
Holnap egy leszünk, észre se vesszük.
Ölés s tisztítás vágya gyúlt itt,
Tegyük a tűzre, ébresztgessük.

[...] Szüzek voltunk a forradalmak
Magas, piros, hős nászi-ágyán.
De bőrünk alól kisüt lobogva
Már vérünk, e bús, mindeddig lomha.
Csönd van, mintha nem is rezzennénk
S rohanunk a forradalomba.

De példát találunk a kommunista felbujtásra Csák Máté *földjén* című művében:

Én, beteg ember, csupáncsak várok,
Vitézlő harcos nem lehetek.

De szíveteket megérdemeltem,
Veletek száguld, vív, ujjong a lelkem:
Véreim, magyar proletárok.

Vagy a lenini szellemiségben íródott A Hadak Útja című költeményben:

Vörös jelek a Hadak Útján:
Hunniában valami készül,
Rongyos hadak, roppant hadak
Seregelnék vígan, vitézül.

[...] Százezernyi parittyás Dávid
Készül bízón, dalolva rátok:
Ejh, jó urak, dicső urak,
Ilyen gyávák a Góliátok?

[...] Hír és dal ma riongva vág szét
Városfalak közt, falvan, pusztán:
Itt van a nép, megjött a Nép
Vihar-irammal, Hadak Útján.

Itt van a nép, trónt ülni fog most
Ezer évig férge a rögnek,
Itél a nép, ítélni fog
S ezerszer jaj a bűnösöknek.

Az "ölés s tisztítás vágya" kétségtelenül mélyen gyökerezett Ady szellemiségében, amit hűen tükröznek az 1905–1907 között lezajlott Orosz Forradalomról írott sorai:

Borzalmasan megrázkódott nagy Oroszország. Fogvacogva néz Moszkva felé a világ. Égszakadás és földindulás ez. Véres felekkel labdáztak valamikor Párizs utcáin is. Iszonyatosságokat látott már a történelem. De a legborzalmasabb latin forradalmakban is lappangott valami derű. Valami könnyelmű és szép optimizmus. A szlávok új forradalomra tanítják a világot. Ez a

forradalom a pokol vonaglása. Megrázóan, kétségbeejtően sötét és borzalmas.

[...] A történelemnek büszkesége lesz e szörnyű földindulás. Büszkesége, tanulsága és igazolása. A népről már csak lelketlen frázisok és vad versek beszéltek. A néptől tudatos cselekedetet nem vártak a legrajongóbb apostolok sem. Íme a proletárság visszaadta a népet a népnek. Fölkelt a nép, s formálja a világot.

Így csinál forradalmat a nép. Ha megindul, az földindulás. És csak a nép tud forradalmat csinálni. És megváltás csak a néptől jöhet. A néptől, melyet nem óvatos urak csöcseléknek neveznek.

Kálvinisták és szocializmus című cikkében Ady mellett érvel, hogy „a szocializmus törvényes utódja a protestantizmusnak,” 1911-ben pedig azt olvashatjuk tőle a Nyugatban: „e ponton a szocializmus isteni, sőt a legemberibb vallás: Jézus Istenének pártatlan, bőkezű szeretete.”

A *nemi élet és a gyermek* cikkében azt írja, „alig van életbevágóbb kérdése a mai társadalomnak” (lol) annál a kérdésnél, hogy a gyermekek mihamarabb szexuális felvilágosításban részesüljenek, „És dicsérmünk kell a magyar feministák egyesületét, melynek volt bátorsága végre nálunk is napirendre tűzni a nemi felvilágosítás kérdését.” Érdemes figyelni arra, hogy Ady mennyi hasonlóságot mutat napjaink progresszív balosaival, mondhatni az előhírnökük volt.

Az *Irodalmi háborgás és szocializmus* című művében a szocializmus további imádatát olvashatjuk:

Meri-e valaki Petőfit elgondolni (bármilyen mást tanítottak bele a jolirányzott nevelési babonák) Petőfi kortársai s a kor és a gazdasági kényszerűség nélkül? Örülök, hogy én írhatom meg véletlenül legelőször, de mindenesetre legnyíltabban, hogy ez az egész új, mai irodalmi kalamajka sose lett volna meg a szocializmus magyar felnövekedése nélkül. Gazdasági-lag a legokosabb isten se tudná, mikor szabadít föl bennünket

a szocializmus, de a lelkeinket kezdi már szabadokká tenni, még a mi lelkeinket is, a mi szegény, magyar lelkeinket.

[...] Ez az új irodalom, ha messziről s feudális vagy polgári szemekben nem is tetszik szocialistának (valószínűleg nem is az), a szocializmus által a szocializmus révén: van. Még szimbolizmus és állítólagos érthetlenségének szimbolizmusa is azt a szocializmust szimbolizálja, melyet nem értenek és még inkább: nem akarnak érteni. [...] Egy bizonyos, s ezt már e néhány sor írója érzi és éli: ez az irodalmi háború gyermeke a szociális háborúnak...

Természetesen nem Ady volt az egyetlen szocialista a félistenként számon tartott irodalmi alakjaink közül. Ami azt illeti, ha mohó volnék a tisztelt olvasó türelmével, idejével és figyelmével, oldalak százait meg lehetne tölteni a huszadik század népszerű neveinek leleplezésével.

Íme Babits Mihály, aki kifejezi az 1912. május 23.–n lezajlott kommunista tüntetés melletti szimpátiáját:

Bús e méla falun az üres sinekre merengni.
Ó jövevény sinek, visztek–e még ma tovább?
Visztek–e még ma odáig ahol most csörren az ablak,
hol most csorran a vér, forran a forradalom?
Hol zajgó tömegben most úr a néma Petőfi
s sarkra az Eszme kiáll isteni ríma gyanánt;
Hol tán míg írom ezt Magyarország nagy betegágyán
vér és kínok közt megszületett a Jövő.

Íme Kosztolányi Dezső, aki úgyszintén a kommunizmus mellett agitál:

Reánk kacag a vérvörös tavasz,
az orgonás, a zengő sugaras.

Itt jár közöttünk, csendbe gyujtogat,
vérnél vörösebb véres álmokat.

A napszekér is dörgő ködbe jő,
és harsonáz a vörös levegő.

Minden sötétbibor tűzben ragyog,
a vér, a láng, az élet, és a csók.

Tüzes káprázat fekete odunk,
és tűz a párna, melyen álmodunk.

Tűzláng a hajnal, vér az éjszaka...
Vegyétek: ez a vér és tűz dala!

És természetesen a legelső a sorban a Nyugat első két évtizedében a folyóirat főszerkesztője, Ignotus Hugo. A Nyugat főszerkesztője így ír az „eljövendő” kommunista rendszerről:

Ennek az eljövendő új világnak meglesz a maga új művészete, s motívumai, fogalmai, értékei és adalékai ma még csak munkáslekkben, munkásrétegekben, munkás-vesződésekben és kérdésekben, munkásválságokban és küzdelmekben, s a csekély számú munkásművészek munkáiban találtak. Ezeket életükben meglátni s a művészetbe belevinni csakis ők képesek; mint felszabadulását, a művészetbe való felemelkedését sem köszönheti majd a munkás nép másnak, mint önmagának – s mint ahogy felszabadulásával az emberiséget, művészetével a művészetet viszi majd a megváltás felé.

Így gondolkodik a bolsevik vérengzésről:

Gyilkolni – a politikában és történelemcsinálás közben – még valahogy, legalább el lehet képzelni, hogy szabad. De aztán belátni, hogy nem lett volna szabad: azt nem szabad.

[...] Akkor még nagyon közlelől sajgott bennem a fájdalom, s többféle kitérés után abban konkludáltam, hogy ha a bolsevizmus csak nyomát is mutatná, bár a leghalványabbat, csíráját, bár a legküszködőbbet, kezdetét, bár a legbukdácsolóbbat egy jobb, vagy ha nem jobb, de más gazdasági rendnek: úgy még

valahogyan el tudná fogadni az ember minden gyilkosságait s rablásait. Ám hovatovább s mind szemmel láthatóbban megint csak kapitalizmus bontakozik belőle, csak éppen primitív, gyámoltalan, száz–százötven évvel visszaesett.

A következő megjegyzést fűzi a Nyugat főszerkesztője H. G. Wells *Új világ a régi helyén* c. kötetéhez:

Azt hiszem, azzal a stupid praktikussággal szemben, mely az angolban a délibb és keletibb embert elképeszti, a Wells adminisztratív szocializmusa sokkal jobb kezdő formája a propagandának, mint a tiszta vízű marxizmus, vagy éppen a mind ezekre füttyülő tiszteletlen szindikalizmus.

Az 1919-es Tanácsköztársaság hajnalán Ignotus maga is büszkén vállalja azt a megállapítást, ami a jelen tanulmány bevezetőjében megfogalmazásra került: miszerint a szellemileg tudatlan és az erkölcsileg korrump magyar értelmiség készítette fel a magyar társadalmat a kommunizmusra:

a harc, mely az október 30-i dicsőséges forradalomnak a teremtés diadaláig jutott el, a magyar művészetben s kivált a magyar irodalomban már jóval elébb végbemenet volt és győzött. A Nyugat emberei közül nem egy személy szerint is munkása és győztese volt a most diadalra jutott politikai forradalomnak.

[...] Van a Nyugat ugyanezen számában Dóczy Jenőnek egy tanulmánya arról, hogy az újabb magyar irodalomban, mely nem lehet letagadni, főképp a Nyugat körül alakult volt, a magyar nemzeti törekvés mint találta meg új tartamát a demokrata és radikális gondolatokban. Ez forradalmi újdonság úgy a magyar nemzeti eszmének hagyománya, mint a radikalizmusnak magyar változata tekintetében. Az új magyar irodalomban ezek az eddig ellentétek természetesen olvadtak össze, s a magyar író egyszerre – nem egymás mellett, hanem egyben – tudott mai világpolgár lenni és egész magyar hazafi. A Nyugat évek óta abban foglalta össze törekvését, hogy az: művelt, szociális Magyarország s szabad nemzeti irodalom. Politikába átírva ez művelt, szabad, szociális nemzeti Magyarországot jelent, minden

magyarországi nemzetek számára. *Vagyis azt, amely október 30-án éjjel született meg.* [kiemelés tőlem, tb.]

Aligha van mit hozzáfűzni e sorokhoz. A szerző maga ismeri el, hogy „a szabad, szociális nemzeti Magyarország” mindvégig a totalitárius kommunista diktatúrát takarta az orwelli „a szabadság szolgaság” duplagondol szellemiségében (amelyet maga Orwell is a szovjet totalitarizmus egy aspektusának tartott).

S a következő sorokkal demonstrálja, miképp hagyta cserben az értelmiség Magyarországot:

S mint az irodalmat, a művészetet s a tudományt: a nyolcnapos új Magyarország igazolja a szocializmust is. Nem éppen egyik vagy másik fogalmazását, hanem azt az azonos lelket, mely benne lüktet a konzervatív angol szakszervezetben épp úgy, mint az ultramarxista bolsevizmusban.

Aztán pedig ott a Nyugat kicsiny serege; az ismeretlen, elfeledett nevek, akik számtalan kommunista cikket és tanulmányt publikáltak a folyóirat hasábjain. A „vörös istennek” hódoló írások sora végeláthatatlan, így a következőkben csupán pár részletet szeretnék az olvasó elé tárni annak bemutatására, hogy milyen ideológiával és szellemiséggel itatták át a magyar kultúrát.

A következő magasztaló szavakat intézi a Nyugat egy szerzője Marxhoz, halálának huszonötödik évfordulójára:

Marx olyanfajta ember volt, aminőt a nagy embereket gyúró természet is csak igen ritkán tud alkotni. Nagy gondolkodó és nagy cselekvő volt egy agyvelőben. Benne a gondolat nem betegítette halványra az elszántság természetes színét, hanem olyan utat mutatott az akaratnak, amelyen kitérők nélkül és így hamarabb juthat céljához. Tudománya az élet szolgálatában állott és a fátklyavivő szerepe jutott neki. Élete munkája két alkotásban termette a legkülönb gyümölcsöket: a gondolat világából való az egyik: *Das Kapital*, ha éppen egy műhöz akarja kötni az ember az író és kutató Marxnak legérettebb termését; a tett világából való a másik: az Internationale néven

emlegetett nemzetközi munkásszövetség, az első nagy kísérlet a katolikus egyházban megtestesült nemzetköziségnek, ennek a magasabb rangú társadalmi életformának, piros földre való ráállítására.

[...] Csak a cselekvő és gondolkodó, az igazságot és az érdeket lelki mozgató mivoltában egyaránt felismerő és értékelő elme, aminő Marx volt, juthatott rá az igazság és érdek kölcsönös helyzetének, lélektanának arra az elméletére, amelyet a történelmi materializmus néven ismer – s ismer félre a világ.

Az 1908-as év 10. számában Láncki Jenő felkonferálja a Nyugat egy új „Szociológiai Könyvtárnak” keresztelt rovatát, amelyben a tervek szerint különböző szociológiai könyveket fognak elemzés alá vetni. A könyveket Jászi Oszkár – egy hithű kommunista – és Somló Bódog – egy elkötelezett intervencionista – választották. Csodák csodájára, az első két könyv egy anarcho-kommunista és egy szocialista mű. Láncki a következőt írja az utóbbiról:

Egyébként [Menger Antal] hűvös józansága a szocializmus terén annál termékenyebb volt, mert ma is még sokan hajlandók ebben forró fejű és puha szívű álmodozók lázalmát látni. Nagyon is szükséges volt tehát az, hogy egy tudós, pontos jogász elme mutassa azt ki, hogy itt nem zavaros ábrándokról van szó, hanem a megvalósíthatóság, a jog, az igazság bázisán álló reális reformokról. Hogy nem utópia annak a követelése, hogy a termelés eredményéből a munkának jóval nagyobb rész jusson, mint ma, mikor a termelés eredményének egy ötöde sem jut és nem utópia azt gondolni, hogy a mai túlnyomó részben egyéni termelést egy túlnyomó részben szociális termelés fogja felváltani.

Bíró Lajos szerint

A szocializmusban vannak a legnagyobb igazságok és a legnagyobb erők; benne vannak az emberiség legbecesebb indulatai, leggyönyörűbb szabadság-törekvései, legmelegebb és legkedvesebb álmai, benne van minden nemes forradalmisága.

Szini Gyula buzgóan szeretné a gyakorlatba ültetni a Kommunista Kiáltvány az örökösödési jog eltörléséről szóló cikkelyét:

Törvénnyel kellene megállapítani, hogy minden hagyatékból, amely az utódoknak aránytalan kedvezéseket nyújt, bizonyos köteles rész a közt illeti meg.

Földi Mihály értelmetlen és üres szóhalmaza az olvasó elé tárja a szocializmus mögött megbúvó gondolatmenetet: költői képek, érzelmeket felkorbácsoló szavak, a definíciók, a jelentés, az érvek és az összefüggések teljes hiánya; a mesterkéltnél értelmiségi kokainja:

A szocializmus nem csak föld- és vagyonfelosztás, hanem nap, levegő, boldogság és életfelosztás is, az élet diadala, igénylése, egy remény a megnyugvásra, nem csak gazdasági terveket ad, melyekben kidolgozza a termelési eszközök kisajátításának technikáját, hanem egy pedagógiai programot is: mint kell az emberi tehetséget az élet jogaira felnevelni. A szocializmus le-
húzza az igazságot a metafizika felhőiből s életünk kincses birtokává akarja tenni. Ez a kincs az egyes számára az emberiség megértése, az emberiség számára az emberiség tisztelete és ki-
termelése az egyénben. A szocializmus új egységet jelent, gyakorlati filozófiai rendszert, a leglelkesebb és legigazabb világszemléletet: egyesülést az élet egységében.

A következő passzus, amely az első világháború idején íródott, igen figyelemre méltó.

Háború esetén az Állam gyakorta totalitárius intézkedésekhez folyamodik a vérengzés lefolytatása céljából, az emberek pedig túrik az elnyomást. Murray Rothbard szavaival „A háborúban az Állam hatalmát a végsőkéig feszíti, és a „védelem” és „vészhelyzet” szlogenjei alatt olyan zarnokságot kényszeríthet a tömegre, melyet békeidőben nyíltan elleneznének. A Háború tehát számos haszonnal jár az Állam számára, mint ahogyan

minden modern háború a megnövekedett, a társadalomra terhelt Állami terhek visszavonhatatlan örökségét hozta el a háborúzó embereknek.”

Erre a következő sorok szerzője is felfigyelt. Ami azt illeti, tökéletesen méri fel a helyzetet, csupán ő mindezt pozitív fényben látja. Nem titkolja, a totalitárius diktatúra és a mindenható állam valóban a szocializmus. De a háborús szocializmus csupán egy halovány árnya annak, amit a békeidőben bevezetett szocializmus megvalósíthat!

Amióta háború van: nincs egyén, nincs egyéniség, csak állam, csak összesség van. Az étellel, a vagyonnal, a lakással, a világítással, a kenyerral, a cipővel, mindezzel az állam rendelkezik. Rekvirálás, maximálás, adagolás, központok, jegyek, bérmegállapítás, ármegszabás, mindmind az államnak az individuum fölött való rettentő nagy hatalmát mutatják. Amin néhány esztendő előtt mosolyogtunk – teszem, hogy a gróf ne ehessék fehérebb kenyeret, mint a gépgyár salakbordója –, az ma abszolúte magától értetődő. A kapitalizmus termelőrendjében és állami rendjében a háború kényszerű kóistolót adott a szocializmus jövődjéből.

...Ha valamire, hát arra megtanított bennünket a háború, hogy a termelés, az elosztódás és a fogyasztás rendje nem folyhatik tovább úgy, ahogyan folyt 1914 nyaráig...

...A szocialista közgazdaságtan alapelveinek alkalmazása nélkül a háború nem lehetett volna "honvédelem", hanem, itt-hon, mindenki harca mindenki ellen...

...És ha a háborúban, ami ellen küzdött és ami ellen küzd, ilyen regulázó tudott lenni a szocializmus – a "suta szocializmus," suta alkalmazásban –, mit tud teremteni majd békében, ha a munkástömegek akarása és ereje iparkodnak majd gyakorlatiasítani!...

A marxizmus ezért aktuális annyira ma, a munkások ezért mérülnek el annyira a tudományos szocializmus könyveibe, Marx és tanítványai ezért a legszívesebben olvasott auktorok! Ezért

mondhatta joggal a szakszervezetek május 25-én tartott rendkívüli kongresszusának a vezérszónoka azt, hogy a munkástömegeket a háború olyan gyorsan és olyan tökéletesen vitte közel a marxizmushoz, amilyen gyorsan és amilyen tökéletesen még nagyon sokáig a legiparkodóbb, a legtanultabb, a legönfeláldozóbb és a legnépszerűbb agitátorok sem tudták volna... “Marx tanításainak nehéz elméletét évtizedes tanítómunka árán vittük be a tömegek lelkébe. A háború megkönnyítette munkánkat. A dolgozó osztályok százazrei minden nehéz elmélet, minden nehéz tanítás nélkül a gyárban, a műhelyben, az élelmiszervásárlásnál, a családi életben óráról-órára saját bőrükön tanulták meg a szocializmus tanításának igazságait”...

Ahogy azt mondtam, köteteket lehetne megtölteni a Nyugat marxista soraival, de a fentiek talán elegendőek voltak a legendás folyóirat elhallgatott politikai irányultságának felfedéséhez.

A szocializmus a történelem során mindig és mindenhol a tudatlan de mesterkéltséggel és elbizakodott értelmiségiek totalitárius mozgalma volt. Bizonyos szempontból érthető, hogy miért találták a „nyugatosok” vonzónak ezt az áramlatot. Magyaroknak lenni fájdalom és szégyen volt annak a fejlődésnek a tükrében, amin Amerika átesett, amin Britannia átesett, amin Nyugat-Európa átesett a viszonylagos gazdasági szabadságnak köszönhetően. A technológia, a gazdaság, a társadalom és akár a művészet területén Magyarország mindig a nyugat nemzetei mögött kullogott, és csupán megpróbálta másolni mindazt, amit az úttörő nemzetek elértek.

Ezek az értelmiségiek a marxizmusban látták annak reményét, hogy egyszer végre a mi alulfejlett nemzetünk lehet az éllovas, az új, felfedezetlen utakra törő ország.

Túl ostobák voltak ahhoz, hogy annak lássák a marxizmust, ami valójában: gazdasági és társadalmi öngyilkosság minden nemzet számára, ami az útjára lép; és nem volt meg bennük az az erkölcsi tartás, ami arra készítette volna őket, hogy szembe

szálljanak a mindenható állam totalitárius ideológiájával. Baloldaliak voltak.

Nem úgy voltak „radikálisok” és „liberálisok”, ahogyan az amerikai Alapító Atyák voltak. Az Alapító Atyákat és az ő ideológiájukat, amit a tizennyolcadik században radikalizmusnak, liberalizmusnak neveztek, kiválóan összefoglalják Samuel Adams halhatatlan szavai:

Ha jobb szereted a vagyont, mint a szabadságot, a szolgaság által nyújtott békét, mint a szabadság eleven küzdelmét, távozz tőlünk békében. Nem kérünk sem a tanácsodból, sem a fegyvereidből. Kuporodj le és nyald tisztára a kezet, ami enni ad. Pihenjenek lazán rajtad a láncok, és feledje el az utókor, hogy honfitársunk voltál.

Ezzel szemben a huszadik század „radikálisai” és „liberálisai”... nos... feledje el az utókor, hogy a „nyugatosok” a honfitársaink voltak.

A TŰZIJÁTÉK PROBLÉMÁJA LIBERTÁRIUS SZEMSZÖGBŐL

Sajnálatos jelenség, hogy a szabadságról szóló megannyi beszéd közepette gyakran elveszni látszik a libertarianizmus erkölcsi alapjának megértése. Nem csak az ellenzéke és a kívülálló, hanem gyakran még a magukat libertáriusnak vallók is egyfajta „mindent szabad” filozófiának gondolják a libertárius hitvallást.

A libertarianizmus azonban szigorúan definiált erkölcsi lábakon áll, és veszélybe kerül az egész eszme, ha valamiféle definiálatlan „szabadság” kerül az alapzat helyére.³² A libertaria-

---

³² Részletesebben lásd pl. Stephan Kinsella, „What Libertarianism Is”, Hans-Hermann Hoppe, *A szocializmus és a kapitalizmus elmélete*: 1.

nizmus alapját röviden a non-agresszió elve képezi, ami ki mondja, hogy senki sem kezdeményezheti az erőszak használatát vagy fenyegetését mások jogosan szerzett tulajdonának fizikai épsége ellen.

És mi minősül jogosan szerzett tulajdonnak? Néha olyan elképesztő dolgokat is hallani, hogy valaki azzal próbálja úgy mond megcáfolni a libertárius etikát, hogy kijelenti, hogy a királyok és az észak-koreai diktátor is „tulajdonosai” a területnek, így uralmuk teljesen összeegyeztethető a libertarianizmussal. Semmi sem lehetne nevetségesebb ostobaság.

A libertárius szerint elsősorban mindenkinek jogos tulajdona a saját teste – ezt nevezzük az *öntulajdonlás elvének*. Továbbá az ember jogos tulajdonát képezik azok a fizikai javak, amiket ő vett *először* birtokba a természet adta állapotukból, azaz még azelőtt „elegyítette velük a munkáját” – John Locke kifejezésével élve – mielőtt bárki más tette volna. Ezt nevezzük a gazdátlan dolgok *első* vagy *eredeti birtokbavétele* elvének. És mivel a tulajdonlás magába foglalja a korlátlan irányítást és a használatot, magába foglalja, hogy az ember úgy rendelkezik és bánik azzal a dologgal, ahogyan csak szeretne, amennyiben ezzel nem sérti mások a fenti elvek jogcímén megszerzett tulajdonának fizikai épségét, ebből következik, hogy szabadon elcserélheti vagy elajándékozhatja azt. Röviden, az előző tulajdonos önkéntes beleegyezésével történő átruházást nevezzük a *szereződés* elvének.

Öntulajdonlás, eredeti birtokbavétel és szerződés, ezek képezik a libertarianizmus erkölcsi alapját. És ahogyan az erkölcsfilozófiára építkezik a politikafilozófia, úgy a libertárius szerint helytelen, tiltott és gonosz minden olyan tett, legyen magán, legyen állami, ami az erőszak és kényszer használatával és fenyegetésével követeli a részleges vagy teljes irányítást olyan dolgok felett, amiket e három elv mentén tulajdonolnak. Röviden, a

---

fejezet, Tulajdon, szerződés, agresszió, kapitalizmus, szocializmus, ua. „A magántulajdon etikájának végső igazolásáról” In Jobboldali Libertarianizmus és más esszék (Eger, 2020)

non-agresszió elve szerint az erőszak egyetlen helyénvaló szerepe a társadalomban az önvédelem, azaz csak akkor jogos, ha az öntulajdonlás, az eredeti birtokbavétel és a szerződés elve mentén szerzett tulajdont védelmezi az agresszív támadás ellen.

Ezzel világos, hogy aligha lehet egyenlőséget tenni a libertarianizmus és egyfajta „mindent szabad” filozófia közé. A libertárius szerint mindent szabad, *ami nem sérti mások tulajdonának fizikai épségét* avagy tulajdonjogait, de kihangsúlyozandó, hogy a tulajdon és a tulajdonjog esetében fizikai dolgokról, nem pedig gondolatokról, ötletekről vagy a dolgokhoz társított értékítéletekről beszélünk (amiknek a védelmezéséhez rendszerint a jogos tulajdon fizikai épsége ellen kell erőszakot alkalmazni).

Az egyik remek illusztrációja a különbségnek a kábítószerrekhez való viszony. A libertárius szerint minden ember jogos tulajdonosa saját testének, így jogában áll olyan szereket bevinni abba, amilyeneket szeretne, legyen az alkohol, nikotin, tetrahidrokannabinol, pszilocibin vagy bármi egyéb. Azonban helytelen ebből arra a szalmabábra következtetni, hogy a libertáriusok szerint mindenkinek meg kell adni a jogot ahhoz, hogy heroinnal szűrja magát a városi főtéren, és tetszőleges keménydrogok hatása alatt tántorogjon végig az utcán.

Aligha.

Itt figyelmen kívül hagyják, hogy az utcákat és a tereket is tulajdonolja valaki. Jelenleg az állam, de a tulajdonjogok tekintetében azok az emberek a közterek jogos tulajdonosai, akiknek a jövedelmét elkobozza az állam az agresszív erőszak fenyegetésével, hogy finanszírozza azokat. Egy adott utca jogos tulajdonosai valójában az utcában lakó adófizetők, akiknek a pénzből felépítették és fenntartják azt. Így egy libertárius semmi kivetnivalót nem talál a kábítószer használatának *tilalmával* azokon az utcákon és köztereken, amiket a jogos tulajdonosai kábítószermentesen akarnak látni.

Ennek a gyakorlati megvalósítása természetesen kőkemény falakba ütközik addig, amíg az utcák és terek állami kézben vannak és nem adták őket vissza a privatizáció útján azok jogos

tulajdonosainak. Ekkor a jelenlegi helyzettel ellentétben, ahol az állam egyöntetű szabályokat szab egy egész körzet, város, esetleg ország közterületeinek használatára, a különböző szabályok decentralizált választéka juthatna érvényre a közterületek jogos tulajdonosainak akarata mentén.

Ezzel el is jutunk az éppen aktuális kérdéshez, a tűzijátékok problémájához. Mi a libertárius álláspont a tűzijátékok kapcsán?

Itt ismét figyelniük kell arra, hogy ne essünk bele a „mindent szabad” filozófia csapdájába, hanem szigorúan a tulajdonjogokból induljunk ki a kérdés vizsgálata során. A tulajdonjogok talajáról pedig azt látjuk, hogy a zaj és a hatalmas robbanások épp úgy megsértik mások tulajdonának – nevezetesen dobhártyájának – fizikai épségét, mint az agresszív erőszak mennyi más formája. Ahogyan Murray Rothbard fogalmazott:

A zaj is a magántulajdon megsértése; hiszen a zaj olyan hanghullámok létrehozása, amik megsértik és megszállják mások személyét és tulajdonát.

A pirotechnikai szórakozás pedig vitathatatlanul így tesz. És sok esetben nem csak a robbanások távoli morajlásáról beszélünk, hanem fülsüketítő robbanásokról a közvetlen szomszédságban. És azon túl, hogy ezek a robbanások „megsértik és megszállják mások személyét és tulajdonát”, további problémákat okoznak az állattartóknak, akiknek a kedvence (és egyben magántulajdona) jobb esetben is félelemtől reszketve vésszeli át az éjszakát, rosszabb esetben pedig a sokkhatás alatt elszökik, és talán soha meg sem találják.

A zaj mellett érdemes megemlíteni a pirotechnikai eszközök általi tulajdonjog-sértés másik módját, nevezetesen a levegőbe bocsátott szennyezés problémáját. Egy német tüdőorvosok által kiadott közlemény szerint a pirotechnikai eszközök által kibocsátott finompor mennyisége a közúti közlekedés okozta teljes évi mennyiség egyötödének felel meg, és a német környezetvédelmi hatóság szerint a németek szilveszter éjjelén

5000 tonna finomport juttatnak a levegőbe a tűzijátékokkal. Ez az anyag épp úgy megszállja és megsérti mások személyét és tulajdonát, mint a robbanások hanghullámai.

Szilveszter éjszaka az állam lényegében megengedi mindenkinek, hogy azon a napon szabadon megsértse mások tulajdonjogait a puszta szórakozás jegyében.

A libertárius megoldás a tűzijáték kérdésére tehát elegánsan egyszerű: mindenki szabadon kiélheti a pirotechnikai szórakozását – *távol másoktól*, messze a település határában vagy akárhol, ahol azzal nem sérti mások tulajdonjogait. Azok, akik örömet lelik az ilyesfajta szórakozásban, szabadon összegyűlhetnek az év bármelyik napjában tűzijátékozni, petárdázni, véletlenül lerobbantani a kisujjukat és megvakítani magukat, akik pedig háborítatlanul szeretnék élvezni az ünnepeiket, azok megtehetik azt, mentesen az államilag engedélyezett jogsértéstől.

MILTON FRIEDMAN NEM VOLT LIBERTÁRIUS

A Kapitalizmus blog azt írja 2017 decemberében:

Ilyen még nem volt Magyarországon: egy illiberális rezsim országolása idején libertárius nézeteket valló, Nobel-díjas közgazdász nevét veszi fel egy magyar felsőoktatási intézmény. A Zsigmond Király Egyetem a jövőben Milton Friedman Egyetemként, és terveit szerint új szerepben jelentkezik a magyar felsőoktatási piacon. A megújulás célja, hogy az egyetem “a társadalomközeli innováció és így a magyarországi K+F tevékenységet támogató üzleti képzés kiemelkedő szereplője legyen”.

Örülünk, de kezeljük a helyén Friedman urat. Milton Friedman nem volt libertárius.

Nagyon nem tartom jó ötletnek, hogy mindenkit hirtelen “libertáriusnak” meg “szabadpiaci közgazdásznak” nevezünk,

amint Keynestől vagy Che Guevarától jobbra helyezkedik el, és esetenként szabadságpárti retorikai fogásokat használ. Valójában ilyen jelzőkkel illetni olyan embereket, akik aligha álltak ki következetesen a szabadság mellett, káros a szabadság ügyére.

Libertárius az, aki elfogadja a libertárius tulajdonelméletet: az öntulajdonlás jogát, az eredeti birtokbavétel elvét, a szerződéshez való jogot, és ennek megfelelően igazolatlan és tiltott agresszióknak tekint minden cselekedetet, ami erőszakkal beavatkozik az öntulajdonlás, az eredeti birtokbavétel vagy a szerződés jogcímén megszerzett tulajdon békés használatába. Ennek megfelelően nem lehet libertárius – vagy csak következtelen és összezavarodott libertárius lehet – az, aki támogatja az Állam létét és az állami beavatkozást.

A liberális kifejezés sorsa világosan példázza, hogy mi történik, amikor minden jöttment, *megközelítőleg szabadságpárti* gondolkodót elkezdünk libertáriusnak nevezni. Röviden, a kifejezés elkorcsosulásához és elvesztéséhez vezet, én pedig túl sok tiszteletet táplálok a libertarianizmus és annak alapító atyja, Murray Rothbard iránt, hogy szó nélkül elmenjek az eszmét és az örökséget károsító hiba mellett.

Meg kell hagyni, Milton Friedman valóban megtalálta a helyes szavakat, amikor a kapitalizmus, a piacgazdaság alapvető működéséről beszélt. De amikor szemügyre vesszük, hogy pontosan miket is támogatott, látjuk, hogy a kapitalizmus retorikai védelme messze nem jelenti azt, hogy valóban a szabadságot pártolta. Murray Rothbard összefoglalta azokat az államista intézkedéseket, amiket Friedman támogatott *Milton Friedman Unraveled* című tanulmányában.

Milton Friedman hozzájárult annak az adózási rendszernek a bevezetéséhez a Második Világháború alatti Egyesült Államokban, amelyben a munkaadók fizetik ki az alkalmazottak bérére kivetett jövedelemadót. Előtte önállóan kellett befizetni az éves jövedelemadót egy összegben minden bérkeresőnek. Az Államnak sokkal egyszerűbbé válik több réteg bört le-

nyúzni a szerencsétlen adófizetőről, ha előtte megvakítja, ha elrejti előle az adóztatást, hiszen így az adófizetőnek nem kell a saját pénztárcáján megtapasztalnia azt a hatalmas rablást, aminek évről évre az áldozatául esik. Igen más szemléletet teremt az, amikor az ember hazavisz havonta mondjuk 130 000 forintot, mint az, ha hazavisz havonta 200 000 forintot, majd az adófizetés napján el kell utalnia 800 000 forintot az Államnak. Azaz, hogy ez a tény eltűnik a dolgozó ember szeme elől, eltűnik az állami hatalom egy létfontosságú természetes korlátja.

Milton Friedman az alapjövedelem egyik korai prófétája volt. Azzal érvelt, hogy sokkal hatékonyabb lenne a segélyezési rendszer, ha az átláthatatlan segélyek és járadékok káoszát helyettesítenék egy egyszerű minimum jövedelemmel. De ahogyan Rothbard érvelt:

Hatékonyabb? Talán, de úgyszintén pusztítóbb is lenne, hiszen az egyetlen dolog, ami elviselhetővé teszi a jelenlegi segélyrendszert, az pontosan a hatékonytalansága, pontosan annak a ténye, hogy ahhoz, hogy az ember alamizsnát kapjon, át kell verekednie magát a segélyezési bürokrácia kellemetlen és kaotikus bonyodalmán. A Friedman-terv automatikussá tenné az alamizsnát, így mindenkinek automatikus jogalapot adna a termelés gyümölcsére.

...A Friedman-terv ... automatikus joggá teszi a segélykifizetéseket, bevezet egy automatikus, kényszer alapú követelést a termelők felé. Ennek következtében teljesen eltörli a stigmatizációt, katasztrófálisan elbátortalanítja a produktív munkát a hatalmas adókkal, és azzal, hogy garantált jövedelmet ad azért, hogy valaki nem dolgozik, ösztönzi a lézengést. Továbbá azzal, hogy kényszer alapú "joggá" teszi a jövedelempadlót, arra ösztönzi a segélyezettet, hogy egyre magasabb padlóért lobbizzanak, ami tovább súlyosbítja a teljes problémát.

A monetáris szférában Milton Friedman az árszint stabilizálásának bajnoka volt – a monetáris lovag, aki védelmezi a pórnépet a csökkenő fogyasztói árak szörnyetegétől – amit nagy

örömmel üdvözölt a világ minden központi bankja. De az “árszint” stabilizálása épp annyira államista és észszerűtlen program, mint a tej vagy a túrórudi árának stabilizálása. A legrosszabb esetben is elmarja a megtakarítók és a bérkeresők vásárlóerejét valami nagyobb jó érdekében az állami agresszióval fenntartott rendeleti pénz rendszerén keresztül.

Abban a gazdaságban, ahol nem váltották fel inflációs papírpénzzel a stabil kínálatú aranyat vagy ezüstöt, a gazdaság növekedése növeli minden pénzegység vásárlóerejét. Azaz a névlegesen ugyanakkora pénzmennyiség több jószágot és szolgáltatást képes megvásárolni a gazdaság növekedésével, mint előtte, így növelve a teljes közösség életszínvonalát. Az árszint stabilizálása erőszakkal meggátolja, hogy életbe lépjen ez a folyamat, elszegényíti a közösséget, és kiváló ürügyet biztosít arra, hogy az uralkodó kaszt a “társadalmi hasznosság” leple alatt pénzt nyomtasson magának. Ékes példa erre a magyar központi bank.

Az 1929-es Nagy gazdasági világválság Friedman szerint azért történt, mert az Állam nem inflálta eléggé a pénzkínálatot. A gazdasági válságok okairól lásd Murray Rothbard – Gazdasági Válságok: Okaik és gyógy módjuk, a Nagy gazdasági világválságról pedig Lawrence W. Reed Nagy mítoszok a Nagy Gazdasági Világválságról c. könyvét. A kettő együtt átfogó elméleti magyarázatot és tapasztalati példát biztosít arra, hogy maga az infláció hívja életre a gazdasági válságokat, és a Nagy gazdasági világválságot megelőzően az amerikai kormány több mint hatvan százalékkal megnövelte a pénzkínálatot.

Milton Friedman hozzájárult az amerikai aranystandard teljes pusztulásához. A huszadik század második felében, abban az időben, amikor a dollár haloványan és gyengén, de még mindig összekötetésben állt az arannyal, Friedman az aranyrendszer teljes megszüntetése és a papírpénz bevezetése mellett agítált az összes többi államista közgazdász mellett, és a gúnyos “aranybogarak” jelzővel illette azokat, akik ellenezték a rendeleti papírpénzt. És ahogyan Rothbard írja:

Amióta az Egyesült Államok teljesen elhagyta az aranyalapot 1971. augusztusában és felállította a monetarista Friedman-hívők lebegő papírvaluta rendszerét, az Egyesült Államok és a világ a világtörténelem legintenzívebb és leghosszabban tartó békeidőbeli inflációját szenvedte el. Mostanra nyilvánvalóvá kellett válnia annak, hogy ez nem véletlen egybeesés. Mielőtt elválták a dollárt az aranytól, a Keynesiánusok és a Friedman-hívők, kik más-más okokból a rendeleti pénz hívei voltak, magabiztosan azt jósolták, hogy amikor bevezetésre kerül a rendeleti pénz rendszere, az arany piaci ára azonnal nem-pénzügyi szintre zuhan, amit akkor nyolc dollár/uncia árra becsültek. Mindkét csoport ellenszenvet érzett az arannyal szemben, és úgy vélték, hogy az erős dollár tartja fenn az arany árát, nem pedig fordítva. 1971. óta az arany piaci ára sosem került a régen megállapított 35 dollár alá, hanem azóta is szédítő magasságokban szárnyal. Amikor az 1950-es és '60-as években olyan közgazdászok, mint Jacques Rueff 70 dollár/uncia árfolyamon aranystandardot javasoltak, az árat nevetségesen magasnak gondolták. Most nevetségesen alacsonynak tűnik. [2016 végén, a szöveg fordításának pillanatában az arany árfolyama valamivel több, mint 1200 dollár/uncia].

Mark Skousen egyik visszaemlékezése alapján amikor megkérdezték Milton Friedmantól, hogy Ludwig von Mises vagy John Maynard Keynes volt-e a jobb közgazdász, Friedman azt válaszolta: Keynes.

Végül pedig Friedman úgy tartotta, hogy jogos az Állam erőszakos beavatkozása minden olyan esetben, ha az egyik ember olyasvalamit csinál, ami előnyös egy másik személy számára, viszont ennek a másiknak nem kell fizetnie érte. Ez a "szomszédsági hatás", ami Friedman szerint a díjtalanul hasznot húzó ember megadóztatásával orvosolandó.³³ Ez persze egy olyan intézkedés, amivel az Állam minden elképzelhető beavatkozást igazolhat. Rothbard szavaival:

---

³³ Ezzel kapcsolatban lásd még Hans-Hermann Hoppe, „A közjavak elméletének tévedései és a biztonság előállítása”.

Én például elolvastam Misestől a Human Action-t. Így tehát több bölcsességre tettem szert és jobb ember lettem; az embertársaim profitálnak abból, hogy jobb ember lettem; de várjunk csak, nem kényszerítik őket arra, hogy fizessenek ezért a haszonért! Nem kellene tehát az államnak megadóztatni ezeket az embereket és támogatni engem, mert olyan derék ember vagyok, hogy elolvastam a Human Action-t?

... Az egyetlen válasz, amit a Chicago iskola közgazdászai képesek voltak adni erre a *reductio ad absurdum*-ra, hogy ők maguk nem vinnék el olyan messzire az állami beavatkozást, de elismerik az érv logikáját. De miért nem? Milyen mérce, milyen kritérium alapján állnak meg a parkoknál és az iskoláknál? A lényeg az, hogy semmi ilyen kritérium nincsen, és ez csupán kihangsúlyozza azt az intellektuális csődöt, a logikai szigor hiányát, ami jellemzi napjaink közgazdaságtanát és társadalomtudományát – a Friedmanizmust beleértve.

Szóval hagyjunk fel egyszer és mindenkorra ezzel a téveszmével, miszerint Milton Friedman valamiféle szabadpiaci közgazdász, ne adj' isten libertárius volt. Nem volt az. A szabadpiaci retorikája mögött intervencionizmus, államizmus, a pénzrendszer totális állam irányítása, az adóztatás (és az infláció) korlátainak eltörlése rejlik.

És akkor nem is szóltunk az iskolautalványok friedmani ötletéről, ami sajnálatos népszerűségnek örvend. Legyen elég annyi, hogy az elképzelés épp annyira államista és abszurd, mint ha azt szeretnénk, hogy az állam étel- és ruhautalványokat osszon minden polgárnak, amit kizárólag „államilag engedélyezett” helyeken költhetnek el. Látni kell, hogy az iskolautalványok csupán megerősítik az állam hatalmát az oktatási rendszer felett, mivel a magániskolák is arra fognak törekedni, hogy megfeleljenek az állami előírásoknak és a központi tantervnek az állami támogatás (utalványok) reményében.

Nem is lehetne jobb befejezést adni ennek a bejegyzésnek, mint Rothbard végszavát:

A libertárius mozgalom túl régóta azt az intellektuálisan lusta ösvényt járja, amely képtelen különbségeket tenni, vagy képtelen diszkriminálni, képtelen szigorú kutakodást végezni, hogy megkülönböztesse az igazságot a hibától azok nézeteiben, akik azt állítják, hogy tagjai vagy szövetségesei. Mintha automatikusan az egy nagy libertárius család tagjainak tekintenénk és a keblünkre ölelnénk minden mókamestert, aki motyog néhány szót a “szabadságról.” Ahogyan a mozgalmunk befolyása egyre növekszik, nem engedhetjük meg többé magunknak az intellektuális tunyaság luxusát. Ideje úgy látni Milton Friedman-t, ami valójában. Ideje nevükön nevezni az államistákat.

A ZSARNOKSÁGOK BOJKOTTÁLÁSÁRÓL

Néhány héttel ezelőtt roppant nagy kellemetlenség történt a videójáték-gyártó Blizzard Entertainment háztáján. A *Heartstone*-bajnokság egyik résztvevője interjú adott a bajnokság tudósítóinak, és az interjú végén „Szabadságot Hong Kongnak, ez korunk forradalma!” felkiáltással fejezte ki a támogatását a terjeszkedő kínai hatalom ellen tüntető hongkongiak mellett. A Blizzard erre azonnal és szigorúan reagált. Elvették az addig megszerzett nyereségét és egy évre eltiltották a hasonló *Grandmasters* eseményektől. A retorzióból a tudósítók is kaptak; mivel tudták, hogy mit fog mondani a játékos, és engedték neki a politikai véleménynyilvánítást (lényegében azt mondták neki: *mondd, amit mondanod kell*, és szó szerint behúzódtak az asztal alá), a Blizzard minden együttműködést megszakított velük.

A nyilvánosság azonnal és rettentő hangosan reagált az eseményre. Megszámlálhatatlan hang szólította fel a Blizzard termékek fogyasztóit a cég bojkottálására, a nyilvánosság hevesen elítélte, hogy a cég lényegében Kína pártjára áll, és még az Egyesült Államok szenátusának két tagja is írt egy közös levelet a vállalatnak, hogy gondolják újra a döntésüket.

Ahogyan a szenátorok fogalmaztak:

Az Önök cége azt állítja magáról, hogy kiáll amellett, hogy „az embereknek jogában áll kifejezni gondolataikat és véleményüket” azonban még az Önök alkalmazottjai közül is sokan úgy gondolják, hogy az Activision Blizzard Chung úr megbüntetésével ellentmond ezeknek az értékeknek. Mivel a cégük a játékipar egyik alappillére, a kiábrándító döntésük megrázó lehet a játékosok számára, akik kiállnak az emberi jogok és a szabadság mellett.

A Blizzard Entertainment az incidens után öt nap elteltével visszaadta a játékosnak a nyereményét, és 6 hónap eltiltásra csökkentette mind a játékos, mind a tudósítók büntetését.

Ha néha el is felejtene, az ilyen események hatásosan emlékeztetik az embert arra, hogy az emberiség elsöprő többségét nem érdekli a dolgok valódi működése azon túl, hogy mi az, amiből képesek erényt és hasznot kovácsolni maguknak.

Kezdjük ezzel a speciális esettel, majd haladjunk az általános felé.

Egy. Bármennyire is szimpatizáljunk a hongkongi tüntetőkkel, amit a *Hearthstone*-játékos Chung úr csinált, az nyilvánvalóan *szereződésszegés*. Az ilyen és ehhez hasonló eseményekbe egyszerűen sem a tudósítók, sem a játékosok nem vonhatják bele a politikát. A Blizzardnak nem az a feladata, hogy állást foglaljon a világ politikai ügyeiben, hanem az, hogy videójátékokat gyártson. Ennek megfelelően szerződésbe foglalják a játékosokkal és a tudósítókkal, hogy az efféle állásfoglalás totálisan és teljesen tabutéma. A szerződésszegéssel a játékos agressziót követ el, hiszen úgy tesz szert a másik fél által felajánlott fizetésre, hogy nem tartja be azt, amit a másik fél elvár tőle, azaz a másik fél beleegyezése nélkül tesz szert annak tulajdonára. Így elítélendő mindenki számára, aki elítéli a szerződésszegést és a lopást.

Kettő. A Blizzard Entertainment egy részvénytársaság. Ez azt jelenti, hogy bizonyos emberek, akik megtakarításokkal rendelkeztek és szerették volna kamatoztatni a megtakarított

vagyonukat, Blizzard-részvényeket vásároltak, és a cég nyereségessége befolyásolja a megtakarításuk vásárlóerejét és hozamát.

A részvénytársaságok pedig úgy működnek, hogy a cégvezetők kötelesek arra törekedni, hogy a lehető legtöbb nyereséget termeljék a tulajdonosoknak, a részvényeseknek. Ez nem erkölcsi, hanem jogi kötelesség, tudniillik a részvényesek beperelhetik a cégvezetőt, ha annak a tevékenységei károsították a részvények piaci értékét. A Blizzard felelősséget vállalt azoknak az embereknek a vagyonáért, akik a részvényeik megvásárlásával rájuk bízta a pénzüket, és nem tehetik meg, hogy politikai aktivizmussal – vagy a politikai aktivizmus néma engedélyezésével – megkockáztassák azt, hogy elveszítsék a kínai vásárlóikat.

Három, és itt jutunk el az általános kérdéshez, amit érdemes észben tartani minden hasonló esetben. Tétélezzük fel, hogy a Blizzard – vagy az Apple vagy bármelyik másik cég, akiket azért szidalmaznak a nyilvánosság erkölcsi bajnokai, mert „Kínával” merészelnek üzletelni – úgy dönt, hogy kiáll Hong-Kong mellett, mivel ez az „erkölcsi kötelessége”, és azzal a lendülettel elintézi, hogy a kínai állam kitaltsa a terméküket a kínai piacról. Mégis ki nyert ezzel?

Az embereknek szokásuk olyan holisztikus, kollektív fogalmakkal dobálózni, mint „Kína” és „Kínával üzletelni.” De gondoljunk bele egy pillanatra. Mi az, hogy Kínával üzletelni? Kína, mint olyan, nem létezik. Nem fog egy „Kína” nevű entitás kezét rázni veled, amikor megvásárolja a termékedet. Alkalmazzuk a módszertani individualizmus eszközét és emlékezzünk arra, hogy „Kína” csupán emberek; Kínában millióan és millióan élnek, akik olyan emberek, mint te és én, és épp úgy szeretik a Blizzard játékokat, Apple termékeket vagy megannyi más Kínában is működő nemzetközi cég termékét, mint te vagy én. Amikor a nyilvánosság erényvitézei azt követelik, hogy ezek a cégek „ne szolgálják ki Kínát,” és álljanak ki a hongkongi tüntetők mellett, azt követelik, hogy fosszák meg a kínai embereket azoktól a termékektől, amiket élveznek.

Ez mégis miféle erény? Képzelnék magunkat a kínai fogyasztók helyébe. Képzelnék el, hogy Orbán Viktor és kormánya olyan messzire merészkedik, hogy a világ apraja–nagyja azt mondja: elég. Többet nem fogunk telefonokat értékesíteni Magyarországon. Nem lesznek elérhetőek a játékaink Magyarországon. Többé nem fogunk autókat, ételeket, ruhákat, technológiát értékesíteni a magyar fogyasztóknak, mert a magyar állam egy megátalkodott zsarnok.

De pontosan a magyar emberek felett zsarnokosodik az a kifogásolt állam! És nem az állam, hanem a magyar emberek lesznek azok, akik a legtöbbet veszítik ezzel a retorzióval! Nem az állam fog veszíteni a hatalmából, hanem mi az életszínvonalunkból!

Amikor azért szidják a cégeket, mert „kiszolgálják Kínát”, a gyakorlatban azért kritizálják őket, mert nem akarják elérni, hogy tovább romoljon azoknak a kínaiaknak az életszínvonala, akik felett az általuk annyira kritizált állam zsarnokosodik! Hogy merészeli azokkal a javakkal ellátni a kínai állampolgárokat, ami jobbá és elviselhetőbbé teszi az életüket?

Immár lassan egy évtizede, hogy a *Blizzard* termékek – konkrétan a *World of Warcraft* – gyógyíthatatlan függője vagyok. Amikor a fenti incidens történt, csak az járt a fejemben, hogy valószínűleg tízezrek, talán százezrek vannak Kínában, akiknek ugyanúgy megszámlálhatatlan órányi örömet okoztak a *Blizzard* termékek, mint nekem. És mégis milyen kifacsart erkölcsi mérce szerint érdemelnék meg azt a büntetést, hogy megfosszák őket ettől az örömtől csak azért, mert a felettük uralkodó állam egy kegyetlen zsarnok?!

Általánosságban véve, amikor az erényfitogtatók arra szólítják fel a cégeket, hogy bojkottálják Kínát, azzal egyedül az egyszerű kínai alattvalókban tennének kárt, akik már így is eleget szenvednek.

Vagy talán úgy gondolják ezek a bátor aktivisták, hogy ha sikerül elszigetelni minden külkereskedelemtől Kínát és a kínai alattvalók életszínvonala olyan mélyre süllyed, mint ami-

lyen a kommunista időkben volt, ha a kutyáikat és a macskáikat kell megenniük, hogy elkerüljék az éhhalált, ha semmijük nem marad, akkor megoldódik a kínai zsarnokság problémája? Akkor fel fognak lázadni az államuk ellen? Nos, a történelem megcáfolja őket. Ahogyan a múltban sem tették, a jövőben sem tennék. Csupán a pusztulás peremén szenvednének.

Az ehhez hasonló felhívások és felháborodások semmilyen nyilvánosan vallott célt nem érnek el. Nem segítik a kínai embereket és sehogyan nem csökkentenék a kínai állam hatalmát. Valójában éppen az segít a kínai embereken, ha minél több nemzetközi cég termékének minél szélesebb választékát élvezhetik; ez *valóban* képes emelni az életszínvonalukon. Az államuk alól nem tudjuk felszabadítani őket. A felháborodások egyedül egyvalamit érnek el: erkölcsi önkielégítést biztosítanak azoknak, akik szeretnék abba a tévképzetbe ringatni magukat, hogy tesznek valamit a zsarnokság alatt sínylődő emberekért.

AYN RAND A TILTOTT KÖNYVEK LISTÁJÁN MAGYARORSZÁGON

1945. január 20. napján fegyverszünetet kötött Magyarország a Szovjetunióval, az Egyesült Királysággal és az Amerikai Egyesült Államokkal Moszkvában. A fegyverszüneti egyezmény tartalmazott egy feltételt, amely kikötötte, hogy „időszerű vagy egyéb irodalmi termékek kiadása, behozatala és terjesztése Magyarországon, színelőadások rendezése, mozgóképek bemutatása, a rádióállomások, a posta, a távíró, a távbeszélő működése, a Szövetséges Szovjet Főparancsnoksággal való megegyezés alapján” történhet.

A Magyar Nemzeti Levéltár oldalán Nagy Gábor leírja, hogy

Néhány napra rá, a február 9-én tartott minisztertanácsi ülésen a kommunista pártot képviselő Nagy Imre vetette fel, hogy a fegyverszüneti egyezményben rögzítetteket ki kellene terjeszteni a magányszemélyekre is. Ezt Dálnoki el is fogadta, de azzal a megszorítással, hogy ebben az esetben egy jegyzék összeállításra lesz szükség, amely alapján a begyűjtendő és bezúzendó könyveket azonosítani lehet. [...] [A] minisztertanács végül is elfogadta Nagy indítványát, azzal a megjegyzéssel, hogy ez túlmutat a fegyverszüneti egyezményben foglaltakon.

A tiltott könyvek listáját még abban a hónapban elkészítették, és megjelent az „Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M. E. számú rendelete a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről.” Elrendelték, hogy hat hónap elzárás terhe mellett 15 napon belül meg kell semmisíteni minden „fasiszta szellemű, szovjetellenes és antidemokratikus sajtóterméket (könyv, folyóirat, napilap, hirdetés, röplap, képes ábrázolat stb.), tekintet nélkül arra, hogy az magyar vagy más nyelven jelent meg.”

A betiltott irodalmak 70 oldalas listája között szerepelt Ayn Rand legelső regénye, a *We The Living*, magyar címén *Fogoly lelkek*. A *Fogoly lelkek* volt Ayn Rand legelső regénye; egy szívszorító, rettenetes történetet mesél el arról, hogy milyen az élet az orosz állam kollektivistá kommunizmusa alatt. Ayn Rand 1905-ben született Oroszországban, és családjával együtt szemtanúja és áldozata volt a kollektívizmus kegyetlenségének. Amikor 12 éves volt, államosították édesapja vállalkozását és el kellett menekülniük a Krím-félszigetre a bolsevik uralom elől. 1921-ben családjával együtt visszatért Szentpétervárra, ahol kegyetlen körülmények között, néha az éhhalál peremén éltek. Az író ezektől a tapasztalatokból merített, amikor megírta a *Fogoly lelkeket*, a fél-önéletrajzi regényét.

A könyv 1936-os amerikai publikálását követően nem csupán magyarra is lefordították és kiadták, hanem még a filmváltozatát is vetítették nálunk „Örök küzdelem” címen. (Meglépő módon Ayn Rand *Január 16-án éjjel* c. színműve is előadásra

került itthon 1936-ban!) A zalai közlöny a következőképpen számolt be a filmről 1944. július 28.-i számában:

A nagykanizsai Városi Mozi új idénye olyan tömegesen nyújtja a legnagyobb film-élményeket, amint még talán sohasem egyfolytában. (És olyan frissen is, hiszen a mai film megint Budapesttel egyidőben fut a kanizsai mozi vásznán.)

A múlt heti színes német filmcsoda után, a szerelemnek, játék és technika kristálytisza szépségei, aranyos bűbája után azt hitte az ember, hogy no, ennél szebb aztán nem egyhamar lesz. És íme: – itt van az Örök küzdelem! Olasz film. A szerelem mellé szereplő benne, bár nagy a szerepe, de annál mélyebb, annál életbevágóbban időszerű az a világ, amit megmutat, az az élet, amibe elvezet: a szovjet-álmokban ronggyá foszló ember, család, sors, pálya, cél, az eszmék fanatizmusából megmaradó üszkösödő zsarát, hamu, szenny, nyomorúság és mindebben a GPU-val, revolverrel, állati indulatokkal sem kiirtható igaz-emberség, amely élni akar nem rideg és kegyetlen elméletek gyilkos törvénye, hanem örök emberi rendeltetés szerint.

A bolsevista életberendezés száználmas arcát mutatja meg ez a film sok oldalról, sok megvilágításban, kiordító propaganda nélkül, de éppen azért meggyőző valóság erejével. Levegője, tehát hitele van a szovjet élet (élet!?) minden képének ebben a nagyszerű filmben. Szinte érzi az ember a levásott, önmagába roskadt orosz polgári családok szétdőlt életének meglapult, örökkön rettegő, falat kenyerét hazudó sodródását le... le... le a megállíthatatlan lejtőn. Szinte érzi az ember a rossz ruhák szagát, a szellőtlen lakások dohát, a borostás arcok mozdulatlanságát, a mesterséges züllesztő, durva igénytelenséget, a nincs iszonyú küzdelmét – gyomorral, didergő tagokkal, becsülettel, meggyőződéssel, kiömlő vérrel, emberi aljassággal. És mindezek mögött a legvadabb bolsevik álarc mögött is sokszor, jó meglátni az emberi lelket, a jóságot, az űzött vadként megbújó tiszta szíveket, a csordában – az Embert.

Ayn Rand nemrégiben Amerikában adta ki Fogoly lelkek c. hatalmas regényét, önéletírását a vörös pokolból. Amilyen

nagy élmény volt a könyv, olyan megrázó erejű most a belőle készült filmnek ez az első része. A könyvvel is úgy volt az ember, hogy szerette volna lassabban olvasni, hogy minél tovább tartson, minél mélyebben átvédjék az olvasó lelkén. Most a filmmel vagyunk így: – holnap és holnapután oda tudnánk ülni újra a vászon elé.

Hogy pedig mint film milyen szép az Örök küzdelem, milyen pompás rendezés, milyen nagyszerű játék (Alida Valli!) és milyen gyönyörűek a képek, arról csak annyit, hogy ha nem világnézetünket acélozó film lenne, mint filmről, művészi témáról akkor is csak a legjobbat mondhatnánk róla.

És ahogyan a második részről beszámolt a lap néhány nappal később:

Ayn Rand Fogoly lelkek c. regényének filmváltozatáról az I. rész előadása alkalmával írtuk már véleményünket. A II. részt tegnap mutatta be a nagykanizsai Városi Mozgó.

A filmnek ez a tulajdonképpeni kibontakozása, az érdekesítően érdekes történet szempontjából éppen úgy, mint az eszmei vonalon. Ebben az előzőhöz hasonlóan megrázó szépségű részben következik be az egyéni érzések, egyéni sorsok hatalmasan drámai konfliktusa, és ebben roppanik össze a bolsevista gondolat megszállottjainak józanító bár következményében tragikus kiábrándulás. A tragédiák azonban csak egyénié, amikkel a testileg-lelkileg leigázott embertömegek felébredése felé vezető út van kiköveve.

A Fogoly lelkek szinte minden példányát bezúrták és elpusztították annak radikális, szenvedélyes és ébresztő erejű kollektívizmus–ellenessége miatt. Szinte lehetetlen rábukanni fennmaradt példányokra. Az Országos Széchényi Könyvtár őriz belőle egy darabot, de sajnos még senki nem digitalizálta a kötetet, és senki nem adta ki újra a kommunizmus óta eltelt három évtizedben. Ayn Rand két leghíresebb művét,

az *Ősforrást* és a *Veszett világot* tavaly nyomtatták újra – legnagyobb örömünkre – a *Fogoly lelkek* azonban még mindig arra vár, hogy a magyarok újra felfedezzék és azzal egy apró, de fontos és szimbolikus lépést tegyenek a kommunista kulturális pusztítás következményeinek visszafordításáért.

LAO-CE

AZ ELSŐ LIBERTÁRIUS

Mielőtt megismertem volna a libertarianizmust, a keleti gondolatvilág volt az, ami elsősorban lekötötte a figyelmemet. És a számos olvasmányom közül a legbecesebb Lao-ce *Tao Te Kingje* volt. Azokon a reggeleken, középiskolás koromban, amikor úgy tűnt, kegyetlenül megfosztottak a döntési szabadságomtól, és épp ezért balra indultam a jobbra helyett, hogy a délelőttöt a közeli hegy tetején és a mögötte húzódó erdőben töltssem, a túra pihenői során gyakran a Tao Te Kingbe merültem.

Csak visszatekintve figyeltem fel arra, hogy valójában ez a könyv volt a legelső libertárius olvasmányom.

Hogy pontosan ki volt Lao-ce, a több mint 2400 éves Tao Te King szerzője, az minden bizonnyal örök kérdés marad. Talán tudósként hozzáférése volt a Csou-dinasztia terebélyes könyvtárához, talán Konfuciusz személyes ismerőse volt – kortársa minden bizonnyal, egyes történetek egyenesen azt mondják, Buddha tanítója volt, mások szerint pedig remetének állt kora erkölcsi hanyatlása láttán, tanításait pedig a birodalom nyugati kapujának őre kérésére jegyezte le, mielőtt eltűnt volna az ismeretlenbe.

Talán egyik sem, talán mindegyik igaz. Mindettől függetlenül a könyv fennmaradt, és hatalmas befolyással bírt a keleti kultúrára. Lao-ce és követői voltak a világ első libertáriusai. Lao-ce az egyén jólétét, és az egyén jólétéből fakadó közösségi békét hangsúlyozza ki újra és újra művében és rámutat az állami intézményekre és rendeletekre, amelyek károsítják azt, és

amelyeket így el kell törölni. Libertarianizmusa a 75. passzusban ölti legragyogóbb formáját:

Miért éhezik a nép?
Mert az urak adóval nyomják,
azért éhezik a nép.

Miért makacskodik a nép?
Mert az urak folyvást tevékenyek,
azért makacskodik a nép.

Miért hullik–pusztul a nép?
Mert az urak az élethez ragadnak,
azért hullik–pusztul a nép.

De hasonló gondolatokat találunk az 58–59. szakaszokat olvasva:

Mikor nyugalmas a kormányzat:
egyszerű a nép, nem lázad.
Mikor tevékeny a kormányzat:
a népre nyomorúság támad.

Illetve:

Az emberek kormányzására s az ég szolgálatára
legfőbb: a mérték.
Csakis a mérték,
melyhez korán kell kelni.
Amit korán kell gondozni: ez az *erény* gazdagsága.

Lao-ce számára a kormányzat helyes magatartása a *nem-sürgés* vagy *nem-cselekvés* volt – a taoizmus egy alapmotívuma – ennek ellentéte pedig nyomorhoz és lázongáshoz vezet. Mint a történelem első libertáriusa, látta az intervencionizmus, az állami beavatkozás rendszerének bűnét, mikor 57. passzusában

kijelentette: *minél több tilalmas dolog van az ég alattiban, annál szegényebb a nép*, majd később ugyanitt: *minél több a törvény és a parancs, annál jobban elszaporodnak a rablók és a tolvajok*. Ennek megfelelően a tiszta laissez-faire politikát pártolta:

Ezért a bölcs ember azt mondja: Ha én nem-cselekvő vagyok, akkor a nép magától megváltozik; ha én szeretem a nyugalmat, akkor a nép magától megjavul; ha nekem nincs tevékenységem, akkor a nép magától meggazdagodik; [...]

Briliáns meglátás! A filozófia történelmében újra és újra előfordul, hogy a hatalmas elmék a költészet nyelvén meg tudják fogalmazni azt, ami igaz, de elméjükkel képtelenek teljességgel megragadni. Lao-ce 2400 évvel azelőtt látta az igazságot, mielőtt az osztrák gazdaságtani iskola gondolkodói nézeteire végleges igazolást tudtak volna adni. Lao-ce meglátásait mind a mai napig képtelen volt felfogni és integrálni az emberiség – a klasszikus liberalizmus korában, a 17–19. században értünk el legmagasabb fokú megvalósításához, de a huszadik század olyan államizmust és hanyatlást hozott magával, amely elsöpörte elődeink forradalmának vízióját és gyümölcsét. Ma éppen annak a ténynek feltárása és elterjesztése a feladatunk, hogy ha az állam nem tevékenykedik, “a nép magától meggazdagodik.”

Ludwig von Mises újra és újra felhívja az olvasói figyelmét arra, hogy a nagyvállalatok és az iparmágnások pontosan annak köszönhetik előkelő gazdasági pozíciójukat, vagy a tömeget szolgálják. Egyedül az a vállalkozás nő hatalmasra, amely folyamatosan képes a legjobb módon kielégíteni a tömegek igényeit, nem pedig az, amely csak egy apró elit számára gyárt luxuscikkeket vagy egy parányi szubkultúra vágyait teljesíti. Hasonlóan látja Lao-ce mester is, amikor azt írja:

A néptömeg a nagyok alapja,
az alacsony a magas alapja.
Ezért az önjelölt vezetők és királyok

helyükön nem szilárdak.
Nem nézik, hogy a sokaság a nagyok alapja,
vesztüket ez okozza.

Amikor Lao–ce a királyok és az uralkodók helyes jelleméről ír, nem esik bele az autoritárius *Führerprinzip* hibájába. Ehelyett azoknak a gondolatoknak ad hangot, amelyeket később körünk legzseniálisabb anarcho–kapitalista gondolkodójától, Hans–Hermann Hoppétól olvashatunk. Hoppe szerint a demokrácia a lehető legkárosabb államforma mind közül, mivel itt az államfő és a kormány pusztán a rövid időre kinevezett gondnok szerepében irányítja az államapparátust, arra ösztönözve az épp hatalmon levő uralkodókat, hogy annyit marjanak el az adóztatással elkobozható zsákmányból a lehető leggyorsabban, amennyit csak lehetséges. Ezzel szemben a monarchiában a király az ország *hosszútávú* érdekeit tartja szem előtt, hiszen egész élete során profitálni fog gazdasági teljesítményéből, majd gyermekeire hagyományozhatja. Viszont a monarchia jellegzetessége még mindig az, hogy monopolizálja a végső döntéshozatal hatalmát, ami továbbra is a monopóliumok minden káros hatásával jár – szemben a természetes úton kialakuló arisztokráciával vagy elittel, akikhez az emberek szabadon és bizalommal fordulhatnak konfliktusaikkal, hiszen az idők során kivívták maguknak igazságosságuk és bölcsességük hírnevét és elismerését.

Hoppe szavaival:

Amit itt természetes arisztokrácia, nemesek és királyok alatt értek, egyszerűen ez: Minden legalább minimális komplexitású társadalomban néhányan birtokolni fogják a természetes elit rangját. A vagyon, bölcsesség, bátorság, vagy azok kombinációjának felsőbbrendű teljesítménye következtében néhányan több tekintéllyel fognak bírni, mint mások, véleményük és ítéletük pedig széleskörű tiszteletnek örvend. Továbbá a szelektív párválasztás, illetve a polgári és genetikai öröklés törvényei miatt a természetes tekintély pozícióját sokszor tovább-

adják pár „nemes” családon belül. Az ilyen, felsőbbrendű teljesítményű, előrelátó és példamutató magatartást tanúsító családok családfőihez fognak fordulni egymás elleni konfliktusokkal és panaszokkal. A nemes családok vezetői azok, akik általában bíróként és békéltetőként tevékenykednek, gyakran díjmentesen, a polgári kötelesség érzetéből. Ami azt illeti ez a jelenség a mai napig megfigyelhető minden kis közösségben.

Lao-ce is úgy látja, hogy a királynak jelleme és bölcsessége miatt kell vezetővé lennie, nem pedig hatalma és erőszakos elnyomása miatt. Így írja le a király jellemét:

Ahol megvalósul a teljes üresség,
ott a nyugalom tisztán megmarad,
minden növekszik a maga rendjén,
az örök áramlásban körbe-halad.
Minden virul, terem
s a kezdethez visszatér szüntelen.
A kezdethez visszatérés: a béke.
A béke: az élet visszatérte.
Az élet visszatérte: állandóság.
Az állandóság tudása: világosság.
Az állandóság nem-tudása: vakság, zűrzavar.
Aki az állandót ismeri, bölcs lesz,
aki bölcs lett, igazságos lesz,
aki igazságos lett, király lesz,
a király az eget követi,
az ég az út-at követi,
az út örökkévaló,
és minden rendjén való.

Illetve:

A folyam s a tenger
minden völgyi patak királya;
mert alacsonyabb az ágya,
ezért minden völgyi patak királya.

Ezért a bölcs,
ha a nép felett akar állni,
a népnél lejjebb álljon;
ha a nép előtt akar járni,
az egész nép mögött járjon.
Ezért a bölcs
felül áll, de terhét nem nyögik,
elől jár, de mégse gyűlölik.

Így értelmet nyer – és világosan illeszkedik libertárius nézeteibe – miért mondja pár passzussal később:

Ezért nagy az út,
az ég,
a föld
s a király.
A világon négy nagy létezik
s a király köztük az egyik.

A háború kapcsán sem esett azon téveszmék áldozatául, amelyek a modern korban nemes tettnek dicsőítik azt. Ő pontosan látta a háború igaz természetét: egyszerű tömeggyilkosság; és épp ezért úgy gondolta, a háborúzás kizárólag önvédelemből igazolt és kizárólag a győzelem pillanatáig, elkerülve minden felesleges mészárlást.

Az eszes: győz és megtorpan,
nem tobzódik a diadalban,
győz és nem magasodik,
győz és nem cifrálkodik,
győz és nem kevélykedik,
győz, mert győzni kényszerítették,
győz, de sohasem erőszakoskodik.

Fontosnak látta egy újabb fejezetet szentelni a háborúnak, amelyet elsöprő következtetéssel zárt:

A legszebb hadsereg is a csapás eszköze,
mindenféle gyűlöletes,
az út-on járó nem él vele.

[...] Aki győztesként előre-nyomul,
az ember-irtásnak örül;
aki az ember-irtásnak örül,
az gyűlöletet fakaszt az ég alatt.
[..] Az ember-irtás
siralom, gyötrelem,
gyász-szertartás a harci győzelem.

Emellett nem késlekedett rámutatni, hogy végső soron a háborúskodás az emberek kifosztásával jár:

Hol had vonult,
tövis lepi a rétet,
nagy harc után jönnek az ínséges évek.

Természetesen Lao-ce társadalomfilozófiai megfontolásai pusztán műve egyik részét képezték. A könyv főképp azt taglalja, miképp cselekedjen az ember, szembetalálkozva a valósággal. Lao-ce válasza, hogy az egyén feladata fenntartani az egyensúlyt a két ellenpólus, a *férfi-nő*, a *fekete-fehér* vagy a *discsőség-rejtettség* között. Nos, Lao-ce szintiszta archetipikus nyelven beszél, és pszichológiai szempontból is kell értelmezni azt. A *Tao Te King* annak a kézikönyve, miként navigálja el magát az ember a Nagy Anya és a Nagy Atya archetipusai között, hogyan integrálja pszichéje e két részét azok elfojtása nélkül.

A Nagy Anya archetípus egyszerre rendelkezik pozitív és negatív oldallal: egyik oldala tápláló, gondozó és életadó képet ölt, míg a másik sötétséget hoz, felfalja és elpusztítja az egyént. Az előbbi a mitológiákban, mesékben, álmokban, látomásokban vagy a tudattalan kifejeződésének bármelyik más formájában az egyház, város, ország, mennyország, a Föld, erdő, tenger,

a Hold, a szántóföld, barlang, forrás, kút, edény, rózsa, mandala, üreges formák, tehén, nyúl és a barátságos állatok képében jelentik meg, az utóbbi – a negatív oldala – a boszorkányban, a sárkányban, nagy halakban, kígyókban, sírban, halálban, rémálmokban és a szellemekben ölt testet.³⁴ Pszichológiailag a *tudattalannak* felel meg, amely egészséges formájában táplálja és támogatja az ént, elfojtott és pusztító formájában pedig elmezavarokat idéz elő vagy öngyilkosságba taszítja az embert (társadalmi megjelenése a nihilizmus és dekadencia³⁵).

A Nagy Atya archetípusa úgyszintén kettős természetű: pozitív oldala a rend, a racionalitás, inspiráció és megértés – illetve a kultúra, míg negatív oldala az irracionalitás, az arrogancia (mint Ikarosz esete, aki apja tanácsának való ellenszegülése miatt zuhant halálába) vagy akár a zsarnokság. A mitológiákban, mesékben, álmokban, és a tudattalan egyéb kifejeződési formáiban részben, mint a tudat magasabb régiója, a szél, a nap, az eső képében, illetve tollak, madarak és egyéb, repüléssel kapcsolatos alakok jelenítik meg, továbbá a fény, vagy hegyes tárgyak. Emberi megjelenései a bölcs öregember, pap, doktor, stb., esetleg bíró (mint a törvény és az igazságosság képe), negatív képe pedig elsősorban a zsarnok (társadalmi megjelenése a fasiszmus³⁶).

---

³⁴ C. G. Jung: Az archetípusok és a kollektív tudattalan, 90. o.

³⁵ Jordan B. Peterson: Maps of Meaning, 256–69.:

A fasiszta – aki nem hajlandó szembenézni az ismeretlen valóságával és szükségességével – “a rend patológiai túlsúlya” mögé rejti sérülékeny oldalát. A dekadens – aki nem hajlandó elismerni, hogy a létezés nem lehetséges rend nélkül – önmaga és mások elől a “káosz patológiai túlsúlya” mögé rejti éretlenségét. A fasiszta hajlandó feláldozni a rendért fájdalmas szabadságát [...]. A dekadens úgy hiszi, hogy fegyelmezettség és felelősség nélkül is el lehet érni a szabadságot, mivel nem ismeretes előtte “a [kultúrán] kívüli valóság földje” és nem hajlandó viselni a rend súlyát.

³⁶ Jordan B. Peterson: Maps of Meaning, 256–69.

Lao-ce arra kíván választ adni, mi az a viselkedésforma, ami összekapcsolja a két ellentétes elemet, a tudattalant és a tudatot, a káoszt és a rendet – ahogy a taoisták látják, a kozmosz két elemét, yint és yangot – és ezzel megteremti a világegyetem nyugalmát és békéjét. Lao-ce folyamatosan figyelmezteti az olvasót, mikor tért le az út-ról (a két archetípus között): *kincs, gőg, rang egyszerre: mekkora szerencsétlenség!*, és leírja, hogyan járhatja azt: *alkotni, adni majd visszavonulni: ez az égi bölcsesség.*

Az út-on (tao) járva az egyén egyszerre gondolja szellemi épségét és lelki nyugalmát; egyszerre a tradíció védelmezője és az új, ismeretlen eszmék hírnöke. Nem konzervatív – a Nagy Atya patológiai túlsúlyával – és nem is liberális – a Nagy Anya patológiai túlsúlyával – hanem libertárius, ami elismeri a rend fontosságát, de ezzel egy időben látja, hogy az egyénnek és a társadalomnak folyamatosan hozzá kell igazodnia a káosz által előidézett változásokhoz – amire kizárólag a szabadpiac képes. Röviden tehát, Lao-ce volt a történelem első filozófusa, aki sikeresen felismerte az emberi psziché és a külvilág két hatalmas fontosságú alkotóelemét és megfogalmazta, miként hozhatók harmonikus kapcsolatba, mind a személyes, mind a társadalmi életben. Ez egy olyan ismeret, amit mind a mai napig csak egy apró szellemi elit sajátított el, és felbecsülhetetlen zsenialitásra volt szükség ahhoz, hogy Lao-ce mester hangot adjon ennek 2500 évvel ezelőtt. Ezért előkelő helyet érdemel mind a libertarianizmus, mind az emberi filozófia hatalmas pantheonában.